

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Algirdas AŽUBALIS
Rolanda KAZLAUSKAITĖ-MARKELIENĖ
Virginija ŽILĖNIENĖ

KARINIS RENGIMAS LIETUVOS MOKYKLOJE (1929–1940 m.)

Monografija

Vilnius, 2009

UDK 37.035(474.5) (091)

AŽ-07

Monografijoje aptartas karinio rengimo mokymo organizavimas Nepriklausomos Lietuvos gimnazijose ir specialiosiose mokyklose 1929–1940 m. Išanalizuoti karinio rengimo integravimo su kitais mokomaisiais dalykais klausimai to meto pradžios mokyklose. Aptarti pradžios mokyklų ir gimnazijų mokytojų rengimo bei jų kvalifikacijos tobulinimo karinio rengimo klausimai. Paliesta visuomeninių organizacijų, ypač Šaulių ir Skautų sąjungų, veikla šioje srityje. Pateiktos 107 aktyviausių karinio rengimo organizatorių, vadovėlių autorių, pedagogų biografijos.

Recenzavo:

Lietuvos žemės ūkio universiteto Profesinės pedagogikos ir psichologijos katedros vedėjas prof. dr. **Sigitas Daukilas**

Šiaulių universiteto Ugdymo sistemų katedros profesorius dr. **Arkadijus Kiseliovas**

Atsakingasis redaktorius ir autorių grupės vadovas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros profesorius habil. dr. **Algirdas Ažubalis**.

Monografija apsvairstyta ir jos leidimui pritarta Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros posėdyje 2009 m. vasario 6 d. (protokolo Nr. VN-17(3)).

Stilistė Ona Petronienė
Maketavo Dalia Žukaitienė

© Algirdas Ažubalis, 2009

© Rolanda Kazlauskaitė–Markelienė, 2009

© Virginija Žilėnienė, 2009

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009

ISBN 978-9955-423-85-0

TURINYS

ĮVADAS.....	4
VYRESNIŪJŲ MOKINIŲ KARINIS RENGIMAS	7
1. Praktinis darbo organizavimas.....	7
2. Teorinis pagrindimas ir didaktiniai patarimai	34
KARINIS RENGIMAS PRADŽIOS MOKYKLOSE IR JAUNESNĖSE AUKŠTESNIŪJŲ MOKYKLŲ KLASĖSE	68
1. Praktinis realizavimas.....	68
2. Teorinis pagrindimas ir didaktiniai nurodymai	128
STUDENTIJA IR KARINIS RENGIMAS	135
PEDAGOGŲ OPOZICIJA PRIEŠ KARINĮ RENGIMĄ	145
KARINIS RENGIMAS UŽSIENYJE XX A. 3–4 DEŠIMTMEČIUOSE.....	153
KAIP PRISIMENAMAS IR VERTINAMAS KARINIS PATRIOTINIS AUKLĖJIMAS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE.....	176
KARINIO RENGIMO SISTEMOS LIETUVOJE PAGRINDĖJAI IR KŪRĖJAI.....	194
IŠVADOS	285
SANTRAUKA (lietuvių ir anglų k.).....	288
SUTRUMPINIMAI	291
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	292
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	302
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	310

IVADAS

Tapti kariu, sąžiningai atlikti privalomąją karo tarnybą ar pasirinkti karininko arba liktinio puskarininkio kelią – visam tam reikia ruošti dar vaikystėje ir ankstyvojoje jaunystėje. Ikikarinėje Nepriklausomoje Lietuvoje, iš visų pusių apsuptoje žymiai didesnių ir, deja, ne itin palankiai jos atžvilgiu nusiteikusių valstybių, beveik visą laiką tvyrojo didesnė ar mažesnė pavojaus nuojauta. Suprasdami grėsmę valstybės vadovai, kariuomenės vadai ieškojo būdų stiprinti valstybės saugumą. Todėl, kai tik valstybė ėmė tvirčiau stotis ant kojų, išplėtus mokyklų tinklą, įvedus privalomąjį pradinį mokymą, imta rūpintis karinio rengimo kaip mokomojo dalyko įvedimu į mokyklas. Šioje srityje buvo pasiekta ne tiek jau mažai. Deja, visa tai šiuo metu yra nuėję į užmarštį. Manome, kad sukaupta šios srities patirtis nėra panaudota. Prieškarinės Lietuvos karinio rengimo patirtis gali būti naudinga kuriant Lietuvoje profesionalią kariuomenę. Tad mūsų pasirinktas *tyrimo objektas*: karinis rengimas Lietuvos mokyklose 1929–1940 m.

Tyrimo tikslas: remiantis Nepriklausomos Lietuvos karinės literatūros ir periodikos bei archyvų dokumentų analize atskleisti ikikarinės Lietuvos kariuomenės vadų ir švietimo institucijų vadovų požiūrį į karinio mokinių rengimo organizavimą ir įgyvendinimą Lietuvos mokyklose 1929–1940 m.

Tyrinėjamu laikotarpiu karinio rengimo klausimai daugiausia buvo nagrinėjami „Mūsų žinyno“, „Kardo“ ir „Kario“ žurnaluose. Trumpai juos pristatome.

„**Mūsų žinynas**“ – karo mokslo ir istorijos žurnalas, ėjęs Kaune 1921 03 – 1940 05. Pirmuosius numerius redagavo Krašto apsaugos ministerijos literatūros skyriaus spaudos dalies viršininkas kpt. Jonas Martynas Laurinaitis, o nuo 3-io numerio redagavimo ėmėsi kpt. Vytautas Steponaitis. Jis redagavo 3–27 ir 33–122 numerius (28–32 numerius redagavo plk. lt. Juozas Lanskoronskis). Nuo 123 iki paskutinio numerio redagavo plk. lt. Aleksandras Šimkus. Pradžioje žurnalas ėjo kas 3 mėnesiai, nuo 1929 m. – kas mėnesį. Tiražai: 1921–1923 m. – po 3000 egz., 1924–1932

m. – po 1000 egz., nuo 1933 m. – po 2500 egz.¹. Tiražai to meto Lietuvai – gana dideli, o tai liudija, kad žurnalą karininkai ir, ko gera, ne tik jie, skaitė gana aktyviai.

„**Kardas**“ – Lietuvos karininkų žurnalas, ėjęs 1925 01 15 – 1940 06 15 Kaune. Pradžioje jį leido Karo mokslo draugija du kartus per mėnesį. 1926–1928 m. „Kardas“ buvo leidžiamas tris kartus per mėnesį, bet 1928 07 jo leidimas dėl lėšų stokos nutrūko. 1929 04 „Kardas“ tapo „Mūsų žinyno“ priedu ir ėjo kas mėnesį. 1933 04 jo leidimas vėl nutrūko. Kaip savarankiškas žurnalas „Kardas“ vėl imtas leisti nuo 1933 05 15, nuo Nr. 1(152) du kartus per mėnesį. Leidėjas – Lietuvos karininkų ramovė. 1925–1938 m. tiražai buvo po 1000–1500 egz., nuo 1938 m. – 2000 egz. Redaktoriai: Kazys Skučas, Vincas Jonuška, Petras Biržys, Juozas Acukas, V. Steponaitis, A. Šimkus, Jonas Sližys ir L. Zibavičius².

„**Karys**“ – Lietuvos kariuomenės žurnalas, skirtas kariams, jaunimui, visuomenei, ėjęs 1919–1940 m. Kaune. 1919 05 – 1920 10 jo pavadinimas buvo „Kariškių žodis“. Redagavo J. M. Laurinaitis, Petras Ruseckas, Juozas Balčiūnas-Švaistas ir kt. Nuo 1920 m. buvusio 4000 egz. tiražo 1940 m. pasiekė 33 000 egz.³.

Monografijoje išanalizuotos ir negausios knygos, pasirodžiusios Nepriklausomoje Lietuvoje iki 1940 m.⁴.

Svarbi institucija kariniam mokinių rengimui, jų pilietiniam ir patriotiniam ugdymui, tuo metu buvo Vytauto Didžiojo karo muziejus. Jis įkurtas 1919 12 15 Lietuvos kariuomenės vado Prano Liatuko (1876–1945) įsakyму, Muziejus buvo iškilmingai atidarytas 1921 02 16 švenčiant trečiąsias Nepriklausomybės metines, o 1922 02 16 į muziejaus bokštą įkeltas Laisvės varpas, dovanotas JAV lietuvių. 1936 02 16 naujame muziejaus pastate atidaryta nauja ekspozicija. Pastatą projektavo architektas Vladimiras Dubeneckis (1888–1932), techninį projektą parengė architektas Karolis Reisonas (1894–1982). 1937 m. į muziejaus bokštą įkeltas Kauno karilionas.

¹ LE. T. 19. P. 428; LTE. T. 8. P. 47; MLTE. T. 2. P. 648; TLE. T. 3. P. 160.

² LE. T. 10. P. 529; LTE. T. 5. p. 299; MLTE. T. 2. P. 58; TLE. T. 2. P. 216; VLE. T. 9. P. 413.

³ LE. T. 11. P. 16 - 17; LTE. T. 5. P. 320; MLTE. T. 2. P. 61; TLE. T. 2. P. 220; VLE. T. 9. P. 443.

⁴ **Bulvičius V.** Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994; **Daulius J.** Komunizmas Lietuvoje. Kaunas, 1937; **Janulaitis A.** Lietuva ir dabartinė Rusija. Kaunas, 1925; **Jurgelionis A.** Kariuomenės fizinis lavinimas. Kaunas, 1929; **Juškyš B.** Jaunuomenės karinis rengimas svetur. Kaunas, 1938.

Muziejus kaupė ir eksponavo nepriklausomybės kovų relikvijas: ginklus, pulkų vėliavas, paveikslus, archeologinius radinius ir kt. eksponatus. 1938 m. buvo įrengta žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę kriptą, joje balto marmuro lentoje aukso raidėmis buvo surašytos žuvusiųjų pavardės. 1940 06 SSRS okupavus Lietuvą, muziejus neteko Vytauto Didžiojo vardo, uždaryta kriptą. Per abi okupacijas prarasta ir dalis eksponatų. 1921–1940 m. ir 1941–1944 m. muziejui vadovavo generolas Vladas Nagius-Nagevičius⁵. Monografijoje šis muziejus ne kartą bus minimas.

Monografijos autoriai remiasi savo anksčiau skelbtais darbais⁶. Nemaža šios monografijos medžiagos dalis autorių buvo paskelbta 4 mokslinėse (2 – tarptautinėse, 2 – šalies) konferencijose.

⁵ LE. T. 11. P. 73-76; VLE. T.9. P. 476.

⁶ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993; **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas Kaunas, 1997; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1919 – 1928)// Karo archyvas. T. 18. Vilnius, 2003; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1929 – 1940 m.)// Karo archyvas. T. 20. Vilnius, 2005; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918 – 1940 m.). Vilnius, 2007; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Pagrindiniai istoriniai lietuviškieji karinės pedagogikos šaltiniai apie piliečio ugdymą// „Šiuolaikinės kultūrinės dvasinės plėtros problemos“. V tarptautinė mokslinė konferencija. Mokslo darbai. Kaunas, 2001; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Pilietinio ugdymo tendencijos prieškario Lietuvos kariuomenėje ir visuomenėje// Pilietiško samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio LKA, 2003; **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997; **Ažubalis A.** Pedagogui Mečiui Mačerniui – 110// Žemaičių saulutė (Plungė), 2007 11 03; **Kazlauskaitė-Markelienė R., Ažubalis A.** Svarbiausia – ugdyti pilietį// Mokslas ir gyvenimas, 2002, Nr. 1; **Žilėnienė V., Ažubalis A.** Pirmasis Vilniaus pedagoginio universiteto vadovas// Žemaičių žemė, 1997. Nr. 2; **Žilėnienė V.** Ypatingojo ugdymo pradininkas Lietuvoje// Dialogas, 2003 08 29; **Ажубалис А., Казлаускайте-Маркелене Р.** Психолого-педагогическая и гуманитарная подготовка литовских офицеров// Дvasinės vertybės žinių visuomenėje. Kaunas: Akademija, 2003.

VYRESNIŲJŲ MOKINIŲ KARINIS RENGIMAS

1. Praktinis darbo organizavimas

Galima teigti, kad pirmasis straipsnis, kuriame keliamos jaunimo karinio rengimo problemos, buvo parašytas kpt. A. Urbelio. Jame teigiama: „Ypač krašto gynimu ir karišku pasiruošimu, rodos, turėtų susirūpinti mūsų šviesuomenė: mokytojai, laisvų profesijų inteligentai, studentai, moksleiviai ir t. t. Tačiau, deja, pastarųjų metų gyvenimo patyrimai nenoromis verčia manyti, kad ligi šiol mūsų inteligentija toli gražu neparodė reikiamo domėjimosi dargi paprasčiausiu karišku pasiruošimu, bet, atvirksčiai, <...> vis stropiai tebesistengia kaip nors išsisaugoti kaip nors išvengti <...> karo prievolės atlikimo. Ypač studentai visaip stengiasi kaip nors kuo toliau atidėti karo prievolės atlikimą“¹. Tuo metu 1927 m. mokytojai iki 32 m. amžiaus nebuvo imami į tikrąją (privalomąją) karo tarnybą, o sulaukę šio amžiaus jie buvo įrašomi į atsargos karių įskaitą, todėl likdavo kariškai neapmokyti. A. Urbelis siūlė: „Pravartu būtų <...> vasarą <...> mokytojams <...> suruošti kūno lavinimo kursus su atatinama kariško paruošimo programa“². Tokių siūlymų buvo ir daugiau. Tad problemos sprendimas pajudėjo.

Vytauto Steponaičio straipsnyje rašoma, kad karinio tautos rengimo klausimai iškilo kartu su Nepriklausomybės paskelbimu. Tuo metu susikūrusi Šaulių sąjunga į savo eiles stengėsi įtraukti jau subrendusį jaunimą ir vyresnius žmones. Nuo 1927 m. Karo mokslų draugija ėmėsi šviesti ikišaukiminio amžiaus jaunimą ir mokinius. 1927–1929 m. jiems buvo perskaityta nemažai paskaitų krašto gynimo klausimais. Draugijos centro valdyba sudarė jaunimo karinio rengimo programas, buvo kreiptasi į Švietimo ministeriją, „kad toliau visas darbas būtų vykdomas ne atsitiktinai, bet planingai, kad kariškasis jaunimo parengimas išeitų iš partizaniškumo periodo, nepriklausytų nuo mokyklų direktorių gero noro, o būtų oficia-

¹ Urbelis A. Kariško inteligentijos paruošimo reikalu// Kardas, 1927. Nr. 32. P. 467.

² Ten pat. P. 468.

lus ir organizuotas³. 1929 m. balandžio 6 d. švietimo ministro aplinkraščiu Nr. 154, prie kurio buvo pridėtos ir programos, nuo 1929/30 m. m. mokyklose buvo įvestas pradinis karinis rengimas. „Tikslesniam ir galutiniam darbo sutvarkymui dar reikėtų atitinkamo įstatymo, kuriame turėtų būti pažymėta, kam tasai parengimas pavedamas, kokia programa, kokias teises ir privilegijas gauna kariškojo parengimo kursą baigę jaunuoliai⁴. Kol kas aplinkybės leido karinį parengimą įvesti tik „aukštesniosiose mokyklose“ (t. y., to meto vidurinėse⁵, amatų ir aukštesniosiose⁶ mokyklose bei mokytojų seminarijose⁷). Panašiai rašyta ir „Kardo“ vedamajame straipsnyje⁸.

Rašte, kurį pasirašė krašto apsaugos ministras plk. lt. Jonas Variakojis ir vyriausiojo kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. Petras Kubiliūnas, ir kuris buvo išsiųstas švietimo ministrui, rašoma: „Kariškas moksleivijos parengimas pas mus, palyginant su kitomis kaimyninėmis valstybėmis, yra labiausiai atsilikęs ir mažiausiai juo rūpinamasi. Viso krašto kariškas jaunuomenės parengimas dar yra užuomazgoje ir labai sunkiai sprendžiamas dėl įvairių technikinių ir materialinių kliūčių, bet moksleivijos kariškas parengimas su paminėtais sunkumais nesusiduria, todėl mokyklose jau dabar gali būti pilnai pritaikomas⁹. Pabrėžiama, kad norima, jog karinis rengimas nebūtų bereikalingas mokinių mokymosi veiklos apsunkinimas, perkrovimas, todėl jam turi būti skiriama laiko minimumas „supažindinti moksleivius su kariuomenės pagrindiniais uždaviniais, kurie uždeda visai tautai vieną iš svarbiausių gyvenimo funkcijų, ir įskiepyti jaunuomenės sieloje kariško mokslo esmės supratimą, duodant

³ Steponaitis V. Pirmieji kariškojo parengimo kursai pradžios mokyklų mokytojams// Mūsų žinynas, 1929, Nr. 55. P. 214.

⁴ Ten pat. P. 214.

⁵ Tuo metu vidurinė mokykla vadinta dar visai neseniai Lietuvoje egzistavusi aštuonmetė mokykla; vėliau tokios mokyklos imtos vadinti progimnazijomis.

⁶ Aukštesniąją mokyklą tuo metu buvo vadinama dabartinę vidurinę mokyklą atitinkanti mokykla, vėliu aukštesniosios mokyklos buvo pavadintos gimnazijomis.

⁷ Mokytojų seminarija – speciali mokykla, teikusi specialųjį vidurinį išsilavinimą, rengusi pradinių mokyklų mokytojus; į jas priimdavo baigusius vidurines mokyklas (progimnazijas), mokymosi trukmė – 4 metai.

⁸ Prieššaukiamojo kariško jaunuomenės parengimo reikalu// Kardas, 1929. Nr. 2.

⁹ Krašto apsaugos ministro 1929 10 31 raštas Nr. 22167 švietimo ministrui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 110. L. 4.

elementarių žinių iš kariuomenės mokymo ir auklėjimo statutų¹⁰. Kariniam rengimui siūlyta skirti savaitinių valandų: IV kl. – 2 val., V kl. – 1 val., VI – VII kl. – po 2 val., VIII kl. – 1 val.¹¹. Švietimo ministerija reagojo teigiamai. Mokymo kokybės kontrolės klausimais apsiėmė rūpintis Vyriausiasis štabas¹². Karinio rengimo mokytojai – instruktoriai naudojo visomis mokytojų teisėmis ir atlikdavo visas jų pareigas, už pamokas gaudavo toki pat atlyginimą, turėjo toki pat balsą pedagogų taryboje. Juos iš aktyvios tarnybos ar atsargos karininkų skirdavo Vyriausiasis štabas. Vidurinėse mokyklose (progimnazijose), kur karinio rengimo pamokos būdavo tik IV klasėje, šią discipliną kartais dėstydavo mokytojai, turintys atsargos karininko laipsnį. Antai Jonišio progimnazijoje karinį rengimą dėstė matematikos mokytojas Kostas Dainius. Jis buvo išklaušęs Vytauto Didžiojo universitete 8 matematikos specialybės semestrus, 1930/31 m. m. atlikęs karo tarnybą ir kaip kariūnas – aspirantas gavęs atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį¹³. Progimnazijose tokių atvejų buvo nemažai. Mokymo programas rengė tarpžinybinė komisija, sudaryta iš Krašto apsaugos ir Švietimo ministerijų atstovų.

Švietimo ministras inž. Konstantinas Šakenis 1930 09 15 raštu Nr. 245 įpareigojo mokyklų direktorius įvesti karinio rengimo kursą anksčiau nurodytų mokyklų atitinkamose klasėse su minėtu savaitinių valandų skaičiumi¹⁴.

LCVA bylose yra daugybė žinių apie karinio rengimo instruktorius. Pateikiamas autentiškas vieno iš kandidatų į instruktorius žinių lapas:

¹⁰ Ten pat. L. 4.

¹¹ Ten pat. L. 4.

¹² Ten pat. L. 5a.

¹³ **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 463; Žinios apie kandidatą į kariškojo jaunimo parengimo instruktorius. Jonišio valdžios progimnazija//LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 152. L. 55.

¹⁴ Švietimo ministro 1930 09 15 raštas Nr. 245 mokyklų direktoriams// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 119. L. 76.

Ž i n i o s

apie kandidatą į kariškojo jaunimo parengimo instruktorius
Vilkaviškio D-ro J. Basanavičiaus vardo valdžios gimnazija
 (mokyklos pavadinimas)

1.	Pavardė ir vardas	Dapkus Antanas
2.	Laipsnis ir amžius	Kapitonas, 32 m.
3.	Kurioje kariuomenės daly tarnauja ir kurias pareigas eina	4-tame artilerijos pulke. Laikinai eina II-os grupės vado pareigas
4.	Jeigu atsargoje: a) kada išėjo į atsargą, iš kokios kariuomenės dalies ir pareigų, ir kokį turi rikiuotės stažą; b) kuo dabar užsiima; jei tarnauja, tai kur ir kokias pareigas eina	-
5.	Bendras mokslas	Baigęs gimnaziją
6.	Kariškas mokslas (kokią mokyklą, kur ir kada baigė)	Lietuvos Karo mokyklos IV laidą. Aukštuosius Karininkų kursus artil. skyrių
7.	Ar dalyvavo kautynėse, kur ir kada?	Nedalyvavo
8.	Ar dėstė iki šiol kariškąjį jaunimo parengimą? Jei dėstė, tai kur ir kiek laiko?	1929 – 30 metais Alytaus Aukštesniojoje Miškų mokykloje (vienus metus)
9.	Ar dalyvauja kuriose nors draugijose bei organizacijose; kiek laiko ir kokias pareigas eina	Nedalyvavo
10.	Ar dirba spaudoje; jei dirba, tai kokioj ir kuriais klausimais rašo	Nedirba
11.	Ar sutinka būti kariško parengimo instruktorium	Sutinka
12.	Adresas	4-tas Artilerijos pulkas, Vilkaviškis

Kap. A. Dapkus
(parašas)

1931 m. Lapkričio mėn. 17 d.

Art. pulkininkas (neįskaitomas parašas)
 Pulko vadas¹⁵.

¹⁵ LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 128. L. 135.

Įdomu pažymėti, kad iš pradėjusių dirbti karinio rengimo instruktoriais aukščiausią, pulkininko leitenanto, laipsnį turėjo Rokiškio gimnazijoje dirbęs Mikas Jašinskas¹⁶.

Rūpintasi ir kvalifikuotų pedagogų – karinio rengimo mokytojų rengimu. Buvo organizuoti Aukštieji kūno kultūros kursai – aukštoji kūno kultūros mokykla, veikusi Kaune 1934 10 10 – 1938 09 15 prie Kūno kultūros rūmų. Turintieji gimnazijos baigimo brandos atestatą ar mokytojų seminarijos baigimo diplomą buvo priimami tikraisiais, neturintieji šių dokumentų – laisvaisiais klausytojais. Mokslas trukdavo 2 metus. Kursai rengė kūno kultūros ir karinio rengimo mokytojus (vyrus), taip pat kūno kultūros mokytojas ir gailestingąsias seseris. Pirmaisiais metais buvo priimti 55 klausytojai: 22 moterys ir 33 vyrai. Kursuose buvo dėstoma pedagogika, medicina, fizinio lavinimo teorija, kariniai dalykai. Kursuose dėstė Karolis Dineika, Antanas Jurgelionis, Algirdas Vokietaitis ir kt. žymūs specialistai. Kursų direktorius buvo Vytautas Augustauskas. 1936 m. kursai išleido I-ją laidą (40 asmenų: 21 moterį ir 19 vyrų). Tad nuo 1936 09 01 mokyklos gavo gražų būrį kvalifikuotai parengtų kūno kultūros ir karinio rengimo mokytojų. Iš viso buvo išleistos 3 laidos (106 absolventai, iš jų diplomuoti – 99). Visi absolventai vyrai – atsargos karininkai. „Atsižvelgiant į karinės mokslo dalykų kursuose grupės programą ir į kursantų kariniu atžvilgiu sudėtį, Aukštuosius kūno kultūros kursus galėtume pavadinti antrąja karo mokykla“¹⁷. Kursuose buvo mokoma pagal šias karinių dalykų programas: „1) karinis tautos rengimas; 2) kariuomenės organizacija ir karo tarnyba; 3) mūsų kaimynų ginkluotos jėgos; 4) slaptas žinių rinkimas; 5) taktika; 6) karo istorija; 7) priešcheminė ir priešlėktuvinė apsauga; 8) ryšių ir transmisijų priemonės; 9) šaudyba; 10) šaudymo mokymas (praktiškai); 11) ginklai ir karo pratybų grupėje – lauko pratimai. Kiekvieną karišką dalyką dėsto kariuomenės štabo skirti ir Švietimo Ministerio patvirtinti karininkai specialistai“¹⁸. „Kursų vidujinis gyvenimas tvarkomas karybos principų prisilaikant. Tarpusavis kursantų sugyvenimas taip pat grindžiamas drausmės susiklausymo principais. Kursantai turi savo korporaciją, kuriai privalo priklausyti visi kursų klausytojai (jos). Korporacijos pirmininką

¹⁶ LCVA. F. 929. Ap. 3. B. 708. L. 39.

¹⁷ Jašinskas J. Aukštieji kūno kultūros kursai// Kardas, 1936. Nr.11. P. 336.

¹⁸ Ten pat. P. 336.

skiria kursų direktorius, kitus gi šio vieneto valdybos narius išsirenka patys kursantai. Korporacijos pirmininko įsakymai, liečią korporacijos veikimą, privalomi visiems klausytojams ir jie juos be atodairos turi vykdyti. Nedrausmingus korporantus, nesilaikančius <...> nuostatų, pirmininkas turi teisę bausti <...> ir <...> pašalinti iš korporacijos. Pašalintas iš korporacijos, automatiškai nustoja teisių būti kursų klausytoju¹⁹.

Kursams vadovavo direktorius ir du inspektoriai. Vienas iš inspektorių, karinio rengimo inspektorius, rūpinosi karinio rengimo disciplinų mokymu, prižiūrėjo ginkluotę bei kitas mokymo priemones.

„Mokslas kursuose eina labai intensyviai. Paskaitos ir pratybos <...> – prieš ir po pietų. <...> Kursantai turi taip susitvarkyti ir dirbti, kad suspėtų visas paskaitas išklausti, atlikti pratybas ir egzaminams prisiruošti“²⁰. Mokslo metai turėjo 2 semestrus: rudens – nuo rugsėjo 15 d. iki gruodžio 20 d., pavasario – nuo sausio 15 d. iki liepos 31 d. „Neišlaikius egzaminų antrą kartą <...>, klausytojai buvo laikomi negabiais pašauktam darbui ir atleidžiami nuo kursų. Taigi kursai „amžinų“ studentų neturėjo. <...> Į kursus buvo priimami vaikinai ir merginos iki 25-rių metų. Vyresni turėdavo gauti švietimo ministro sutikimą. Paskaitas bei pratybas klausytojai galėdavo praleisti tik iš anksto gavę direktoriaus arba inspektorius leidimą (iki 3 parų). Griežtos drausmės turėjo laikytis ir mokslo personalas. Ilgesniam kaip 7 parų laikui nuo darbo galėjo atleisti tik švietimo ministras“²¹.

Per pirmąsias vasaros atostogas kursų klausytojams „reikėjo atlikti 300 km pėsčiųjų žygį pagal pasirinktą maršrutą. Išduotoje knygelėje klausytojai turėjo pažymėti aplankytas vietas. Grupę sudarydavo du asmenys. Dar reikėjo dalyvauti vasaros stovykloje. Kai kuriems studentams tako būti instruktoriais visuomeninių organizacijų stovyklose, o likusiems – organizuoti stovyklą prie Sartų ežero Dusetose“²². „Nubyrėjo“ 7 moterys ir 13 vyrų. „Mokslas buvo mokamas. Kiekvienas klausytojas turėjo mokėti po 150 Lt už mokslo metus. Gerai besimokantys gaudavo mėnesinę 50 Lt stipendiją. Iš viso per tris laidas stipendiją gavo 24 vyrai ir 18 moterų (42

¹⁹ Ten pat. P. 336.

²⁰ Ten pat. P. 336.

²¹ **Miškinis K.** Kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo tobulinimas. Kaunas, 2000. P. 27.

²² Ten pat. P. 26–27.

proc. klausytojų). <...> Kiekvienas kursas baigęs klausytojas valstybei atsiėjo 3120 Lt. Nuo 1934 m. pradžios iki 1938 m. pabaigos iš valstybės išdo kursams buvo skirta 330 751 Lt²³. Kursų lektoriai ir auklėtiniai garsino Lietuvos sportą: lektorius Stasys Šačkus tapo 1937 m. Europos krepšinio ir 1938 m. tautinės olimpiados lengvosios atletikos varžybų čempionu, 1938 m. laidos absolventas Vilius Martynas Variakojis (1912–1988) buvo daugkartinis Lietuvos, o po karo – ir SSRS stalo teniso čempionas. „Tarp visas tris laidas baigusių vyrų, aspirantais baigusių karo mokyklą ir gavusių jaunesniojo leitenanto laipsnį, buvo 32 asmenys“²⁴. Jie be kūno kultūros, dėstė ir karinį rengimą. K. Miškinis teigia, kad kursuose „mokytojų rengimas savajai specialybei buvo bene moderniausias ir geriausias Europoje, nes Nepriklausomos Lietuvos fizinio auklėjimo mokytojai studijų metu įgydavo pažangiausių ir naujausių to dalyko žinių bei patyrimą“²⁵. 1938 m. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete įsteigus Fizinio auklėjimo katedrą šie kursai buvo uždaryti²⁶.

Krašto apsaugos ir Švietimo ministerijų buvo parengta speciali karinio rengimo mokymo mokyklose programa²⁷. Programos įžangoje rašoma, kad svarbiausias karinio rengimo mokykloje tikslas yra ne techninis kovotojo rengimas, bet jo moralinių ir psichinių savybių lavinimas. To turėjo būti siekiama ugdant gilią meilę tėvynei, rengiant žmogų kilnioms pareigoms: artimo meilei, susiklausymui, pasiaukojimui, pagarbai ir kartu sutartinam veikimui siekiant vieno tikslo²⁸. Šių tikslų turėjo būti siekiama juos derinant su jaunimo reikmėmis judėti ir veikti. Todėl buvo pabrėžiama, kad instruktoriui reikia dėstyti kuo mažiau teorijos, o rodyti praktinių pavyzdžių, kuriuos mokiniai turėjo atlikti savarankiškai, reikalauta klausytojus pratinti prie drausmės laikymosi, komandinių ir atitinkamų veiksmų vykdymo. Mokymas turėjo vykti „ne tik auditorijoje, bet daugiausiai kieme, lauke, ar, reikalui esant, lankoma reikalinga kariuomenės dalis“²⁹. Jau žemesnių klasių mokiniams ir mokinėms, prieš jiems pradėdant mo-

²³ Ten pat. P. 28.

²⁴ Ten pat. P. 28.

²⁵ Ten pat. P. 28–30.

²⁶ VLE. T. 2. P. 234.

²⁷ Mokyklų jaunimo kariškasis paruošimas// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 110. L.19 - 23.

²⁸ Ten pat. L. 19.

²⁹ Ten pat. L. 19.

kytis karinio rengimo kurso vyresnėse klasėse, instruktorius privalėjo paskaityti paskaitas „sekančiomis temomis:

- 1) Kūno kultūros vaidmuo tautiniame auklėjime.
- 2) Tautos ginklavimas ir atsparumas tėvynei pavojų esant.
- 3) Kariuomenės tikslas ir uždaviniai karo ir taikos metu.
- 4) Karo tarnyba, kaip pilietinė pareiga.
- 5) Moters moralės vertė kariuomenės ir šaulių gyvenime.
- 6) Lietuvos kariuomenės organizacija.
- 7) Lietuvos kariuomenės kovos dėl nepriklausomybės.

Tie pranešimai sudaro kaip ir teoretinę kariškojo mokinių paruošimo dalį, bendrą mokiniams ir mokinėms. Po to su mokiniais pradama vykdyti kariškojo paruošimo darbą³⁰.

Progimnazijų ir gimnazijų IV–VIII klasėse karinio rengimo valandos atskiroms temoms buvo paskirstytos taip, kaip parodyta 1 lentelėje.

1 lentelė

Progimnazijų ir gimnazijų IV–VIII klasių mokinių – vaikinių karinio rengimo programa

<i>Programos skyriai</i>	IV klasė (60 val., 2 val. per savaitę)	V klasė (30 val., 1 val. per savaitę)	VI klasė (60 val., 2 val. per savaitę)	VII klasė (60 val., 2 val. per savaitę)	VIII klasė (30 val., 1 val. per savaitę)
Rikiuotės mokymas	15 val.: vieno kovotojo mokymas; skyriaus rikiuotė.	10 val.: vieno kovotojo mokymas; eilė; grandys; granatų mėtymas.	15 val.: vieno kovotojo mokymas su šautuvu; eilė; grandys.	8 val.: vieno kovotojo mokymas su šautuvu; taikymas; dujokaukės vartojimas; durtuvų kova; kautynių skyriaus rikiuotė.	3 val.: būrio mokymas.

³⁰ Ten pat. L. 20.

Kautynių veiksmų mokymas	12 val.: skyriaus kautynių rikiuotės, jų keitimas; šaulių ir kulkosvaidininkų grandys, jų veikla ir vadovavimas joms; skyriaus veikla kautynėse ir vadovavimas jai.	6 val.: manevrinės kautynių skyriaus rikiuotės formos, jų keitimas ir judesiai; pritaikymas vietovėje.	15 val.: kautynių skyriaus manevravimas; sekimas; slinkimas; kastuvėlio vartojimas; sutartiniai ženklai.	15 val.: kautynių skyriaus manevravimas; pozicijos įrengimas, jos užėmimas, gynimas ir puolimas; kautynių patrulio veikimas.	7 val.: būrio manevrinės rikiuotės; būrio puolimas ir gynyba.
Lauko tarnybos statuto mokymas	6 val.: bendros žinios apie kariuomenės vidaus tvarką ir jos valdymą karo metu; ryšių priemonės; žvalgų patrulio veikla ir vadovavimas jai.	6 val.: žygis; bendros pastabos apie jį, apsaugos sutvarkymą jo metu; apsaugos patrulis ir jo veikla.	9 val.: kariuomenės organizacija karo metu; ryšių priemonės ir jų naudojimas.	6 val.: pranešimų rašymas ir siuntimas; ryšio priemonės; žvalgomasis patrulis.	5 val.: postovio sutvarkymas ir jo apsauga; apsaugos užtvartos ir postai; lauko tarnybos sargybinio pareigos; slapukai; patruliai.
Įgulos tarnybos statuto mokymas	6 val.: sargybų tvarka; sargybinių pareigos; apsauga ir patruliai.	2 val.: sargybos ir apsauga, jų tikslas ir sutvarkymas.	3 val.: bendri nurodymai sargyboms ir jų sutvarkymas; patruliai.	4 val.: sargybų sutvarkymas; sargybinių pareigos ir teisės.	-
Vidaus tarnybos statuto mokymas	6 val.: kariuomenės dalių vidaus tvarka; klasės parengimas kariniam mokymui; budėtojo pareigos, raportai.	2 val.: kariuomenės dalių vidaus tvarka; klasės parengimas kariniam mokymui.	3 val.: dienotvarkė; išėjimo iš kareivinių tvarka; karinio turo tvarkymas.	4 val.: karių santykiai; karių mandagumas; budėtojas; patruliai.	-

16 KARINIS RENGIMAS LIETUVOS MOKYKLOJE (1929–1940 m.)

Drausmės statuto mokymas	3 val.: drausmės apibūdinimas; įsakymų vykdymas, tvarkos laikymasis.	2 val.: drausmės apibūdinimas.	2 val.: nusižengimai ir nuobaudos; pasižymėjimai ir paskatinimai.	3 val.: nuobaudų skyrimo tvarka ir jų vykdymas; teismo bausmės; skundai.	-
Ginklų pažinimo mokymas	8 val.: bendras susipažinimas su pėstininkų ginklais.	-	8 val.: šautuvo dalys; šautuvo išardymas ir sudėjimas; šautuvų priežiūra.	8 val.: bendroji pažintis su lengvuoju kulkosvaidžiu; žiūrono naudojimas.	3 val.: bendroji pažintis su sunkiuoju kulkosvaidžiu ir šaudymu iš jo.
Karo topografijos mokymas	4 val.: žemėlapiai, jų skaitymas ir orientavimasis jų pagalba; mastelis.	2 val.: orientavimasis vietovėje.	2 val.: suartiniai ženklai žemėlapyje, orientavimasis jame.	5 val.: suartiniai ženklai žemėlapyje, orientavimasis jame.	5 val.: žemėlapių skaitymas ir orientavimasis jame; elementarusis kroski ³¹ ; nelygumai ir jų vaizdavimas.
Šaudymo mokymas	-	-	3 val.: trajektorija; derivacija; rikošetas.	7 val.: apšaudomieji plotai; kulkos pramušimo galia; šaulio pareigos; atstumų nustatymas; šaudymas į judančius taikinius; naktinis šaudymas.	7 val.: šaudymas šratais ir koviniais šovininiais.

³¹ Kroski (pranc. *croquis* – eskizas, šķicas) – greitosiomis sukurti piešinio, plano metmenys.

Tokia pat programa buvo parengta vidurinių specialiųjų mokyklų I–IV kursams, kurie atitiko bendrojo lavinimo mokyklų V–VIII klases.

Vėliau buvo pastebėta, kad neekonomiška skirti karinio rengimo instruktorius progimnazijoms, nes jose karinio rengimo buvo mokoma tik paskutinėje, IV-joje klasėje, o visa karinio rengimo programa buvo sukoncentruota gimnazijos V–VIII klasėse. Gimnazijose turinys beveik nekito, o valandų skaičius buvo toks: V ir VIII kl. – po 40 val., VI ir VII kl. – po 80 val. per metus. Be to, V–VIII klasėse buvo numatytos būtinos ekskursijos į pasirinktą kariuomenės dalį: karo mokyklą, pėstininkų, artilerijos ar kavalerijos pulką, inžinerijos dalinį, kariuomenės ir intendantūros dirbtuves, karo muziejų, šarvuotųjų rinktinę, valstybinę karvelidę, radijo stotį ir t. t. – kiekvienais mokslo metais vis į kitą³².

Spaudos ir švietimo skyrius rūpinamosi tuo, kad mokiniai galėtų nuvykti į programoje numatytas ekskursijas. Štai 1931 04 24 raštu Nr. 30864, pasirašytu Spaudos ir švietimo skyriaus l. e. viršininko p. plk. ltn. Jono Laurinaičio ir atsakingo už karių švietimą karininko plk. ltn. Stanislovo Kuizino, kreipiamasi į kariuomenės štabo administracijos valdybos viršininką. Rašte nurodoma, kad mokiniai, norintys aplankyti mokymo programoje nurodytas kariuomenės dalis, turi atvykti į Kauną. Nors mokinių ekskursijoms tuo metu galiojo 50 proc. nuolaida geležinkelių transporto bilietams, tačiau ir tokia kaina tolimesnių vietovių nemažai daliai mokinių buvo per didelė. Pateikiamas pavyzdys, kad dėl to 1930 m. į tokią ekskursiją negalėjo išvykti Rokiškio gimnazijos abiturientai. Linkuvos gimnazijos direktorius irgi prašė paramos šiuo klausimu. Skyrius buvo gavęs ir daugiau tokių prašymų. Todėl administracijos valdybos viršininkas buvo prašomas tarpininkauti, kad gegužės, birželio ir rugsėjo mėnesiais mokykloms, kaip ir skautų draugovėms, būtų daroma 75 proc. nuolaida už geležinkelio transporto bilietus³³. Tuo metu ekskursijos įgijo gana masinį pobūdį. Tai matyti iš Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. Juozo Šarausko ir šio skyriaus karinio rengimo ir propagandos dalies vedėjo plk. ltn. Juozo Balčiūno 1936 05 26 rašto Nr.

³² Mokymo programa „Mokyklinės jaunuomenės kariškasis paruošimas“// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 110. L. 27–36.

³³ Spaudos ir švietimo skyriaus l. e. viršininko p. plk. ltn. J. Laurinaičio ir atsakingo už karių švietimą karininko plk. ltn. S. Kuizino 1931 04 24 raštas Nr. 30864 kariuomenės štabo administracijos valdybos viršininkui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 129. L. 178.

16673 mokykloms, kuriame sakoma: „Mokslo metų pabaigoje mokyklos paprastai organizuoja karinio rengimo mokyklas ekskursijas į Kauną. <...> Spaudos ir švietimo skyrius gauna daug paklausimų nakvynės, maisto ir įvairiais kitais reikalais“³⁴. Kad nereikėtų visiems laiko gaišti aiškinantis, mokykloms primintas 1931 06 06 įsakymo kariuomenei Nr. 36 §11 turinys: „Atvykstančioms į Kauną mokyklų ekskursijoms, kuriose yra įvestas kariškas paruošimas, jeigu toms ekskursijoms vadovauja pats kariškojo paruošimo vadovas, leidžiu duoti kareivinėse patalpas ir už pinigų kareivišką maistą. Už maistą ir jam pagaminti kurą sumokama nustatytais kainomis. Patalpos ir maistas duodami įgulos viršininko paskirtose vietose. Ekskursantų skaičių, jų atvykimo laiką ir ekskursijų vadovus, kurie turi atsiskaityti už maistą, iš anksto nurodo Vyriausiojo Štabo Spaudos ir Švietimo skyrius“³⁵. Toliau rašte aiškinama: „Šis įsakymas, kaip matyti, leidžia aprūpinti tik tas ekskursijas, kurios vyksta į Kauną karinio rengimo tikslais ir kurioms vadovauja karinio rengimo instruktoriai. Mokyklų ekskursijos, turinčios kitų – kultūrinių tikslų, tomis teisėmis bei privilegijomis negali pasinaudoti. Tokioms ekskursijoms patartina laikyti kontaktas bei tuo reikalu susirašinėti tik su savo ministerija.

Organizuojant karinio rengimo ekskursijas, kurios mokyklos norėtų pasinaudoti <...> teikiamomis lengvatomis, reikia <...> spaudos ir švietimo skyriui iš anksto duoti šių žinių:

- 1) ekskursijos tikslas – smulkesnis planas, iš kurio būtų matyti ekskursijos ryšys su karinio rengimo uždaviniais;
- 2) ekskursijos vadovas (laipsnis, pavardė, vardas); vadovu visada turi būti karinio rengimo instruktorius;
- 3) dalyvių skaičius;
- 4) atvykimo į Kauną ir išvykimo atgal laikas (diena ir valanda);
- 5) žmonių skaičius, kuriems bus reikalinga nakvynė ir maistas.

Nakvynė nemokamai parūpinama kariuomenės dalyse. Už maistą dienai tektų mokėti arti 70 ct³⁶. Pastaboje nurodyta, kad Spaudos ir švie-

³⁴ Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. J. Šarausko ir šio skyriaus karinio rengimo ir propagandos dalies vedėjo plk. ltn. J. Balčiūno 1936 05 26 raštas Nr. 16673 mokykloms// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 211. L. 3.

³⁵ Ten pat. L. 3.

³⁶ Ten pat. L. 3.

timo skyrius žinias turi gauti ne vėliau, kaip prieš savaitę iki atvykstant ekskursijai³⁷.

Savaime aišku, kad mokyklos surasdavo galimybių šių ekskursijų metu apžiūrėti ir kai kuriuos įdomesnius Kauno objektus, pvz., vakare apsilankyti teatre, kino teatre, išvykimo dieną – muziejuose ir pan. Taigi Lietuvos kariuomenė mokyklai padėjo realizuoti kultūros pedagogikos idėjas, kurių realizavimo viena iš priemonių buvo ekskursijos į didesnius kultūros centrus. Pigesnė kelionė, aprūpinimas nemokama nakvyne ir nebrangiu maistu buvo nemaža parama mokyklai ir mokiniams.

Rūpintasi ir kitais karinio rengimo programos vykdymo klausimais. Kasmet mokyklas, kariuomenės dalis, Šaulių sąjungos skyrius pasiekdavo Krašto apsaugos ministerijos aplinkraščiai apie šaudymo mokymo pratybų organizavimą. Štai 1931 05 20 Vyriausiojo štabo aplinkraščiu Nr. 203 kariuomenės dalių vadams ir Šaulių sąjungos viršininkui įsakoma: „duoti mokinių kariškojo parengimo pamokoms ginklus ir reikalingas šaudymo mokymui priemones. Mokinių kariškojo parengimo pamokoms, instruktoriaus reikalavimu, vienai klasei leidžiu duoti šitokią normą ginklų: vidurinėms mokykloms iki 10, gimnazijoms ir specialioms mokykloms – iki 20 šautuvų, po 2 reikalingo pavyzdžio rankines granatas, 2 – 3 dujokaukes, 1 lengvąjį kulkosvaidį ir 1–2 taikymo stovus. Kas mokslo metai kiekvienam gimnazijų 8 kl. ir išleidžiamųjų klasių specialių mokyklų mokiniui, šaudymo pratimams atlikti mokyklos direktoriaus reikalavimu išduoti po 10 šratų ir 3 kovos šovinius. Ginklus ir šaudymo mokymo priemones mokiniams mokyti duoti vien tik pamokoms kariuomenės dalių ar šaulių organizacijų būstinėse; ginklus prižiūri ir už juos atsako kariškojo parengimo instruktorius. Pamokai pasibaigus, ginklai turi būti tvarkoje gražinti“³⁸

Antroje aplinkraščio dalyje buvo pateiktas kariuomenės dalių ir Šaulių sąjungos būrių, teikiančių ginklus atitinkamų mokyklų karinio rengimo pamokoms, autentiškas sąrašas (2 lentelė)³⁹.

³⁷ Ten pat. L. 3.

³⁸ 1931 05 20 Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 203 kariuomenės dalių vadams ir Šaulių sąjungos viršininkui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 129. L. 203.

³⁹ Ten pat. L. 203–204.

2 lentelė

1931 m. kariuomenės dalių ir Šaulių sąjungos būrių paskirstymas teikti ginklams mokykloms karinio parengimo užsiėmimams pravesti

Kas teikia ginklus	Kuriai mokyklai teikiami ginklai
Kariuomenės dalys	
1. 1-asis husarų pulkas	Kauno aukštesniajai technikos mokyklai
2. DLK Algirdo 2-asis pėstininkų pulkas	Kauno Simono Daukanto mokytojų seminarijai
3. Ryšių batalionas	Kauno Jėzuitų gimnazijai
4. Karo aviacija	Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijai
5. Auto kuopa	Kauno III valstybinei gimnazijai
6. 3-iasis artilerijos pulkas	Kauno „Pavasario“ komercinei gimnazijai
7. Šarvuočių rinktinė	Fredos aukštesniajai sodininkystės ir daržininkystės mokyklai
8. DLK Vytenio 9-asis pėstininkų pulkas	Marijampolės Marijonų ir Rygiškių Jono gimnazijoms, mokytojų seminarijai ir vidurinei amatų mokyklai
9. DLK Vaidoto 8-asis pėstininkų pulkas	Šiaulių valstybinei berniukų gimnazijai, mokytojų seminarijai ir valstybinei amatų mokyklai
10. DLK Mindaugo 4-asis pėstininkų pulkas	Panevėžio valstybinei berniukų gimnazijai, mokytojų seminarijai ir valstybinei amatų mokyklai
11. DLK Gedimino 1-asis pėstininkų pulkas	Ukmergės valstybinei gimnazijai ir vidurinei mokyklai
12. 2-asis ulonų pulkas	Alytaus valstybinei gimnazijai ir aukštesniajai miškų mokyklai
13. 4-asis ulonų pulkas	Vilkaviškio valstybinei gimnazijai
14. 2-asis artilerijos pulkas	Kėdainių valstybinei gimnazijai ir aukštesniajai kultūrtechnikos mokyklai
15. Vytauto Didžiojo kuopa	Jonavos vidurinei mokyklai
16. Geležinkelių kuopa	Radviliškio geležinkelininkų vidurinei mokyklai
Šaulių sąjunga	
17. Kauno šaulių rinktinė	Kauno I vidurinei mokyklai
18. Jurbarko šaulių būrys	Jurbarko valstybinei gimnazijai
19. IV Tauragės šaulių rinktinė	Tauragės aukštesniajai komercijos mokyklai ir mokytojų seminarijai
20. Švėkšnos šaulių būrys	Švėkšnos valstybinei gimnazijai
21. IX Lazdijų šaulių rinktinė	Seinų „Žiburio“ gimnazijai Lazdijuose
22. Belvederio šaulių būrys	Belvederio aukštesniajai pienininkystės mokyklai
23. Zarasų šaulių būrys	Zarasų aukštesniajai komercijos mokyklai

24. II šaulių rinktinė	Utenos valstybinei gimnazijai
25. XVIII šaulių rinktinė	Biržų valstybinei gimnazijai
26. Pasvalio šaulių būrys	Pasvalio vidurinei mokyklai
27. III šaulių rinktinė	Telšių vyskupo Valančiaus valstybinei gimnazijai
28. Kražių šaulių būrys	Kražių valstybinei gimnazijai
29. X šaulių rinktinė	Rokiškio valstybinei gimnazijai
30. I šaulių rinktinė	Šakių „Žiburio“ gimnazijai
31. Linkuvos šaulių būrys	Linkuvos valstybinei gimnazijai
32. Plungės šaulių būrys	Plungės mokytojų seminarijai
33. Gruzdžių šaulių būrys	Gruzdžių aukštesniajai gyvulininkystės mokyklai
34. Prienų šaulių būrys	Prienų „Žiburio“ gimnazijai
35. Kupiškio šaulių būrys	Kupiškio vidurinei mokyklai
36. Veiverių šaulių būrys	Veiverių vidurinei mokyklai
37. V šaulių rinktinė	Kaišiadorių vidurinei amatų mokyklai
38. Eržvilko šaulių būrys	Eržvilko vidurinei mokyklai
39. Viekšnių šaulių būrys	Viekšnių vidurinei mokyklai
40. Užpalių šaulių būrys	Užpalių vidurinei mokyklai
41. Ramygalos šaulių būrys	Ramygalos vidurinei mokyklai
42. Giedraičių šaulių būrys	Giedraičių vidurinei mokyklai
43. Krekenavos šaulių būrys	Krekenavos vidurinei mokyklai
44. Aukštadvario šaulių būrys	Aukštadvario vidurinei mokyklai
45. Palangos šaulių būrys	Palangos vidurinei mokyklai
46. Leipalingio šaulių būrys	Leipalingio vidurinei mokyklai
47. Seirijų šaulių būrys	Seirijų vidurinei mokyklai
48. Skuodo šaulių būrys	Skuodo vidurinei mokyklai
49. Širvintų šaulių būrys	Širvintų vidurinei mokyklai
50. XI šaulių rinktinė	Raseinių valstybinei gimnazijai
51. Sedos šaulių būrys	Sedos vidurinei mokyklai

Mokyklos kasmet informuodavo Karo mokslo valdybos Spaudos ir švietimo skyrių apie karinio rengimo padėtį, atsakydamos į specialios anketos klausimus. Štai Tauragės aukštesniosios komercijos mokyklos direktorius Vincas Ambraziejus ir karinio rengimo instruktorius ats. ltn. Alfonsas Remeika 1932 04 01 atsakymuose į anketos klausimus nurodė, kad karinio rengimo tais metais buvo mokomi visi 44 vaikinai: V kl. – 7, VI kl. – 12, VII kl. – 12, VIII kl. – 13. Mokykla žemėlapių kariniam rengimui

neturėjo, bet instruktorius tam naudojo nuosavus vokiškus žemėlapius, kurių mastelis buvo 1:100 000. Sportinių ir medinių šautuvų, modelių ir schemų mokykla taip pat neturėjo, todėl iš Karo mokslo valdybos buvo gauti paveikslai, vaizduojantys kovą su šarvuočiais, maskavimąsi, kliūtis, o taip pat 10 šaudymo lentelių. Tam, kad supažindinti mokinius su šautuvais ir revolveriais, jie buvo gaunami iš IV Tauragės šaulių rinktinės, bet kitų ginklų Tauragėje nebuvo, todėl buvo prašoma Karo mokslo valdybos duoti atitinkamus nurodymus – leisti pasinaudoti karinio rengimo baze – 8-jam pėstininkų pulkui, tuo metu dislokuotam Šiauliuose. Tais metais buvo prarastos visos karinio rengimo pamokos. Mokykla pageidavo, kad būtų aprūpinta žemėlapiiais, statutais, schemomis, dujokaukėmis. V ir VIII klasėse pageidauta skirti kariniam mokymui ne po 1 val., o po 2 val. per savaitę. 1932/32 m. m. mokykla karinio rengimo ekskursijų dar neorganizavo, nes dėl mažo mokinių skaičiaus atskiroms klasėms tai daryti nebuvo tikslinga, o 1932 m. numatyta visų klasių kompleksinė ekskursija į Kauną. 1931 m. rugsėjo mėnesį mokykla kartu su IV Tauragės šaulių rinktine dalyvavo kariniuose manevruose, „kovodami“ prieš Klaipėdos krašto šaulių rinktinę Klaipėdos krašte. Mokiniai kariniu rengimu labai domėjosi, į jį žiūrėjo rimtai, sąžiningai atlikdavo visas jiems pavestas pareigas, su įdomumu skaitydavo karinę literatūrą. Karinis rengimas darė didžiulę įtaką pilietiniams mokinių auklėjimui, nes skiepijo meilę Tėvynei, drausmingumą, tvarkingumą, punctualumą. Mokykla labai pageidavo specialaus karinio rengimo vadovėlio⁴⁰.

Kasmet buvo atsakoma Spaudos ir švietimo skyriui ir į anketas apie mokinių šaudymo pratybų rengimą. Štai 1936 04 22 raštu Nr. 154 Rokiškio kanauninko Juozo Tumo – Vaižganto valstybinė gimnazija pranešė, kad karinio rengimo mokėsi: V kl. – 37 mokiniai, VI kl. – 38 mokiniai, VII kl. – 15 mokinių, VIII kl. – 13 mokinių. Šaudymo pratybose dalyvavo 66 VI – VIII kl. mokiniai. Pratybos vyko Rokiškio šaulių būrio šaudykloje ties Uljanavos vienkiemiu, 4 km nuo Rokiškio. Ginklai ir kiti reikmenys buvo gauti iš X Rokiškio šaulių rinktinės štabo⁴¹. Tokių anketų LCVA

⁴⁰ Tauragės aukštesniosios komercijos direktoriaus V. Ambraziejaus ir karinio parengimo instruktorius ats. ltn. A. Remeikos 1932 04 01 atsakymai į anketos klausimus// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 135. L. 121.

⁴¹ Rokiškio kanauninko Juozo Tumo – Vaižganto valstybinės gimnazijos 1936 04 22 raštas Nr. 154 - atsakymai į anketos klausimus// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 59.

bylose yra labai daug, į jas visos mokyklos, kuriose buvo įvestas karinis rengimas, atsakinėdavo kasmet.

Nuo 1936 m. kasmet buvo atliekami privalomi mokinių kariniai manevrai. Kaip jau buvo minėta, manevrai kartais buvo atliekami kartu su šaulių rinktinėmis pačių mokyklų iniciatyva. 1935 06 30 plk. J. Šarausko rašte Nr. 32815 mokyklų karinio rengimo instruktoriams rašoma: „Ponams švietimo ir žemės ūkio ministeriams sutikus, kariuomenės vadui pageidaujant, kariuomenės štabo viršininkas pavedė š. mokslo metų kariškąjį mokinių mokymą aukštesnėse mokyklose baigti iškilmingu lauko pratimu.

Pratimuose turi būti atliekami lauko tarnybos veiksmai: žygis su apranga, postovis ir jo apsauga ir žvalgomojo patrulio veiksmai. Atliekant šiuos veiksmus bus progos praktiškai pakartoti pranešimų ir ryšių tarnybą. Kad mažiau būtų trukdomas mokyklų darbas galima pratimą atlikti šventadienį. Žygį susieti su kurios nors žymesnės apylinkės vietos aplankymu.

Tose vietose, kur yra kelios mokyklos, visi mokiniai, einantieji karišką mokymą, pratimui gali būti suvedami į vieną dalinį. Šiuo atveju turi būti pritrauktos ir vidurinės mokyklos, kur jos yra <...>. Pratimą organizuoti taip, kad jis būtų kuo iškilmingesnis <...>, užbaigti paradu vietoje. Tam reikalui pageidautina pakviesti, kad pratimą užbaigiant dalyvautų įgulos viršininkas, ar jo paskirtas atstovas, o kur kariuomenės dalies nėra, vietos komendantas. Ta proga jis galės tarti atitinkamą žodį ir priims parądą.

Tose vietose, kur nėra kariuomenės dalies, pageidautina per vietos komendantą ir šaulių rinktinės vadą, kur aplinkybės leidžia, pritraukti vietos šaulių orkestrą ir, kur reikia, šaulių kadrą⁴².

Nurodymas sąžiningai vykdytas. Tą liudija daugybė kasmetinių raportų, pasirašytų karinio rengimo instruktorių. Štai 1936 05 08 visų Kauno mokyklų, kuriose buvo įvestas karinis rengimas, manevrai organizuoti 5-ojo pėstininkų pulko jėgomis. Mokiniai susirinko 9.00 valandą Kauno ažuolyne prie statomų Kūno kultūros rūmų ir gavo 5–jo pėstininkų pulko vado uždavinį – būti avangardiniu mėlynųjų, persekiojančiuoju raudonosios, batalionu. Jiems buvo įteikti žemėlapiai masteliu 1:100 000 ir 1:25 000 bei nusakytos „**Bendros aplinkybės**“:

⁴² 1935 06 30 plk. J. Šarausko raštas Nr. 32815 mokyklų karinio rengimo instruktoriams// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 175. L. 110.

- Raudonieji, mėlynųjų priversti š. m. gegužės mėn. naktį iš 7 d. į 8 d. palikę Kauną, pasitraukė bendra rytų kryptimi.
- Mėlynųjų II divizija persekiojo raudonuosius išilgai Kauno – Palemono geležinkelio. Pietiniame Nemuno krante, Aukštosios Panemunės – Pakalniškių – Rumšiškių kryptimi, veikė mėlynųjų 3-asis kavalerijos pulkas.
- Mėlynųjų aviacija susekė: a) 05 08 3.00 h $\frac{1}{2}$ km ilgio priešų pėstininkų vorą per Žemuosius Petrašiūnus Amalių link, kuri, lėktuvų užpulta, buvo išblaškyta; b) 3 h 15 min raudonųjų didesnio masto įsitvirtinimo darbus Jakštonių – Neveronių – Sergiejiškių linijoje. Dėl miškingos vietovės ir raudonųjų vyravimo ore mėlynųjų aviacijai daugiau žinių surinkti nepavyko.

Supažindinus batalioną su šia užduoties dalimi, buvo pateikta antroji dokumento dalis – „**Atskiros aplinkybės**“. Mėlynųjų dešinėsios voros (5-asis pėstininkų pulkas su viena artilerijos grupe) avangardas (mokiniai) 05 08 9 val. 45 min. pasiekė Kauno Žaliajame kalne Ažuolyną ir avangardo vadas gavo 5-ojo pėstininkų pulko vado įsakymą, kuriame buvo sakoma:

- I. Priešas rengiasi gintis Jakštonių – Neveronių – Sergiejiškių linijoje. Savo gynimosi pozicijas, matyt, dengs priekyje paliktų dalių ugnimi.
- II. Avangardui 10 val. 10 min. tęsti raudonųjų persekiojimą išilgai Kauno – Žemųjų Petrašiūnų – Rumšiškių vieškelio. Nustumti priešų dengiamąsias dalis ir sueiti į kontaktą su jo pagrindinėmis pozicijomis. Pasiekti eilinius tikslus: 1) Žemųjų Petrašiūnų – Stiklo fabriko – Aukštųjų Petrašiūnų rytinis pakraštys; 2) Pažaislio miško rytinis pakraštys – Petrogradas⁴³. Avangardui skiriami 2 lydintieji pabūklai. Avangardą rems: siekiant pirmojo tikslo – vienos baterijos ugnis, siekiant antro tikslo – dviejų baterijų ugnis. Iš kairės, Aukštųjų Petrašiūnų – Petrogrado – Palemono – Neveronių kryptimi panašų uždavinį vykdo 2-ojo pėstininkų pulko avangardas. Skiriamoji linija: Aukštųjų Petrašiūnų šiaurinė dalis – vienkiemis prie Aukštųjų Amalių ir toliau išilgai geležinkelio linijos.
- III. Avangardui pasiekus eilinį tikslą, tęsti žygį tiksliai gavus naują įsakymą.

⁴³ Tuo metu netoli Kauno buvęs vienkiemis.

IV. Priešlėktuvinę apsaugą avangardas organizuoja savo jėgomis.

V. Pulko ryšių ašis išilgai Žemųjų Petrašiūnų – Žemųjų Amalių vieškelio.

VI. Pulko vadas lauks prie avangardo branduolio.

Įvykdžius užduotis, kitas įsakymas buvo – ilsėtis, po to – pietūs iš kariškų lauko virtuvių, po pietų – pratimo aptarimas ir paradas⁴⁴.

Rokiškio valstybinės gimnazijos karinio rengimo instruktorius kpt. Vincas Aksomaitis 1936 07 01 raštu Nr. 5 informavo Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininką apie birželio 10 d. Rokiškio geležinkelio stoties – Velniakalnio⁴⁵ rajone atliktą lauko pratybas „Būrys nakties puolime“. „Mėlynieji“ (30 mokinių ir 2 vadovai šauliai) įsitvirtino Velniakalnyje ir gynė pozicijas. „Raudonieji“ (70 mokinių ir 3 vadovai šauliai) puolė juos iš Rokiškio geležinkelio stoties ir nubloškė. Rašto pabaigoje rašoma: „Užsibaigus pratimui buvo išnagrinėta jo eiga, padėkota dalyviams už žygį ir moksleiviai organizuotai su dainomis grįžo“⁴⁶. Ir puolimas, ir grįžimas vyko per Rokiškio miestą, taigi visa tai galėjo stebėti platesnis gyventojų ratas.

1940 m. Panevėžio berniukų gimnazijos abiturientas Česlovas Baltuška rašo: „Pamenu, mūsų gimnazija <...> dalyvavo kariuomenės manevruose. Mūsų vadovai karininkai Čepanauškas ir Lyberis mus nuvedė į Pajuostę, aprenge kariškais rūbais. Tuo mes labai didžiavomės. Porą parų iki manevrų buvom laisvi. Taip uniformuoti vaikščiojom gatvėmis ir <...> atiduodavome <...> pagarbą sutiktiems karininkams. <...>. Po dviejų dienų, gavę sausą davinį (džiūvėsių, jautienos konservų), iš Panevėžio išžygiavome Naujamiesčio link <...> užimti gynybos pozicijas <...>. Pasibaigus manevrams buvo konstatuota, kad abi pusės manevrams buvo gerai pasiruošusios. Pats kariuomenės vadas brigados generolas Stasys Raštikis atvyko į Krekenavą <...>, padėjojoms mums už gerą tarnybą, o mes jam atsakėm kariškai: „Tarnaujam Tėvynės labui“. Lenkams įteikus ultimatumą dėl diplomatinių santykių užmezgimo, mieste, krašte buvo neramu. Buvo paskelbta dalinė mobilizacija. Mes, gimnazijos mokiniai,

⁴⁴ Raportas apie 1936 m. Kauno mokyklų mokinių manevrus// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 162. L. 9–10.

⁴⁵ Į šiaurę nuo Rokiškio esanti mišku apaugusi kalva.

⁴⁶ Raportas apie 1936 m. Rokiškio gimnazijos mokinių manevrus// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 267.

savanoriškai saugojom svarbius strateginius objektus. <...> Kariniam junginiui gimnazijoje vadovavo leitenantas Lyberis. Tai buvo geras, ramus savo krašto patriotas. Mokiniai jį mėgo⁴⁷.

Kitas šios gimnazijos tų pačių metų abiturientas Rimvydas Sideravičius-Sidrys rašo: „Įdomios buvo Lyberio <...> karinio rengimo pamokos. Įdomios, jei jos vykdavo klasėje, ir dar įdomesnės, jei išeidavome kur į laukus. „Apsiginkluodavome“ šautuvais, gaila, kad mokomaisiais <...>, ir išeidavom dviem pamokoms kur nors už miesto. Vieną sykį jis išvedė mus į klebono lauką, įsakė penkiems žmonėms man vadovaujant „įsitvirtinti“ Agronomijos gatvės linijoje, o kita klasės dalis mus „puolė“. Mes „apsigyņēmė“ puikiai. Nepastebėtas prie mūsų neprislinko nė vienas, o pastebėtas skaitėsi jau nukautas“⁴⁸.

Taip pat yra labai daug išlikusių pranešimų apie Kariuomenės dienos minėjimus mokyklose, mokinių šaudymo pratybas. Pratybų prizininkai buvo apdovanojami vertingomis dovanomis, tai liudija pakvitavimai, kaip antai: „Skirtąjį man I-ą prizą už šaudymą iš šautuvų, juodą kišeninį laikrodį <...> gavau

Mokinys Antanas Kaupas (parašas)
Panevėžio vid. amatų mokykla

Panevėžys, 1936-V-17 d.⁴⁹

1936 m. įvedus šešių metų privalomą pradinį mokymą ir gimnazijoje atsisakius profilių (klasikinio, humanitarinio, realinio ir komercinio) bei perėjus prie vieningos programos, mokymo diferencijavimo tikslu mokyklose rekomenduota steigti dalykinius būrelius. Nemaža gimnazijų (Rokiškio, Utenos, Pasvalio, Mažeikių, Žagarės, Panevėžio berniukų, Vilkaviškio)⁵⁰ jau tais pačiais metais įsteigė ir karinio rengimo būrelius.

1929 m. buvo priimtas „Mokyklinės jaunuomenės kariškojo ruošimo įstatymas“ (pradėtas rengti dar prieš įvedant karinį rengimą, jo pirmąjį

⁴⁷ Baltuška Č. Tos dienos nebegriš...// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007. P. 264 – 265.

⁴⁸ Sideravičius-Sidrys R. Atsiminimai apie mokytojus// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007. P. 352 – 35.

⁴⁹ Mokinio Antano Kaupo pakvitavimas// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 305.

⁵⁰ Ataskaita apie karinio parengimo būrelių steigimą mokyklose// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 399.

projektą⁵¹ pasirašė teisingumo ministras Antanas Tumėnas (1880-1946), pavadavęs krašto apsaugos ministru) ir buvę mokiniai, kurie turėdavo savo mokslo baigimo dokumentuose karinio rengimo pažymį, gaudavo „šias teises:

- a) išėjusieji vidurinės mokyklos kariškojo mokymo programą
  - tikrojo karo tarnyboje tarnauja vienu mėnesiu mažiau nei yra nustatyta įstatymu;
  - taikos metu – po 6 tarnybos mėnesių, o karo metu po 2 mėnesių gali būti pakelti į jaun. puskarininkio laipsnį;
  - tikrosios karo tarnybos metu, mobilizuoti, pašaukti į atsarginių mokymą ar tikrinimą arba tarnaudami Krašto apsaugos ministerijoje eiliniams tarnautojais gali nešioti Krašto apsaugos ministerijos nustatytą ženklą;
- b) išėjusieji aukštesniosios mokyklos kariškojo parengimo programą
  - tikrojo karo tarnyboje tarnauja trim mėnesiais mažiau nei yra nustatyta įstatymu;
  - taikos metu po 5 tarnybos mėnesių, o karo metu po 1 tarnybos mėnesio gali būti pakelti į jaun. puskarininkio laipsnį;
  - tikrosios karo tarnybos metu, pašaukti į atsarginių mokymą ar tikrinimą arba tarnaudami Krašto apsaugos ministerijoje civiliais tarnautojais gali nešioti Krašto apsaugos ministerijos nustatytą ženklą.

Pastaba. Punkto b teisės neliečia aspirantų⁵²⁺⁵³.

Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius rūpinosi, kad mokyklas pasiektų karinio rengimo propagavimui ir mokymui skirta literatūra. 1929 11 06 Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. lt. J. Šarausko raporte Nr. 50614 Administracijos valdybos viršininkei rašoma: „Reikia griebtis spaudos pagalbos ir per ją įtikinti mokytojus karinio jaunuomenės paruošimo reikalingumu. Šiam tikslui <...> kaip

⁵¹ LCVA. F. 929. Ap. 3. B. 577. L. 10 - 17.

⁵² Aspirantų tarnyba – sutrumpintas vienerių metų mokymo kursas karo mokykloje, kurį galėdavo pasirinkti jaunuoliai karo prievolinkai iki 30 m. amžiaus, turintieji ne mažesnę kaip vidurinę (dabarties požūriū) išsilavinimą; nemaža jų dalis turėdavo ir aukštąjį išsilavinimą. Baigusieji šį kursą, gaudavo atsargos jaun. leitenanto laipsnį.

⁵³ Mokyklinės jaunuomenės kariškojo ruošimo įstatymas// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 129. L. 41.

tik gali tikti „Karys“. Tačiau <...> priversti mokytojus skirti lėšas iš savo kuklaus biudžeto „Kario“ prenumeratai nėra galima.

Švietimo ministerija <...> sutiko padėti savo lėšomis, užsakydama mokykloms 1930 metams apie 2300 egz. „Kario“. Tik Ministerija prašo žymios nuolaidos <...>, manau, kad Kr. Aps. M-jai reikėtų prie išplatini- mo „Kario“ prisidėti ne tik darbu, bet ir lėšomis.

Todėl prašau Tamstos sutikimo atleisti „Karių“ Švietimo ministerijai po 4 lt. metams, nors tas sudarytų mums per 1930 m. apie 8740 lt. nuostolių. Užprenumeravę „Karių“ visoms <...> mokykloms, pastūmėtume mokyto- jų tarpe karinio parengimo ir tinkamos propagandos išplėtimo darbą⁵⁴.

Į raštą buvo reaguota teigiamai. 1930 01 20 rašte Nr. 49375 Kariuo- menės štabo Tiekimo skyriaus viršininkui plk. ltn. J. Šarauskas rašo, kad „Karys“ bus siuntinėjamas: „1) Švietimo ministerijos aukštesniosioms ir vidurinėms mokykloms, pradedant nuo 4 kl. po 1 egz. į klasę ir po 1 egz. į bibliotekas, viso 441 egz. dovanai; 2) visoms pradžios mokykloms po 1 egz. mokyklai, viso 2300 egz. papiginta kaina“⁵⁵. Be to, rašte informuojama, kad 441 „Kario kalendoriaus“ egzempliorius išsiųsti į aukštesniąsias ir vi- durines mokyklas⁵⁶. Rūpintasi ir paties „Kario“ tobulinimu: kariuomenės dalies vadams plk. ltn. J. Šarauskas ir tuometinis „Kario“ redaktorius mjr. J. Balčiūnas 1930 03 07 raštu Nr. 50191 prašė atkreipti dėmesį, „kad „Karys“ turi būti iliustruojamas daugiausia kariškais vaizdais iš mūsų kariuomenės ir dalių gyvenimo, užsiėmimų. Tokių vaizdų ypač pageidaujama dabar, kai „Karys“ vedama propaganda dėl karinio mūsų mokyklinio jaunimo paren- gimo ir kai „Karys“ siuntinėjamas į visas mokyklas <...>. Be to, „Karių“ išsirašo daugelis šaulių ir civilių“⁵⁷. Šis raštas buvo parengtas, remiantis mokyklų atsakymais į anketas. Anketose buvo klausiami:

1. Nuo kurio laiko „Karys“ gaunamas reguliariai?
2. Kiek egzempliorių gauna?
3. Kaip jis paskirstomas ir padalijamas tarp klasių?

⁵⁴ 1929 11 06 Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. ltn. J. Šarauskos raportas Nr. 50614 Administracijos valdybos viršininkui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 123. L. 8.

⁵⁵ 1930 01 20 plk. ltn. J. Šarauskos raštas Nr. 49375 Kariuomenės štabo Tiekimo skyriaus viršininkui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 123. L. 8.

⁵⁶ Ten pat. L. 10.

⁵⁷ Plk. ltn. J. Šarauskos ir „Kario“ redaktoriaus mjr. J. Balčiūno 1930 03 07 raštas Nr. 50191 kariuomenės dalių vadams// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 123. L. 110.

4. Ar siunčiamas kiekis pakankamas; jei per mažai atsiunčiama, kiek dar pageidautų?
5. Kaip su gautais egzemplioriais elgiamasi: ar jie atiduodami kam nors, ar komplektuojami mokykloje?
6. Kaip „Kariu“ domisi mokiniai: kurios klasės daugiausia skaito, kuriais straipsniais ir skyriais daugiausia domisi?
7. Kaip vertinamas skyrius „Mūsų mokyklos ir būsimoji tėvynės gyvenėjai“?
8. Kokių pasiūlymų turite?
9. Ar įdomu būtų „Karyje“ matyti vaizdelių iš Jūsų mokyklos ir mokinių gyvenimo: jei įdomu, gal galima būtų netrukus jų sulaukti?⁵⁸

Atsakymuose į anketas buvo prašoma „Kari“ daugiau iliustruoti būtent vaizdais iš kariuomenės gyvenimo, manevrų, karinės technikos naudojimo ir pan.

Pasitaikydavo ir nesklandumų. Štai Kauno Jėzuitų gimnazijos septintokai 1933 m. Spaudos ir švietimo skyriui rašė: „**Duokit mums „Kari“!** Pas mus, Jėzuitų gimnazijoje, „Karys“ gaunamas tik bendrabutyje, todėl jį skaito tik bendrabuty gyvenantieji mokiniai. Miestiečiai, kuriems labai patinka „Karys“ tuo pasipiktinę <...>, nes iš tikrųjų bendrabučio vedėjas yra toks profanas, kad gaunamus „Karius“ (gauna, rodos, kelis egzempliorius) neduoda pasiskaityti“⁵⁹. V. Avižonis skundėsi netvarka su „Kario“ prieinamumu Rokiškio gimnazijoje⁶⁰, neigiami signalai buvo gauti iš Kauno „Aušros“⁶¹ ir Kėdainių⁶² gimnazijų.

Į nusiskundimus buvo reaguota. Plk. J. Šarauskas 1933 01 20 rašte Nr. 27247 mokyklų direktoriams rašė: „Tenka išgirsti bei gauti iš daugelio mokyklų mokinių nusiskundimų, kad ne visi mokiniai gauna pasiskaityti „Kario“, o kai kuriose mokyklose jis visai į klases nepatenka. Prašau poną Direktorių neatsisakyti „Kario“ skaitymą Tamstos vedamoje mokykloje sutvarkyti taip, kad „Karys“ būtų prieinamas visiems mokiniams, ypač tų klasių, kuriose einamas kariškasis paruošimas <...>. Iš siunčiamų

⁵⁸ Ten pat. L. 123.

⁵⁹ Kauno Jėzuitų gimnazijos VII kl. mokinių 1933 m. raštas Spaudos ir švietimo skyriui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 150. L. 257.

⁶⁰ Ten pat. L. 261.

⁶¹ Ten pat. L. 269.

⁶² Ten pat. L. 275.

„Kario“ egzempliorių reikėtų vieną surinktą komplektą aptaisyti ir padėti mokyklos bibliotekoj“⁶³. Po šio rašto nusiskundimai liovėsi, jų archyvų bylose nebėra.

Rūpintasi ir kitos karinės literatūros sklaida mokyklose. Plk. lt. J. Šarausko 1930 07 22 raporte Nr. 52109 Administracijos valdybos viršininkui rašoma: „Įvedus į vidurines ir aukštesniasias mokyklas kariškąjį parengimą, tenka aprūpinti jų bibliotekas ir tinkama kariška literatūra. Gavęs pritarimą iš valstybės kontrolės, prašau Jūsų sutikimo ir tarpininkavimo, kad vyriausiojo štabo viršininkas leistų aprūpinti minėtųjų mokyklų bibliotekas <...> kariuomenės leidiniais, tinkamai juos parenkant, po 1 egz., dabar ir ateity“⁶⁴.

Švietimo ministerijos Generalinis sekretorius Kazimieras Masiliūnas 1936 09 19 raštu Nr. 10623 visoms mokykloms pranešė, kad 1936 m. rugsėjo mėnesį sukaks 700 metų nuo Saulės mūšio ir rekomendavo įsigyti istoriko Zenono Ivinskio monografiją „Saulės–Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė“. Nurodė, kad ją galima gauti Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriuje, knygos kaina 40 ct⁶⁵.

Kariuomenės štabas rūpinosi karinio rengimo mokyklose kokybe ir kontrole. Štai 1936 01 02 rašte Nr. 15018, kurį pasirašė Kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. Jonas Černius ir Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkas plk. J. Šarauskas, išsiųstame Švietimo ministerijai, nurodoma, kad įgulų viršininkai, o kur jų nėra – karo komendantai įpareigojami lankyti ir tikrinti karinio rengimo mokymą savo apskrįčių mokyklose. Tikrintojai turėjo atsakyti į klausimus:

1. Kaip išeinama karinio rengimo programa?
2. Ar tinkamai karinio rengimo instruktorius dėsto, ar jo darbo sėkmingas?
3. Ar reguliariai vedamos pamokos, ar geras jų lankomumas?
4. Kiek vietos sąlygos leidžia (ar kliudo) išeiti karinio rengimo programą?

⁶³ Plk. J. Šarausko 1933 01 20 raštas Nr. 27247 mokyklų direktoriams// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 150. L. 256.

⁶⁴ Plk. lt. J. Šarausko 1930 07 22 raportas Nr. 52109 Administracijos valdybos viršininkui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 119. L. 75.

⁶⁵ Švietimo ministerijos Generalinio sekretoriaus K. Masiliūno 1936 09 19 raštas Nr. 10623 mokykloms// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 235.

5. Kokių yra trūkumų ar kliūčių?
6. Kiek tuo dalyku domisi mokiniai? Ar jų susidomėjimas kyla ar krinta? Kodėl?
7. Ar tinkamai naudojamas ir paskirstomas „Karys“, kurį gauna mokykla?
8. Ar mokykla turi kitos karinės literatūros, reikalingos šiam dalykui?
9. Ką mokykla dar norėtų gauti?⁶⁶.

Brandos atestatuose karinio rengimo pažymys būdavo įrašomas kartu su fizinio lavinimo pažymiu. Pavyzdžiui, būsimojo žymaus inžinieriaus Vytauto Izbicko (1920–1988) brandos atestate, išduotame 1936 m. jam baigus Rokiškio kan. J. Tumo-Vaižganto valstybinę gimnaziją, rašoma: „Vytauto Izbicko mokėjimas einamųjų gimnazijoje dalykų įvertintas šitaip: <...> 17. Kūno kultūros ir karinio parengimo: a) fizinis lavinimas ir karinis parengimas – 5 (labai gerai); b) Valstybinio kūno kultūros bronzinio ženklo įsigijimas – 4 (gerai)“⁶⁷.

Ypač griežtai buvo reaguojama į neigiamus signalus. Antai pasirodžius straipsniui apie tai, kad karinio rengimo instruktorius atėjo į pamoką girtas ir pamoka virto šokiais bei žaidimais⁶⁸, ir nors nebuvo nurodyta nei mokykla, nei instruktoriaus pavardė, įvykis buvo tiriamas. Plk. ltn. J. Laurinaitis 1933 10 17 slaptu raštu Nr. 31838 Vilkaviškio apskrities karo komendantui liepė ištirti, ar iš tiesų toks įvykis buvo Kybartų aukštesniojoje komercijos mokykloje⁶⁹. Faktams pasitvirtinus, karinio rengimo instruktorius atsargos kapitonas (pavardė autoriams žinoma) iš pareigų buvo atleistas⁷⁰.

Apie karinio rengimo ir mokyklų tinklo plėtrą liudija pagal archyvinius dokumentus⁷¹ sudaryta 3 lentelė.

⁶⁶ Kariuomenės štabo viršininko gen. št. plk. J. Černiaus ir Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. J. Šarausko 1936 01 02 raštas Nr. 15018 Švietimo ministerijai// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 59.

⁶⁷ Nakas A. Inžinierius Vytautas Izbickas. Vilnius, 2000. P. 33.

⁶⁸ Pašalietis. Kaip neturėtų būti// Rytas, 1933 10 13.

⁶⁹ Plk. ltn. J. Laurinaičio 1933 10 17 raštas Nr. 31838 Vilkaviškio apskrities karo komendantui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 152. L. 4.

⁷⁰ Ten pat. L. 3.

⁷¹ LCVA. F. 929. Ap. 3. B. 708. L. 39 - 40; Ap. 2. B. 2261. L. 3–4.

3 lentelė

Mokyklos, kuriose buvo karinis rengimas 1930 ir 1939 m.

1930 m.	1939 m.
<p>27 gimnazijos ir joms tolygios mokyklos: Alytaus, Biržų, Jurbarko, Ukmergės, Panevėžio, Rokiškio, Utenos, <u>Kauno</u>: Jėzuitų, „Aušros“ berniukų, Pavasari-ninkų komercijos suaugusiųjų, Kėdai-nių, Kybartų komercijos, Kražių, Lin-kuvos, <u>Marijampolės</u>: Rygiškių Jono, Marijonų, Mažeikių, Plungės, Prienų, Raseinių, Seinų (Lazdijuose), Šakių, Šiaulių berniukų, Švėkšnos, Tauragės komercijos, Telšių, Vilkaviškio</p> <p>6 mokytojų seminarijos: Kauno S. Daukanto, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių</p> <p>6 aukštesniosios mokyklos: Alytaus miškų, Belvederio pieninin-kystės, Fredos sodininkystės ir darži-ninkystės, Gruzdžių gyvulininkystės, Kauno technikos, Kėdainių kultūr-technikų</p> <p>26 progimnazijos ar vidurinės mokyklos: Anykščių, Aukštadvario, Eržvilko, Giedraičių, Jonavos, Joniškio, Kaišia-dorių, Kalvarijos, Kauno: I, II, Kreke-navos, Kupiškio, Leipalingio, Molėtų, Nemunėlio Radviliškio, Palangos, Pasvalio, Ramygalos, Radviliškio ge-ležinkelininkų, Sedos, Skuodo, Šėtos, Širvintų, Vilkišios, Užpalių, Vieksnių</p> <p>6 vidurinės amatų mokyklos: Kaišiadorių, Marijampolės, Panevėžio, Seirijų, Šiaulių, Ukmergės</p>	<p>40 gimnazijų: Alytaus, Biržų, Joniškio, Jurbarko, Kaišiadorių, <u>Kauno</u>: „Aušros“ berniu-ku, Jėzuitų, M. Pečauskaitės, „Pava-sario“, III, IV, V, VI, Kelmės, Kėdai-nių, Kybartų, Kretingos Pranciškonų, Kupiškio, Linkuvos, <u>Marijampolės</u>: Rygiškių Jono, Marijonų, Mažeikių, Panevėžio berniukų, Pasvalio, Plungės, Prienų „Žiburio“, Raseinių, Rokiškio, Seinų „Žiburio“, Skuodo, Šakių „Žiburio“, Šiaulių berniukų, Švėkšnos „Saulės“, Šventosios, Tauragės, Tel-šių, Ukmergės, Utenos, Vilkaviškio, Zarasų</p> <p>4 mokytojų seminarijos: Marijampolės, Šiaulių, Tauragės, Ukmergės</p> <p>4 aukštesniosios mokyklos: Belvederio valstybinė pienininkystės, Gruzdžių valstybinė gyvulininkystės, Kauno technikos, Kėdainių valstybinė geodezininkų ir kultūrtechnikų</p> <p>20 progimnazijų: Anykščių, Aukštadvario, Giedraičių, Jonavos, Kauno Darbo rūmų suaugu-siųjų, Molėtų, Pilviškių, Radviliškio, Ramygalos, Suvalkų Kalvarijos, Šėtos, Šilalės, Širvintų, Švėkšnos „Saulės“, Tauragės Naumiesčio, Veiverių, Vieks-nių, Vilkišios, Žagarės, Žeimelio</p> <p>9 vidurinės amatų mokyklos: Alytaus, <u>Kauno</u>: Moterų globos komi-teto, I, II, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Telšių, Ukmergės</p> <p>3 valstybinės prekybos mokyklos: Kauno, Panevėžio, Šiaulių</p>

Trečia lentelė rodo, kad per 9 metus padidėjo vidurinių amatų mokyklų skaičius, atsirado 3 valstybinės prekybos mokyklos, o dalis progimnazijų buvo reorganizuotos į gimnazijas.

Pažymėtina, kad gimnazistai kartais dar gimnazijos suole sulaukdavo šaukiamojo į kariuomenę amžiaus. Jei tai įvykdavo dėl pateisinamų priežasčių, mokyklų direktoriams ir Švietimo ministerijai tarpininkaujant, karinė tarnyba jiems būdavo atidedama. 1937 06 21 į švietimo ministrą su tokiu prašymu kreipėsi Kazys Veverskis (1912–1944). Jis prašė leisti jam baigti 1937/38 m. m. VIII-ją (baigiamąją) klasę, nes, anot jo, greičiau ją baigti neturėjęs galimybių: „Gimnaziją išeiti pavėlavau todėl, kad laiku nebuvau tėvų į mokyklą leidžiamas ir įstojau į gimnaziją tik tada, kai pats galėjau savarankiškai pragyventi ir mokytis“⁷². Jam tarpininkavo Jurbarko gimnazijos direktorius Bronius Liesis (1886–? Sibire): „Veverškis mokynys pavyzdingas, mokosi gerai“⁷³. Atkreiptinas dėmesys, kad žinant K. Veverskio likimą: buvo Lietuvos Laisvės armijos organizatorius ir 1945 m., būdamas jos vadu, žuvo, galima tvirtinti, kad ir jis, ir mokyklos direktorius savo parašais patvirtino tiesą. Ši skaudī auka dar kartą paneigia neseniai mus valdžiusios bolševikinės imperijos skleistą melą, kad pokario partizanai – „buožių ir išnaudotojų“ sūneliai ir dukrelės...

Paskutiniai raštai, fiksuojantys žinias apie karinį rengimą, aptinkami 1940 m. mokyklų archyvo bylose. Plk. J. Šarauskas 1940 05 18 informuoja Švietimo ministerijos Vidurinio mokslo departamentą, kad kapitonas Vincas Abramikas išsikėlė iš Rokiškio, kur buvo karinio rengimo instruktoriumi gimnazijoje, ir į jo vietą skiriamas kpt. Vincas Mickeliūnas⁷⁴. Paskutinis, užpildęs anketą apie save, buvo ltn. Vincas Gumauskas, pretendavęs tapti Belvederio aukštesniosios pienininkystės mokyklos karinio rengimo instruktoriumi⁷⁵. O paskutinis raportas iš mokyklos buvo Kupiškio valstybinės gimnazijos apie įvykdytas 1940 06 13 lauko pratybas. Joms vadovavo 4 pėst. pulko karininkas ltn. Aleksandras Stančikas, dirbęs toje gimnazijoje. Raportą pasirašė kariuomenės atstovas kpt. Jonas Jakubonis⁷⁶.

⁷² LCVA. F. 391. Ap. 2. B. 2172. L. 10.

⁷³ Ten pat. L. 9.

⁷⁴ LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 243. L. 30.

⁷⁵ Ten pat. L. 29.

⁷⁶ Ten pat. L. 57.

2. Teorinis pagrindimas ir didaktiniai patarimai

XX a. 4-jo dešimtmečio pradžioje dviejose didelėse Europos valstybėse ėmė ryškėti pavojingos tendencijos. Lietuvai jos buvo ypač pavojingos, nes šios valstybės buvo Lietuvos kaimynės. Tad „visuomenė atkreipė dėmesį į tam tikras povandenines sroves, vis intensyviau besiveržiančias iš agresyvios Rytų kaimynės pusės. Ten visa jėga siautė stalinizmas, o godžiam žvėriui visad būdingas didelis apetitas mažesniųjų atžvilgiu. Galop susirūpinta lietuviškojo patriotizmo stoka“⁷⁷. Greitai „1933 m., Vokietijoje į valdžią atėjus nacionalsocialistams, o Rusijoje ėmus per kraštus veržtis bolševizmui su visomis šių procesų pasekmėmis, tokių tendencijų simpatikų iš tiesų atsirado ir Lietuvoje“⁷⁸. Tiesa, „gryno“ fašistų sekimo Lietuvoje nebuvo, kai kas tik „žvalgėsi į Mussolini Italijoje ir dažniau samprotavo apie fizinio lavinimo reikmę ar aktyvesnį interesų gynimą ekonomikos srityje, nei apie kokias nors absurdiškas rasių teorijas, tačiau kitas sparnas, neretai finansuojamas pagrindinės komunistų partijos lėšomis <...>, stengėsi varyti vis aktyvesnę prosovietinę propagandą“⁷⁹. Tad nenuostabu, kad karininkija ypač susirūpino karinio rengimo mokykloje stiprinimu, o pedagogikos teoretikai – tautos patriotizmo ugdymu.

1933 m. pasirodė VDU profesoriaus Stasio Šalkauskio veikalas⁸⁰, kuriame aptariamas lietuvių tautos ugdymas. Jame S. Šalkauskis aptarė idėjinę patriotizmo esmę. Pagal jį, patriotizmo objektas – tauta, kuri yra žmonių bendrija, turinti tam tikrus požymius: bendrą kalbą, papročius, etninę temperamentą, visuomeninę santvarką ir gyvenamąją teritoriją. Stingant kurio nors požymio, tautinė individualybė kinta, tačiau pati tauta, kaip socialinis vienetas išlieka. Tačiau jei tautinių požymių yra mažiau, tai ir tautinė individualybė yra mažiau ryški. Patriotizmas – savo tautinės individualybės meilė. „Tai, kas žmogaus individui yra savimyla, tautai yra patriotizmas; arba kitaip tariant, <...> patriotizmas yra tautinė savimyla“⁸¹, – teigė S. Šalkauskis. Ši savimyla – savo krašto, savos vals-

⁷⁷ Vaitkevičiūtė E. Žinomas nežinomas Juozapas Albinas Herbačiauskas. Vilnius, 2007. P. 98–99.

⁷⁸ Ten pat. P. 130.

⁷⁹ Ten pat. P. 130.

⁸⁰ Šalkauskis S. Lietuvių tauta ir jos ugdymas// Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1992.

⁸¹ Ten pat. P. 124.

tybės meilė. Tautos narys – pilietis, tautinis individas, perėmęs savo tėvų ir protėvių tradicijas, papročius, pirmiausia pajunta savo meilę tėviškei, o po to ir tėvynei. Mokydamasis gimtosios kalbos, jis perima ir tautos dvasią. Viso to neįgijęs žmogus – tik vargana kosmopolitinė būtybė, kuri niekaip negalėtų atlikti tos misijos, kurią jam numatė Kūrėjas. Pilietį turi formuoti šeima, mokykla, bažnyčia ir visuomenė.

Prof. S. Šalkauskio mokinyš doc. Antanas Maceina po metų išleido veikalą⁸², kaip praktiškai realizuoti tautinį auklėjimą. Vystydamas S. Šalkauskio idėjas, jis rašė, kad patriotizmas yra „savos tautos ir savos tėvynės meilė. <...> *Patriotizmas šiuo atžvilgiu yra tautinė savimeilė.* <...> Mes mylime tautą bei tėvynę dėl to, kad mylime patys save ir visa tai, kas mums sava“⁸³. O tikrasis patriotizmas – tai tautinio idealo meilė ir noras jį įkūnyti tikrovėje, t. y., negalima gėrėtis savo tauta, mylėti ją tokią, kokia ji yra, o būtina siekti ją ugdyti, tobulinti, kitaip patriotizmas virs tautiniu egoizmu, neleis tautai tobulėti. Realų to pavyzdį turime dabar, pažvelgę į savo rytų kaimynus... A. Maceina teigė, kad patriotizmas kaip meilė nėra tik jausmas, tik emocija, bet ir stiprus kūrybos akstinas. Jei pilietis nėra pasiryžęs veikti patriotiškai, tai jo patriotizmas nėra nei gilus, nei tikras. Taigi praktiškai realizuotas patriotizmas yra reikšmingas tautos tobulėjimo, jos kultūros pažangos veiksnys. Patriotinis veiklumas, jo branda pasiekama tik auklėjant būsimą pilietį, o auklėjimas gali išvystyti „*patriotinę emociją ir patriotinį veiklumą ligi žmogiškumo ir kūrybiškumo laipsnio*“⁸⁴. Tiktai auklėjimas, kuris yra pagrįstas doroviniais principais, žmogaus gyvenimą gali pripildyti patriotinių jausmų, kurių aukščiausias – patriotinis pasiaukojimas. Todėl svarbiausia, kad žmogus pirmiausia išsąmonintų ir išsivaintų patriotines vertybes, po to – patriotiškai veikti ir, jei to reikės, – pasiaukoti. Patriotinių vertybių išsąmoninimas bei išsavinimas pirmiausia pradedamas nuo tautos dabarties ir praeities pažinimo, kurie yra nepaprastai svarbūs, nes pažindama praeitį, jaunoji tautos karta suvokia tautą, kaip bendruomenę, į kurią ji pati įsijungia. Todėl labai svarbi patriotinio auklėjimo priemonė – savosios tautos, valstybės istorijos mokymasis. Apie tai rašė ir S. Šalkauskis, teigęs, kad niekas negali įsigyti tautinio supratimo

⁸² **Maceina A.** Tautinis auklėjimas// Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1990.

⁸³ Ten pat. P. 254–255.

⁸⁴ Ten pat. P. 261.

ir sąmoningo nusistatymo, nesusipažinęs su savo krašto ir tautos istorija, neįsigilinęs į tautinės kultūros susidarymą ir išsivystymą⁸⁵. Taip pat labai svarbus yra gimtosios kalbos, tautosakos ir literatūros mokymasis. Kaip tik šių aukščiau išvardintų dalykų gilus, sąmoningas įsisąmoninimas neleidžia asmenybei nutolti nuo savo tautos kamieno. A. Maceina kategoriškai siūlo tautos istoriją sieti su kultūros, o ne politikos istorija, kadangi pastaroji dažnai būna pilna klaidų, žiaurumo ir kraujo. Taigi A. Maceina, kaip ir S. Šalkauskis – kultūros pedagogikos atstovai, tvirtinę, kad dorovė, menas ir mokslas yra daug svarbiau už politiką, kurios puslapiai dažniausiai yra kruvini ar nešvarūs. Tad susipažįstant su tautos istorija reikia laikytis tiesos principo, suklastota istorija yra niekam verta, istorinių klaidų slėpimas iškreipia ugdytinių patriotizmo sampratą. Tauta – miniatiūrinė visos žmonijos kopija ir kartu jos dalelė. Tad tautos istorija negali būti atskirta nuo visos žmonijos istorijos ir „Tautos išsivystymas, josios esmė, josios individualybė, josios kultūra ir galop josios pašaukimas gali būti suprastas tik jos santykiuose su žmonija“⁸⁶. Tautos dabartis pažįstama per aplinkos, kuriame asmuo gyvena, kurioje yra jo mokykla, pažinimą. Todėl iškylos, ekskursijos, turi būti organizuojamos tokiu nuoseklumu, kad vaikai, jaunimas galėtų pažinti savo kraštą nuo savojo kiemo iki visos valstybės sienų. Todėl tėvynės pažinimo bei geografijos pamokos irgi gali ir turi būti panaudotos patriotiniam auklėjimui. Puoselėjant tautines tradicijas: šventes, tautinę simboliką, istorinius paminklus, galima giliau pajusti tautos praeitį. „*Tautinės tradicijos pirmutinės palaiko tautos gyvenimo vienybę. Tauta, nutraukusi ryšius su savo tradicijomis, virsta kita tauta. Palaikyti tautines tradicijas ir jas perteikti naujosioms kartoms reiškia palaikyti ir perteikti istorinio gyvenimo vieningumą ir tautos tapatybę*“⁸⁷, - rašė A. Maceina. Jis teigė, kad „*Didvyrių paminklai auklėja didvyrius. Šituose pagarbos ženkluose kilnūs tautos žmonės tarsi atgyja ir gyvena naujųjų kartų sieloje*“⁸⁸. Neveltui visai netolimoje praeityje buvo neigiamos, draudžiamos tautinės ir religinės šventės, net Kalėdų senelis buvo paverstas seneliu Šalčiu. Kaip velnias kryžiaus okupantai bijojo Trispalvės, Gedimino

⁸⁵ Šalkauskis S. Lietuvių tauta ir jos ugdymas// Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1992.

⁸⁶ Maceina A. Tautinis auklėjimas// Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1990. P. 273.

⁸⁷ Ten pat. P. 276.

⁸⁸ Ten pat. P. 280.

stulpų, Vyčio, Nepriklausomybės laikais statytų paminklų, Karaliaučiaus srityje pakeitė ne tik kaimų, miestelių, bet ir kai kurių upių pavadinimus, pridami net iki idiotizmo – pvz., ten yra net upė Železnodorožnaja. Jie puikiai suprato, kad visa tai – patriotinio sąmoningumo simboliai. Tai liudija ir 2007 m. pavasario įvykiai Estijoje, kai „kario – išvaduotojo“ paminklas bei žuvusiųjų palaikai buvo iš miesto aikštės perkelti į garbingą vietą – kapines, bet, deja, ta vieta – nuošali ir todėl rusiškai ekspansijai nebetinkama.

Kitas patriotinio auklėjimo etapas – patriotinis veikdinimas, kuris įgyvendinamas dirbant tėvynės gerovei ir rengiantis ginti ją ginklu, jei to prireiktų. Pagal A. Maceiną taika – idealas. Bet tikrovėje jis niekada nebus realizuotas. Karų pobūdis kitės, jie gali virsti net religiniais karais, bet jie niekada neišnyks. Atvirkščiai, A. Maceina 1934 m. pranašiskai tvirtino, kad žmonija gyveno tuo metu pasaulinių grumtynių išvakarėse. Tad nors tada pacifistinis judėjimas buvo gana gyvas, A. Maceina tvirtino, kad nėra beprasmiška kalbėti apie tėvynės gynimą ir apie karinį jaunimo parengimą. Ginti tėvynę – tai ne tik ginti vieną ar kitą politinę santvarką. Tautinių karų prasmė yra kur kas gilesnė. Pralaimėti tokį karą, anot A. Maceinos, yra beveik tas pats, kas ir pražudyti pačią tautą, nes nugalėtojas visų pirma stengiasi ją nutautinti (vėl labai pranašiskas tvirtinimas). O tautinės individualybės pakeitimas yra jos istorinio likimo, jos kultūros, kalbos, jos įprasto santykiavimo su Dievu pakeitimas. O kai tauta netenka šių dalykų, ji kaip tauta žūva. Tad tėvynės gynimas nėra tikrai šeimų židinių, asmenų ir tautos darbo vaisių gynimas, bet yra ir tautos idealų, pasaulėvaizdžio, jos pastangų siekti gėrio, jos ateities vilčių gynimas. Todėl patriotinis veikdinimas pirmiausia reikalauja išauklėti norą ir išugdyti mokėjimą ginti savo šalį. Todėl karinis jaunimo parengimas yra vienas svarbiausių patriotinio ugdymo uždavinių. Karinis jaunimo parengimas yra iš esmės auklėjimas ginti tėvynę. Jis neturi nieko bendro su militaristiniais kai kurių valstybių siekimais. Tėvynės gynimas, kaip patriotinio veiklumo apraiška, ir militarizmas yra priešingi ir vienas kitam prieštaraujantys dalykai. Tėvynė gynimas iš esmės yra gynybinio pobūdžio procesas. Tuo tarpu militarizmas yra agresyvus. Militaristinis auklėjimas - rengimas grobikiškiems karams. Tuo tarpu karinis parengimas, kaip patriotinio auklėjimo dalis yra auklėjimas ne puolimui, bet gynybai. Jis yra ne kas kita, kaip jaunimo nuteikimas ir

išmokymas drąsiai bei veikliai gelbėti tėvynę pavojaus metu. Tėvynė negali būti apginta, jei jos gynėjai neturi herojiško pasiryžimo pasiaukoti net ligi mirties. Bet tėvynė taip pat negali būti apginta, jei gynėjams trūksta tinkamo techninio pasirengimo. Karo technika turi didžiulę reikšmę. Todėl techninis jaunimo parengimas yra toks pat svarbus, kaip ir patriotinio pasiryžimo auklėjimas. Auklėjimas karui yra žadinamas konkretaus žmonių gyvenimo. Auklėjimas taikai neleidžia paskęsti brutaliajoje tarptautinių santykių tikrovėje ir laikyti karą normaliu tautų sugyvenimo būdu. Reikia jaunimą karui auklėti, kad jis sugebėtų pasiaukoti, ištikus pavojui. Reikia auklėti jį taikai, kad jis nepamestų iš akių idealo, kurio turi siekti visi. „Reikia mokėti kariauti, kad būtų galima atstatyti suardytą taiką, ir reikia mokėti taikingai gyventi, kad būtų galima išvengti karo“,⁸⁹ – tvirtino A. Maceina. Karinis parengimas turi prasidėti mokykloje, joje turi būti formuojama nuostata ginti tėvynę, o kariuomenėje – jau mokoma kariauti. Mokykla ir kariuomenė yra du svarbiausi karinio parengimo veiksniai, atitinkantys aukščiau suformuluotus uždavinius: nusiteikti ginti tėvynę ir mokėti kariauti. Mokykla nuteikia jaunimą herojiškai pasiaukoti tėvynės gynimo reikalams. Kariuomenė jį išmoko karo meno. Mokyklos uždavinys yra tik parengti jaunimo sieloje tvirtą dorovinį pagrindą. Specialus techninis rengimas karui savo esme yra mokymas žudyti. Tėvynės gyvenimas karo metu nėra įmanomas be žudymo ir griovimo. Techninis mokymas kariauti yra tiesioginis žmogaus rengimas dalyvauti šiame blogio šėlime. Todėl nenorint, kad blogis išgalėtų ne tik pasaulyje, bet ir kariaujančiųjų žmonių sielose, nenorint, kad karas atpalaiduotų blogąsias aistras ir pastūmėtų žmones į visuotinį chaosą, reikia techninį mokymą žudyti pagrįsti tvirtu doroviniu nusiteikimu garbingai kovoti ir šventai žūti. Tuo tarpu mokyklinio amžiaus jaunimas dar nesuvokia žudymo baisumo ir žuvimo rimtumo. Karo metu kariaujantieji negali būti tik kareiviai. Jie turi būti ir žmonės. Mokyklai keliami uždaviniai karinio mokinių parengimo srityje yra: sudaryti sveikas pažiūras į karą, įdiegti dorybes, būtinas kareiviui (jo atsakomybę, gebėjimus susivaldyti, paklusti ir pasiaukoti), padėti suvokti karo prasmę, jo blybes, jo metu sukeliamas pagundas. Tai yra būtinos kariavimo ir mokymo kariauti prielaidos. Kariuomenė – tolesnio patriotizmo ugdymo mokykla, kurioje stiprinamos šeimoje, mokykloje ir vi-

⁸⁹ Ten pat. P. 289.

suomenėje suformuotos asmenybės dorovinės nuostatos, ugdomas garbės jausmas, pratinama elgtis drausmingai, paklusti ir, jei reikės, aukotis. Kariai turi sąmoningai suprasti, dėl ko jie turi aukotis, netgi prarandant gyvybę. Karo tarnyba skiriama specialiai jaunimą parengti karui. Techninis gebėjimas kariauti yra taip pat svarbus, kaip ir dorovinis nusiteikimas ginti tėvynę. Tad jau tik šiuo atžvilgiu kariuomenė yra reikšmingas patriotinio auklėjimo veiksnys. Bet kariuomenės įtaka patriotizmo ugdymui tuo dar nesibaigia. Karo tarnyba moko jaunimą netgi kariauti, bet gilina ir tuos dorovinius nusiteikimus, kuriuos jam diegė mokykla. Tėvynės bei tautos idėja yra kariuomenės veiksmų centras. Jaunimas čia praktiškai patiria, kaip įgytos žinios yra pritaikomos tėvynės reikalams, kaip tos dorybės, kurios buvo auklėjamos mokykloje, darosi būtinos kareivio pašaukimui. Tėvynę bei tautą kareivis pergyvena kaip įpareigojantį ir reikalaujantį principą. Vykdydamas šiuos reikalavimus, jis yra ne tik geras kareivis, bet ir geras patriotas. Formaliai, vertinant pagal darbą, kurį reikia atlikti, kareivis yra žmogus kilniausia šito žodžio prasme. Gerai atliekamos kareivio pareigos atskleidžia žmogui tėvynės vertę ir parodo meilės jai prasmę. Šiuo atžvilgiu kariuomenė yra tikra patriotizmo mokykla. Mokydama ir pratinama jaunimą savo tėvynę ginti, ji kartu moko ir pratina ją mylėti ir jai tarnauti. Kartu karo tarnyboje vaikinai suvyrškėja, įpranta prie tokių dalykų kaip tvarka, punktualumas, drąsa, solidarumas, draugiškumas, kurie turi itin svarbią įtaką ir taikaus visuomeninio gyvenimo eigai⁹⁰. Žinome taip pat, kad mūsų aptariamuju laikotarpiu Lietuvos kariuomenė įnešė didžiulį indėlį, keldama kareivių bendrojo išsilavinimo lygį, kuris ypač XX a. 3 dešimtmetyje, vos atgavus nepriklausomybę, dėl okupacijų, spaudos draudimo buvo gana žemas⁹¹. Aišku, kariuomenė neturi virsti valdžios priemone, siekiant kurios nors partijos tikslų. Kariuomenės partiškumas žemina ją visuomenės akyse, trukdo jai tinkamai, garbingai vykdyti savo misiją. Pagrindinis patriotinio auklėjimo uždavinys – tėvynės meilę padaryti žmogaus dorybe. S. Šalkauskis teigė, kad tik patriotizmas, sąmoningai

⁹⁰ Šalkauskis S. Lietuvių tauta ir jos ugdymas// Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1992.

⁹¹ Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F. Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007; Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R. Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1919–1928)// Karo archyvas. T. 18. Vilnius, 2003. P. 193–208; Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1929–1940 m.)// Karo archyvas. T. 20. Vilnius, 2005. P. 255–301.

pakeltas į moralinį dorybių tarpsnį, yra tikrai vertingas ir visai patikimas tautos ramstis. Patriotizmas iš esmės yra kūryba. Kareivis ką tai ardo dėl to, kad tauta, pasiuntusi jį į karą, galėtų kurti. Patriotizmas negali pasitenkinti tik negatyviaja puse. Jis yra kūrybinis ligi pat savo gelmių. Kareivio pareigos tikra prasme patriotinėmis virsta tik tada, kai jos yra tarnauja šiam pozityviam ir kuriančiam patriotizmui. Patriotizmo sąvoka yra daug platesnė negu kareivio uždaviniai. Patriotinis veiklumas nėra vien tėvynės gynimas. Jis yra visų pirma kultūrinė kūryba.

Pagal A. Maceiną, tautinio auklėjimo teoriją sudaro trys dalys: tautinis, patriotinis ir nacionalinis auklėjimas. Pirmoji dalis – tautinės individualybės ugdymas, antroji dalis – tautos narių tarpusavio santykių harmonijos kūrimas, trečioji dalis – tautos vietos žmonijos kultūroje nustatymas. Tautos kultūra sparčiai kyla tik tada, kai mokyklos lankomos viso jaunimo ir kai lavinimas trunka tiek, kiek reikalauja tautos kultūros pažanga. Pradinių mokyklų tinklas turi būti tankus, bendrojo lavinimo laikas iki universiteto turi trukti ne mažiau kaip 12 metų, turi būti tankus viešųjų bibliotekų ir skaityklų tinklas. Siūlė atrinkti pačius gambiausius, siųsti juos mokytis į užsienį. Šeimos, mokyklos, valstybės ir bažnyčios svarbiausi uždaviniai – etninio tipo tobulinimas, tautiškos mąstysenos lavinimas, tautinio estetinio suvokimo plėtotė ir tautinė religija. Teigdamas, kad pedagogika privalo remtis kultūra, A. Maceina kartu teigė, kad ji irgi turi veikti kultūrą. Griežtai nepasisakė prieš kosmopolitizmą⁹², laikė, kad čia turi pasitarnauti nacionalinis auklėjimas. Jo šalininkų pastangos sudaryti vieną pasaulinę sąjungą yra teisingos ir remtinios. Tačiau didžiausias jo stabdis – Bažnyčia, kuri yra vienijanti, ir atskirianti jėga. Kol pasaulyje egzistuos skirtingos religijos, tol kosmopolitizmas neįsigalės. Pritardamas tautų siekiams gerbti ir mylėti kitas tautas, A. Maceina teigė, kad patriotizmas ir kosmopolitizmas stovi vienas prieš kitą ne kaip egoizmas ar altruizmas, o kaip vaisingas veikimas ir neaiškios svajonės. Tačiau kosmopolitizmas be religijos gali atvesti žmoniją prie pirmykštės bendruomeninės santvarkos. Kai ką matome ir dabar – šeimos institucijos niekinimas, sekso viešinimas ir kt.

⁹² Kosmopolitizmas (gr. „*kosmopolitēs*“ – pasaulio pilietis) – visuomeninė politinė pozicija ir ideologija, priešiška patriotizmui ir paprastai pasireiškianti savo ir kitų tautų tradicijos, kultūros, gyvybinių interesų nepaisymu ar niekinimu.

Karinėje periodikoje buvo skelbiami straipsniai, kurių autoriai dar plačiau stengėsi pagrįsti teoriškai karinio parengimo mokykloje būtinumą. Antai B. Vosylius straipsnyje rašoma, kad „Karinio tautos ugdymo sąvoką sudaro ir fizinis, ir moralinis visų tautinės bendruomenės žmonių parengimas krašto apsaugai. Fizinis karinis rengimas yra konkretus techninis lavinimas karo mokslų srityse, kurio svarbiausias uždavinys išmokyti veikti ginklu ir kitomis kautynių priemonėmis bei būdais. Tai yra *karinis mokymas*. Moralinis karinis rengimas turi tikslą paveikti žmonių dvasią, nuotaiką ir sielos vertybes, ugdant realios tėvynės meilės, pasiaukojimo, karžygiškumo ir t. t. jausmus ir polinkius. Tai – *karinis auklėjimas* <...>. Karinis ugdymas stengiasi:

- 1) *Kelti* <...> įgimtus lietuvių patriotinius palinkimus, ugdyti ryžtingą ir narsią dvasią, atgaivinti tauraus senovės lietuvių karžygio tipą, sukelti kariškai patriotinę nuotaiką ir visišką susipratimą tautos saugumo reikaluose.
- 2) *Brandinti* kiekvieno žmogaus psichinius ir fizinius sugebėjimus, reikalingus vykdant krašto apsaugos darbą. Tai yra žmogaus sielos ir kūno galių lavinimas kariniais principais.
- 3) *Rengti* visuomenę visapusiškai atsparią priešo atžvilgiu, kad ir tikru kariškai patriotiniu užsidegimu bei entuziazmu, ir sąmoningu protu, nepalaužiama valia, ir ginklu sudarytų tvirtą idėjinę ir fizinę tvirtovę⁹³.

Iš šių tikslų seka karinio ugdymo uždaviniai: „*kariškai išauklėti, techniškai parengti*“ visuomenę <...>. Vienas pirmųjų karinio ugdymo uždavinių, kurio nuosekliai ir palaipsniui vykdomas, vestų į visapusišką pasirėngimą, yra *nenutrūkstamas karinis žmonių lavinimas*.

Į idėjinį kariškai patriotinį susipratimą reikia įtraukti žmogų, tik bejeinantį į intelektualinio brendimo sritį (vaikas), sujungti dvasios vertybes su fiziniu pajėgumu realiam karinio rengimosi veikimui (suaugęs) ir šitai vykdyti visame žmogaus amžiaus periode. Tokio ugdymo pasėka turėtų būti visiškas visuomenės organizuotumas ir drausmė iškilus karo pavojui⁹⁴.

Toliau B. Vosylius rašė: „Mūsų visuomenės karinis ugdymas, esąs dar tik pirmame kelyje, <...> nėra pasiekęs šios nenutrūkstamumo vertybės,

⁹³ Vosylius B. Karinis visuomenės auklėjimas// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 5. P. 674.

⁹⁴ Ten pat. P. 674.

pvz., vyresnioji karta tēra išašmoninta tiek, kiek ji pati pajautė ir išgyveno sunkius priespaudos bei valstybės nepriklausomybės atgavimo laikus. Ji nebuvo speciališkai rengiama – kariškai patriotinė nuotaika joje yra susiformavusi tik iš bendrojo tautos interesų supratimo. Todėl dažnai yra ir tokių žmonių, kurie mažiau supranta gyvybinius krašto reikalus ir yra pasyvūs krašto saugumo darbe (toksai neaktingumas dažniausiai pasitaiko bemokšlių, mažo mokslo ir neišprususių žmonių tarpe; pasyviųjų grupei tenka skirti ir moteris <...>). Be to, labai svarbiu <...> trūkumu yra tai, kad žymi vyresniosios kartos dalis nėra buvusi kariuomenėje. <...> Nenutrūkstamas karinis ugdymas <...> iš dalies galės vykti dabar, pradžios mokyklai paėmus vaiką į programinę karinio auklėjimo globą. <...> Iš pradžios mokyklos jauną berniuką ir mergaitę perims vidurinė mokykla <...>. Pagaliau <...> kariuomenės gyvenimo kelias visiškai suformuos jaunuomenės teigiamą galvojimą ir darbą krašto gynimo atžvilgiu⁹⁵. Tačiau dalis jaunimo po pradinės mokyklos baigimo toliau nesimoko, o į organizacijas (skautų, šaulių ar kt.) stoja ne visi. B. Vosylius siūlė įstatymo keliu įtraukti į karinio ugdymo sferą ir tokią jaunimą: „Krašto saugumo interesai yra neišskiriamai susiję su svarbiausiomis mūsų tautos aspiracijomis. Pirmaeilis mūsų tautos rūpestis pasireiškia trimis didžiais šios rūšies uždaviniais: atgauti Vilnių, išlaikyti Klaipėdą ir išsaugoti <...> nepriklausomybę <...>, šie svarbiausieji gyvybiniai uždaviniai yra kelrodžiu. Karinis ugdymas tuo atžvilgiu yra giliai reikšmingas ir prasmingas, kaip grindžiamas didingiausiais tautos troškimais. Sakytume, karinis ugdymas patriotinę sąmonę gaivina, neleidžia sustingti tautinės savisaugos instinktui, kuris kartais nenormaliai iškrypsta į savo asmens, kaip tautos nario, ir tautos laisvės nesupratimą, nebranginimą, iš ko net atsiranda priešinimasis visam karinio rengimo darbui“⁹⁶. B. Vosylius skyrė dvi nesupratimo rūšis – sąmoningą ir nesąmoningą. Sąmoningieji žmonės galvoja: „mes – maža valstybė vargu beatsispirsim stiprių priešų puolimui <...>“. Šitoks pesimizmas yra visiškai nesusipratusių žmonių požymis. Tokiomis nuomonėmis drįstama paneigti visų amžių mūsų tautos kovos dėl savarankiškumo, užmirštamų mūsų tėvų pastangos sugriauti svetimųjų priespaudą ir atgauti taip brangią tautinę laisvę, pamiršdami didžiu karžygiškumu

⁹⁵ Ten pat. P. 675–676.

⁹⁶ Ten pat. P. 677.

pasiekti laimėjimai. Pagaliau, nevertinami tikrai narsių paskesniųjų kovų dėl nepriklausomybės pavyzdžiai, kad iš tikrųjų buvome silpni ir karo technikos atžvilgiu nepajėgūs, bet stipria dvasia ir lietuvišku atkaklumu iškovojo laisvę⁹⁷. Kita grupė – nesąmoningieji, jie „nesąmoningai bijo kariuomenės ir viso to, kas rišasi su kariniais dalykais“⁹⁸, o „kaip tik reikia visas kautynių priemones gerai ir smulkiai pažinti, drauge pažinti priešą, jo taktiką, <...>, kad žinotume, kaip geriau apsiginti“⁹⁹.

Tad „Čia išvardintus neigiamumus karinis ugdymas ir stengiasi pašalinti <...>, nori nepalikti nei vieno neparengto žmogaus <...>, karinis ugdymas – valstybės saugumo pagrindas.

Taikos metu – stiprinamas, cementuojamas tautiškasis gyvenimas, randami bendri kūrybinio darbo keliai. Karinio ugdymo darbo dėka kraštas organizuojamas į tvirtą gynimo bazę.

Karo metu – tautose nelieka nedarbingo žmogaus: visi iki vieno privalo aukotis valstybės gerovei¹⁰⁰.

Karinį auklėjimą B. Vosylius suprato kaip trijų momentų, charakterizuojančių patį auklėjimo pobūdį bei idėjinę jo kryptį vienovę. Tie momentai yra:

- 1) dvasinis kariuomenės patvarumas;
- 2) bendrojo karinio sąmoningumo bei nusiteikimo stiprinimas;
- 3) kariuomenės reikšmės supratimo, meilės bei pagarbos jai ugdymas.

Pirmąjį momentą B. Vosylius charakterizavo taip: „Fizinis žmonių parengimas karui negalimas be jų dvasios nuteikimo, be įkvėpimo pasiryžti ir laimėti, be <...> dorinių vertybių išugdymo. Kiekvienas tautinės bendruomenės narys turi ne tik žinoti laimėjimo būdus, bet drauge turi būti visapusiškai išsiauklėjęs laimėjimo dvasią, kuri leistų sėkmingai pasiekti pergalę. Tik gerųjų dvasinių savybių ir ginklo panaudojimo harmonija duoda geriausią jėgą tautos garbei ir laisvei saugoti“¹⁰¹. Šiuo principu parengtas pačios kariuomenės rengimas. Percituosime iš B. Vosyliaus „Pės-tininkų statuto“ II d. psl. 77 pastraipą: „Kovotojų skaičius, jų parengimas,

⁹⁷ Ten pat. P. 677.

⁹⁸ Ten pat. P. 678.

⁹⁹ Ten pat. P. 678.

¹⁰⁰ Ten pat. P. 678.

¹⁰¹ Ten pat. P. 678–679.

medžiaginių priemonių gausumas ir jų galybė patys savaime dar pergalės neužtikrina. Ir galingiausios priemonės negali laiduoti visiško priešo sunaikinimo.

Galutinai kautynes nulemia dvasinių jėgų persvara.

Ne tas yra nugalėtas, kuris daugiausia nustojo žmonių ar priemonių, bet tas, kurio dvasia pirmiausia buvo palaužta.

Kad nugalėtume, reikia norėti nugalėti ir nesigailėti savo gyvybės. Dalys, kurių dvasia patvaresnė, visada nugalėdavo ir nugalės silpnesnės dvasios priešą, nors šis būtų ir gausesnis, ir geriau aprūpintas technikos priemonėmis. Tik aukštos moralės kariuomenė gali tikrai įvykdyti vadovybės sumanymus ir darniai pasiekti bendrąjį tikslą, turėdama mažiausiai nuostolių.

Dvasinių jėgų pagrindas yra visos tautos atkaklumas ir pasiryžimas laimėti, tinkamas karinis jaunimo auklėjimas ir mokymas, ir geras karinis parengimas.

Dvasinis kariuomenės patvarumas visų pirmiausia yra pasitikėjimo dalykas. Joje turi būti pasitikėjimas savimi, pasitikėjimas savo vadais, pasitikėjimas savo ginklu, pasitikėjimas savo draugais.

Nuolat ieškoti to pasitikėjimo, jį skleisti, įvykius plačiau vertinti, nesi-
jauđinant dėl vietinių nepasisekimų, vengti žodžių ir veiksmų, kurie galėtų sužadinti abejojimą ir palaužti pasiryžimą – *štai tikras pergalės kelias*¹⁰².

Bendrojo karinio sąmoningumo ugdymas nusakomas tokiu būdu: „Kariškai sąmoningu žmogumi vadiname tą, kuris gerai supranta ir gyvena tautos idealais, jautriai jaučia gyvybinius krašto reikalus ir yra pasiryžęs visomis jėgomis fiziškai ir idėjiškai kovoti už nepriklausomą tautinį gyvenimą ir laisvę“¹⁰³.

Todėl yra svarbu: a) pasiekti, kad piliečiai giliai įsisąmonintų tautos idealų sampratą, jaustų tautos gyvybinius interesus; b) išugdyti piliečių jautrumą krašto saugumo problemoms, išaiškinti pacifistinių idėjų negyvenimiškumą; c) išugdyti karinės drausmės, susiklausymo, vieningumo, atsakomybės, karinių-patriotinių supratimo bei darnaus jų atlikimo jausmus, t. y. ugdyti karžiگیškas – narsias, ryžtingas, pasiaukojančias asmenybes, o kartu – ir atsparią, atkaklią, vieningą visuomenę.

¹⁰² Ten pat. P. 679.

¹⁰³ Ten pat. P. 679–680.

Kariuomenės reikšmės supratimo, meilės bei pagarbos jai ugdymas B. Vosylius straipsnyje pradedamas analizuoti taip: „Šiuo metu, kada daug siauros pasaulėžiūros žmonių, nesuprasdami gyvenimo tikrovės ir pasaulinės politikos būklės, kariuomenę laiko atgyvenusiu organizmu, sukurtu, esą tik tam, kad keltų tarptautinius nesusipratimus ir lietu kraują, kada jie nori visiško kariuomenės sunaikinimo, geros valios žmonės ir tikri patriotai – savo tėvynės laisvės brangintojai kariuomenėje mato žmonių moralės išgelbėjimą ir aukščiausių kilnios dvasios ir tėvynės meilės idealų įgyvendinimą“¹⁰⁴. Čia B. Vosylius nurodė, kad tai mintis iš dr. H. Estefano paskaitos, skaitytos Kito mieste Ekvadore. Kariuomenė yra įkurta ne tam, kad netikslingai eikvotų visuomenės išteklius, bet sudarytų galingą jėgą ginti krašto interesams tarptautinėje arenoje. Ji stovi nepriklausomybės sargyboje, yra priemonė tautos idealams siekti. Ji nėra kažkoks išskirtinis luomas, bet yra tikra tos pačios tautos dalis, tik ginkluota ir tvarkoma karinės drausmės pagrindais: „Visuomenė su kariuomene susieta ne tik tuo pačiu lietuvišku krauju, bet ir bendraisiais kovų žygiais, nepriklausomo gyvenimo troškimu ir jo išsaugojimo mintimi“¹⁰⁵. Todėl karinis visuomenės auklėjimas reikalauja visuomenę dar glaudžiau suartinti, nes kariuomenės veikla, pažanga ir jo žygių sėkmė daug priklauso nuo tautos meilės kariuomenei. Kiekvienas karys tik tada aukojasi, kai jaučia, kad kartu su juo yra jo tautiečiai, kurie jį myli, gerbia ir juo tiki. „Kiekvieną žmogų reikia įpratinti įsijausti į kariuomenės gyvenimo pulsą, gyventi kariuomenės likimu ir visiškai <...> atsidėti kariškai dvasiai ir kariuomenės autoritetui. Kariuomenės tobulėjimas ir kilimas galimas tik artimai bendradarbiaujant su visuomene.

Karinis auklėjimas turi kovoti su pasenusiomis, iš svetimųjų paimtomis, nuomonėmis apie kariuomenę, išaiškindamas, kad mūsų karys – tas pat mūsų vyras, brolis, einas kovoti ne už svetimųjų idealus, bet ginti gimtąjį kraštą, savo žemę ir šeimas“¹⁰⁶.

Augantis jaunimas turi būti nuteiktas taip, kad trokštų patekti į kariuomenę, kaip į geriausią krašto gynimo ir gyvenimo mokyklą, didžiuotųsi kario vardu ir jo pareigomis. Pabaigoje B. Vosylius pateikė karinio

¹⁰⁴ Ten pat. P. 680.

¹⁰⁵ Ten pat. P. 680.

¹⁰⁶ Ten pat. P. 681.

auklėjimo apibrėžimą: „*Karinis auklėjimas yra sąmoningas idėjinis karinis veikimas į žmonių protą, valią, jausmus, norint išugdyti visas kariškai patriotines vertybes ir parengti jų dvasią krašto apsaugos bei gynimo darbui*“¹⁰⁷.

Karo kapelionas kun. Martynas Jonaitis paskelbė diskusinį straipsnį, kuriame rašė: „Valstybės, kurių į visur atviros sienos, pav., Prancūzija, šiandien iškėlė reikalą restauruoti armiją nacionališkais pagrindais, kad tuo būdu galėtų vietinėmis pajėgomis sulaukyti besiveržiantį priešą. Pasak jų, regionalinė <...> armija, formuojama atskiromis provincijomis, yra pranašesnė, mat vietiniai kariai tarp savęs gerai susipažinę ir susigyvenę. <...> Kariui techniško apmokymo dar neužtenka. Iš jo reikalaujama asmenišką išsiauklėjimo ir morališką patvarumą. <...> Per trumpą tarnybos laiką karys nespėja visko išmokti. Čia reikalingas ilgesnis rengimasis. Jei pasižvalgysime į mūsų kaimynus, tai pamatysime, kad ten ne tik kariai, pav., Vokietijoje, Italijoje, SSSR, bet ir visi piliečiai paruošiami būsimam karui. Kariškoji nuotaika sistemingai ugdoma. Net moterys ir vaikai į tą paruošimą įtraukiami. Tuo tarpu mes beveik nieko ligi šiol nedarėme. Bet ar mums priešai nepavojingi? <...> Kariuomenės apygardų viršininkai, turėdami savo žinioje kelis apskričius ir kelis karo komendantus, pagal tam tikrą statutą, galėtų bent metus, prieš paimant naujokus į kariuomenę, juos kariškai apmokyti. Apskričių komendantai, turėdami taip pat savo žinioje bent 3 – 4 karininkus, galėtų tam apmokymui vadovauti. <...> Šitoks paruošimas pakeltų ir auklėtų naujų <...> karišką nuotaiką, o kariuomenėje tarnaujant liktų daugiau laiko specialiam apmokymui.

Apygardose arba apskrityse visi atsargos karininkai bei kareiviai turėtų būti glaudžiau susigyvenę ir, kilus pavojui, čia pat, pasiruošę, galėtų gintis, kol ateis pagalba, <...> Iki šiol atsargos karininkai, kurių yra po kelis šimtus kiekviename apskrityje, kaip tokie visuomenėje mažai tesirodo, tartum užguiti. Ko benorėti iš atsarginių puskarininkių ir eilinių kareivių? Rasit, tą patį reikia pasakyti ir apie senstančius savanorius kūrėjus. Vadinasi mūsų krašto dinamitas apsamojęs merdi. 80 % mūsų tautos pajėgumo, išmokyto ir paruošto apsaugai, neturi nei progos, nei priemonių savąjį pasiruošimą ir karišką nuotaiką toliau ugdyti bei plėsti.

¹⁰⁷ **Vosylius B.** Karinys visuomenės auklėjimas// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 5. P. 682.

Būtų pageidautina, kad apskrityse, komendantui pirmininkaujant, bent kelis kartus per metus būtų privalomai ruošiami visų atsargos karių susirinkimai, per tautos šventes paradai, manevrai ir t. t. Atsargos kariai turėtų būti įtraukiami į darbą, apmokant būsimuosius karius <...>.

Gladius <...> bendradarbiavimas su šaulių s-ga būtinas, bet vien šaulių s-gai šį svarbų dalyką pavesti būtų netikslu, nes į šaulių s-gą piliečiai laisvai įstoja ir liekasi laisvais piliečiais. Tuo tarpu, sukongravus visą karišką paruošimą tiesioginėje komendanto žinioje, tas darbas lengviau ir sklandžiau eitų <...>.

Komendanto žinioje turėtų būti visas kariškas apmokymas įvairiose mokyklose. Komendantas būtų įpareigotas prižiūrėti, ar apmokymas tiksliai atliekamas ir, pastebėjęs netikslumus, galėtų juos atitinkamu keliu pašalinti.

Apskrities k-tui vadovaujant galima būtų surengti atitinkamu laiku platesnio masto manevrai. Tos kariškos rungtynės sužadintų visuomenę dažniau pagalvoti apie būsimą karą ir jo pasėkas. Ji labiau susirūpintų apsisaugojimo reikalais ir <...> ugdytų savo tarpe vieningumo ir pasiryžimo dvasią.

Šaulių s-ga iš savo pusės galėtų rūpintis sanitariniu aptarnavimu, maisto aprūpinimu, švietimu, literatūra, pramogomis, vaidinimais, rinkliavomis ir t. t.¹⁰⁸

Plk. ltn. P. Kaunas atsiliepė į M. Jonaičio straipsnį. „Juk nedaug laiko tepraėjo, kai įvestas prieššaukiamasis parengimas gimnazijose. Per tą trumpą laiką <...> pakitėjo jo pritaikymas gimnazijose. Pradžioje buvo įvestas parengimas nuo pirmosios iki aštuntosios klasės. Vėliau nukeltas į aukštesniąsias <...> klases. Prieššaukiamąjį parengimo programa tuomet buvo per plati, neatitinkanti amžiui ir išdirbta paskubomis.“

Turėtų būti dvi <...> programos: iki ketvirtosios klasės <...> ir nuo penktosios iki aštuntosios... <...> Aš, atidžiai stebėdamas gyvenimą, galiu pasakyti, kaip negyvai šis dalykas sutvarkytas. <...> Man atrodo – trūksta kontrolės.

Aš kalbu apie tuos centrus, kur nėra įgulų, kur šis reikalas pavestas asmeniui, kurio niekas nekontroliuoja. <...> Kur įgulų nėra – kas dėsto prieššaukiamąjį parengimą? – Daugiausia <...> šaulių vadai ar atsargos

¹⁰⁸ Jonaitis M. Ugdykime tautoje karišką dvasią// Kardas, 1935, Nr. 4. P. 78.

karininkai. Darbas atliekamas atsitiktinai. <...> Prieššaukiamąjį parengimą turėtų dėstyti šiam reikalui parengti Kūno Kultūros Rūmų specialistai, <...> atsargos karininkai.

Jie, būdami gimnazijos vadovybės žinioje, daug sėkmingiau šį darbą atliktų. Komendantai galėtų gimnazijos vadovybei padėti, bet reiktų šis reikalas formališkai sutvarkyti. <...>. Dar iškyla priemonių klausimais <...>. Prie gimnazijų bibliotekų turėtų būti <...> skyrius, kur galėtų rasti užtekinai įvairių statutų. Be to, galėtų būti „Mūsų žinyno“ ir „Kardo“ po vieną egzempliorių.

Šautuvai ir kulkosvaidžiai ar kiti karo lengvieji pabūklai galėtų būti sukonzentruoti prie komendantūrų. Šaudymo metu <...> jie <...> būtų išduodami, <...> vėl gražinami. <...>

Pradėkime tvarkyti kariškąjį parengimą nuo <...> mokyklų. <...> Visos inteligentinės pajėgos <...> turėtų pereiti per prieššaukiamąjį parengimo koštuvą. Jie kritiško momento vadai. Valstybė turi teisės iš jų to pareikalauti¹⁰⁹. Straipsnio tęsinyje jis rašė: „Gimnazijose prieššaukiamasis parengimas eina apmirusiu tempu <...>. Trimestruose prieššaukiamąjį parengimo mokėjimas dar žymimas, atestatuose jau jo nėra. Čia jisai kaip ir nereikalingas. Aišku egzaminų taip pat jokių nėra. <...> Atrodo, į šį dalyką iš tikrųjų galima žiūrėti pro pirštus.

Juk daugelis abiturientų stoja į karo mokyklą, ar nebūtų pravartu jo prieššaukiamąjį parengimo gabumai? Visi sveiki eina į aspirantus, čia prieššaukiamąjį parengimo laipsnis (pažymys – *A. A., R. K.–M., V. Ž.*) irgi patarnautų. <...> Visiškai sveiki studentai turėtų praeiti atsargos leitenantams nustatytą programą; su fiziškais defektais turėtų praeiti šiek tiek sutrumpintą administracijos karininkų programą. Studentės turėtų praeiti šiek tiek sutrumpintą nustatytą gailestingoms seselėms programą. Be to, į jų programą dar turėtų įeiti drausmės pradai, šiek tiek kariškos muštros, o ypatingai gerai turėtų būti praeinama susižinojimo ir špionažo paslaptys. <...> Kur vyras negali prieiti – graži, protinga moteris visuomet. <...> Jeigu jau moteris nori turėti lygių teisių su vyrais, tai, istoriškose tautos valandose, ir jos ant tėvynės aukuro turi sudėti fiziškas bei dvasines pastangas¹¹⁰.

¹⁰⁹ **Kaunas P.** Ugdyme tautoje karišką dvasią// *Kardas*, 1935. Nr. 7. P. 154–155.

¹¹⁰ **Kaunas P.** Ugdyme tautoje karišką dvasią// *Kardas*, 1935. Nr. 8. P. 171–172.

Rašyta ir karinės propagandos reikalu: „Bolševikuose kiekvienas kariškasis visuomenę liečiąs įstatymas, ar net ekonominis ar kultūrinis šūkis tuojau pagaunamas galingo propagandos aparato ir visapusiškai aiškinamas kiekvienam SSSR piliečiui. <...> Bolševikai šioje srityje nuėjo į kraštutinumą. Jų pilietis kiekvieną dieną turi išklaustyt galybę aiškinimų. <...> Mes - <...> kitame kraštutinume. Kai kurie be galo naudingi įstatymai lieka beveik negyva raide „Vyriausybės Žiniose“, nes nėra kas išaiškintų šių įstatymų reikalingumą. <...> Nei mūsų vyriausybė, nei karinė vadovybė galingo propagandos aparato neturi. Tačiau turime Lietuvoje gan plačią organizuotą visuomenę. Šaulių sąjunga, Jaunoji Lietuva, Pavasario Sąjunga, Lietuvos Jaunimo Sąjunga, Skautų Brolėja – visos šios organizacijos turi savo skyrių šimtais, o narių dešimtimis tūkstančių. <...> Daugumos jų svarbiausias tikslas <...> tautiškoje dvasioje auklėti. Jie tą ir dirba <...>. Tačiau, jeigu kas šiai organizuotai visuomenei nurodytų realų darbą, <...> neabejoju, kad ši visuomenė šio darbo noroms griebtųsi.

Toks darbas yra tautos militarizacija. Deja, šis darbas visuomenei yra dar ne tik svetimas, bet senesnėje inteligentų kartoje esama net tokių sluoksnių, kuriems pats tas terminas atrodo nepakenčiamas. Vis tik to negalima pasakyti apie mūsų organizuotą visuomenę, kuriai vadovauja daugumoje jaunesnės kartos inteligentai. Turbūt, nesuklysiu pasakęs, kad visos didžiosios lietuviškos organizacijos <...> pritaria Lietuvos ginkluotų pajėgų stiprinimui ir <...> šiame darbe padėtų, <...> jei šis darbas būtų autoritetingos instancijos išmintingai koordinuojamas. <...> Reikėtų, kad <...> gražiai būtų išleisti naujokai, vyksta į kariuomenę, priminta jiems, kad jų pareiga sąžiningai tėvynei tarnauti, ir taip pat gražiai būtų sutikti grįžtą namo atsarginiai“¹¹¹ [p. 190].

Panašias problemas analizavo plk. lt. P. Kaunas: „Lietuvių tautoj ilgai buvo naikinama kariška dvasia. Tai buvo reikalinga okupantams. Mūsų proseniai buvo kitokios dvasios. Norėdami atgaivinti geras, senas lietuvių dorybes, mes turime pradėti nuo pradžios mokyklos ir baigti aukštąja mokykla. <...> Pradžios mokyklose <...> programon turėtų įeiti žaidimai kariškais terminais ir kūno mankšta. <...> pakaktų, kad vaikai mokėtų išsirikiuoti po keturis, kad suprastų kas yra rikiuotė, drausmė <...>. Pas-

¹¹¹ **Aras V.** Kariškosios propagandos reikalu// Kardas, 1935. Nr. 8. P. 190.

kutinieji du skyriai turėtų atlikti šaudymus su strėlele užtaisytu šautuvo. <...> Dar norėčiau paliesti sąsiuvinius <...>. Vienų viršeliai padabinti Kudirkos, Basanavičiaus, Maironio, Žemaitės, Dariaus ir Girėno atvaizdais <...>. Bet viršeliai turi juk keturius puslapius, kurie nevisi išnaudoti. Reikėtų pasirūpinti, kad tušti puslapiai būtų sunaudoti karinio turinio reikalams. Čia ir <...> mūsų karų koks vaizdelis galėtų turėti sau vietelę, čia lietuvių istorinė galybė galėtų būti atvaizduota“¹¹². Teigiamai plk. ltn. P. Kaunas vertino Šaulių sąjungos veiklą, bet matė jos veikloje ir problemų: „Šaulių sąjunga yra labai daug nuveikusi, ypatingai tai galima pastebėti provincijoje, kaime. Išdygo šaulių namai, kuriuose koncentruojasi kultūros židiniai: knygynėliai, skaityklos; čia randa vietos chorai, šaulių teatrai, įvairios sporto šakos. Be to, palaikoma ir ugdoma kariškoji dvasia. Paneigti to didelio kultūros darbo negalima <...>. Šiuo metu <...> prieššaukiamasis parengimas turi vyrauti. Atslugs pasaulinis įtempimas, bus galima vėl nukrypti į intensyvų kultūros darbą. <...> Reorganizacija Šaulių sąjungai yra būtina“¹¹³.

1935 05 26 buvo atšvęsta kariuomenės ir visuomenės susiartinimo bei karinės propagandos šventė. P. Svetulis apie tai rašė: „Norima įskiepyti visuomenei mintį, kad krašto gynimas ir tautos nepriklausomybės išlaikymas nėra tik kariuomenės, o visų valstybės gyventojų reikalas, kad savajam kraštui ginti reikia pašvęsti ir materialines gėrybes, ir moralines pajėgas, kad kiekvienas pilietis turi gyventi su kariuomene bendra dvasia“¹¹⁴. Ateityje reikia stengtis: 1) populiarinti kariuomenę visuomenėje, kad visa tauta ją nuoširdžiai pamiltų, tikrai suprastų jos paskirtį ir reikšmę; 2) išskelti kario, einančio kilnias pareigas, autoritetą visuomenėje; 3) išugdyti vieningą kariuomenės ir visuomenės požiūrį į Lietuvos nepriklausomybę ir jos integralumą, moralinį atsparumą visiems tautos priešams. „Į kariuomenę tarnauti daugelis eina tik iš prievartos, ne savo noru, todėl tokiems tarnyba būna gal nemaloni ir pati kariuomenė gal nemylima. Tie žmonės nesigilina į tautos idealus, o vien savo asmens reikalais susirūpinę. Kiti, nusiteikę pacifistinėmis idėjomis, taip pat prieš kariuomenę nusistatę. Pacifistinės idėjos labai gražios, bet šiais laikais, kada visi mūsų

¹¹² **Kaunas P.** Ugdyme tautoje karišką dvasią// Kardas, 1935. Nr. 11. P. 232.

¹¹³ Ten pat. P. 233.

¹¹⁴ **Svetulis P.** Dėl kariuomenės ir visuomenės bendravimo// Kardas, 1935. Nr. 13. P. 279.

kaimynai kardus galanda, jos yra visiškai nepriimtinos¹¹⁵. Kariuomenę reikia populiarinti spaudos, radijo, kino, parodų, švenčių, konferencijų ir suvažiavimų pagalba. Nors eina daug karinių periodinių leidinių, bet didžioji visuomenės dalis jų neskaito, todėl žymiai daugiau reikia rašyti apie kariuomenę kitoje periodinėje spaudoje. Per radiją reikia skaityti „daugiau kariško pobūdžio paskaitų, teikti daugiau žinių apie kitų kraštų kariuomenių gyvenimą, apie garsius karo vadus“¹¹⁶. Siūlė plačiau karinei propagandai panaudoti kino kroniką, kuri „sukeltų žiūrovui norą ir pačiam tuo kareivio gyvenimu pagyventi. Be to, tokios kino kronikos liktu gyva istorinė medžiaga ir būsimosioms kartoms“¹¹⁷. Į kariuomenės sporto šventes kviesti visuomenę. Įvairiuose suvažiavimuose ir konferencijose stengtis prašyti leisti paskaityti „pranešimą tautos saugumo vienu ar kitu klausimu“¹¹⁸. Pabrėžė, kad „Ypatingai malonu kariui pajusti visuomenės meilę ir pagarbą išeinant į kariuomenę ir iš jos grįžtant. Lietuvoje beveik kiekviename kampelyje jau rasime organizuotos visuomenės. Kaip tik šią visuomenę reikia skatinti ir net įpareigoti organizuoti iškilmingas jaunuo-lių išleistuves ir sutiktuves. Kai kuriose vietose jau tas ir praktikuojama, bet turėtų taip būti visoje Lietuvoje“¹¹⁹.

Šiais klausimais pasisakęs adm. mjr. Simas Narušis teigė, kad „Įstatymo keliu turėtų būti sutvarkyta:

- 1) pradedant nuo pradžios mokyklų ir baigiant aukštosiomis mokyklomis, neišskiriant nė mažumų mokyklų, turi būti pertvarkomos bendrojo lavinimo mokyklų programos ir įvestas karinis rengimas, kaip priverstinis dalykas;
- 2) sutvarkytas ginklų davimas mokymo reikalams;
- 3) mokslo priemonių (statutų arba specialiai tam reikalui pagamintų vadovėlių) klausimas;
- 4) susisiekimo priemonės vykstant karinio rengimo reikalais į ekskursijas, manevrus ir kariškas stovyklas;
- 5) moksleivių manevrų meto maistas, techniškos ir ryšių priemonės.

¹¹⁵ Ten pat. P. 279.

¹¹⁶ Ten pat. P. 279.

¹¹⁷ Ten pat. P. 279.

¹¹⁸ Ten pat. P. 280.

¹¹⁹ Ten pat. P. 280.

Nors anksčiau Švietimo, Žemės Ūkio ir Susisiekimo ministerijos, kurių valdžioje yra mokyklos, ir palankiai sutiko įvesti į mokyklas karinį rengimą, net skirdamos kariuomenės štabo pasiūlytus instruktorius karininkus, bet ne visų gimnazijų vadovybių tas reikalas buvo palankiai priimtas, o jei kurių gimnazijų ir tolygių mokyklų vadovybės ir buvo palankios, bet ir geriausių norų turėdamos jos fiziškai ne visuomet galėjo sėkmingai tą reikalą tvarkyti ir iš išgauti reikiamų rezultatų. Todėl barti tų gimnazijų vadovybes, kad jos per pirštus žiūrėjusios į tokį svarbų karinio rengimo reikalą, negalima, nes: 1) mokyklų programos įstatymo keliu perpildytos bendrojo lavinimo dalykais, 2) mokyklų vadovybėms taip pat įstatymu uždėta pareiga ir atsakomybė už tinkamą programos vykdymą ir 3) ministerijos griežtai reikalauja ir kontroliuoja, kad nustatyta programa būtų tinkamai vykdoma ir jaunimas būtų bendrojo lavinimo ir kitu įstatymu numatytų dalykų išmokomas. Karinis rengimas įstatymu nenumatytas, o įvestas kaip ir privačiu būdu, todėl į jį ir žiūrima, kaip į privatų dalyką, nes koks gali būti mokslas, jei iš mokomųjų dalykų nėra egzaminų ir jie neįrašomi į atestatus. Išeina, kad karinis rengimas vedamas tik informacijos reikalui¹²⁰. Kelia klausimą „kas karinį rengimą mokyklose turi dėstyti: 1) ar tikrosios tarnybos kariuomenės dalių ir įsitaigų karininkai; 2) ar tikrosios tarnybos karininkai, tarnaują Šaulių sąjungoje; 3) ar atsargos kariai bei specialiai baigę karinio rengimo kursus asmens“¹²¹. Šiuo reikalu nebuvo vienos nuomonės. „Dabar gimnazijose ir tolygiose mokyklose, kurių rajone stovi kariuomenės dalys, instruktoriais karinį rengimą dėstyti skiriami karininkai, kur yra komendantūros – komendantūrų arba Šaulių sąjungos tarnybos karininkai, o kurių nėra, ten skiriami atsargos karininkai“¹²². Kas labiausiai tam darbui tiko? „Aišku, <...> tinkamiausi būtų tikrosios tarnybos karininkai, o tai liudija ir pasiekti rezultatai <...>: a) kur karinio rengimo instruktoriais buvo stovinčių netoli dalių arba net komendantūrų karininkai, tos mokyklos pasiekė daug daugiau, negu kur mokė <...> atsargos karininkai, nes pulko karininkas galėjo su pulko vado sutikimu nusinešti ir ginklų nors pademonstruoti, ir atlikti šaudymus dalies sąlygose ir,

¹²⁰ **Narušis S.** Ugdykime tautoje karišką dvasią// Kardas, 1935. Nr. 13. P. 281.

¹²¹ Ten pat. P. 281.

¹²² Ten pat. P. 281.

bendrai, reikalavo griežčiau, ir darbui labiau atsidėdavo, o b) kur buvo paskirti atsargos karininkai, o dažniausiai tos pačios mokyklos mokytojas atsargos karininkas, ten daugumoje karinio rengimo rezultatai buvo ne per puikiausi, nes: 1) toks mokytojas, dėstydamas karinį rengimą, nors toje srityje būtų ir geriausias kariškųjų dalykų specialistas ir pedagogas, negali padaryti tokio įspūdžio, kaip tikrosios tarnybos karininkas, 2) reikia žinoti, kad karinis rengimas yra savo rūšies mokslas, ir reikia nepamiršti, kad karinio rengimo dėstymui turi įtakos ir mokytojo išvirsinės savybės.

Bet ir pačius karininkus skiriant, reikėtų: 1) parinkti žmones iš jaunesniųjų karininkų (jaun. leit. – kapitono įskirtinai) daugiau tam darbui tinkamus, gyvus, energingus; 2) tiems karininkams turėtų būti suderinta programa ir duota kryptis; 3) jų darbas turėtų būti griežtai kontroliuojamas¹²³. Kontrolę būtinai siūlė pavesti apskričių karo komendantams. Pradžios mokyklose mokytojų atžvilgiu buvo daug geresni reikalai, nes daug mokytojų vyrų buvo atsargos karininkai, kariai, buvę savanoriai ar net I pasaulinio karo dalyviai, be to, daug vyrų ir moterų mokytojų buvo baigę karinio rengimo kursus. Galima pasitelkti ir atsargos karius. „Jei kviečiamas į mokyklas kunigas tikybos dėstyti, tai kodėl negalima pakviesti atsargos kario kariškųjų dalykų dėstyti, juk mokyklų rajonuose atsargos karių daugiau, negu kunigų“¹²⁴. Taigi autorius siūlė, kad „neatidėliojant reikėtų įstatymo keliu sutvarkyti:

- 1) jaunuomenės karinis rengimas, pradedant nuo pradžios mokyklų ir baigiant aukštosiomis mokyklomis, neišskiriant nė tautinių mažumų;
- 2) tose mokyklose karinis rengimas turėtų būti numatytas Kariuomenės štabo valdžioje ir kontrolėje;
- 3) palaido kaimo jaunimo supažindinimas su kariniais dalykais turėtų būti atliktas Šaulių sąjungos ir Jaunaliuvių s-gos su atsargos karininkais“¹²⁵.

Vaclovas Delininkaitis pranašiška rašė, kad „Būsimojo karo sukuryje žus tos valstybės, kurios nebus tam pasirengusios. Gynimosi karui turi

¹²³ Ten pat. P. 281.

¹²⁴ Ten pat. P. 282.

¹²⁵ Ten pat. P. 282.

rengtis ne tik valstybė, bet ir visa tauta. Valstybės kariuomenė be tautos pastangų ateities kare nedaug bepadės. <...> Tautos laimėjimas ateities kare pareis ne tiek nuo jos didumo, kiek nuo jos pasirengimo gintis.

„*Si vis pacem, para bellum*“ – jei nori taikos, ruoškis karui. Anais laikais teisingai galvojo romėnai. <...> Kariškoji propaganda jau senaisiais laikais turėjo aukštą vertę, o dabar valstybių gyvenime pasiekė kulminacinės reikšmės. Propagandos tikslas – ugdyti tautoje ir valstybėje karingumą ir pasiaukojimą dėl tėvynės“¹²⁶.

Lietuvoje karo propaganda ilgokai nebuvo vedama, tačiau tauta pamazų jau ėmė suvokti, kad ateities kare kariuomenės jėgų nepakaks. Imtos rengti kariuomenės ir visuomenės susiartinimo šventės, steigiami ginklų fondai, periodinėje spaudoje įvedamos atskiros skiltys, skirtos kariuomenei ir tautos saugumo reikalams, dienraščiuose spausdintos ats. plk. J. Petruičio apysaka „Mūsų žygiai“ ir mokytojo J. Žakevičiaus apysaka „Karžygiai“. „Lietuvos visuomenė turi sveiką tautinę sąmonę, tik jai stinga žinių ir pavyzdžių. <...> Visuomenė gyvai jaučia mūsų kariuomenės pareigas ir jai pritaria. Tai rodo gausus dalyvavimas visuomenės su kariuomene susiartinimo šventėse. Mūsų tautiečiai domisi Lietuvos kariuomene ir nori išgirsti apie jos tikslus ir darbus kuo daugiausia žinių. Kariškoji propaganda turi apimti mūsų visuomenės narius nuo pat mažens <...>. Propagandos darbe turi dalyvauti: mokytojai, rašytojai, žurnalistai, muzikai, dailininkai, kunigai, karininkai ir visi tie, kurie plačiausiai susiduria su visuomene. <...> Kariškoji propaganda ypatingai turi veikti jaunimą – Lietuvos ateitį.

Gimnazijose jaunuolių auklėjimas kariškąja kryptimi itin svarbus. Direktoriai pasirūpintų, kad būtų įvestas karinis parengimas: šaudymas, kariškos rikiuotės ir dainos <...>, iš kiekvieno jaunuolio būtų reikalaujama savigarba, ryžtumas ir pasiaukojimas. Istorijos mokytojai nurodytų Lietuvos karų literatūrą, kurią reikia būtinai perskaityti. Mokinių tarpe platinama kariškoji spauda: laikraščiai, apysakos ir kit. Nepriklausomybės kovų metu iš daugelio gimnazijų mokiniai išėjo savanoriais ir žuvo. Gimnazijų direktoriai turi pasirūpinti, kad gimnazijos salėje ar kitoje garbingoje vietoje kabotų lenta žuvusių už tėvynę tos gimnazijos mokinių, trumpai pažymint, kada, kur ir su koku priešu kovodamas žuvo.

¹²⁶ Delininkaitis V. Kariškoji propaganda// Kardas, 1935. Nr. 18. P. 383.

Gimnazijos mokytojai turėtų surinkti žinias apie žuvusius tos gimnazijos gimnazistus ir išleisti kartinį leidinį jų garbingai mirčiai pažymėti¹²⁷.

Gimnazijų patalpose turi būti apščiai kariškų paveikslų, pradedant nuo Vytauto Didžiojo laikų ir baigiant šių dienų kariuomene. Įvairios ekskursijos į kariuomenės dalis ir stovyklas yra būtini žygiai. Organizavimas ekskursijų visame krašte, tvarkomų kariškos drausmės pagrindais, būtų pavyzdingas žygis.

Pabrėžė, kad to meto Vokietijoje ikimokyklinio amžiaus vaikams buvo rašomos iliustruotos knygelės, kuriuose aprašomi drąsūs vaikų žygiai. Mokyklinio amžiaus vaikams ir jaunimui rašoma daug karinio turinio pigių knygelių. Studentija daug užsiima fechtavimu.

„Kariškoji propaganda mūsų kariuomenėje vykdoma per kariškąją spaudą, kariuomenės radijo pusvalandžius ir karininkus. Tenka pažymėti, kad per tokį trumpą laiką daug pasiekta <...>. Kariškoji propaganda geriausiai ugdoma per karo istoriją. Deja, mūsų pulkai kol kas gražiai parašytų pulkų istorijų neturi“¹²⁸. Pateikė pavyzdį apie vieną puikiai parašyta vieno Vokietijos Rytprūsių pulko istoriją. Teigiamai atsiliepė apie „Kari“: „Daugelis jį noriai skaito. „Kario“ redaktorius labai daug prisidėtų prie kariškosios propagandos išplėtimo, jeigu įvestų „Kary“ nors mažą kampeį: „Pavyzdingi kariai“. Šitame skyrely turi būti aprašomi didvyriškai žuvę už tėvynę karininkai, puskarininkiai ir kareiviai. Juk niekas taip neveikia žmogaus proto ir jausmų, kaip darbas, kuriam įvykdyti paaukota gyvybė. Tie patys vokiečiai savo kariškame laikraštyje „*Deutsche Wehr*“ skiria specialiai puslapį, pavadintą „*Vorbildliche Soldaten*“, kuriame aprašinėja karižiškai žuvusius karius kautynių lauke. Šitokie aprašymai tiktų ir mūsų kareiviams, juo labiau, kad tokius aprašymus skaitytų ir mūsų plačioji visuomenė. Spaudos ir švietimo skyrius turėtų surinkti smulkias žinias ir fotografijas apie žuvusius kautynėse Lietuvos karininkus, pradedant nuo Sibiro lietuvių bataliono karininkų ir baigiant Dariumu ir Girėnu. Surinktas žinias <...> išleistų kartiniu leidiniu žuvusiųjų <...> mirčiai paminėti. Tokių leidinių skaitytų ne tik kariai, bet ir visi Lietuvos tautiečiai. Tuo būdu Lietuvos visuomenė turėtų progos tikrai įsisąmoninti, kad tėvynės laisvė reikalauja aukų. Visa tauta turi rengtis ateities karui už Lietuvos laisvę,

¹²⁷ Ten pat. P. 384.

¹²⁸ Ten pat. P. 384–385.

kad būsimosios aukos mūsų priešams kuo brangiausiai kainuotų¹²⁹. Taip pat „daug reikšmės turi mūsų kariuomenės vadovybės pažinimas. Mūsų kariuomenė ir visuomenė gerai pažinusi kariškąją vadovybę, visuomet ja pasitikės. <...> Kariuomenės vadus geriausiai galima pažinti iš jų biografijų ir darbų. Spauda kiekviena <...> proga, pav., amžiaus, tarnybos, mirties, sukakčių ir tarnybinių paskyrimų atvejais turi kuo plačiausiai aprašyti ir paminėti mūsų vadus. Aprašinėdami pulkų šventes, visi lietuvių laikraščių redaktoriai stengtųsi įdėti ne tik pulko vado, bet ir kitų karininkų bei puskarininkų ir kareivių fotografijas. Neužtenka parašyti žuvusiųjų ir Vyčio kryžiumi apdovanotųjų karių skaičių, bet reikia jų vieną antrą parodyti ir paminėti. <...> Mūsų dienraščių: „Lietuvos Aido“, „Ryto“, „Lietuvos Žinių“ ir kitų <...> redaktoriai tegu mažiau spausdina reklamų apie kino filmus ir <...> sportą <...>, o daugiau vietos teduoda kariškosios propagandos reikalams. Dailininkai ir skulptoriai tepaišo ir telipdo ne meilės pozas, bet tevaizduoja natūralų kario gyvenimą¹³⁰.

Kriptonimu I. M. pasirašęs autorius, skyrė tris periodus kariniame visuomenės rengime: vaikystės, jaunystės ir brandaus amžiaus. Pagal jį: „2-jo periodo tikslas: skiepyti jaunuomenėje karišką drausmę, stiprinti fiziškai, ugdyti fizinį ir dvasinį atsparumą, suteikti pradą kariškų žinių. Išvada – turėti jaunuolį, kuris reikalui ištikus, per trumpą laiką supažindintas su svarbiausiais kariškais dalykais, galėtų pakeisti net karo lauke esantį kareivį¹³¹. Dirbant su 18–21 m. jaunimu: „Einantieji mokslą <...> iki 21 metų turėtų užbaigti pilną 6 mėnesių jaunų kareivių mokymo kursą, <...> mobilizacijai ištikus, be jokio papildomo mokymo, galėtų stoti į tikrų kovotojų eiles, ir, įgavę praktikos, galėtų būti net puskarininkiais, o kuriems tektų tęsti karišką mokslą Karo mokykloje, tai kad nereikėtų gaišti laiko kareivio pareigų mokantis.

Pašaukti arba įstoję į kariuomenę taikos metu, dalyse būtų lengviau parengti rikiuotės puskarininkiais <...>.

Moterys turėtų būti parengtos sanitarinei tarnybai tiek, kad karo metu galėtų padėti gailestingosioms seserims, ir raštinės darbams, kad galėtų pakeisti <...> vyrus.

¹²⁹ Ten pat. P. 385.

¹³⁰ Ten pat. P. 385–386.

¹³¹ I. M. Dar apie karinį tautos rengimą// Kardas, 1936. Nr. 8. P. 214–215.

Nutraukę mokslą, turėtų būti sugrupuoti visi Šaulių Sąjungoj ir vyrai turėtų užbaigti 2 mėnesių jaunų kareivių mokymo kursą, kad mobilizacijos metu galėtų būti kartu su jaunais kareiviais įterpti į senų kareivių eiles. Moterys turėtų būti parengtos visuomeniškai sanitarinei pagelbai <...> ir vietiniam žinių rinkimui.

3-čio periodo tikslas:

1. Aukštesnėse mokyklose vyrus parengti, kad prilygtų eiliniam kareiviui-kovotojui, moteris – sanitarinei tarnybai, kad galėtų karo metu padėti gailestingoms seserims dirbančioms kariškose ligoninėse ir raštinės darbams, kad galėtų pakeisti kai kuriuos vyrus.
2. Šaulių Sąjungoj vyrus parengti, kad prilygtų jaunam kareiviui, praėjusiam 2 mėn. mokymo kursą, moteris – sanitarinei pagelbai <...> ir kad mokėtų rinkti ir perdavinėti žinias apie priešą artimiausiai kariuomenei¹³².

21 – 25 metų suaugusieji, aukštosiose mokyklose „vyrai turėtų išeiti sutrumpintą mokomųjų kuopų kursą, kad karo metu galėtų pavaduoti puskarininkius, moterys – gailestingųjų seserų kursą, kad karo metu galėtų pavaduoti gailestingas seseris ir, kad būtų supažindintos su ginklu ir policijos tarnyba.

Nebaigę aukštesniųjų mokyklų ir nepatekę į kariuomenę, visi Šaulių Sąjungoj: vyrai tęsia karišką lavinimąsi, kad galėtų prilygti jaunam kareiviui, išėjusiam 4-rių mėnesių mokymo kursą. Moterys supažindinamos su ginklu ir partizanišku veikimu¹³³.

Numatytos priemonės ir darbai su atsargos kariais bei vyrais ir moterimis iki 45 m. amžiaus – palaikyti tai, kas išmokta, supažindinti su naujovėmis. Per Šaulių sąjungą numatytos darbo gairės ir su vyresniais žmonėmis, kad, esant reikalui, būtų panaudotas ir jų patyrimas.

Šiek tiek rašyta apie visuomenės karinio parengimo problemas ir ne karinėje periodinėje spaudoje.

J. Žadavainio straipsnyje linkima, kad mokinių žinios apie kariuomenę nesibaigtų karinio parengimo pamokomis. Siūlo steigti kariuomenės pažinimo būrelius, lankytis kariniuose daliniuose¹³⁴.

¹³² Ten pat. P. 215.

¹³³ Ten pat. P. 215.

¹³⁴ **Žadavainis J.** Kariuomenė, visuomenė ir moksleiviai// Šviesos keliai, 1936. Nr. 4.

Siekta karinio parengimo svarbą akcentuoti ne tik karinėje periodinėje spaudoje, bet pateikti šias idėjas ir plačiajai visuomenei. Tam pasitarnavo itin populiarus to meto žurnalas „Židinys“. Vyskupas Pranciškus Petras Bučys šiame žurnale patalpinto savo straipsnio pradžioje pasakojo, kaip prieš 50 metų trys gimnazistai marijampoliečiai svajoto užaugę pasidaryti kovotojais už Lietuvos laisvę, pasiėmę iš tėvų ūkių po arklį, išjoti į Šunskų girias ir organizuoti partizaninę kovą prieš carizmą. „Šiandien, – rašo arkivyskupas, – iš tų trijų <...> tik vienas tebėra gyvas. Ir jis iš Marijampolės gimnazijos neišėjo į Šunskų girias, tik į Seinų seminariją. Bet jisai, jau pusėtinai apsenęs, susilaukė džiaugsmo matyti Lietuvos kariuomenę, kuriems nereikia slapstytis, nė vestis žirgų iš tėvo tvarto. Jis nėra kariuomenėje, bet jo širdis yra joje“¹³⁵. Karo ir kariuomenės problemos straipsnyje nagrinėjamos katalikybės požiūriu. Katalikybė karo negiria, tačiau, atsižvelgdama į tautų kultūros lygį, kur ne tiesa, bet jėga sprendžia tautų ir valstybių teises, laiko karą teisėta ir leistina priemone tautų nepriklausomybei ir jų teisėms apginti. Ypač aštriai vysk. P. Bučys pasisakė apie stiprėjantį bolševizmą: „Vien kart su katalikybės pastangomis taip suorganizuoti pasaulį, kad jame viešpatautų absoliuti teisybė ir nebūtų reikalo tautų teises ginti karu, eina kitas ardyimo procesas, kurs neleidžia katalikybei jos idealą įvykdyti.

Šalia katalikybės yra gana galingas komunizmo internacionalas, kuris tuo skiriasi nuo katalikybės, kad: 1) ne įtikinimu, o varu nori sudaryti tarptautinę organizaciją, ir 2) visiškai neigia absoliučią objektyvinę teisybę, turėdamas vilties varu priversti visą pasaulį klausyti diktatūros, kuri šiandien sakosi esanti proletarijato diktatūra, o ryt gali pakeisti vardą, kaip jau yra pakeitus svarbesnių dalykų. Ypač pavojingas yra objektyvinės absoliutinės teisybės neigimas. Tos teisybės nesant, varu sudarytoji visų tautų ir valstybių vienybė gali virsti aršia vergija, kurioje valdininkai bus visako pertekę, o visuomenės prakaitas turės uždirbti lėšas visoms jų užgaidoms“¹³⁶

Ateis laikai, kai karai nebebus reikalingi, pasaulyje bus viena tarptautinė valdžia, tautų ginčai bus sprendžiami taikiai, tarptautiniame teisme. Bet ir tada kariuomenė bus reikalinga, kad organizuoti nusikaltėliai ne-

¹³⁵ Bučys P. Kariuomenė, Tauta, Žmonių Giminė// Židinys, 1935. Nr. 7. P. 3.

¹³⁶ Ten pat. P. 10.

paimtų į savo rankas ir tos valdžios, ir to teismo. „Taigi karas nėra amžinas, bet kariuomenė yra amžina ta prasme, kad kariuomenės bus, kol bus žmonių“¹³⁷.

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Stasys Šalkauskis rašė, kad tiesioginė kariuomenės pareiga – gyventojų ir teritorijos saugumo laidavimas. Netiesioginės pareigos:

1. **Fizinio tautos pajėgumo kėlimas.** Lietuvos kaimiečiai dėl vienašališko darbo pobūdžio, nors fiziškai yra stiprūs, bet nerangūs, „kampuoti“. Iš kariuomenės kaimiečiai grįžta energingesni, judresni, sumanesni. Puikiai kariuomenė veikia ir protiniu darbu užsiimančiuosius.
2. **Vyriškumo ugdymas.** Vyriškumas, branda, kurią įgyja jaunuolis, tarnaudamas kariuomenėje, turi įtakos jo tolesniam gyvenimui, o tuo pačiu – ir jo artimiesiems.
3. **Švietimo ir profesinio pasirengimo tobulinimas.** Kariuomenė, besistengdama labiau išlavinti karį savo reikalams, gerina bendrąjį tautos išsilavinimą. Rengdama sau specialistus, kariuomenė kartu parengia įvairių profesijų specialistus Lietuvai.
4. **Visuomeninių – patriotinių nuotaikų stiprinimas.** Kariuomenė tas nuotaikas suformuoja paprastai daug efektyviau, negu civilinis gyvenimas.
5. **Tvarkingumo, punktualumo ugdymas.** Šių savybių ypač reikia mūsų tautai, linkusiai į pasyvumą, neryžtingumą.
6. **Garbės ir pareigos jausmo skatinimas.** Šie jausmai tarpusavyje yra organiškai susieti. Jie – heroizmo pagrindas. Kariuomenė, stiprinant šiuos jausmus tarnaujančio joje jaunimo tarpe, suteikia jaunimo pasiaukojimui konkretesnes perspektyvas, sutelkia kario psichines pastangas taip, kad, esant reikalui, pasiaukojimas taptų realiu.

Straipsnio pabaigoje S. Šalkauskis ragino visuomenę traktuoti kariuomenę su pagarba, meile, pasididžiavimu: „*Tinkamai traktuoti savo kariuomenę sykiu reiškia dirbti savo tėvynės, savo valstybės, savo tautos naudai, tobulumui*“¹³⁸. Nurodo, kad visuomenė turi stengtis būti verta jos pasiaukojimo: „*Reikalauti iš kariuomenės pasiaukojimo ir sykiu nieko nedaryti,*

¹³⁷ Ten pat. P. 10.

¹³⁸ Šalkauskis S. Kariuomenė kaip tautos ugdymo veiksnys// Židinys, 1935. Nr. 7. P. 18.

*kad pasiaukojimo tikslas stovėtų aukštumoje, yra nedovanotinas prieštaravimas ir apsilaidimas*¹³⁹.

Šis „Židinio“ numeris buvo skirtas kariuomenei. Jame dar rašė: mjr. S. Narušis – apie karinį visuomenės rengimą¹⁴⁰, ats. gen. št. plk. V. Skorupskis – apie Lietuvos kariuomenės kautynių reikšmę 1919 m.¹⁴¹, grandinis dr. Z. Ivinskis apie kariuomenės vaidmenį atstatant Lietuvos valstybę¹⁴², sociologijos dr. P. Dielininkaitis – apie kariuomenės, visuomenės ir studentijos tarpusavio bendradarbiavimą¹⁴³, istorikas prof. dr. Ignas Jonynas (1884–1954) – apie Jogailą¹⁴⁴. Žurnale buvo patalpinti ir portretai: Krašto apsaugos ministro gen. ltn. P. Šniukštos, kariuomenės vado gen. št. plk. S. Raštikio, kariuomenės štabo viršininko gen. št. plk. J. Černiaus ir ats. gen. S. Žukausko.

Kai kuriuos straipsnius apžvelgsime plačiau. Mjr. S. Narušis, pasisakydamas prieš absoliučiuosius pacifistus, rašė: „Iš tikrųjų, jei nebūtų buvę Didžiojo karo, kuris sutriuškino didžiąją Rusų Imperiją, tai galime būti tikri, kad šiandien dar būtumėm benešą tą vergovės jungą, kuri tempėme iki 1918 m. nepriklausomybės paskelbimo dienos. Taigi, karas turi ir pliusų, ir minusų; per karą kiekviena tauta ir valstybė turi išlaikyti egzaminus ir pasirodyti kiek ji yra atspari“¹⁴⁵. Pateikė daug pavyzdžių apie tautos karinio parengimo svarbą: „Anglijos vyrai, kaip lordas Roseberry, Roberts, gen. Kitchener, Seely prieš pat Didįjį karą reikalavo, kad kiekvienas anglas būtų fiziškai parengtas ir išmokytas šaudyti. <...> Ir iš tikrųjų, tie Anglijos vyrai neapsiriko, nes, kilus Didžiajam karui, Anglija per trumpą laiką pajėgė iš nedidelės samdytos kariuomenės sudaryti didelę ir tinkamą kautis kariuomenę“¹⁴⁶. Aptarė padėtį, kuri tuo metu buvo susiklosčiusi moksleivių karinio parengimo srityje pradinėse bei vidurinėse mokyklose, kvietė visuomenę aktyviau aukoti ginklų fondui, ūkininkams – aktyviai dalyvauti vežimų standartizavimo procese, kuris tuo metu buvo pradėtas.

¹³⁹ Ten pat. P.18.

¹⁴⁰ **Narušis S.** Karinis visuomenės rengimas// Židiny, 1935. Nr. 7.

¹⁴¹ **Skorupskis V.** Mūsų kariuomenės kautynių reikšmė 1919 m.// Židiny, 1935. Nr. 7.

¹⁴² **Ivinskis Z.** Kariuomenės vaidmuo Lietuvos valstybę atstatant// Židiny, 1935. Nr. 7.

¹⁴³ **Dielininkaitis P.** Kariuomenė, visuomenė ir studentija// Židiny, 1935. Nr. 7.

¹⁴⁴ **Jonynas I.** Jogaila// Židiny, 1935. Nr. 7.

¹⁴⁵ **Narušis S.** Karinis visuomenės rengimas// Židiny, 1935. Nr. 7. P. 19–20.

¹⁴⁶ Ten pat. P. 21.

Kritikavo tai, kad Lietuvoje nėra kino filmų apie Lietuvos kariuomenę. Straipsnį baigė tokia mintimi: „Mes, maža valstybė, turėtumėm kaip japonai nuo pat kūdikystės auklėtis tėvynės meilės, paklusnumo, vieningumo, pasiaukojimo dvasioje, pamiršdami savo pačių ir net šeimų reikalus“¹⁴⁷.

Ats. gen. št. plk. V. Skorupskis, aptaręs Nepriklausomybės karų kautynes ir jų reikšmę, kvietė visuomenę turėti omenyje, kad „Esame apsupti ne tik gerai ginkluotų, bet ir civilizacijos atžvilgiu toli nužengusių kraštų. Atsilikti nuo tų savo kaimynų, vadinas, silpninti savo nepriklausomybės pagrindus. Jei ginklai, reikalingi krašto laisvei ginti, koncentruojami kariuomenėj, tai civilizacijos pažanga, taip reikalinga sprendžiamuoju momentu, yra jau daugiau visos visuomenės reikalas ir rūpestis. Čia užtenka tik prisiminti plentus ir apskritai kelius bei kitokias susisiekimo priemones, krašto elektrifikaciją ir motorizaciją, kad visuomenės rolė, besirušiant aktingai savo kraštą ginti, galėtų paaiškėti“¹⁴⁸.

Dr. Z. Ivinskis teigė, kad „dėl Lietuvos nepriklausomybės kovojų ir aukojosi visa tauta. Juk pačiai kariuomenei išlaikyti ir aprūpinti reikėjo nugalėti daug sunkenybių. Kovoję lietuviai organizuodami savo valsčius, apskritis, kurdami mokyklas, ministerijas, steigdami įvairias įstaigas. Kartu kovoję visa susipratusi visa visuomenė. <...> Kovojama taip pat buvo informacijos, propagandos bei diplomatijos būdais. Bet <...> tvirčiausia <...> jų atrama anais chaoso laikais, kad tiek daug priešų buvo Lietuvos laisvei iš šonų ir iš vidaus (komunistai, POW) tegalėjo būti kariuomenė. To kovos rodo, kad tauta be *ginkluotos jėgos* nebūtų galėjusi tada sudaryti valstybės, nors proga buvo gera ir pačios politinės sąlygos buvo tam patogios. Už kariuomenės skydo galėjo eiti valstybės viduje pati *kūryba*, pats kelias į tikrąją nepriklausomybę“¹⁴⁹.

Pirmajame žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės kovoje, laikraštyje (red. A. Livšicas), R. Rubiņšteinas rašė, kad nemaža žydų – Lietuvos karių žuvo, jų atminimui Kauno choralinėje sinagogoje buvo įrengta paminklinė gedulo lenta. Natūralus žydų patriotizmas kilo iš to, kad „jaunoji lietuviškoji kariuomenė jis (žydas – A. A., R. K.–M., V. Ž.)

¹⁴⁷ Ten pat. P. 27.

¹⁴⁸ **Skorupskis V.** Mūsų kariuomenės kautynių reikšmė 1919 m.// Židinys, 1935. Nr. 7. P. 29.

¹⁴⁹ **Ivinskis Z.** Kariuomenės vaidmuo Lietuvos valstybę atstatant// Židinys, 1935. Nr. 7. P. 40.

pasijuto esąs kaip namie... Nėra tragingo skilimo jo sieloje, jis faktiškai pilnateisis Lietuvos pilietis. Tokia sielos būklė yra viena geriausių priemonių kariuomenės dvasiai stiprinti¹⁵⁰. Autorius griežtai pasisakė prieš tuos, kurie kiršino kitas tautas prieš žydus, kelia abejones dėl jų ištikimybės tėvynei.

Antrajame nepriklausomybės dešimtmetyje pradėtas akcentuoti Lietuvos valstybės mažumas ir ieškota argumentų ir būdų, kaip gali tokia valstybė likti saugi neramiame to meto pasaulyje, kai jau buvo juntamas II pasaulinio karo alsavimas. Prezidentas Antanas Smetona viename savo straipsnių rašė: „Kariškai paruošti tauta <...> yra ji auklėti taip, kad būtų visuomet vieninga, nepaardoma“¹⁵¹. Tautos vienybės idėją akcentavo ir kiti autoriai. Mjr. Vytautas Bulvičius rašė: „Moraliniai pasirengti karui mažoji valstybė gali sėkmingiau už didžiąją, bet būtina sąlyga - planingas ir energingas moralinių jėgų ugdymas“¹⁵². Pabrėžė, kad „*Mažai valstybei karinio saugumo atžvilgiu pavojingas ne jos mažumas, bet nepasitikėjimas savimi, kurį kelia pesimistai - aimanuotojai*“¹⁵³. Akcentavo Lietuvos kariuomenės reikšmę: „Gyvename 21-mus nepriklausomo gyvenimo metus. Bet ar būtume nors vienerius metus laisvi išgyvenę, jei kuriuo nors momentu būtume neturėję kariuomenės?“¹⁵⁴ Vladas Stankevičius-Stanka savo monografijoje teisės teorijos ir filosofijos bei religijos požiūriu plačiai išanalizavo didelių ir mažų valstybių saugumo problemas. Aptarė Zaratrastos-Zoroastro (VII ar VI a. pr. Kr.), Konfucijaus (*Kong Fuzi*, tikr. *Kong Qui*, 551–479 pr. Kr.), Platono (*Platon*, 428 ar 427–348 ar 347 pr. Kr.), Aristotelio (*Aristotelēs*, 384–322 pr. Kr.), Mahometo–Muchamedo (570–630), Šarlio Luji de la Bredo ir de Monteskjė (*de la Brède et de Montesquieu*, 1689–1755), Žano Žako Ruso (*Rousseau*, 1712–1748) pažiūros. Daug dėmesio skyrė naujosios technikos ir teisės, kultūrinio ir ekonominio vystymosi tendencijomis. Paskelbė nepaprastai išvalgų teiginį „kokiū būdu mažos valstybės, išlaikydamos vidujinę laisvę, gali pasidaryti galingos išoriai. Jų galingumo kelias - federacija. Drąsus atskirų pasaulio rajonų mažų valstybių suartėjimas sudarytų pagrindus politiniam pastovumui

¹⁵⁰ **Rubinšteinas R.** Saugokime kariuomenę ir visuomenę!// Apžvalga, 1935. Nr. 1.

¹⁵¹ **Smetona A.** Beginklių ir nepasiruošusių niekas nevertina// Kardas, 1938. Nr. 23. P. 542.

¹⁵² **Bulvičius V.** Mažųjų valstybių karinis saugumas// Mūsų žinynas, 1938. Nr. 11–12. P. 694.

¹⁵³ Ten pat. P. 697.

¹⁵⁴ Ten pat. P. 701.

ir atsparumui¹⁵⁵. Deja, tam pasaulis, ypač Europa tuo metu dar buvo tam nepasirengę. Agresoriai jau rijo mažąsias valstybes. Tačiau šis teiginys pritaikytas XX a. pabaigoje - XXI a. pradžioje, kai imta plėsti ir stiprinti Europos sąjungą ir NATO.

1938 m. Vytautas Stanevičius konstatavo, kad „kariškas tautos ir krašto pasiruošimas sparčiai pažengė, padarė didelį šuolį pirmyn, aplenkdamas kitas sritis“¹⁵⁶. Tačiau trūkumų dar buvo: „Kiekvienas, kam teko būti pulke ir mokyti kareivius, pasakys, kad šiandien dar į pulkus ateina daug vyrų, kurie netik kad kariškojo paruošimo neturi, bet ir patrijotiniai jausmai ramiai dar miega. Ne paslaptis, kad dar pasitaiko gana daug jaunuolių, kurie, atėję į kariuomenę, nežino kada nepriklausomybė atgauta, nė kiek nežino iš Lietuvos praeities, kuriam ir Vilniaus vardas arba ir Vilniaus byla lyg pirmą syk girdėta. Šių faktų neperdedu. Tai liūdna tikrovė. Kieno gi kaltė, kas turi jausti už juos atsakomybę? Visų čia yra kaltės: ir mokytojų, valdininkų, amatininkų, organizacijų vadovų ir t. t. Jie <...> nesurado laiko ir nematė reikalo per dvidešimt metų nueiti į kaimo gilumą, šventvakariais surinkti jaunuolius, kurie mokyklos nematę ir papasakoti jiems gražių dalykų iš garbingos Lietuvos senovės, iš liūdnos praeities ar iš Nepriklausomybės žygių“¹⁵⁷. Čia, žinoma V. Stanevičius daug kuo teisus, išskyrus tai, kad „mokyklos nematę“ jaunuoliai vargu ar galėtų per trumpus ir retus pašnekesius ką nors giliau suvokti: nemaža tokių jaunuolių dalis turėjo vystymosi problemų, o pagalbinė mokykla tik 1931 m. buvo įsteigta Kaune ir ji buvo vienintelė Lietuvoje¹⁵⁸, tad visų tokių vaikų apimti negalėjo, jie, patyrę didelių sunkumų mokyklose ir nieko neišmokę, bet būdami fiziškai sveiki, į kariuomenę vis tiek patekdavo.

Didelį vaidmenį V. Stanevičius skyrė šeimyniniam auklėjimui: „Š e i m a – tai mažytė tautos dalelė, kurioj gimsta, auga ir auklėjasi būsimieji tautos sūnūs, jos gynėjai. <...> Kariškas auklėjimas šeimoj turi prasidėti drauge su patriotizmo ugdymu. Auklėjimo priemonės: kariški žaisliukai, žaidimai ir pasakojimai apie garbingus Lietuvos vyrus ir karžygiškus jų darbus. <...> Šeimoj svarbiausi auklėtojai tėvai. Nuo tėvų pasiruošimo pareis ir būsimoji

¹⁵⁵ Stankevičius V. Didelės ir mažos valstybės. Kaunas, 1938. P. 127.

¹⁵⁶ Stanevičius V. Šalintini trūkumai tautos kariškame paruošime// Mūsų žinynas, 1938. Nr. 10. P. 519.

¹⁵⁷ Ten pat. P. 519–520.

¹⁵⁸ Žilėnienė V. Ypatingojo ugdymo pradininkas Lietuvoje// Dialogas, 2003 08 29.

karta. Kas gi ruošia tėvus? Šių laikų jaunimas beveik visas turi progos lankyti vienokią ar kitokią mokyklą, čia jis turi progos išmokti skaityti, o mokėdamas skaityti ir turėdamas gero noro visada daug išminties ir daug gerų ir praktiškų patarimų susiras literatūroj. Taigi būsimieji tėvai negalės skųstis, kad juos niekas nemokė kaip reikia vaikus auklėti. Bet dabar rasime daug ir labai daug tėvų, kurie jokios literatūros neskaito, kurie, taip pat, ir paskaitas nelabai mėgsta lankyti, kurie vaikus auklėja taip, kaip juos tėvai auklėjo, arba visai neauklėja. Mes neturėtume toleruoti tokius reiškinius. Šiandien lietuviškas raštas, jei ne raštas, tai gyvas žodis turi pasiekti kiekvieną, kad ir tamsiausią pirkele. Beveik kiekviename kaime yra vienas kitas inteligentas, baigęs aukštesnią ar aukštąją mokslo. Grįžęs atostogų mokytojas, karininkas ar kitas kuris valdininkas te netūno tėvo seklyčioj įlindęs, te pereina jis vieną kitą kartą per kaimą, te pasikalba su ūkininku, bernu, ar kitu samdiniu. Jis pamatys, kaip nuoširdžiai jis bus tada sutiktas, nuoširdžiai laukiamas ir širdingai išklaudytas. Kiekvienas jo žodis bus giliai širdy paslėptas. Neteks tada išgirsti seną ūkininką tariant: „Prie ruso buvo geriau ir pinigų daugiau buvo...“ ar pan. Juk tai padaryti nesunku, nieko nekainuoja, tik truputis pasišventimo, daugiau tėvynės meilės, o tautos ir valstybės gyvenime bus tai neįvertinamas lobis. Žinoma, jeigu šiandien vienas kalbės, kad reikia pasitikėjimo, reikia vienybės, daugiau meilės savam kraštui, savai kalbai, savai žemei, o ryt kitas viešai rėks, kad tai melagis, savanaudis, valdžios papirktas ir pan., tada pasiklausęs žmogelis numos ranka, ir daugiau nebeklausys. Jis vėl liks prie savo pažiūrų. <...> Su šia yda reikėtų kuo smarkiausiai kovoti. Tol neturėsime ir nematysime gerų savo darbo vaisių, kol mūsų pašonėj tupės piktasis gaivalas ir gražiausius mūsų norus purvais apdrabstys¹⁵⁹.

Teigiamai V. Stanevičius atsiliepė apie gimnazijas, Aukštuosius kūno kultūros kursus, kurie paruošė nemaža karinio parengimo mokytojų. Kartu pabrėžia, kad „yra dar gimnazijų kur karinio pasiruošimo visai nėra. Yra ir apsileidimų, pvz., kur norima pasiekti geresnių rezultatų sporte, valandos, skirtos kariniam pasirengimui, sunaudojamos fiziškam lavinimui“¹⁶⁰. Pabrėžė, kad ne visi „jaunuoliai turi progos lankyti aukštesniąsias mokyklas. Daugelis jų, baigę pradžios mokyklą, grįžta prie arklų ar kito darbo. Ne-

¹⁵⁹ Stanevičius V. Šalintini trūkumai tautos kariškame paruošime// Mūsų žinynas, 1938. Nr. 10. P. 520–521.

¹⁶⁰ Ten pat. P. 522.

simokinančių yra daugiau kaip lankančių aukštesnes mokyklas. Į kariuomenę ateina labai mažas nuošimtis baigusių gimnaziją, daugumą sudaro žemdirbiai, amatininkai, darbininkai. Kas juos turi paruošti kariškai? Šią jaunimo dalį <...> paruošti turėtų o r g a n i z a c i j o s. Visų organizacijų, kokius ji beturėtų politinius ar kultūrinius tikslus, vienas svarbiausių uždavinių turėtų būti: jaunimo kariškas paruošimas. Tėvynės laisvė, jos ateitis turėtų rūpėti ne vien šauliams, bet visiems lietuviams. Pavasarininkas, jaunlietuvis ar kurios kitos organizacijos narys negali galvoti, kad šautuvus, drausmė ir manevravimo mokėjimas negali galvoti, kad šautuvus, drausmė ir manevravimo mokėjimas reikalingas tik šauliams. Tėvynę pavojuje ginti visų vienoda pareiga, todėl vienokia pareiga ir šiam apsigynimui pasiruošti. Nežiūrint politinių įsitikinimų, nei tikybų skirtumo, kariškame tautos pasiruošime visų lietuvių nuomonė turėtų sutapti¹⁶¹.

V. Stanevičius kritikavo ir padėtį, kuri tuo metu buvo karinės literatūros srityje: „Mūsų kariškoji literatūra labai negausi. Ypač kariškos pedagogikos, psichologijos ir metodikos klausimais labai mažai domimasi ir rašoma. <...> Iki šio laiko neturim *nė vieno karo pedagogikos, psichologijos bei metodikos vadovėlio*. <...> Pilnos bibliotekos prikimštos vokiečių, rusų, lenkų ar prancūzų kariškų knygų, o savo beveik *nė vienos* šiais klausimais nesurasim. <...> Bet nepamirškime, kad niekad vokietis negalvos taip, kaip galvoja rusas, tai kodėl lietuvis turi galvoti taip kaip galvoja vokietis, rusas, lenkas, prancūzas ir visi kiti? Argi mes savo galvosenos negalim turėti? <...> Reikia tikėtis, kad atsiras žmonių, kurie imtųsi šio kilnaus ir būtinai reikalingo darbo. Kai romanų, įvairių apysakų, tikusių ir netikusių <...> šimtais per metus išaina, kai pradžios ir aukštesnės mokyklos turi kiekvieno dalyko po keletą vadovėlių ar mokymo metodikų, tuo tarpu pas mus lyg ir nėra kam parašyti, nėra kam išleisti pačių būtiniausių knygų. Kariško mokslo knygos būtinos. Be jų neįmanoma pažanga. Knyga turi iškelti siektinus pavyzdžius, o mokytojo – praktiko uždavinys knygoje iškeltas idėjas įgyvendinti“¹⁶².

Baigdamas V. Stanevičius pabrėžė, kad reikia „plačios ir išsamios jaunimo kariško paruošimo programos ir jos paaiškinimo“¹⁶³, karo mokyklo-

¹⁶¹ Ten pat. P. 522.

¹⁶² Ten pat. P. 524–525.

¹⁶³ Ten pat. P. 525.

je plačiau ir išsamiau išeiti karo pedagogiką ir psichologiją bei atskirų karinių dalykų mokymo metodikas, tam parengus specialius vadovėlius. Be to, būtinas „vadovėlis, kuris apimtų kariškąjį mokymą bei auklėjimą šeimoj, mokykloj ir organizacijose“¹⁶⁴. Prie straipsnio yra redakcijos priedas: „Šis straipsnis redakcija įdėjo kaip aktualų, jo mintys įdomios ir įeina į „Mūsų Žinyno“ užsibrėžtus tikslus.

Tautos karinis paruošimas svarstyti visu pilnumu, svarstyti visa jo sistema, kad tautos karinio parengimo ir auklėjimo klausimas paaiškėtų ir plačiau visuomenei: kas toje srityje konkrečiai teiktina ir kas pagal mūsų pajėgumą ir išgalėjimus priimtina, kad tauta visumoje būtų atspari, pajėgi“¹⁶⁵. Tačiau ir Nepriklausoma Lietuva, ir „Mūsų žinynas“ jau skaičiavo paskutinius savo gyvavimo metus ir mėnesius... Tai buvo paskutinis straipsnis apie karinį rengimą šiame žurnale.

„Tautos mokyklos“ vedamajame rašyta: „Saugumą suprantant kaip integralinį visos tautos idealą ir uždavinį, mokyklai ir mokytojui tenka nepaprastai svarbus vaidmuo to saugumo pagrindų stiprinimo darbe. <...> Į kiekvieną savo auklėtinį mokytojas turi žiūrėti ne tik į kaip atskirą individą su siauru savo interesų ratu, bet kaip į būsimąjį valstybės saugumo gynėją, privalantį ne tik išmiklinto ploto, bet ir tvirto charakterio, palenkto tautos ir visuomenės interesų tarnybai“¹⁶⁶. Todėl mokykloje turi būti stipri bendruomenė, aktyviai reaguojanti į kiekvieną svarbesnę tautos ir valstybės gyvenimo įvykį. (Beje, tuo metu mokykloje nebuvo rasta vietos XX a. pab. Lietuvos mokykloje itin akcentuotai „pažangiai“ depolitizacijai, kurią daug kas šmaikščiai vadina „depilietizacija“). Tada galima drąsiai teigti, kad mokykla eina kartu su gyvenimu (taigi realizuoja dabar taip populiarinamą integruotą ugdymą).

Atsargos jaun. ltn. A. Šernas apie mokyklos vaidmenį kariniame rengime rašė: „Mokykla turi ne vien tik jaunąją kartą mokyti bendrojo lavinimosi dalykų, bet ji turi duoti ir to, ko trūksta dažnoje šeimoje <...>. Ji privalo įlieti į jaunųjų kartų sielas mintį, jog karo prievolė yra būtina ir taip pat garbinga, kaip ir kiekviena kita uždedama piliečiui pareiga, priedermė ar prievolė <...>. Savo mokyklose privalome pratinti mokinius ne

¹⁶⁴ Ten pat. P. 526.

¹⁶⁵ Ten pat. P. 526.

¹⁶⁶ Mokykla ir tautos saugumas// Tautos mokykla. 1938, Nr. 23. P. 529.

ties žvanginti ginklus, kaip tai daro kiti, bet iškiepyti tas dvasines savybes, kurias privalo turėti geras tėvynės gynėjas - karys; būtent: savo krašto pamėgimą, pasiaukojimą, drąsą, pasiryžimą, klusnumą ir ištvermę. <...> Bendro lavinimosi mokyklos suteikia jaunajai kartai tų dorybių, kuriomis privalo būti persunktas tikras ir sąmoningas karys, einąs savo tėvynės ginti ne iš prievartos, bet su entuziazmu ir viltimi laimėti, o kariuomenė privalo užbaigti pradėtą darbą; ji turi išmokyti jaunąją kartą garbingai vartoti ginklą¹⁶⁷. Didelį vaidmenį aukščiau minėtas dvasines savybes skiepijant A. Šernas skyrė Lietuvos istorijos mokymui.

1940 m. pora bendresnių straipsnių „Karde“ paskelbė Bonifacas Ramanauskas. Viename jis nagrinėjo patriotizmo problemas: „nėra ko stebėtis, kad **gyvojo patriotizmo aktyvinimo pozicijos buvo užleistos patriotizmo indiferentams, net jo priešams, su snobistų šūkais!** <...> Dėl to išbujojo net jaunų žmonių sąmonėje „centriuko“ ar „namelio“ sąvokos, <...>, o tokios sąvokos kaip „Tėvynė“, „Giedraičiai“, „Širvintos“ <...> taip ir nesuauga su mūsų sąmone“¹⁶⁸. Kitame straipsnyje B. Ramanauskas priekaištavo rašytojams, kad jie mažai rašė patriotinio turinio kūrinių: „Mūsų knygynų langai pristatyti užsienio verstinio seksualinio šlamšto. Atrodo, kad tai turėtų jaudinti lietuvius rašytojus, tačiau jie nieko nepadarė, kad tokios literatūros plūdimas būtų sulaukytas jų pačių knygų gerovei. Tačiau jokių pastangų...“¹⁶⁹. Parašyta lyg šiandien ar ne?

¹⁶⁷ Šernas A. Krašto gynimas ir jaunuomenės auklėjimas// Kardas, 1939. Nr. 2. P. 44.

¹⁶⁸ Ramanauskas B. Gyvasis patriotizmas// Kardas, 1940. Nr. 2. P. 39.

¹⁶⁹ Ramanauskas B. Rašytojai ir herojinės temos// Kardas, 1940. Nr. 9. P. 219.

KARINIS RENGIMAS PRADŽIOS MOKYKLOSE IR JAUNESNĖSE AUKŠTESNIŲJŲ MOKYKLŲ KLASĖSE

1. Praktinis realizavimas

Labai didelis dėmesys ikikarinėje Nepriklausomoje Lietuvoje buvo skiriamas pradžios mokyklai. Kaip nurodo to meto pradžios mokyklos mokytojų sūnus Jonas Rudokas, „1919–1928 metais pradžios mokyklų skaičius išaugo nuo 1036 iki 2386, mokytojų – nuo 1232 iki 3479, o mokinių - <...> nuo 45 tūkst. iki 124 tūkst.“¹. Itin didelį vaidmenį to meto Lietuvoje vaidino pradžios mokyklų mokytojai. Mokytoja, pradžios mokyklos mokytojų dukra Dainora Tamošiūnaitė-Urbonienė rašė: „Mama yra sakiusi, kad būsimiesiems pedagogams nuolat buvo akcentuojama – mokytojas prieš mokinius visada turi atrodyti nepriekaištingai, tvarkingumo jis turi reikalauti ir iš mokinių“². Mokytojų darbas buvo reikliai, principingai kontroliuojamas. „Apskričių inspektoriai mokyklą vizituodavo du kartus per metus, – tęsia D. Urbonienė. – Tikrinimą pradėdavo nuo kontrolinių darbų – mokiniai rašydavo diktantą ir sprendavo uždavinius. Paskui kalbindavo mokinius, klausinėdavo, ką jie moka iš istorijos, geografijos, gamtos; **kalbėdavosi apie valstybines šventes, teiraudavosi, kaip mokykla jas pamini**“³ (pabraukta autorių - A. A., R. K.-M., V. Ž.). Ir visa tai duodavo gražių vaisių. D. Urbonienė teigia, kad „Stebina anų laikų pradžios mokyklų mokytojų sugebėjimas per keletą metų vaiką daug ko išmokyti. Esu sutikusi ne vieną seną žmogų, kuris, pagirtas esąs raštingas, pasisakydavo mokslo mažai tegavęs – mokyklą lankęs „tik dvi žiemos“...“⁴. Taip pat kaimo mokytojai „plėtojo visuomeninę veiklą. Tėvelis, tik atvažiavęs į Kirmėlius, įsteigė Šaulių būrį,

¹ Rudokas J. Mes – kilmingi žmonės. Vilnius, 2007. P. 101.

² Urbonienė D. Sibiras vaiko akimis. Panevėžys, 2005. P. 23.

³ Ten pat. P. 23.

⁴ Ten pat. P. 23–24.

Vilniaus vadavimo sąjungos padalinį, vėliau jaunimą subūrė į „Jaunosios Lietuvos“ sąjungą, vadovavo jos skyriui. 1929 m. įstojo į Tautininkų partiją, pradžioje buvo tos partijos Kirmėlių apylinkės sekretorius, vėliau pirmininkas. Mama nebuvo linkusi į aktyvų visuomeninį gyvenimą, bet tėvelis ją skatindavo, todėl ir ji dažnai būdavo įtraukiama į organizacijų darbus. Skaitė paskaitas, 1937 m. išrinkta į „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos valdybą.

Įdomūs visų minėtų organizacijų protokolai. Juose atsispindi veiklos siekiai - ugdyti tautiškai susipratusių jaunimą, skatinti darbštumą, blaivybę; reikalauta tvarkingumo, jaunimui buvo siūloma sportuoti. Tėvelio vadovaujami jaun lietuviai sėkmingai dalyvavo šakrydžiuose.

Labai populiarūs buvo mokytojų organizuojami vakarai. Tėvelis režisavo, vadovavo chorui, ansambliui. Tuose renginiuose dalyvaudavo visa kaimo bendruomenė⁵. Būtent už tai mokytojas Juozas Tamošiūnas ir jo žmona mokytoja Valerija Misiūnaitė-Tamošiūnienė 1941 m. birželyje buvo ištremti. Žmona su 8 m. dukrele Dainora ir 1 m. sūneliu Aručiu buvo atskirti nuo tėvo. Paskutinį kartą jį matė Naujojoje Vilnioje. Arutis mirė tremtyje nuo nepakeliamų sąlygų, jo kapelis nežinomas Sibiro taigoje. O kaltino J. Tamošiūną, kaip ir šimtus jo kolegų, už aktyvų darbą Lietuvai. Okupantai neskyrė „politinių partijų ir visuomeninių organizacijų. Net J. Basanavičiaus Lietuvos mokytojų bei Vilniaus vadavimo sąjungos NKVD tardytojams atrodė fašistinės, kontrrevoliucinės. Anketos grafoje „kokiose kontrrevoliucinėse „bandose“ (gaujose) dalyvavo, užrašo „Šaulių sąjungoje“, – rašo D. Urbonienė⁶.

Pradžios mokyklos lankymas XX a. 4-jo dešimtmečio pradžioje tapo privalomu, todėl per pradžios mokyklą buvo galima perteikti visam jaunimui, visai valstybei, tautai aktualias idėjas. Labai anksti buvo suvokta, kad ugdant tautą, realizuojant karinį patriotinį auklėjimą daug gali padaryti pradžios mokyklos mokytojas. V. Steponaitis rašė: „Šiuo atveju svarbu, kad patys pradžios mokyklų mokytojai turėtų supratimą apie šio reikalo esmę ir svarbą. Deja, kol kas to negalima pasakyti. Privilegijuota mokytojų padėtis suteikė jiems teisę neatlikinėti kareiviavimo prievolės. O tatai sudarė <...> sąlygas turėti nedidžiausią supratimą apie pačią ka-

⁵ Ten pat. P. 25–26.

⁶ Ten pat. P. 169.

riuomenę. Tiesa, ateity tatai bus pašalinta, nes nauju karinės prievolės įstatymu mokytojai taip pat turės tarnauti kariuomenėje. <...> Toms sąlygoms įvykdyti reikės kai kurio laiko. Šiuo gi metu <...> reikia parengti ir jau esančius mokytojus, kuriems neteko pereiti per kariuomenės eiles ir atlikti šią visiems piliečiams privalomą prievolę. <...> Karo Mokslų Draugijos centro valdyba parengė laikinųjų kursų projektą <...> ir š. m. nuo liepos 24 d. iki rugpjūčio 14 d. veikė pirmieji pradžios mokyklų mokytojams kursai, kurių tikslas buvo supažindinti mūsų pradžios mokyklų mokytojus su krašto kariško parengimo pagrindais ir jų kaip auklėtojų, švietėjų ir mokytojų darbu šioje srityje⁴⁷. Straipsnyje aptarta šių kursų programa, klausytojų sudėtis ir jų anketinės apklausos atsakymų suvestinė. Kursuose dėstyti dalykai pateikti lentelėje (3 lentelė).

3 lentelė

1929 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo kursuose dėstyti dalykai

Dėstomieji dalykai	Valandų skaičius
Karinis tautos ir valstybės parengimas	15
Karo istorija	16
Karo pedagogika	12
Kariuomenės organizacija	10
Taktikos pagrindai	10
Kūno kultūros teorija	10
Rikiuotė, gimnastika ir šaudymas	56
Priešlėktuvinė ir priešdujinė gyventojų apsauga	5
Pirmoji pagalba	6
Iš viso	135

Kursų dalyviams buvo surengtos ekskursijos į šarvuočių rinktinę, aviacijos dalinį, Karo muziejų, radijo stotį ir studiją, kariuomenės pašto karvelių karvelidę, centrinės kariuomenės dirbtuves, kariuomenės sandėlius, malūną, elevatorių.

⁴⁷ Steponaitis V. Pirmieji kariškojo parengimo kursai pradžios mokyklų mokytojams// Mūsų žinynas, 1929. Nr. 55. P. 214–215.

Kursantų darbotvarkė pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė

1929 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo kursų dalyvių dienotvarkė

Laikas	Veikla
6.00 – 6.40	Kėlimasis
6.40 – 7.30	Rytinė mankšta
7.40 – 8.10	Pusryčiai
8.20 – 9.10	I paskaita
9.20 – 10.10	II paskaita
10.20 – 12.10	Rikiuotės užsiėmimai
12.00 – 12.30	Laisvalaikis
12.30 – 13.00	Priešpiečiai
13.30 – 14.20	III paskaita
14.30 – 15.20	IV paskaita
16.00 – 17.00	Pietūs
17.10 – 18.00	V paskaita
18.00 – 20.00	Namų darbų rengimas, treniruotės
20.30 – 21.00	Vakarienė
21.00 – 22.00	Patikrinimas
22.00 – 6.00	Nakties poilsis

Kursuose dalyvavo mokytojai iš šių apskričių: Alytaus, Utenos – po 7, Kėdainių - 6, Šiaulių – 5, Telšių, Tauragės, Raseinių, Seinų, Ukmergės – po 4, Biržų, Kauno, Kretingos, Marijampolės, Panevėžio, Šakių, Trakų, Vilkaviškio – po 3, Rokiškio – 2.

Kursų dalyvių amžius – nuo 19 iki 36 m., pedagoginio darbo stažas – nuo 1 iki 13 m. Apie 82 % kursų dalyvių – Šaulių sąjungos nariai. Kariuomenėje netarnavo 93 % kursų dalyvių.

Baigus kursus, dalyviams buvo pateikta anketa:

1. „Kaip esate supratę kursų tikslą.
2. Ar kursų programa tiko tam tikslui.
3. Kuriuos iš dėstytų dalykų laikote pagrindiniais.

4. Kurie dalykai, Jūsų manymu, turėjo būti dėstomi plačiau ar siauriau, kuriems iš jų reikėjo daugiau praktikos ar teorijos.
5. Ar buvo programoje tokių dalykų, kurių nevertėjo dėstyti.
6. Kuris dalykas Jus labiau interesuoja.
7. Bendri kursų trūkumai: ar tiko dienos darbų paskirstymas, vidaus tvarka, gal nepakako valgio ir t. t.
8. Kiek kitiems panašioms kursams reikėtų skirti laiko, kuriuo laiku būtų patogiau jus suruošti.
9. Ar dar norėtumėte stoti į panašius kursus.
10. Ar norėtumėte įsigyti atsargos puskarininkio ar leitenanto laipsnį, lankydami specialius kursus, jeigu tokie kursai būtų surengti po 2–3 mėn. kasmet 2–3 vasaros atostogų laiku⁸.

Toliau V. Steponaitis analizavo kursų dalyvių atsakymus. Atsakydami į pirmąjį klausimą, kursų dalyviai teisingai, plačiau ar siauriau apibūdino kursų tikslą. Platesni atsakymai buvo tokie: mokytojai, išklausę kursų programą paruoš „daugel tėvynės gynėjų, kad ištikus pavojui mūsų priešas kiekvienoj vietoj rastų rimtą pasipriešinimą“ arba „tautą rengs būsimam žygiui į sostinę – Vilnių“. Siauresnis ir tikslesnis tikslų formulavimas buvo toks: „Per pradžios mokyklos mokytojus paskleisti į plačiąją visuomenę krašto gynimo idėją ir paruošti kariuomenei fiziniai, o svarbiausia dvasiniai stiprius jaunuolius“; „Ruošti vaikus, kad patekę į kariuomenę taptų sąmoningais kariais“; „Supažindinti mokytojus su pagrindinėmis kariškomis žiniomis, kad grįžę jas skleistų kaimuose ir rengtų visuomenę krašto gynimui“; „Per mokytojus - kariškas parengimas į liaudį“; „Auklėti mūsų kraštą kariškoj dvasioj, ko reikalauja krašto nepriklausomybė“; „Auklėjant priaugančią kartą, mokyti krašto gynimo idėjas pritaikyti gyvenimui“; „Visuomenę suartinti su kariuomene ir bendrai su josios uždaviniais“⁹.

Atsakydami į antrąjį klausimą, mokytojai programą vertino daugiausiai teigiamai: „per tokį trumpą laiką labai daug suteikta žinių tautos auklėjimui“ ir pan. Trylika mokytojų pabrėžė, kad laiko buvo mažoka. Ši mintis dar labiau išryškėja atsakymuose į kitus klausimus. Tai ypač akivaizdu atsakymuose į aštuntąjį klausimą: 3 savaites (tiek kiek kursai

⁸ Ten pat. P. 218.

⁹ Ten pat. P. 219.

ir tęsėsi) siūlė tik 1 kursų dalyvis, 1 mėnesį – 26, 1,5 mėnesio – 27, 2 mėnesius – 7, 2–3 mėnesius – 5, nenurodė laiko trukmės – 5. Taigi dauguma pasisakė už 1,5 mėn. trukmės ar ilgesnius kursus. Atsakydami į ketvirtąjį klausimą, kursų dalyviai prioritetą suteikė karo pedagogikai, po jos – taktika, rikiuotė, priešdujinė ir priešlėktuvinė apsauga, karo istorija, kariuomenės organizacija ir t. t. Kai kuriuose atsakymuose dalykai nediferencijuojami, atsakyta, kad jie visi svarbūs ir reikalingi. Tačiau kursų dalyviai nelabai vertino karinio tautos ir valstybės parengimo paskaitų ciklą. Į penktąjį klausimą net 68 klausytojai atsakė žodžiu „nebuvo“. Kai kurie kursų dalyviai parašė, kad reikėjo paliesti dar ir šias temas: „partizanų kariavimo būdai, veikimas užfrontėję karo metu, bendros žinios apie špionažą, žinių rinkimas apie priešą, fašistinis auklėjimas Italijoje, įvairūs ginklai“¹⁰. Atsakymai į šeštąjį klausimą buvo panašūs į ketvirtojo klausimo atsakymus. Kursų dalyviai kritikavo karinio tautos ir valstybės parengimo paskaitų ciklą, nes jame ypač trūko nurodymų, kaip mokytojas turėtų dirbti mokykloje ir visuomenėje. Be to, trūko praktinių užsiėmimų pirmosios medicininės pagalbos teikimo, priešdujinės apsaugos, taktikos kursuose. Atsakymų suvestinė patvirtino teiginį, kad tai iš tiesų yra dėl per trumpos kursų trukmės, nes klausytojų karinio išsilavinimo lygis buvo per žemas ir todėl jiems reikėjo daugiau praktinių užsiėmimų. Atsakymai į septintąjį klausimą apibendrinti taip: „kursantai buvo užimti bemaž ištisą dieną. Kariuomenėje, o ypač rikiuotės dalyje (tuo labiau mokymo įstaigose), tai yra normalus reiškinys, tačiau mokytojams tai buvo nevisai paprastos sąlygos. Bet <...> bemaž nėra nusiskundimų, nes, kad buvo m a ž a p o i l s i o ir daug darbo nusiskundžia tik 5 kursantai, kas sudaro apie 7 % dalyvių. Kariškai tvarkai nepratusiems tai nelabai didelis procentas.

Dar buvo pažymėta, kad panašiuose kursuose mokytojai galėtų būti pastatyti į didesnio drausmingumo sąlygas. Valgiu nenusiskundžiama, yra pažymėjimų ar ne per dažnai buvo duodama mėsos. Vienas iškėlė rūbų klausimą: jis manytų, kad gerai, jei būtų buvę gauti kariški rūbai¹¹. Net 68 kursų dalyviai, atsakydami į devintąjį klausimą, pareiškė norą vėl atvykti į panašius kursus. Atsakymai į dešimtąjį klausimą pasiskirstė taip: a) no-

¹⁰ Ten pat. P. 221.

¹¹ Ten pat. P. 222.

rėčiau – 45; b) labai norėčiau – 6; c) taip – 6; d) vienintelis tikslas – 2; e) sutikčiau – 2; f) pageidautina – 1; g) aiškiai nepasisakė – 9.

„Švietimo ministerijos daviniais, – rašė V. Steponaitis, – šių metų vasarą (taigi, kada kursai buvo surengti) buvo 2425 pradžios mokyklų mokytojai. Tuo būdu kariškojo parengimo kursus baigė tik apie 3 %. Jei imsime vien tik vyriškius, tai tasai procentas padidės iki 5. Manytumėm, kad panašių kursų baigimas būtų naudingas ir mokytojoms, tik tada programą reikėtų bent kiek pakeisti“¹².

Panašūs kursai imti organizuoti kasmet. Apie kai kuriuos kursus buvo rašoma ir karinėje periodinėje spaudoje. Antai vienoje korespondencijoje pranešama¹³, kad prasidėjo eiliniai pradžios mokyklos mokytojų karinio rengimo kursai. 1935 07 16 kursus atidarė Karo mokyklos viršininkas gen. št. plk. Kazys Musteikis, kuris pasveikino klausytojus kariuomenės vado vardu, palinkėjo sėkmingo darbo. Plk. J. Šarauskas pasveikino kursų dalyvius kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus vardu, pasidžiaugė, kad į kursus buvo tiek norinčių, kad dėl vietų stokos net negalėjo visų priimti. Į kursus buvo priimti 68 vyrai ir 27 moterys.

1936 m. kursai truko 30 dienų, iš jų buvo po 4 šeštadienius ir sekmadienius. Darbo dienomis buvo dirbama po 8 val. (iš viso – 176 val.), šeštadieniais – po 6 val. (iš viso – 24 val.), sekmadieniais – po 5 val. (ekskursijos, iš viso 20 val.)¹⁴. Taigi bendra kursų trukmė – 220 val. Mokomųjų valandų paskirstymas pateiktas 5 lentelėje.

¹² Ten pat. P. 224.

¹³ S. N. Pradėtas darbas karinio rengimo kursuose// Kardas, 1935. Nr. 15–16.

¹⁴ 1936 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 112. L. 75–93.

5 lentelė

 1936 m. pradžios mokyklos mokytojų karinio rengimo kursų programos
 mokomųjų valandų paskirstymas

Dėstyti dalykai	Teorija	Praktika	Iš viso	Kam dėstyta
1. Tautos karinis rengimas	25	-	25	Visiems
2. Mūsų nepriklausomybės svarbiausios kovos	4	-	4	„
3. Valstybės ginkluotosios pajėgos, jų suskirstymas ir organizacija	6	-	6	„
4. Bendrieji taktikos dėsniai	6	-	6	Vyrams
5. Kovotojo taktinis rengimas ir instruktavimas	-	36	36	Vyrams, moterims (joms – 20 val.)
6. Skyriaus ir būrio žygis, postovis ir manevravimas	-	6	6	Visiems
7. Mokinių karinio auklėjimo metodika	21	4	25	„
8. Ginklų pažinimas, jų ardymo pasekmės	-	10	10	„
9. Šaudymo mokymas	4	10	14	„
10. Priešlėktuvinė ir priešcheminė apsauga	6	4	10	„
11. Topografija	4	6	10	„
12. Karinė prievolė ir baudžiamasis kodeksas	2	-	2	„
13. Gimnastika ir fizinis lavinimas	-	8	8	„
14. Rikiuotės mokymas ir instruktavimas	-	26	26	Vyrams, moterims (joms – 23 val.)
15. Pirmoji pagalba nelaimingų atsitikimų atveju	5	6	11	Moterims
16. Pirmoji pagalba apsinuodijus cheminėmis medžiagomis	2	-	2	„
17. Desmurgija ¹⁵ ir ligonių slaugymas	2	10	12	„
18. Ekskursijos	-	24	24	Visiems
19. Kursų vadovybės poreikiams (rezervas)	-	8	8	„

¹⁵ Desmurgija (gr. *desmos* – raištis + *ergon* – darbas) – chirurgijos sritis, tirianti sužeistųjų tvarymą, jo metodus ir priemones.

Paskaitų cikle „Tautos karinis rengimas“ buvo nagrinėjami klausimai:

1. Karas ir jo esmė. Pacifizmas. Marksizmas. Karų priežastys. Tautų Sąjunga ir nusiginklavimas. Karo neišvengiamumas.
2. Trumpa istorinė karinių institucijų raida: visuomeninė milicija, profesionalioji, samdomoji, nuolatinė kariuomenė, tautinės kariuomenės užuomazgos. Prancūzijos revoliucija ir jos padariniai. Milžiniškos tautinės kariuomenės. Karybos formų kitimas.
3. Didysis karas¹⁶, prieš jį vyravusios karybos koncepcijos, jų žlugimas. Būsimasis karas. Visos tautos rengimo jam būtinumas.
4. Karinio tautos rengimo faktoriai: a) dvasiniai (intelektualiniai, moraliniai, tautos misija) ir b) materialiniai (demografija, ekonomika, karinė, geografinė ir politinė padėtis, karyba).
5. Visų krašto resursų panaudojimas karui (dvasiniai ir materialiniai resursai).
6. Pasipriešinimas prieš invazijai šalies viduje: špionažas ir kova su juo, cenzūra, propaganda.
7. Dabartiniai valstybių įstatymai, liečiantys karinį tautos rengimą.
8. Karinio jaunimo rengimo reikalingumas. Jo vykdymas: karinės ir pusiau karinės organizacijos (šauliai, atsargos karininkai, mokyklos).
9. Pradžios mokyklos ir mokytojo vaidmuo kariniame tautos rengime: mokykloje ir už jos sienų¹⁷.

Temoje „Valstybės ginkluotosios pajėgos“ buvo aptarinėjami kariuomenės uždaviniai, komplektavimas ir valdymas, atskiros ginkluotųjų pajėgų rūšys: pėstininkai, artilerija, kavalerija, aviacija, šarvuočiai (tankai, šarvuotieji automobiliai, tanketės, šarvuotieji traukiniai), dviratininkai, jų uždaviniai. Aptariamoms ir pagalbinėms dalys: ryšių tarnyba, pionieriai, jų uždaviniai¹⁸.

Temoje „Bendrieji taktikos dėsniai“ analizuoti šie klausimai:

1. Įvairių kautynių sąvokų ir formų apibrėžimas:

¹⁶ I pasaulinis karas.

¹⁷ 1936 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 112. L. 85.

¹⁸ Ten pat. L. 85.

- artėjimas,
  - suėjimas į kontaktą,
  - puolimas,
  - gynimasis, jo eiga,
  - stabdymas,
  - persekiojimas.
2. Ugnis ir judėjimas kautynėse. Vietovė ir jos reikšmė kautynėse.
  3. Netikėtumas ir sauga. Savo sumanymų slėpimas nuo priešo ir jo, tam nepasirengusio, užpuolimas. Saugos organai ir jų uždaviniai. Ešelonavimas. Žvalgyba, jos tikslai.
  4. Įsakymai ir pranešimai. Ryšiai ir jų priemonės. Tiekimas ir evakuacija¹⁹.

„Kovotojo taktinis rengimas ir instruktavimas” temai buvo skirtos 36 val. praktikos. Jų tikslas – išmokyti atskirą kovotoją sąmoningai veikti lauke įvairiose kautynėse ir skirtingomis aplinkybėmis.

Čia buvo nagrinėjami tokie klausimai: a) vietovės pažinimas ir įvertinimas saugumo, puolamųjų ir gynybinių kautynių atžvilgiu; atvira, uždenota ir raižyta vietovė, jos savybės ir tinkamumas įvairioms kautynėms ir įvairių ginklo rūšių veiksams; įvairių maskuočių parinkimas ir naudojimas judėjimui paslėpti nuo sekimo nuo žemės ir iš oro bei ugnies; artilerijos, sunkiųjų kulkosvaidžių apšaudomų ar apnuodytų vietovės ruožų perėjimas kautynių sąlygomis; vietovės nelygumų išnaudojimas slenkant link priešo, perbėgimai, šliaužimas kautynėse; b) orientavimasis vietovėje dienos ir nakties metu; įvairūs orientavimosi būdai pagal žemėlapi ir vietovės objektus; pasaulio šalių (šiaurės, pietų, rytų, vakarų) suradimas, naudojantis kompasu, Saule, medžių šešėliais, laikrodžiu; žemėlapių skaitymas; naudojimasis žemėlapiu žygyje; c) individualių apkasų kasimas, maskavimas; taikinių suradimas, atstumo nustatymas ir taikinių vietos nusakymas; rankinių granatų mėtymas; d) žvalgo sekėjo, ryšininko, šaudmenų tiekėjo veiksmai ir pareigos įvairiose kautynių aplinkybėse; e) įsakymų (pranešimų) pakartojimas ir perdavimas įvairiomis aplinkybėmis; f) dujokaukės ir individualaus paketo vartojimas²⁰.

¹⁹ Ten pat. L. 86.

²⁰ Ten pat. L. 86–87.

Temos „Skyriaus ir būrio žygis, postovis ir manevravimas” 6 val. praktinių užsiėmimų tikslas – apmokyti, kaip organizuoti skyriaus ir būrio žygį ir postovį, parodyti jų žygio ir postovio saugos tarnybų organizaciją ir veikimą, supažindinti su skyriaus manevravimu.

Buvo pateikiamos pagrindinės žinios iš lauko tarnybos – žygio ir postovio tvarka ir bendrosios taisyklės; praktiškai realizuojama: skyriaus ir būrio žygis ir postovis, žygio ir postovio saugos tarnybos organizavimas ir vykdymas, lauko sargybos ir sekimo postų steigimas, skyriaus ir būrio manevravimas, išnaudojant vietovės sąlygas²¹.

Tema „Mokinių karinio auklėjimo metodika“ aptarė tokius klausimus:

1. Vaikų žaidimai, kuriuose vaizduojama dviejų priešininkų kova. Mokytojas turi stropiai sekti kovos eigą ir duoti sutartą ženklą kovai nutraukti. Mokytojas nustato, kuri pusė laimėjo, kodėl, kokie nuostoliai padaryti priešui ir t. t., t. y. kovai pasibaigus, žaidimas išnagrinėjamas, nurodant gerai ir blogai atliktus kautynių veiksmus. Jei žaidime dalyvauja daug vaikų, tai mokytojas prieš žaidimą juos turi suskirstyti į dalinius (skyrius, būrius) ir paskirti jų vadus, kurie turi kautynėse vadovauti savo daliniams. Mokiniai tokius žaidimus žaidžia labai noriai, todėl jie atsidėję klauso ir vykdo mokytojo nurodymus. Tai sudaro tinkamas sąlygas klusnumui, drausmei ir tvarkai ugdyti. Tinkamai organizuoti ir praveisti tokius žaidimus gali tik mokytojas, kuris gerai supranta kautynių taktiką, yra iniciatyvus, ryžtingas, susitelkęs ir veikia tik gerai viską apgalvojęs, antraip jo darbas gali duoti neigiamų rezultatų.
2. Pasivaikščiavimą ar ekskursiją su vaikais metu mokytojams buvo rekomenduojama atkreipti vaikų dėmesį į vietovės sąlygas, surasti joje priedangas pasislėpti nuo priešo lėktuvų, antžeminės ugnies, sekimo ir t. t. Vaikams reikėjo pavesti surasti: a) vietas, kuriose priešas nei iš oro, nei iš žemės mūsų veiksmų negalėtų matyti; b) sekyklas, iš kurių toli ir gerai būtų matomas priešas judėjimas ir veiksmai. Praktiškai vaikus buvo rekomenduojama mokyti:
  - prisitaikyti prie vietovės sąlygų taip, kad jie nebūtų matomi nei oro, nei žemės sekėjų, žygio ir postovio metu;

²¹ Ten pat. L. 87.

- panaudoti vietovę priedangai nuo priešo ugnies;
  - apšaudomų ar apnuodytų vietovių perėjimo; antruoju atveju – užsidėti dujokaukes, nebėgti, kvėpuoti negiliai, vengti miško, slėnių, drėgnų ir žemų vietų;
  - apnuodyto dujomis ploto degazacijos, sukuriant ugnį;
  - orientavimosi vietovėje pagal saulę, vietos objektus, žvaigždes, laikrodį ir t. t.
3. Jei yra galimybių, dalyvauti su mokiniais stebint kariuomenės manevrus, šventines iškilmes, rungtynes, pratybas ir pan. Tokiu atveju vaikai gali pamatyti realų kariuomenės gyvenimą ir jos veiklą. Tai bus jiems įdomu, jie stengsis įsidėmėti karių veiksmus, juos pamėgdžioti, kartoti. Mokytojas turi atkreipti vaikų dėmesį į svarbiausius dalykus, tinkamai, suprantamai juos paaiškinti, stengiantis sukelti vaikų pasididžiavimą savo kariuomene, pagarbą, meilę jai, skiepijant mintį, kad kiekvienas lietuvis turi laikyti savo garbe tapti kariu, jei reikės – kovoti ir mirti už Tėvynę.
  4. Mokinių ekskursijos į kariuomenės dalis, karo muziejų ir švietimo bei kultūros įstaigas. Tokių ekskursijų reikšmė ir nauda labai didelė, jas reikia tinkamai panaudoti mokyklos ir kariuomenės suartimui su kariuomene, pasiekiant, kad mokiniai džiaugtųsi kariuomenės laimėjimais, stiprintų savo pasiryžimą ginti Tėvynę, karinę dvasią ir gilintų karinį pasirengimą.
  5. Atitinkamų karinio turinio kino filmų demonstravimas, trumpos paskaitos su ryškiais pavyzdžiais iš Nepriklausomybės kovų²².
  6. Pradinių klasių mokinių pratinimas naudoti ginklų modelius. Ginklų (šautuvų, granatų) modelius rekomenduota mokykloms arba pasigaminti pačioms, arba užsisakyti amatų mokyklose bei kariuomenės dalių dirbtuvėse. Jie turėjo būti gaminami iš medžio ir nudažomi tokiomis spalvomis, kokiomis buvo dažomi tikri ginklai. Laikomi mokykloje, tam skirtoje vietoje, tvarkingai. Kasdien vartoti buvo nerekomenduojama, nes vaikams nusibos, bus nebeįdomu. Ginklų modeliai vaikams mokytojo išduodami:
    - mokant rikiuotės (vyresniuose skyriuose),
    - atliekant kokį nors kovinį pratimą lauke,

²² Ten pat. L. 87–88.

- mokyklai dalyvaujant kariuomenės paraduose ar manevruose, kariuomenės ir visuomenės susiartinimo šventėse.

„Ginklus“ naudojant mokytojas turi rasti progą vaikams paaiškinti jų savybes, reikšmę bei priežiūros taisykles. Mokytojas privalėjo skiepyti ir ugdyti sąmoningą vaikų pagarbą ginklui, kuris yra viena iš daugelio, bet itin patikima priemonė šalies nepriklausomybei ginti. Po naudojimo vaikas privalėjo ginklą gerai nuvalyti, apžiūrėti, ar kas nesugedo ir tvarkingai padėti į jam skirtą vietą²³.

Temai „Ginklų pažinimas, jų ardymo pasekmės“ skirta 10 val. praktikos. Joje buvo supažindinama su: a) rankiniais ginklais (šautuvais, granatomis, pistoletais, šoviniais); b) automatiniais ginklais (lengvaisiais ir sunkiaisiais kulkosvaidžiais, „*Oerlikon*“ pabūklais); c) priešlėktuvine artilerija²⁴.

Temoje „Šaudymo mokymas“ teorijai buvo skirta 4 val. Per tas valandas buvo suteikiama šaudybos teorijos žinių, apie įvairių ginklų pramušamąją ir ardomąją galią ir apsaugojimo būdus. Pratyboms skirta 10 val.: a) parengiamosioms ir pradinėms šaudymo pratyboms (su šautuvu ir granatomis); b) dviems šaudymo pratyboms su koviniais šoviniais ir kovinių granatų mėtymui (1 pratybos)²⁵.

Temai „Priešlėktuvinė ir priešcheminė apsauga“ išnagrinėti buvo skirta 6 val. teorijos. Per jas nagrinėti klausimai:

1. Cheminio karo tikslas. Svarbiausios cheminės medžiagos, jų poveikis žmogui per gyvulius, įvairius įrankius, namų apyvokos reikmenis, žmonių maistą, gyvulių pašarą. Cheminių medžiagų naudojimo kare būdai. Apsaugos priemonės nuo cheminių medžiagų. Liepsnos ir dūmų naudojimas kautynėse.
2. Pasyvus ir aktyvus gynimasis nuo priešo aviacijos. Apsauga nuo dujų atakų.
3. Pradžios mokyklos mokinių priešlėktuvinės ir priešcheminės apsaugos mokymo metodika: a) mokytojo pokalbis su mokiniiais priešlėktuvinės ir priešcheminės apsaugos klausimais; jis turėjo būti trumpas, bet įtaigus, iliustruotas tinkamais paveikslais, foto-

²³ Ten pat. L. 89–90.

²⁴ Ten pat. L. 88.

²⁵ Ten pat. L. 88–89.

grafijomis, modeliais ir t. t.; tinkamai organizuotas jis vaikus galėjo išsamiai supažindinti su apsaugos būdais; b) mokykla turėjo įsirengti priešlėktuvinės ir priešcheminės apsaugos kampelį, kuris vaikams ir mokyklos mikrorajono gyventojams turėjo būti „gyva laboratorija – muziejus“; jame turėjo būti įvairių dujokaukių (žmonėms ir gyvuliams), įvairių priešlėktuvinių ir priešdujinių ginklų, šovinių ir sviedinių modeliai, slėptuvių maketai, nuodingų dujinių medžiagų pavyzdžiai, įvairios fotografijos bei paveikslai ir t. t.; d) mokytojui buvo rekomenduojama mokinius mokyti praktiškai naudoti dujokaukę, kasti slėptuves ir pasyviai saugotis nuo dujų ir aviacijos atakų; pratybų lauke metu vaikams turėjo būti sudaroma galimybė užsidėti dujokaukę ir mokyti praktiškai naudoti, taip pat buvo rekomenduojama mokyti kasti slėptuves, mokyti slėptis nuo aviacijos antpuolių, pasinaudojant vietovės ypatumais, priedangomis ir uždangomis²⁶.

Gimnastikos ir fizinio lavinimo mokymo metodikos klausimai sieti su kasdienine rytine gimnastika, kuri buvo organizuojama pagal kpt. gyd. Antano Jurgelionio knygoje²⁷ pateiktus nurodymus. Per 8 praktikos valandas didelis dėmesys skirtas vaikų mokymui, patariama, kaip organizuoti judriuosius karinius žaidimus, juos sieti su dainomis, skanduo-tėmis ir t. t.²⁸

Praktiškai buvo mokoma rikiuotės ir instruktavimo. Iš pradžių buvo mokoma, kaip mokyti vieną kovotoją, po to – skyrių ir būrį. Daugiausiai dėmesio buvo skiriama mokinių mokymo metodikai. Mokytojų dėmesys buvo kreipiamas į tai, kad rikiuotės pratimai pradžios mokykloje yra geriausia priemonė ugdyti mokinių klusnumą, drausmę, ryžtingumą ir kari-nę dvasią²⁹.

Kursų dalyviams buvo organizuotos ekskursijos į Karo muziejų, kaval-erijos ir artilerijos pulkus, karo aviacijos ir technikos dalis, kariuomenės dirbtuves ir poligoną³⁰.

²⁶ Ten pat. L. 90–91.

²⁷ **Jurgelionis A.** Kariuomenės fizinis lavinimas. Kaunas, 1929.

²⁸ 1936 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 112. L. 91–92.

²⁹ Ten pat. L. 92.

³⁰ Ten pat. L. 92.

Sanitarijos programa moterims buvo skirta teoriškai išnagrinėti ir praktiškai išbandyti pirmosios pagalbos teikimą nelaimingų atsitikimų, apnuodijimų cheminėmis medžiagomis atvejais, ligonių slaugymą; aptarti karo sanitarinės taktikos bendruosius klausimus³¹.

Kursai prasidėjo Pirmojo Lietuvos prezidento Karo mokykloje 1936 07 18 (ryte), baigėsi 1936 08 12 (vakare). Kursus atidarė Karo mokyklos viršininkas brig. gen. K. Musteikis. Kursų uždaryme dalyvavo Švietimo ministras Juozas Tonkūnas ir kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis. Teorinės paskaitos visiems arba tik vyrams buvo skaitomos karo mokyklos salėje, tik moterims – karo mokyklos klasėje. Rikiuotės pratimai vyko karo mokyklos teritorijoje. Kursų dalyviai gyveno karo mokyklos patalpose. Kursų dalyvių uniforma buvo tokia: a) vyrams: palaidinė, ilgos kelnės, diržas, kepurė su mėlynu lankeliu ir kokarda – Vyčio kryžiumi, ant antpečių – trispalvė tautinė juostelė; b) moterims – treningai.

Kursams vadovavo inspektorius – inž. plk. ltn. Kazys Babickas. Bendrieji kursų tikslai buvo suformuluoti taip:

1. Suteikti žinių apie:

- valstybės ginkluotąsias pajėgas ir tautos karinį rengimą;
- kariuomenės ginklo rūšis, jų savybes ir uždavinius;
- bendruosius taktikos dėsnius;
- atskiro kovotojo taktinį rengimą;
- smulkių dalinių žygio, postovio ir manevravimo tvarką;
- karinę prievolę ir baudžiamąjį statutą.

2. Supažindinti su kariuomenėje vartojamais ginklais, duoti galimybę kursų klausytojams praktiškai atlikti bent du šaudymo pratimus kovos šoviniams.

3. Suteikti pagrindinių žinių apie priešlėktuvinę ir priešcheminę apsaugą, supažindinti su priešlėktuvinės ir priešcheminės apsaugos priemonėmis ir jų vartojimu.

4. Sustiprinti fizinį mokytojų pasirengimą ir suteikti jiems žinių, kaip fizinio lavinimo pamokas galima panaudoti karinio rengimo tikslams.

³¹ Ten pat. L. 93.

5. Apmokyti rikiuotės tiek, kad sugebėtų pagal rikiuotės statutą paaiškinti ir vykdyti reikalingiausius veiksmus ir judesius, mokant vieną kovotoją, skyrių ir būrį.
6. Suteikti kai kurių metodinių nurodymų, kaip pradžios mokyklos mokiniai turėtų būti rengiami savo Tėvynės gynimui.
7. Suteikti progą mokytojams arčiau pažinti kariuomenės tikrąjį gyvenimą, jos vidaus tvarką, aprūpinimą, įmones ir švietimo bei kultūros įstaigas.
8. Išmokyti naudotis žemėlapiu, kompasu ir orientuotis pagal juos. Išmokyti nubraižyti vietovės kroki.
9. Suteikti žinių apie mūsų nepriklausomybės svarbiausias kovas.
10. Suteikti mokytojoms sanitarijos srities praktinių žinių³².

Nurodoma, kad mokymo metodai kursuose būtų praktinio pobūdžio. Taktinis rengimas, žygiai, postoviai ir manevravimas turėjo būti vykdomi tik lauke, įvairiose vietose. Užsiėmimų pradžioje visuomet turėjo būti išaiškinamas pratybų tikslas, o baigus jas – išnagrinėjama, kaip jos pavyko, išklausančią pačių klausytojų vertinimus.

Secančios dienos užsiėmimų temos ir tikslai turėjo būti klausytojams(-oms) paskelbti baigus tos dienos užsiėmimus, kad saviruošos metu būtų galima savarankiškai teoriškai jiems pasirengti, studijuojant statutus ir kitą karinę literatūrą.

Teorinę medžiagą buvo skatinama dėstyti kuo vaizdžiau, siejant dėstomą medžiagą su realiu gyvenimu, taikant istorinį-genetinį mokymo metodą, naudotis modeliais, brėžiniais, schemomis ir t. t.³³

Kursų organizatorių atlyginimų finansinė sąmata buvo tokia:

1. Vadovybei:
  - inspektoriumi – 350 Lt,
  - ūkio dalies viršininkui – 250 Lt,
  - kuopos vadui – 300 Lt,
  - 3 būrių vadams po 200 Lt – 600 Lt,
  - 1 šaulei būrio vado pavaduotojai (darbui su moterimis) – 180 Lt. Taigi, iš viso – 1680 Lt.

³² Ten pat. L. 84–85.

³³ Ten pat. L. 84.

2. Žemesniajam personalui:

- šeimininkei – 50 Lt,
- 6 tarnaitėms po 30 Lt – 180 Lt,
- 3 šlavėjams po 20 Lt – 60 Lt. Iš viso – 190 Lt.

3. Lektoriams:

- Skaičiusiems teorines paskaitas (123 val. po 8 Lt už 1 val.) – 984 Lt,
- vedusiems praktinius užsiėmimus (516 val. po 3 Lt už 1 val.) – 1548 Lt. Iš viso – 2532 Lt.

Kursų lektorius buvo stengiamasi atrinkti iš aukštos kvalifikacijos karininkų. Antai 1933 07 10 – 08 05 prie Karo mokyklos vykusiuose kursuose paskaitas apie karų neišvengiamumą ir jų priežastis, krašto gynyumą kaip tautos pareigą bei Lietuvos nepriklausomybės kovas skaitė gen. št. plk. Vaclovas Žadeika, apie slaptąjį karą (šnipinėjimą) – gen. št. plk. ltn. Vladas Karvelis, apie šaulius ir skautus, kaip jėgas, padedančias kariuomenei – plk. J. Šarauskas, apie karą ir krašto resursus – int. plk. Kazys Navakas ir kiti³⁴. Beje, po 1936 m. buvo padidintas ir lektorių atlyginimas: už teorinę valandą imta mokėti po 11 Lt, už pratybų valandą – 5 Lt³⁵.

Kursų dalyviai, atvykę į kursus, pildydavo anketas. Pateikiamas atsitiktinai parinktos, bet gana tipinės 1929 m. kursams anketos pavyzdys³⁶ (1 pav.).

³⁴ 1933 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 135. L. 5–6.

³⁵ 1937 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 171. L. 76.

³⁶ 1929 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų dalyvio anketos pavyzdys// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 112. L. 48.

Ž I N I Ų   L A P A S .

..... *Leimatis* ..... mokyklos, .. *Utenos* ..... apskr. *Tauragnys*
 valsč., mokytojo .. *Velkio* ... *Slasio* ...

1.	Pavardė, vardas, tėvo vardas, amžius.	<i>Velkio Stasio Juozo 25 metų</i>
2.	Milimo vieta	<i>Sveikima, Tauragės apskr.</i>
3.	Šeimyninė padėtis.	<i>Vedęs.</i>
4.	Kokias bendras bei speciales mokyklas yra baigęs.	<i>Mokytojų Seminarijos 2 kursas.</i>
5.	Kelis metus mokytojo darbu dirba.	<i>Pentis.</i>
6.	Ką veikė prieš tai.	<i>Mokėsi.</i>
7.	Ar tarnavo kariuomenėje. Jei tarnavo, tai kuriais metais, kurioje ginklu rūšyje, kokias pareigas ėjo, kokiu laipsniu išėjo atsargon.	<i>Netarnavau.</i>
8.	Ar dalyvauja šaulių organizacijoje. Jei dalyvauja, tai kurioje dalyje, kiek laiko ir kokias pareigas eina.	—
9.	Ar dalyvauja organizacijose. Jei dalyvauja, tai kuriose, kiek laiko ir kurias pareigas eina.	<i>Vilnini Maduči Sąjungoje nuo 1928m. pradžios - Tauragnys skyriaus ištisininku.</i>
10.	Ar veikia kariško tautos parengimo srityje ir kuriuo būdu.	<i>Susirinkimuose atstovavimo paskaitomis - praktikinėmis.</i>
11.	Ar nori pažinti kariško tautos parengimo dėsnius ir toje srityje veikti.	<i>Noriu.</i>

..... *N. Velkio* .....
 (parašas)

1929 m. *Rugpjūtio mėn. 3 d.*
A. Panemuni.

1 pav. Karinio rengimo kursų dalyvio anketa

Vėliau anketos lapas buvo vienu klausimu papildytas. Pateikiamos poros 1938 m. kursų dalyvių autentiškos anketos.

ŽINIŲ LAPAS

Aukštelkų pr. mokyklos, Šiaulių apskr. Radviliškio valsč., mokytojo I
l. vyr. m-jo Baltrušaičio Jono

1.	Pavardė, vardas, tėvo vardas, amžius	Baltrušaitis Jonas, Jono, g. 1903. VIII.29
2.	Kilimo vieta	Šakių apskritis, Būblių vls., Vaitiškių k.
3.	Šeimyninė padėtis	Vedęs
4.	Kokias bendras bei specialias mokyklas yra baigęs	Gimnazijos kursą Vilkaviškio dv. Kunigų seminarijoje ir lankęs Lietuvos universitetą (2 sem.)
5.	Kelis metus mokytojo darbą dirba	Trylika (13) metų. Eina mokyklos vedėjo pareigas
6.	Ką veikė prieš tai	Mokėsi
7.	Ar tarnavo kariuomenėje. Jei tarnavo, tai kuriais metais, kurioje ginklų rūšyje, kokias pareigas ėjo, kokiu laipsniu išėjo atsargon	Netarnavo
8.	Ar dalyvauja Šaulių organizacijoje. Jei dalyvauja, tai kurioje dalyje, kiek laiko ir kokias pareigas eina	Dalyvauja VII Šaulių sąj. rinktinėje 40-tam šaulių būry. Eina tarybos sekretoriaus ir švietimo vadovo pareigas
9.	Ar dalyvauja organizacijose. Jei dalyvauja, tai kuriose, kiek laiko ir kurias pareigas eina	Dalyvauja: 1) 4 metai eina JŪR vadovo pareigas; 2) „Jaunosios Lietuvos“ sąjungoje, 6 m. eina skyriaus vadovo pareigas; 3) Aukštelkų jaunųjų skautų draugovėje – eina draugininko pareigas
10.	Ar veikia kariško tautos parengimo srityje ir kuriuo būdu	Veikia šaulių būry
11.	Ar yra baigęs kuriuos nors vasarinius rengiamuosius kursus. Jei taip, tai kuriuos, kur ir kuomet	Baigė: 1) Kūno kultūros k., A. Panemunė, 1928 m.; 2) Pedagoginius k., Marijampolėje, 1926 m.; 3) Pedagoginius darbų kursus, Telšiuose, 1929 m.; 4) Sodininkystės k., Prienuose, 1926 m.; 5) Vilkiukų – paukštyčių vadų k., Palangoje, 1931 m.
12.	Ar bendradarbiauja spaudoje. Jei bendradarbiauja, tai kurioje ir kuriais dalykais	Šiek tiek. Pedagoginėje ir ūkiškoje.

J. Baltrušaitis
(parašas)³⁷.

³⁷ 1938 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų dalyvio anketos pavyzdys// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227. L. 333.

ŽINIŲ LAPAS

Salantų pr. mokyklos, Kretingos apskr. Salantų valsč., mokytojos Grudzinskaitės Marijos

1.	Pavardė, vardas, tėvo vardas, amžius	Grudzinskaitė Marija, Jono, 29 m.
2.	Kilimo vieta	Ryga
3.	Šeimyninė padėtis	Netekėjusi
4.	Kokias bendras bei specialias mokyklas yra baigęs	Šiaulių mokytojų seminariją
5.	Kelias metus mokytojo darbą dirba	8: 7 – vedėja, 1 – mokytoja
6.	Ką veikė prieš tai	Mokėsi
7.	Ar tarnavo kariuomenėje. Jei tarnavo, tai kuriais metais, kurioje ginklų rūšyje, kokias pareigas ėjo, koku laipsniu išėjo atsargon	-
8.	Ar dalyvauja Šaulių organizacijoje. Jei dalyvauja, tai kurioje dalyje, kiek laiko ir kokias pareigas eina	5-ti metai, eilinė
9.	Ar dalyvauja organizacijose. Jei dalyvauja, tai kuriose, kiek laiko ir kurias pareigas eina	„Jaunosios Lietuvos“ sąjungoje, Vilniui vaduoti sąjungoje, Lietuvių mokytojų sąjungoje
10.	Ar veikia kariško tautos parengimo srityje ir kuriuo būdu	Šaulių sąjungoje
11.	Ar yra baigęs kuriuos nors vasarinius rengiamuosius kursus. Jei taip, tai kuriuos, kur ir kuomet	Kūno kultūros mokytojų kursai, Rambyne, 1934 m.
12.	Ar bendradarbiauja spaudoje. Jei bendradarbiauja, tai kurioje ir kuriais dalykais	-

M. Grudzinskaitė
(parašas)³⁸.

Pateiktos anketos rodo, kad praėjus 9 m. tipinis kursų dalyvis pakito: išaugo jo turimas išsilavinimas, kvalifikacijos lygis, visuomeninis aktyvumas.

Baigusieji kursus gaudavo pažymėjimą. Jo pavyzdys pateikiamas³⁹ (2 pav.).

³⁸ 1938 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų dalyvės anketos pavyzdys// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227. L. 387.

³⁹ Mokytojų karinio parengimo kursų dalyvio pažymėjimas// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 128. L. 133.

LIETUVOS RESPUBLIKA

K. A. M.

Mokytojų Kariško Parengimo Kursai

PAŽYMĖJIMAS

Šiuo pažymima kad, *vidurinės mokyklos mokytojas*
Svebrius, Feliksas, Kazimieras sūnus, kilęs
iš *Sakių* apskrities, *Šlavėlių* valsčiaus *Punkarių*
kaimo, yra išėjęs kariško parengimo kursus prie Pirmojo Lietuvos
Prezidento karo mokyklos 1931 metais nuo *liepos* mėn.
1 d. ligi *rugpjūčio* mėn. *1* d.

Gen. št. Pulkininkas *Fauks*
Karo mokyklos viršininkas

Majoras gyd. *Wishomz*
kursų vedėjas

Nr. *1581*
1931 m. *rugpjūčio* mėn. *1* d.

2 pav. Karinio rengimo kursų baigimo pažymėjimas

Pradžios mokyklų mokytojų kursų organizavimui kasmet buvo rašomas išankstinis Krašto apsaugos ministro raštas Švietimo ministerijai. 1935 06 21 plk. J. Šarauskas rašte Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamentui rašė, kad į kursus pradžios mokyklų mokytojus siųstų pirmiausia „iš apskričių nuo pademarklinijos ar vokiečių pasienio“⁴⁰. 1936 m. kursuose dalyvavo 26 mokytojos⁴¹ ir 64 mokytojai⁴². Kadangi pasienyje, ypač su Lenkija, Lietuvos pareigūnams tekdavo nuolat būti budriems, norėta ten turėti ir geriau karinius reikalus išmanančių mokytojų. 1936 04 18 raštu Nr. 9550 Krašto apsaugos ministras generolas lt. Petras Šniukšta ir kariuomenės vadas gen. štabo plk. S. Raštikis, kreipdamasis į Švietimo ministrą, priminė, kad į kursus „būtų priimami karinio rengimo neišėję: a) mokytojai, netarnavusieji kariuomenėje, arba tarnavusieji tik eiliniaus ir puskarininkiais, ne senesni kaip 40 metų amžiaus; b) mokytojos ne senesnės kaip 30 metų amžiaus“⁴³. Pranešė, kad 1936 m. vyks mėnesio kursai Kaune (50 mokytojų vyrų ir 25 mokytojoms) ir Šiauliuose (25 mokytojams vyrams). Pabrėžė, kad „Kursų metu Krašto Apsaugos Ministerija klausytojus(jas) aprūpintų: a) patalpomis, b) patalyne, c) maistu, d) atitinkama uniforma (tiktai vyrus), e) mokslo priemonėmis“⁴⁴.

Taigi kursų dalyviai vasaros metu kiek sutaupydavo lėšų ir po kursų galėdavo pagyventi Kaune ar kitame didesniame mieste, kur vykdavo kursai, aplankyti muziejus, kitas žymesnes vietas, teatrą, kino teatrą.

1938 05 11 plk. J. Šarauskas rašte Nr. 33 262 Pradžios mokslo departamento direktoriui ir Šaulių sąjungos vadui rašė: „Pageidaujama, kad į šiuos kursus pirmoje eilėje patektų mokytojai šauliai ir šaulės, netarnavusieji kariuomenėje. Tuo reikalu prašoma nurodymų pradžios mokyklų inspektoriams, kad jie parinkdami kandidatus, tartųsi su šaulių rinktinių vadais <...>. Kiekvienam kandidatui bus pranešta ir pasiūsta kelionės liudijimas ir kariškas bilietas“⁴⁵. Kursų dalyviai baigiantis kursams buvo

⁴⁰ 1935 06 21 plk. J. Šarausko raštas Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamentui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 174. L. 6.

⁴¹ Ten pat. L. 11.

⁴² Ten pat. L. 12.

⁴³ Krašto apsaugos ministro generolo lt. P. Šniukštos ir kariuomenės vado gen. štabo plk. S. Raštikio 1936 04 18 raštas Nr. 9550 Švietimo ministrui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 174. L. 1.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Plk. J. Šarausko 1938 05 11 raštas Nr. 3262 Pradžios mokslo departamento direktoriui ir Šaulių sąjungos vadui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 225. L. 11.

anonimiškai anketuojami, siekiant įvertinti kursų efektyvumą. Pateikiami 1938 m. kursų dalyvių anketų, atsitiktinai paimtų vyro atsakymų (6 lentelė)⁴⁶ ir moters atsakymų (7 lentelė)⁴⁷ lapai.

6 lentelė

Atsitiktinai paimti pradžios mokyklos mokytojo – 1938 m. karinio rengimo kursų dalyvio atsakymai į anketos klausimus

1. Kaip supratote kursų tikslą?	Sukarinti visą tautą, o tai geriausiai atliekama per pradžios mokyklos mokytojus.
2. Kaip patiko kursų programa?	Programa plati ir įdomi, tik dėl laiko stokos paviršutiniškai išeita.
3. Kurie dėstyti dalykai Tamstai daugiau patiko ir kodėl?	Rikiuotė ir kovotojo taktinis parengimas, nes šios žinios būtinos pradžios mokyklos mokytojui – visuomenės vadui. Tautos karinis rengimas, nes labai įdomiai dėstė.
4. Kuriems dalykams, Tamstos manymu, reikėtų daugiau praktikos ar teorijos?	Daugiau praktikos, nes su tuo tenka susidurti.
5. Kokie, Tamstos manymu, buvo trūkumai darbe?	Trūkumų nepastebėjau.
6. Kaip ir kurios patiko ekskursijos? Gal jų reikėtų rengti daugiau? Jeigu taip, tai kokios?	Į poligoną ir aviaciją. Dėl laiko stokos užtenka ir šių ekskursijų.
7. Ar tinkamas buvo dienos darbo paskirstymas? Jei ne, tai kodėl ir kaip Tamstai atrodo tiksliau jį sutvarkyti.	Tinkamas.
8. Kaip patiko vidaus tvarka ir gyvenimas? Kas buvo gerai ir kas blogai?	Vidaus tvarka patiko, nes pareigūnai sugebėjo švelniai perduoti kursantams karišką tvarką.
9. Kokių pastabų iš viso Tamsta turėtum dėl šių kursų organizavimo, sutvarkymo ir programos vykdymo?	Reikėtų parengti mokytojus būrių vadais (šaulių. – <i>A. A, R. K.-M., V. Ž.</i> . Tam tikslui žymiai praplėsti programą ir prailginti laiką bent ligi 3 mėnesių.

⁴⁶ Pradžios mokyklos mokytojo – 1938 m. karinio parengimo kursų dalyvio atsakymai į anketos klausimus// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227. L. 51.

⁴⁷ Pradžios mokyklos mokytojos – 1938 m. karinio parengimo kursų dalyvės atsakymai į anketos klausimus// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227. L. 15.

7 lentelė

Atsitiktinai paimti pradžios mokyklos mokytojos – 1938 m. karinio rengimo kursų dalyvės atsakymai į anketos klausimus

1. Kaip supratote kursų tikslą?	Kursų tikslas paruošti tautą per mokytojus kariškoj srity susipratusius, kad kilus karui kiekvienas žinotų kaip elgtis.
2. Kaip patiko kursų programa?	Kursų programa labai įdomi ir daug žinių patiekianti.
3. Kurie dėstyti dalykai Tamstai daugiau patiko ir kodėl?	Daugiausia patiko sanitarija ir tautos karinis rengimas.
4. Kuriems dalykams, Tamstos manymu, reikėtų daugiau praktikos ar teorijos?	Daugiau praktikos reikėtų sanitarijai.
5. Kokie, Tamstos manymu, buvo trūkumai darbe?	Mano manymu, didžiausias trūkumas tas, kad nebuvo sanitarinės praktikos. Be praktikos sunkesnis darbas toje srityje.
6. Kaip ir kurios patiko ekskursijos? Gal jų reikėtų rengti daugiau? Jeigu taip, tai kokios?	Geriausiai patiko ekskursija į poligoną. Jų reikėtų rengti daugiau. Per jas arčiau susipažįstama su kariuomene ir jos gyvenimu. Gerai būtų pamatyti jos manevrus, aiškesnis būtų karo vaizdas, o tas labai svarbu.
7. Ar tinkamas buvo dienos darbo paskirstymas? Jei ne, tai kodėl ir kaip Tamstai atrodo tiksliau jį sutvarkyti.	Dienos darbo paskirstymas tinkamas.
8. Kaip patiko vidaus tvarka ir gyvenimas? Kas buvo gerai ir kas blogai?	Vidaus tvarka ir gyvenimas patiko.
9. Kokių pastabų iš viso Tamsta turėtum dėl šių kursų organizavimo, sutvarkymo ir programos vykdymo?	Moterims sanitarijos srity reikėtų duoti kuo daugiausia praktikos. Teorijų galiu pasiskaityti iš knygų, o praktikos negali gaut. Be praktikos ir teorija mažiau vertės turi.

Atsakymų suvestinė pateikta 8 lentelėje⁴⁸. Į klausimus atsakė 115 mokytojų vyrų ir 67 mokytojos.

⁴⁸ 1938 m. pradžios mokyklų mokytojų – karinio rengimo kursų dalyvių atsakymų į kursų efektyvumą vertinusių anketą suvestinė// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227. L. 1–3.

8 lentelė

1938 m. pradžios mokyklų mokytojų – karinio rengimo kursų dalyvių – atsakymai į kursų efektyvumui vertinti parengtos anketos klausimus

1. Kursų tikslo supratimas	a) Supažindinti mokytojus su kariniu gyvenimu ir juos kariškai nuteikti – 58 proc.; b) parengti mokyklos jaunimą bei visuomenę kariui auklėjimui ir krašto apsaugai – 38,5 proc.
2. Ar kursai patiko?	a) Patiko – 83 proc. ; b) pageidauta daugiau praktinių užsiėmimų (ypač ginklų pažinimo ir rikiuotės srityse) – 8,5 proc. ; c) programa buvo per plati – 7 proc. .
3. Kurie dalykai patiko?	a) Visi be išimties – 32,5 proc. ; b) „Tautos karinis rengimas“ – 37 proc.; c) „Mūsų Nepriklausomybės svarbiausios kovos“ – 30 proc.; d) šaudymas – 16 proc.
4. Reikia daugiau praktikos	a) Šaudymo – 52 proc. vyrų ir 38 proc. moterų; b) sanitarijos srityje – 73 proc. moterų.
5. Trūkumai	a) Jokių – 58 proc. ; b) per daug valandų skirta karinio auklėjimo metodikai – 29 proc.; c) trūko drausmės – 10 proc.
6. Kaip patiko ekskursijos?	a) Visos – 61 proc.; b) pageidavo daugiau ekskursijų – 10 proc.; c) 21 proc. moterų pageidavo ekskursijos į karo ligoninę; d) ekskursijų pakako – 12 proc.
7. Ar tinkamas dienos režimas?	a) Tinkamas – 81,5 proc.; b) negerai, kad teorinės pamokos vyksta po pietų – 12 proc.
8. Ar patiko vidaus tvarka?	a) Patiko – 69 proc.; b) nepatiko dėl blogos kai kurių kursų dalyvių drausmės – 26 proc..
9. Pastabos	a) Jokių – 54 proc.; b) kursai turėtų būti ilgesni – 23 proc.; c) reikia daugiau drausmės – 8 proc.; c) kad būtų daugiau sanitarijos praktikos moterims – 10 proc.

Beje, 1938 m. kursai pradžios mokyklų mokytojams buvo organizuoti dviem srautais: 1938 06 20 – 07 12 dalyvavo 73 vyrai ir 52 moterys⁴⁹; 1938 07 15 – 08 05 dalyvavo 64 vyrai ir 61 moteris⁵⁰.

⁴⁹ 1938 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 225. L. 1–2.

⁵⁰ 1938 m. pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 225. L. 5–9.

Rūpintasi ir konkretnesne pagalba mokytojui – mokyklinių vadovėlių bei mokymo programų karinės tematikos klausimais papildymu. 1935 12 17 Krašto apsaugos ministro inž. plk. Stasio Dirmanto rašte Nr. 34668 Švietimo ministru teigiama: „Peržiūrėjus ir patyrinėjus vadovėlius lieka pageidauti, kad jie daugiau atitiktų savaimingus ypatingus mūsų tautos ir krašto reikalavimus, būtent: kad juose daugiau būtų savos kariškos srities dalykų ir nuotaikos – gyvų stipresnių mūsų kariuomenės kovų, žygių ir gyvenimo vaizdėlių (ilustracijų), eilėraščių ir straipsnių bei rašinių, kuriuose būtų žadinama meilė savajai kariuomenei, savam kraštui – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės gynėjui. Čia svarbu pabrėžti, pažymėti svarbieji mūsų kariuomenės žygiai, laimėjimai, karo tarnybos kilnumas, garbingumas, reikšmė; ryškieji Nepriklausomybės kovų momentai; mūsų karžygių biografijos, aprašymai, jų dvasios iškilimas; kasdieninio kareivio gyvenimo darbų ir džiaugsmo pavaizdavimas. <...> Ypač pageidautina, kad ta prasme būtų peržiūrėti ir papildyti šie vadovėliai: skaitymo knygos, chrestomatijos, krašto mokslo, geografijos, Lietuvos istorijos, dainų, fizinio lavinimo ir kiti vadovėliai“⁵¹.

1936 04 22 Krašto apsaugos ministro inž. plk. S. Dirmanto ir kariuomenės vado gen. št. plk. S. Raštikio pasirašytame rašte Nr. 16298, adresuotame Švietimo ministru, akcentuojama: „Aukštesniojoje mokykloje, pradedant V klase, vykdomas sistemingas karinis mokinių rengimas, einama speciali moksleivių karinio rengimo programa.

Tačiau pradžios mokykloje šios rūšies planingo darbo dar nėra. Kariškoji mintis čia skleidžiama tik atskirų mokytojų iniciatyva.

Daugelis mūsų jaunuomenės, baigę pradžios mokyklą, nebegali mokytis aukštesnė mokykloje. Jie į gyvenimą išeina su tuo pasirengimu, su tuo nusiteikimu, kurį jiems davė pradžios mokykla.

Atsižiūrint į tai yra reikalas pradžios mokykloje įvesti karinį auklėjimą. Karinis pradžios mokyklos auklėjimas nėra specialus karinis lavinimas, bet tik idėjinis šios rūšies darbas ugdant vaikuose kariškus jausmus, tėvynės meilę, ryžtumą, drąsą, valią ir kitas ypatybes.

Karinis auklėjimas yra sąmoningas vaiko nuteikimas kariška nuotaika, teikimas momentų, ugdančių karišką dvasią, kreipiant jo charakterį ka-

⁵¹ Krašto apsaugos ministro inž. plk. S. Dirmanto 1935 12 17 raštas Nr. 34668 Švietimo ministru// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 175. L. 57.

riškai patriotine linkme. Galutinis karinio auklėjimo tikslas – auklėti jaunąją kartą taip, kad ji būtų tautiškai ir kariškai sąmoninga, kad vaisingai galėtų dirbuotis tautos labui, kad degtų savo krašto gynimo idėja, mylėtų savo kariuomenę, didžiutuoti jos žygiais. Vaikams turi būti įskiepyta viršininkų, vadų, kariuomenės, karžygių pagarba ir pavyzdys. Pagaliau, kad į kariuomenės eiles pašaukti vyrai eitų atlikti savo šventą pareigą sąmoningai ir su džiaugsmu, jau mokyklos suole atitinkamai nuteikti, o kiti, kurie neturės progos patekti į kariuomenės eiles, jaustų priedermę pasiruošti kraštui ginti šaulių eilėse.

Karinį auklėjimą pradžios mokykloje reikėtų įvesti tuojau, nuo atėinančių mokslo metų pradžios. Tai patogu būtų atlikti papildant naują šešerių metų programą; į ją tam tikrose vietose reikėtų įterpti karinio auklėjimo metmenis, kaip pažymėta atskirame rašte. Nors šie pažymėjimai neduoda visos karinio auklėjimo apimties (tai metodinių nurodymų uždaviny), tačiau tuo būtų nustatyta pirmosios gairės, pagal kurias galima būtų planingai vykdyti karinio auklėjimo darbą visose pradžios mokyklose.

Šiai karinio auklėjimo programai vykdyti nėra galima paruošti jokio vadovėlio, nes pats karinis auklėjimas nesudaro atskiro mokomojo dalyko, bet eina per visus mokykloje dėstomus dalykus. Šiam reikalui tektų papildyti vadovėlius.

Medžiagos tokių papildymų daliai atsirastų karinėj periodinėj ir neperiodinėj spaudoj. Šiame darbe, kiek reikėtų, galėtų talkininkauti Kariuomenės Štabo Spaudos ir Švietimo Skyrius <...>.

Vadovėlių autorių kontaktas su kalbamu skyriumi gal geriausiai išspręstų vadovėlių papildymo klausimą⁵². Šio rašto priedas – „Šešerių metų pradžios mokyklos programos projekto papildymas karinio auklėjimo atžvilgiu“⁵³. Pateikiamas jo turinys (karinio auklėjimo papildymai – paryškinti).

⁵² Krašto apsaugos ministro inž. plk. S. Dirmanto ir kariuomenės vado gen. št. plk. S. Raštikio 1936 04 22 raštas Nr. 16298 Švietimo ministrui// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194. L. 70.

⁵³ Ten pat. L. 70–76.

1. LIETUVIŲ KALBA

I skyrius

Skaitymo ir rašymo pradžia. Lengvesnių trumpų straipsnelių skaitymas ir pasakojimas. Atmintinai – keli lengvesni eilėraščiai. **Tautinio ir karinio patriotinio turinio straipsneliai, eilėraščiai ir šūkiai.**

II skyrius

Skaitymas ir nagrinėjimas lengvų bendro pobūdžio, **tautinių ir kariškai patriotinių** apsakymėlių, pasakojimų, dainelių, priežodžių, patarlių, mįslių ir t. t.

III skyrius

Raiškūs skaitymas ir nagrinėjimas lengvesnių literatūros, tautosakos ir **kariškų dalykų** (čia galima panaudoti **karinio turinio knygeles, pvz., „Tėvynės sargyboje“, „Laisvės keliais“ ir t. t.**).

IV skyrius

Skaitymas ir nagrinėjimas ilgesnių aprašymų, pasakojimų, lietuvių klasikų prozos ir poezijos pavyzdžių (Maironis, Krėvė, Biliūnas, Stanevičius, Kudirka ir kiti) **ir kariškųjų straipsnelių, eilėraščių** (galima imti iš „Kario“, „Tėvynės sargyboje“, „Laisvės keliais“ ir kitų). Jų **dramatizavimas, inscenizavimas ir iliustravimas** (vaidinimai, pagrįsti kariškai patriotine mintimi, gyvieji paveikslai iš didingos praeities bei Nepriklausomybės kovų). Eilėraščiai iš karių gyvenimo.

V skyrius

Lietuvių klasikų prozos ir poezijos pavyzdžių skaitymas <...>: Vienualio „Ažuolas“, „Senolių keliais“ <...>. Nagrinėjamų autorių biografijos. **Karinio turinio skaitymai, pasakojimai, aprašymai ir t. t. Straipsnelių idėjos, svarbesni epizodai, asmenų charakteristikos. Eilėraščiai kovų dėl Nepriklausomybės tematika.**

VI skyrius

Tautosakos pavyzdžiai: dainos, pasakos, padavimai. **Karinio turinio pasakojimai, apsakymai ir t. t. (galima panaudoti ir karinio turinio literatūrą, pvz., „Kari“).** Eilėraščiai apie Lietuvos karžygius.

II. DARBELIAI

I skyrius

Popieriaus lankstymas (stačiakampis, keturkampis, trikampis, laivelis, piniginė, **kariška pilotė ir kt.**)

II skyrius

Gaminimas iš apvalių (natūralių) ir nudrožtų pagaliukų įvairių daiktų, nesudėtingų vaizdinių mokymo priemonių **ir karinio pobūdžio žaisliukų (lėktuvėlių, patrankėlių, kardų).**

III skyrius

Nesudėtingų modelių ir vaizdinių mokymo priemonių gaminimas, pvz., medinio šulinio svirtis, akėčios, dėžutė, staliukas. **Karinių įrankių, aprangos ir apavo, jų detalių modelių gaminimas, kartu paaiškinant jų reikalingumą (šautuvėliai, kepurės, pentinai, kastuvėliai, šoviniai, granatos, sviediniai, tankai, kariniai vežimai ir t. t.).**

IV skyrius

Lauko darbai. Sportinio maskavimosi pradmenys. Pasirengimas iškyloms ir ekskursijoms: stovyklavimo priemonių gaminimas (palapinės, lapinės, tvorelės, varteliai, lauko stalai ir t. t.). Jų reikšmė kariniu atžvilgiu. Poligonas ir III skyriuje pagamintų reikmenų naudojimas jame.

V skyrius

Lauko darbai. Skautų maskavimasis ir mokymas maskavimosi priemonės panaudoti slėpimosi ir paieškos atvejais. Karinė šių veiksmų prasmė.

VI skyrius

Lauko darbai. Persikėlimas per upelius. Tiltelių ir lieptų statyba pagal skautų metodiką. Jų karinė reikšmė. Trumpa pradžios mokyklos karinės prasmės darbelių apžvalga.

III. KRAŠTO MOKSLAS

III skyrius

Artimosios ir tolimesnės apylinkės

A. Kaimo mokykloms

Šeima, tauta ir valstybė. Tautybės, tikybos ir pilietybės samprata. Lietuvių šeima ir giminės senovėje. **Šių dienų valstybė. Kariuomenės vaidmuo valstybės atkūrimo.**

Apskritis miesto įžymybės, kultūrinės, ekonominės ir **karinės** įstaigos.

Įžymiųjų Tautos žmonių tėviškės apskrityje. **Nepriklausomybės kovų vietos, žuvusiųjų kapai ir paminklai apskrityje.**

B. Miesto mokykloms

Šeima, tauta ir valstybė. Tautybės, tikybos ir pilietybės samprata. Lietuvių šeima ir giminės senovėje. **Mūsų nepriklausomoji valstybė. Kariuomenė valstybės sargyboje.**

Žymiausieji miesto pastatai: bažnyčios, rūmai, **kareivinės**, paminklai ir t. t.

Įžymiųjų Tautos žmonių tėviškės apskrityje. **Nepriklausomybės kovų vietos, žuvusiųjų kapai ir paminklai apskrityje.**

Kraštas ir valstybė

Kaimo ir miesto mokykloms

Valstybė ir valdžia. Kaip valdoma Lietuva. Respublikos Prezidento vaidmuo tautoje ir valstybėje. **Respublikos Prezidentas – vyriausias visų ginkluotųjų pajėgų vadas.**

Kaunas, jo praeitis. Praeities paminklai: pilies griuvėsiai, bažnyčios, rūmai, **tvirtovės liekanos – fortai, blindažai** ir t. t. Kauno gyventojai, prekyba ir pramonė. Valstybinės, kultūrinės ir **karinės** įstaigos.

Rytų Lietuva – okupuotoji Lietuva. **Suvalkų sutartis 1920 m. spalio 7 d. Jos sulaužymas 1920 m. spalio 9 d.** Okupuotosios Lietuvos gyventojai, jų kalba ir tikyba. **Dabartinė okupuotosios Lietuvos būklė.**

Vilnius – Lietuvos sostinė. Vilniaus įkūrimo legenda. Ryškiausiai miesto praeities bruožai, Vilniaus miesto paminklai ir įžymybės. **Vilnius – mūsų kariuomenės kūrimosi lopšys. Kovos dėl Vilniaus. Mūsų kariuomenės žygis į Vilnių 1920 m. rugpjūčio 26 d.**

Klaipėda ir mūsų pajūris. Miesto įkūrimas. Vokiečių valdymas. Klai-pėdos krašto prijungimas prie Lietuvos. Klaipėdos ir jūros reikšmė Lie-tuvos kultūriniam, ekonominiame gyvenime ir nepriklausomybei.

Krašto mokslo programos paaiškinimo papildymas karinio auklėjimo
atžvilgiu
Metodinės pastabos

Supažindinant su artimesne ir tolimesne aplinka, būtinos (kur tai įmanoma) ekskursijos į kareivines, kariuomenės stovyklas, postovius ir manevrus, kad vaikai arčiau pažintų savo šalies gynėjus, jų aplinką, gyvenimo būdą, darbą, pratimus, kad daugiau pamiltų juos ir, kad sulaukę naujoko metų, jau noriai, su entuziazmu eitų į kariuomenę.

Per tokias ekskursijas svarbu pamatyti: 1) kareivines, pratybų aikštes, žygius, gimnastikos pratimų atlikimą, taip pat išgirsti kelias žygio dainas; 2) kareivinių vidų – visą tvarką: ginklus, lovas, rūbus, paveikslus, šūkius ir t. t.; 3) karišką virtuvę, maitinimą, būtinai paragauti valgių.

IV. GEOGRAFIJA

IV skyrius

Bendroji Lietuvos apžvalga

Ūkis, pramonė ir prekyba. Keliai. Didieji miestai. **Vilnius – Lietuvos sostinė.** Kaunas. Klaipėdos uostas.

Iš bendrosios geografijos

Vokietija – Berlynas, Hamburgas, **Soldinas: Dariaus ir Girėno žygis. Jų testamentas ir žygio reikšmė visai tautai.** Airija – Dublynas, **Balenrobė: Felikso Vaitkaus žygis. Aviacijos tobulėjimas ir mūsų aviacijos reikšmė šalies gynyboje.**

V skyrius

Lietuvos geografija

Lietuvos sienos. **Kariuomenė sienos sargyboje.**

Lietuvių tautodailė ir Lietuvos kariuomenė.

Svarbesnieji vietovaizdžiams ir visam kraštui miestai. Įdomesnės ir gražesnės šalies vietos. **Įžymios kovų su priešais vietos, apylinkės ir paminklai: Kėdainiai, Širvintos, Giedraičiai, Radviliškis, Červonka, Alytus, Šiauliai, Panevėžys ir kt.**

VI skyrius

Žemės rutulys. Gaublys ir mokėjimas orientuotis pagal jį. **Dariaus – Girėno ir F. Vaitkaus skrydžių maršrutai.**

Mūsų santykiai su Pabaltijo valstybėmis (prekybiniai, kultūriniai ir politiniai). Mūsų kaimyninių valstybių kariuomenės (trumpos apžvalgėlės apie jų organizaciją, darbą, uniformą, ženklus; medžiagos galima rasti „Kario kalendoriuje“).

V. ISTORIJA

IV skyrius

Didysis karas. Vokiečių okupacija Lietuvoje. 1918 m. vasario 16 d. Aktas. **Kariuomenės kūrimas. Savanoriai.** Kovos už nepriklausomybę. **Didelis entuziazmas ir nepaprasti sunkumai kovojant su trimis priešais iš trijų pusių. Pirmosios aukos: P. Eimutis, A. Juozapavičius, P. Lukšys.**

VI skyrius

Kovos už Lietuvos nepriklausomybę. **Kariuomenės vaidmuo nepriklausomybės kovose ir tėvynės laisvės sargyboje. Įžymiosios kautynės ir jų reikšmė. Mūsų didvyriai. Kautynių ordinas. Vyčio kryžiaus ordino kavalleriai. Jų šventės. Kariuomenės šventė – lapkričio 23 d. Kariuomenės su visuomene susiartinimo dienos. Jų reikšmė.**

VI. MUZIKA IR DAINAVIMAS

I skyrius

Seni tradiciniai žaidimai. Lengvos 2 ir 3 dalių takto giesmės, senos ir naujos liaudies, **paprastos kariškos** ir vaikų dainos.

II skyrius

Senos ir naujos liaudies, **kariškos**, vaikų ir **žygio** dainos.

III skyrius

Vienbalsės ir dvibalsės giesmės, liaudies, **karių**, vaikų ir **žygio dainos**.

IV skyrius

Lietuvių muzikos istorijos bruožai. Liaudies muzika ir jos kūrėjai. Individuali mūsų kūryba. **Kariška muzika, orkestrai, dainos.**

Pastaba: Karių dainų galima rasti knygoje „Dainuojam“.

VII. FIZINIS LAVINIMAS

Tretieji ir ketvirtieji mokslo metai

Pajėgumo lavinimas

Iškylos: <...>, atstumo spėjimas, ėjimas pagal ženklus, **ieškojimas, žvalgymas ir kt. Skautų kultivuojami slėpimosi ir maskavimosi būdai. Jų karinė reikšmė.**

Formuojantieji pratimai

Stovėseną (kojų pirštai suglausti, stovint juos reikia matyti). **Kariška stovėseną. Eilė. Linija. Lygiavimas. Sukiniai. Ėjimas ir bėgimas rikiuotėje. Kariškos dainos žygio rikiuotėje.**

Penktieji ir šeštieji mokslo metai

Pajėgumo lavinimas

Iškylos ir keliavimas. 3–4 h iškylos su konkrečiomis užduotimis, pajvairintos žaidimais lauke (**slėpimasis, maskavimasis, žvalgymas, ieškojimas**), dainomis (**žygio, vaikų ir kariškomis**), šokiais.

Formuojantieji pratimai

Laikysenos formavimas. Galvos padėtis – žiūrėti tiesiai prieš save, neužversti ir nenuleisti galvos. **Kariška stovėseną. Komandos: „ramiai“, „lygiuok“, „laisvai“, „dešinėn“, „kairėn“, „aplink“, „žengte marš“.** Rikiuotės formos: eilė, linija, dvieilė rikiuotė, vora. Gretų dvejinimas ir rikavimas. Ėjimas ir bėgimas rikiuotėje. **Kariškos ritmo dainos rikiuotėje.**

Šios rekomendacijos neatsirado tuščioje vietoje, karinėje periodinėje spaudoje buvo siūlymų karinį auklėjimą ir mokymą integruoti su įvairiais mokomaisiais dalykais: „Krašto mokslas – bene svarbiausia pamoka, kuri yra rimta priemonė kariškam auklėjimui <...>. Dailyraštis – kilnių posakių ir žodžių, kaip antai: „Mes be Vilniaus nenurimsim“, „Vilnius mūsų sostinė“, „Trakai Vytauto giminė“, „Vilnius Lietuvos Jeruzalė“ ir kitų <...> rašymas ir jų smulkesnis išaiškinimas.

Rankų darbai – tautiškų ženklų pagrindais, Gedimino pilis, Geležinis Vilkas, Vytis ir kita (visa – su komentarais <...>) – puiki medžiaga mūsų darbui.

Dainos – karišką ūpą sukeliančių dainų dainavimas <...>.

Paišymas – neišsemiamų pavyzdžių šaltinis⁵⁴.

Kai kurie vadovėlių autoriai tokias idėjas buvo realizavę anksčiau, o kiti atsiliepė į raginimus įtraukti karinės patriotinės medžiagos skyrius, skyrelius, fragmentus į savo knygas. Pirmiausia, žinoma, atsiliepė istorijos vadovėlių autoriai. 1936 m. išėjo gana dideliu tiems laikams 17 050 egz. tiražu Adolfo Šapokos su kitais autoriais parengta ir jo redaguota „Lietuvos istorija“. Karinė patriotinė tematika buvo ypač ryški šios knygos skyriuje „Nepriklausomybės kovos“⁵⁵. Knyga buvo skirta studentijai, mokytojams, kitiems inteligentams. Atgimimo pradžioje buvo išleistas jos fotografuotinis leidimas 150 000 egz. tiražu, kuris buvo labai greitai išpirktas. Žemesniosioms gimnazijų klasėms ir vyresniems pradžios mokyklų skyriams buvo skirti Vandos Daugirdaitės – Sruogienės, Prano Penkausko ir Pauliaus Šležo bei Igno Malinausko istorijos vadovėliai⁵⁶, kuriuose irgi buvo ryškiai patriotiškai nuspalvintos medžiagos, nemažai juose rašyta apie senovės lietuvių ir 1918–1921 m. Nepriklausomybės kovas.

V. Daugirdaitė-Sruogienė naujajai Lietuvos istorijai nagrinėti pašventė du savo vadovėlio skyrius: „Lietuvių tautinis atgimimas“ ir „Atgimusi Nepriklausoma Lietuva“. Apie patriotinį šių skyrelių kryptingumą liudija šių skyrelių iliustracijos. Pirmasis skyrelis iliustruotas Petro Rimšos (1881–1961) skulptūros „Lietuvos mokykla 1864–1904“ nuotrau-

⁵⁴ **Vosylius B.** Mokytojas kariško auklėjimo dirvoje// *Karys*, 1931. Nr. 30. P. 601–602.

⁵⁵ *Lietuvos istorija*/ Red. A. Šapoka. Fotografuotinis leidimas. Vilnius, 1990. P. 546–567.

⁵⁶ **Daugirdaitė-Sruogienė V.** *Istorijos vadovėlis*. V – VI pr. mokyklos skyriui. Kaunas, 1938; **Penkauskas P.** *Lietuvos istorija*. Kaunas, 1931; **Šležas P., Malinauskas I.** *Lietuvos istorija*. Kaunas, 1934.

ka, dr. Jono Basanavičiaus (1851–1927) ir Vinco Kudirkos (1858–1899) portretais, paveikslu „Kražių skerdynės“ reprodukcija. Antrasis skyrelis iliustruotas Lietuvos valstybės tarybos, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo akto, senosios Kauno pilies griuvėsių, kovų su bermontininkais ties Radviliškio, Vilniaus, Kauno, Klaipėdos vaizdų nuotraukomis. Kiekvienas vadovėlio skyrius baigiamas užduotimis mokiniams. Paskutinis skyrius baigiamas taip: „1. Kiek metų Lietuva buvo svetimų pavergta, visai nustojusi nepriklausomybės, nuo paskutiniojo Lietuvos–Lenkijos valstybės padalinimo? 2. <...> 3. Nupieškite atsistačiusios nepriklausomos Lietuvos žemėlapi. Pažymėkite jame: a) vietas, kur ėjo didesnės kovos už nepriklausomybę: mėlynai – kovų vietas su bolševikais, raudonai – su lenkais, b) lenkų užimtas Lietuvos žemes, c) Klaipėdos kraštą, vėl susijungusį su Lietuva, d) juodu rutuliu (skrituliu – *A. A., R. K.-M., V. Ž.*) Lietuvos sostinę Vilnių, Lietuvos vėliavėle laikinąją Lietuvos sostinę Kauną. 4. Išskaičiuokite, kiek metų Klaipėda buvo atskirta nuo Lietuvos. 5. Kas ir kuomet Lietuvos istorijoje reikalavo Klaipėdos gražinimo Lietuvai? 6. Jei kas buvote Kaune ir matėte paminklą žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę, aprašykite, kaip jis atrodo. Kas nematė, gal ras jo atvaizdą ir įsiklijuos į sąsiuvinį. Tas paminklas kukliai atrodo, bet kiekvienam lietuviui yra labai brangus. Jis sudėtas iš akmenų, surankiotų iš visų Lietuvos laukų, kuriuos apšlakstė kraujas didvyrių, žuvusių kovoje už Lietuvos nepriklausomybę. 7. Surašykite visų Lietuvos didvyrių vardus: vienoje eilėje tų, kurie už ją kare kovojo; kitoje tų, kurie jai tarnavo kilniais savo darbais. Prie kiekvieno pažymėkite amžių, kuriame jis gyveno, o gimusių XIX ir XX a. – metus, kuriais gimė, mirė arba ko žymaus yra nuveikę“⁵⁷.

P. Penkauskas savo vadovėlyje IV pradžios mokyklos skyriaus mokiniams suprantama kalba pateikė skyrelį „Lietuvos valstybės atstatymas“. Jis iliustruotas Karo muziejaus sodelio su paminklu žuvusiems už Nepriklausomybę nuotrauka. P. Šležo ir I. Malinausko vadovėlyje to paties skyriaus mokiniams irgi kalbama apie Nepriklausomybės kovas, pabrėžiamas kariuomenės vaidmuo krašto apsaugai.

⁵⁷ Daugirdaitė-Sruogienė V. Istorijos vadovėlis. V–VI pr. mokyklos skyriui. Kaunas, 1938. P. 224–225.

Patriotinio turinio straipsnelių buvo Zigmanto Kuzmickio, Antano Rinkūno, Mečislovo Vasiliausko ir Jurgio Talmanto skaitymo knygos⁵⁸, skirtose pradžios mokyklų ir pirmųjų gimnazijos klasių mokiniams. Z. Kuzmickio vadovėlyje „Lietuvių skaitymai“, skirtame pirmosioms gimnazijų ir progimnazijų klasėms, patriotiškai orientuoti du jo skyriai. Pirmajame, pavadintame „Dievas ir tėvynė“, randame V. Mykolaičio-Putino (1893–1967) eilėraščių „Lietuvio giesmė“; Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos (1877–1930) rašinėlius ir didesnių darbų ištraukas: „Kokia buvo mūsų bočių tikyba“, „Vidėvūtas ir Birutėnas“, „Pilėnų kunigaikštis“, „Žalgirio mūšis“, „Vytautas – mūsų didvyris“, „Geležinis vilkas“, „Givilė ir Pareigis“; Mykolo Vaitkaus (1883–1973) eilėraščių „Motina ir vaikai“; Jono Mačiulio-Maironio (1866–1932) eilėraščius „Vilnius“ ir „Trakų pilis“; Mikalojaus Šeišio-Dagilėlio (1874–1950) eilėraščių „Lietuvaitės malda“, Vilniaus padavimus: „Jasinskio žygis“ ir „Kęstučio laidotuvės“; Liudo Giros (1884–1946) eilėraščius „Vilniaus žemė“ ir „Neris pas Vilnių“; Motiejaus Valančiaus (1801–1875) istorinį pasakojimą „Vokiečiai pas Varnius“; Prano Vaičičiaus (1876–1901) eilėraščių „Žalgirio kova“, Juozo Tumo-Vaižganto (1869–1933) legendas „Vilniaus pilies pasaka“ ir „Alaušo varpas“; Fausto Kiršos (1891–1964) eilėraščių „Kernavė“; Antano Žukausko-Vieniuolio (1882–1957) apsakymą „Klaipėdos vadavimas“; Edmondo de Amičio apsakymą „Tėvų žemės meilė“. Skyrius iliustruotas Vilniaus katedros ir Trakų pilies nuotraukomis, didžiųjų Lietuvos kunigaikščių Kęstučio (apie 1300–1382) ir Vytauto (apie 1350–1430) portretais, Geležinio Vilko paveikslu.

Antrasis skyrius pavadintas „Tautos garbė“. Jame yra V. Kudirkos „Lietuvos himnas“ ir eilėraštis „Maniesiems“, E. de Amičio apsakymai „Kareiviai“ ir „Į tėvų žemę grįžtant“, lietuvių liaudies daina „Už tėvynę“, Simono Stanevičiaus (1799–1848) pasakėčia „Arklys ir lokys“, Aleksandro Dambrausko-Adomo Jakšto (1861–1938) eilėraštis „Į lietuviškąją kalbą“, Alfonso Dodė (*Daudet*, 1840–1897) apsakymas „Paskutinė pamoka“, Liudos Didžiulienės-Žmonos (1856–1925) apsakymas „Riaušės“, Petro Ru-secko pasakojimas „Apie Jurgį Bieliaką-Bielinį knygnešį“. Skyrius ilius-

⁵⁸ **Kuzmickis Z.** Lietuvių skaitymai. Kaunas, 1934; **Kuzmickis Z.** Mokyklos skaitymai. Kaunas, 1938; **Rinkūnas A.** Aukuras. Kaunas, 1932; (**Vasiliauskas M.**). **Gerutis.** Rūtėlė. Kaunas, 1936; **Talmantas J.** Tautos keliai. Kaunas, 1932.

truotas I-jo Lietuvos Prezidento karo mokyklos vėliavos, Lietuvos kariuomenės artilerijos, pėstininkų, raitelių žygių vaizdų, knygnešio skulptūros, paveikslu „Lietuviai gina Kauno pilį nuo kryžiuočių“ nuotraukomis:

Meilę Lietuvai ugde ir skyrius „Lietuvos gamta“, kuriame buvo Simono Daukanto (1793–1864) pasakojimas „Senovės Lietuvos girios“, Sofijos Pšibiliauskienės-Lazdynų Pelėdos (1867–1926) apsakymas „Lietuvos girios“, Antano Baranausko (1835–1902) „Anykščių šilelio“ ištrauka, Vinco Mickevičiaus – Krėvės (1882–1954) eilėraštis „Merkinės pilis“, Adomo Mickevičiaus (*Mickiewicz*, 1798–1855) eilėraščiai „Vilija“ ir „Lietuvos ilgesys“, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės (1861–1943) apsakymas „Birutės kalnas“, Maironio eilėraščiai „Nuo Birutės kalno“ ir „Lietuva brangi“, Vinco Pietario (1850–1902) apsakymas „Parausiai“.

Kitame Z. Kuzmickio vadovėlyje „Mokyklos skaitymai“, skirtame I gimnazijos klasei, yra Maironio eilėraščiai „Oi, neverk, motušėle“, „Mano gimtinė“, „Kur bėga Šešupė“, „Lietuva brangi“, „Milžinų kapai“, M. Valančiaus istorinis pasakojimas „Vokiečiai pas Varnius“, V. Pietario romano ištrauka „Algimanto žygiai“, S. Stanevičiaus pasakėčia „Arklys ir lokys“.

A. Rinkūno skaitymo knygoje „Aukuras“, skirtoje III skyriaus mokiniam, yra keturios skirtingose knygos vietose išspausdintos straipsnelio ir eilėraščio kombinacijos: 1) straipsnelis „Paminklas“, kuriame pasakojama apie Nepriklausomybės kovas, žuvusius jose karius, yra paminklo žuvusiems nuotrauka, tuoj pat susietas su daina „Oi neverk, motušėle!“, 2) po E. de Amičio apsakymo „Mažasis žvalgas“ knygoje įdėtas Petro Vaičiūno (1890–1959) eilėraštis „Ne pušys vaitoja...“, 3) po straipsnelio „Marš, marš, kareivėliai“, kuriame pasakojama apie karių paradą Tautos šventėje, eina Maironio eilėraštis „Pirmyn, į karą!“, 4) straipsnelis „Mūsų Vilnius“ palydimas P. Vaičiūno eilėraščiu „Mes be Vilniaus nenurimsim!“ Taigi mokytojas, dirbęs su šiuo vadovėliu, galėjo kelis kartus per metus praveisti 4 pamokų poras, keldamas ryškius patriotinio auklėjimo tikslus.

M. Vasiliausko skaitymo, gamtos ir krašto mokslo vadovėlyje „Rūtelė“ (III skyriui) buvo skyrius „Tėvynės vaizdai“, kuriame išspausdintas straipsnis „Kaip lietuviai išsikovojo sau laisvę“, Bijūno eilėraštis „Težydi Lietuva“.

J. Talmanto vadovėlis buvo skirtas V pradžios mokyklų skyriui, turėjo paantraštę „Kirčiuoti skaitymai“. Beveik pusė tekstų buvo ryškiai patriotinio turinio. Apie senovės lietuvių žygius rašoma straipsneliuose „Bajoro sūnus Šviedrys“, „Videvutis ir Brutenis“, „Živilė“, „Kaip sentėviai gynė tėvynę“, „Apie Vilniaus įkūrimą“, „Gedimino laidotuvės“, „Kęstučio susitikimas su Birute“, „Kęstutis Marienburgo kalėjime“, „Trakų pilies išgelbėtojas“, „Mergelė karžygė“, „Kęstučio mirtis“, „Valdovas“; publikuoti Maironio eilėraščiai „Vilnius“, „Trakų pilis“, „Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka“; Motiejaus Gustaičio (1870–1927) eilėraštis „Protėvių karo maršas“. Lietuvių nacionalinio išsivadavimo brendimas buvo atspindėtas Dėdės Prano-Prano Mašiot (1863–1940) apsakymuose „Nulaužtas ažuolas“ (apie V. Kudirką, iliustruotas jo antkapinio paminklo nuotrauka) ir „Knygnešio paminklas“, Vlado Andriukaičio apsakyme apie knygnešį „Brėkštancio ryto didvyris“. Vadovėlyje buvo išspausdintas ir vaizdelis „Mottutės mokykla“, iliustruotas P. Rimšos skulptūros „Lietuvos mokykla 1864–1904“ nuotrauka; V. Andriukaičio apsakymas „Stasiukas“, kuriame pasakojama apie berniuką, demaskavusį peoviakų diversantus. Mokiniam buvo pateikti kirčiuoti eilėraščiai: Maironio „Pirmyn į kovą“, Motiejaus Gustaičio (1870–1927) „Protėvių karo maršas“, L. Giros „Komandos belaukiant“, Juozės Augustaitytės–Vaičiūnienės (1894–1974) „Neisiu iš tėvynės“. Pateikta ir užsienio rašytojų kūrinių: „Mažasis Lombardijos žvalgas“ (ilustruotas Juozo Zikaro (1881–1944) bareljefo „Už tėvynę“ nuotrauka), A. Dodė „Mažasis šnipas“ ir „Tėvas ir sūnus“, E. de Amičio „Sardinijos būgnininkas“, kuriuose nagrinėjamos patriotizmo problemos.

Patriotiškai orientuoti buvo A. Rinkūno ir S. Tarvydo krašto pažinimo vadovėliai⁵⁹. A. Rinkūno vadovėlyje III skyriui po straipsnelio „Kapinės“ mokinių klausama apie savojo miestelio, kaimo ar miesto kapines: „Gal tose kapinėse yra palaidota žuvusiųjų mūsų karių? Jei yra pastatytas paminklas, papasakokite, kaip jis atrodo“⁶⁰. Straipsnelyje „Alytus“ pasakojama apie pirmąjį žuvusįjį Lietuvos karininką Antaną Juozapavičių (1894–1919), yra jo žuvimą vaizduojančio paveikslo reprodukcija. Straipsnelyje „Šių dienų karo pabūklai“ pasakojama apie šautuvą, patranką,

⁵⁹ Rinkūnas A. Mūsų kraštas. Kaunas, 1933; Tarvydas S. Lietuvos geografija. Kaunas, 1937.

⁶⁰ Rinkūnas A. Mūsų kraštas. Kaunas, 1933. P. 26–27.

šovinį, sviedinį, kulkosvaidį, tanką, karo laivus ir lėktuvus, nuodingąsias dujas, dujokaukę („priešdujinę kaukę“). Straipsnelyje „Kaunas“ pasakojama apie Karo muziejų, yra vėliavos nuleidimo Karo muziejaus sode lyje ir paminklo žuvusiems kariams Kauno kapinėse Vytauto prospekte nuotraukos. Straipsnelyje apie Aukštąją Panemunę, pasakojama apie karo mokyklą, įdėta Vytauto Didžiojo paminklo nuotrauka. Straipsnelyje „Panevėžys“ užsimenama apie savanorių būrimąsi. Straipsnelyje „Kėdainiai“ rašoma apie pirmojo kario savanorio Povilo Lukšio (1886–1919) žuvimą. Straipsnelyje „Radviliškis“ rašoma apie mūšį su bermontininkais. Straipsnelyje „Širvintos. Giedraičiai“ pasakojama apie Širvintų – Giedraičių kautynes su Lenkijos kariuomene. Apie S. Darių ir S. Girėną rašoma straipsnelyje „Padangių karžygiai“.

S. Tarvydo vadovėlis skirtas V skyriui. Vadovėlio pradžioje gražiu šrifto išspausdintas Maironio eilėraštis „Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę“. Bendrojoje Lietuvos geografinėje apžvalgoje pabrėžiant, kad Lietuva neturi natūralių, gamtinių kliūčių, galinčių apsaugoti jos sienas, kartu rašoma, kad Lietuva iš trijų pusių apsupta trijų didelių kaimyninių valstybių, kurios toli gražu ne visada buvo draugiškai nusiteikusios. Yra dvi iliustracijos, vaizduojančios Lietuvos kariuomenės parodą ir uloną. Apžvalga baigiama paryškinta fraze: „Lietuvos nepriklausomybės sargyboje budi narsioji mūsų kariuomenė ir šauliai. Tačiau Lietuvos nepriklausomybės išlaikymas turi rūpėti ir visai tautai. Jeigu visi mylėsime savo tėvynę, jeigu laikysimės didelės vienybės, jeigu būsim drausmingi ir gerai pasirengę gintis, tai tada pasidarysime neįveikiami ir išlaikysime savo nepriklausomybę, taip sunkiai geriausių vaikų iškovotą“⁶¹. Rašydamas apie Kėdainius ir Alytų, kaip ir kiti autoriai, S. Tarvydas paminėjo P. Lukšį ir A. Juozapavičių. Straipsneliai apie Vilnių ir Kudirkos Naumiestį iliustruoti paveikslo „Mūsų kariuomenė žygiuoja į Vilnių“ reprodukcija ir Vinco Kudirkos portretu. Knygos tekstas buvo užbaigtas Bijūno eilėraščiu „Tėžydi Lietuvai!“. Trečiojo viršelio puslapyje autorius padėkojo kariuomenės štabo Topografijos skyriui už leidimą pasinaudoti žemėlapiais, o taip pat plk. J. Šarauskui, plk. ltn. J. Balčiūnui ir plk. ltn. J. Laurinaičiui už paramą ir patarimus. Tai akivaizdus gražaus kariuomenės ir pedagogų bendradarbiavimo pavyzdys.

⁶¹ Tarvydas S. Lietuvos geografija. Kaunas, 1937. P. 8.

Kiek netikėtai gali atrodyti, bet karinė tematika buvo integruota ir į vieną pradžios mokyklos matematikos vadovėlį, kurio autorius – Pranas Naujokaitis. IV skyriaus mokiniai, sprendami laiko skaičiavimo uždaviniai, rasdavo juose daug Nepriklausomybės kovų įvykių: apie didvyriškas pirmųjų jos kovose žuvusių karininko A. Juozapavičiaus ir savanorio P. Lukšio mirtis, Giedraičių kautynes, Klaipėdos išvadavimą, kovas su bermontininkais ir kt.: „Kiek laiko išėjo nuo šių mūsų kariuomenės įvykių: a) 1918 m. gruodžio mėn. 24 d. išspausdinta pirmoji lietuvių kariuomenės knyga. b) 1919 m. sausio mėn. 11 d. vokiečiai Kaune nukovė 2 pėst. pulko kareivius (Juožą Kalasiūną ir Antaną Zembavičių). Tai pirmos aukos. c) 1919 m. vasario mėn. 5 d. ties Jėznu paimtas iš bolševikų pirmas lėktuvas (tai pirmas lėktuvas mūsų aviacijoje). d) 1919 m. kovo mėn. 28 d. 15 val. paleidžiamas į bolševikus pirmas mūsų artilerijos sviedinys (tas sviedinys yra Karo Muziejuje). e) 1919 m. spalio mėn. 3 d. Varėnos rajone žuvo mūsų šarvuotas traukinys „Gediminas“. f) 1920 m. lapkričio mėn. 19 d. lenkai sumušami prie Širvintų. g) 1921 m. sausio mėn. 22 d. Kaune įsteigtas Karo Muziejus“⁶².

Mjr. V. Bulvičius apie tai rašė: „Reikia ne pinigų, ne naujos energijos pridėjimo, o tik suderinimo, tik supratimo vieni kitų. Švietimo ministerijai vis vien, ar matematikos uždaviniuose bus rašoma tradicinė formulė: „Kažkas pirko druskos, muilo ir žvakių“, ar bus pakeista tokiomis temomis, kurios lies balistinius, aviacinius, nautinius⁶³ duomenis. Kai kurių valstybių uždavinynuose uždaviniai ir sukombinuoti taip, kad mokinys be jokių papildomų pastangų susipažįsta su kariuomenės organizacija, su šaudybos, karo technikos dalykais. Kam būtinai šiam reikalui eikvoti brangų inteligento tikrosios karo tarnybos laiką, jei visa tai galima išmokti gimnazijos suole be atskiro energijos eikvojimo, tik sprendžiant paprastus matematikos uždavinius?“⁶⁴. V. Bulvičius teigė, kad ir uždavinys mokiniui būtų įdomesnis, jei vietoje klausimo „Kiek pirklys mokėjo už kilogramą cukraus ir kiek už kilogramą žvakių?“ jam teks atsakyti į klausimą „Kiek žmonių sudaro batalioną ir kiek kuopą?“. V. Bulvičius pateikė ir daugiau galimų uždavinių klausimų:

⁶² **Naujokaitis P.** Aritmetikos uždavinynas. D. 4. Kaunas - Marijampolė, 1938. P. 143–144.

⁶³ Jūreivystės (gr. *nautēs* – irkluotojas).

⁶⁴ **Bulvičius V.** Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994. P. 57.

- Koks pradinis 75 mm patrankos sviedinio ir 8 mm kulkos greitis?
- Kokios yra priešo radijo stoties koordinatės, jei radijo pelengatorių rodmenys yra ....?
- Kiek divizijoje yra haubicų ir kiek patrankų sviedinių?
- Koku azimutu turi skristi lėktuvas?
- Kiek reikia iššauti 155 mm sviedinių, kad į numatytąjį taikinį pataikytų 2 sviediniai?
- Kiek procentų kulkosvaidžio kulkų pataikys į taikinius?
- Kokiame aukštyje virš savųjų pėstininkų galvų lėks artilerijos sviediniai?
- Iš kurio aukščio turi bombarduoti lėktuvai, kad į tiltą pataikytų 4 bombos?⁶⁵.

„Mūsų vidurinėsios mokyklos daugiausia stengiasi paruošti gerų kandidatų universitetui, - rašė V. Bulvičius, - tačiau dažnai užmiršta savo nė kiek ne mažesnę pareigą – parengti kandidatų karo mokyklai“⁶⁶.

Šia prasme įdomus yra buvusio pokario metų vaiko liudijimas: „Keletą metų mano alkaną pokario vaikystę prusino ant aukšto surasta Smetonos laikų ketvirto skyriaus skaitymų knyga, kurios pavadinimo dabar jau nprisimenu. <...>

Skaičiau ir skaičiau tą knygą. Daugiau ir nebuvo ką skaityti. Mūsų pradžios mokyklos, įkurtos ištremtųjų namuose, biblioteka knygų dar negavo. Pasididžiavimą kelė kunigaikščių sukurta didelė, galinga Lietuva nuo Baltijos iki Juodųjų marių. Atmintinai išmokau keletą patriotinių Maiironio eilėraščių ir dažnai deklamuočiau. Nuo pat vaikystės man atmintin įsirėžė ir visą laiką jaudino senųjų pilių griuvėsiai, Gedimino kalnas, Margirio piliakalnis, Žalgirio mūšis, Vytis ir kiti mūsų buvusios šlovės ir valstybingumo simboliai. Vartant šią knygą, atrodydavo, kad tie barzdoti kunigaikščiai žiūri ir laukia, kada bus atstatytos jų pilys.

Skaičiau ir pavydėjau kitiems Lietuvos kraštams didelių ežerų, plačių upių, gerų kelių, miestų su fabriku ir gamyklų kaminiais. Mat tarp alksnynų išsimėtęs mano kaimas buvo toks nuošalus, kad net iki nedidelių Aukštadvario, Stakliškių ir Kalvių miestelių tekdavo sukarti po keliolika kilometrų“⁶⁷.

⁶⁵ Ten pat. P. 57–58.

⁶⁶ Ten pat. P. 130.

⁶⁷ **Staliulionis J.** Žibalinės lempos vaikai. Vilnius, 2008. P. 40–41.

Tokius pačius jausmus sukeldavo ir vienam iš šios monografijos autorių brolio Valentino Ažubalio (1931–2005) pradžios mokykloje naudoti vadovėliai, pokaryje išlikę šeimoje.

Pradinių mokyklų mokytojų kariniam rengimui dėmesys neslūgo. Karinis rengimas buvo įvestas į mokytojų seminarijų mokymo planus, 9 lentelėje⁶⁸ pateiktas temų ir valandų suskirstymas I–IV kursams.

9 lentelė

Mokytojų seminarijų moksleivių karinio rengimo mokymo planas

Eil. Nr.	Temos pavadinimas	I kursas	II kursas	III kursas	IV kursas	Viso	Pastabos (x)
1.	Rikiuotė ir instruktavimas	-	10 ^x	-	12	22	moterims 6 val.
2.	Kautynių mokymas ir instruktavimas	7	14 ^x	-	-	21	moterims 10 val.
3.	Bendrieji taktikos dėsniai ir lauko tarnyba	4	6 ^x	-	-	10	moterims 4 val.
4.	Karai ir jų pobūdis	-	-	2	-	2	
5.	Karo istorijos bendrieji bruožai	-	-	17	-	17	
6.	Kariuomenės organizacijos pagrindiniai dėsniai	-	-	6	-	6	
7.	Dabarties karo būtinieji elementai	-	-	-	10	10	
8.	Būsimojo karo problemos	-	-	-	2	2	
9.	Karo politika ir propaganda	-	-	-	10	10	
10.	Karinis jaunimo parengimas kitose valstybėse	-	-	3	-	3	
11.	Karinio vaikų auklėjimo metodika	-	-	-	30	30	

⁶⁸ Mokytojų seminarijų moksleivių karinio parengimo mokymo planas// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 223. L. 964.

12.	Ginklų pažinimas	16 ^x	-	-	-	16	mote- rims 14 val.
13.	Šaudymo mokymas	-	16 ^x	-	-	16	mote- rims 10 val.
14.	Ginklų savybės ir jų ardymo padariniai	-	-	2	6	8	
15.	Priešlėktuvinė ir priešcheminė apsauga	-	8	10	-	18	
16.	Apkasai ir maskavimasis	2 ^x	-	-	-	2	mote- rims 1 val.
17.	Topografija	-	10	8 ^x	-	18	mote- rims 6 val.
18.	Karinė prievolė ir vidaus tarnyba	-	-	6	-	6	
19.	Igulos ir sargybų tarnyba	4 ^x	6	-	-	10	mote- rims 6 val.
20.	Kariuomenės drausmės statutas	2 ^x	-	-	-	2	mote- rims 1 val.
21.	Karo sanitarinės taktikos bendrieji bruožai	-	-	4 ^x	-	4	tik mo- terims
22.	Pirmoji pagalba nelaimingų atsitikimų atveju	-	4 ^x	16	-	20	tik mo- terims
23.	Desmurgija	2 ^x	6 ^x	2 ^x	-	10	tik mo- terims
24.	Ligonių slaugymas	4 ^x	6 ^x	-	-	10	tik mo- terims
	Iš viso	35	70	70	70	245	

Ketvirtame kurse, baigus visą programą, buvo rengiama 2 dienų ekskursija į kariuomenės dalis Kaune ir vienos dienos ekskursija į kariuomenės poligoną (laikas numatytas be kelionei sugaišto laiko).

Toliau pateikiama detalizuota atskirų temų mokymo programa.

Temos „Rikiuotė ir instruktavimas“ mokymo tikslas: „Išmokyti taisyklingai vykdyti komandas ir atlikti visus rikiuotės judesius. Suteikti būsimam mokytojui karišką išvaizdą; išmokyti kreiptis į viršininkus ir vyresnius tarnybos ir ne tarnybos reikalais; išmokyti taisyklingai, griežtai ir darniai vykdyti tankinės rikiuotės komandas ir parengti sumanų, viską pastebintį, griežtą ir energingą instruktorių tankinei rikiuotei mokytis“⁶⁹.

II kurse buvo mokoma: stovėsenos be šautuvo; komandų: „stok, ramiai, laisvai, pasitaisyk, maldai kepures nusiimk, kepures užsidėk“ vykdymo; komandų sukiniams vietoje atlikti vykdymo („dešinėn, kairėn, pusiau dešinėn, pusiau kairėn, aplink“); komandų: „žengte marš, bėgte marš, vietoje, tiesiog ir stok“ vykdymo; sveikinimosi be šautuvo, stovint vietoje ir einant, rikiuotėje ir ne rikiuotėje; kreipimosi į vadus, vyresnius ar piliečius įvairiais atvejais; veiksmų: „klūpsčiom, gulk, kelk“ vykdymo; komandų sukiniams atlikti einant ir bėgant vykdymo; stovėsenos su šautuvu: „stok, lygiuok, ramiai, laisvai, pasitaisyk“; komandų: „ant peties, žemėn, atleisk diržus, pasikabink ir nusikabink“, „šautuvu gerbk, maldai kepures nusiimk – užsidėk“ vykdymo; komandų sukiniams vietoje ir judesyje atlikti vykdymo; veiksmų: „klūpsčiom, gulk, kelk, gulk pasislėpk“ vykdymo; pasisveikinimo esant su šautuvu ir be jo, stovint vietoje ir einant; vado įsakymo kartojimo ir jo reikalingumo suvokimo; atsakinėjimo į vado ar vyresniojo klausimus, esant rikiuotėje ir ne rikiuotėje; kitų (būsimųjų mokinių) instruktavimo visais nurodytais klausimais.

IV kurse buvo pakartojami silpniau įsisavinti II kurso programos klausimai ir buvo mokoma: kreipimosi į vadus su raportu; supažindinama su sąvokomis: rikiuotė, eilė, virtinė, gretos, linija, vora, sparnai, frontas, atstumas (distancija), tarpas; toliau buvo mokoma lygiavimo, išsiskaičiavimo, sukinių ir veiksmų su šautuvais eilėje, eilės retinimo, tankinimo ir perrikiavimo į liniją, virtinę, gretas ir atgal vietoje bei judesyje; komandų: „laisvai ir pasitaisyk“ vykdymo einant; eilės krypties pakeitimo vietoje ir judesyje; komandų: „į mane, į liniją (eilę, virtinę, gretas), bėgte marš“ vykdymo; eilės guldymo ir kėlimo; skyriaus skaičiavimo, lygiavimo, sukinių, gretų dvejinimo ir rikiavimo vietoje bei judesyje; veiksmų su šautuvais: „skyrius klūpsčiom, gulk, kelk, gulk pasislėpk“; skyriaus retinimo

⁶⁹ Ten pat. L. 965.

– tankinimo, rikiavimo į liniją, eilę, virtinę, gretas vietoje ir judesyje; būrio rikiavimo, išsiskaičiavimo, lygiavimo, gretų dvejinimo vietoje ir judesyje.

Temos „Kautynių mokymas ir instruktavimas“ mokymo tikslas: „Supažindinti su vietovės elementais ir jų naudojimu, tiek kovos lauko, tiek uždangos. Išmokyti atskirą kovotoją orientuotis ir sąmoningai veikti įvairiose kautynių aplinkybėse, kad vadovautųsi pagrindine mintimi – nugalėti priešą. Supažindinti su skyriaus manevravimo ir kautynių formomis. Išmokyti būsimąjį mokytoją tų dalykų instruktavimo“⁷⁰.

I kurse buvo supažindinama su vietoje ir jos elementais (kalnais, kalneliais, šlaitais, slėniais, balomis, durpynais, ežerais, keliais, grioviais ir t. t.) ir jų reikšme taktiniu atžvilgiu; įvairiais orientavimosi lauke dieną ir naktį būdais; vietovės nusakymo žiūrint ir iš atminties; atstumų matavimo žingsniais ir nustatymo iš akies; taikinių nurodymo ir atstumų iki jų nustatymo; slinkimo prieš link bet kokioje vietovėje vasarą, žiemą, dieną ir naktį; judesių maskavimo; perbėgimų, šliaužimų ir ropojimo būdų; judesio krypties išlaikymo; pozicijos ir priedangos pasirinkimo įvairiomis kautynių aplinkybėmis; prisitaikymo vietovėje ir maskavimosi; pasislėpimo nuo priešų sekimo iš oro ir nuo žemės.

II kurse buvo supažindinama su: priedangomis nuo šautuvų, kulkosvaidžių ir artilerijos ugnies; žvalgymo; žvalgų poros veiksmais bet kokioje (raižytoje, atviroje) vietovėje vasarą, žiemą, dieną ir naktį; žvalgų poros veiksmų derinimu su kaimyniniais žvalgiais; įsakymų (pranešimų) kartojimu ir perdavimu, esant bet kurioje padėtyje; pasiūstojo su pranešimu pareigomis bet kuriomis aplinkybėmis; sekimu; sekėjo, ryšių pasiuntinio, ryšių grandinės ir šovinių tiekėjo veiksmais ir pareigomis įvairiomis kautynių aplinkybėmis; kovotojo orientavimosi ir veiksmais kaunantis gyvenamose vietovėse, miške, naktį, rūke, apnuodytame plote ir sąveikoje su tankais; kovotojo veiksmais įvairiomis žygio aplinkybėmis, sąlytyje su priešų aviacija, kavalerija ir tankais bei šarvuočiais; elgesiu, esant sužeistam, pakliuvus į nelaisvę, individualaus paketo vartojimu; tankiosios ir manevrinės rikiuočių formomis ir jų paskirtimi; kautynių uždaviniais; ugnimi ir judesiais; vietoje ir jos reikšme pėstininkų kautynėse; staigumo reikšme kautynėse; kautynių skyriaus manevrinių (artėjimo ir kautynių) rikiuočių formomis; perėjimu iš tankiosios rikiuotės į manevrines ir atvirkščiai, taip

⁷⁰ Ten pat. L. 966.

pat iš vienos manevrinės rikiuotės formos į bet kurią kitą; skyriaus judesiu, krypties pakeitimu ir ugnimi.

Temos „Bendrieji taktikos dėsniai ir lauko tarnyba” mokymo tikslas buvo suformuluotas taip: „Suteikti būsimiems mokytojams pagrindinių žinių apie kariuomenės veiksmus lauke karo metu, apibrėžiant įvairias kautynių sąvokas“⁷¹.

I kurse nagrinėtos tokios temos: Įsakymai ir pranešimai; Ryšiai, jų priemonės; Netikėtumas ir sauga; Būtinumas nuslėpti savo sumanymus nuo priešo bei užpulti jį, tam nepasirengusį; Saugos tarnybos ir jų uždaviniai žygiuojant, puolant, postovio metu ir t. t.; Ešelonavimas; Žvalgyba: vykdytojai, tikslai; Pėstininkų žvalgybos patrulių veikimo būdai.

II kurse buvo supažindinama su: tiekimu ir evakuacija; įvairių kautynių sąvokų ir formų apibrėžimais (artėjimas, sąlyčio sudarymas, puolimas, gynyba ir jo vykdymas, kautynių nutraukimas ir atitraukimas, stabdymas, persekiojimas); ugnimi ir judesiais kautynėse; vietove ir jos reikšme kautynėse; lauko sargybų, žygio ir žvalgomųjų patrulių veiksmis įvairiose kautynių aplinkybėse.

Tema „Karai ir jų pobūdis” buvo nagrinėjama III kurse. Jos tikslas: „Suteikti bendrų žinių apie karo mokslo sąvoką, karų priežastį ir kariavimo būdus“⁷²; programa: „Karas ir jo esmė. Karų rūšys bei <...> priežastys. Pacifizmas. Marksizmas. Puolamųjų ir ginamųjų veiksmų pobūdis; partizaninio karo sąvoka. Naujasis karo patyrimas. Karo neišvengiamumas“⁷³.

Tema „Karo istorijos bendrieji bruožai” taip pat buvo nagrinėjama tik III kurse. Jos mokymo tikslas formuluotas taip: „Suteikti bendrų žinių iš karo istorijos. Supažindinti su istorine karinių institucijų raida ir kariavimo būdais įvairiais žmonijos evoliucijos laikotarpiais“⁷⁴. Programos turinys: „Trumpa istorinė karinių institucijų raida: visuotinoji milicija, profesionalai, samdiniai, nuolatinė kariuomenė, tautinės kariuomenės užuomazga. Karyba senovėje; karyba Europos ir Lietuvos viduramžiais; naujieji amžiai; 1914 – 1918 metų karas; Lietuvos nepriklausomybės kariai“⁷⁵.

⁷¹ Ten pat. L. 968.

⁷² Ten pat. L. 968.

⁷³ Ten pat. L. 969.

⁷⁴ Ten pat. L. 969.

⁷⁵ Ten pat. L. 969.

Taip pat tik III kurse nagrinėta tema „Kariuomenės organizacijos pagrindiniai dėsniai“. Jos mokymo tikslas: „Suteikti bendrų žinių apie mūsų kariuomenės organizaciją ir įvairių kariuomenės ginklų rūšių paskirtį“⁷⁶, o programa buvo tokia: „Karys, partizanas; vadas ir viršininkas; dalis ir dalinys; kariuomenės ginklų rūšys, tarnybos ir jų paskirtis“⁷⁷.

Tema „Dabarties karo būtinieji elementai“ nagrinėta IV kurse, siekiant suteikti žinių apie karo esmę ir būtinuosius dabarties karo elementus. Buvo apžvelgiami tokie klausimai: „Žmogus – kaip pilietis ir karys; teritorija – kaip karo veiksmų plotas; krašto ūkis – kaip pagrindinė priemonė karui realizuoti; technika – kaip reikšminga karo pasisiekimo priemonė“⁷⁸.

Taip pat tik IV kurse nagrinėta tema „Būsimojo karo problemos“, siekiant suteikti būsimesiems mokytojams žinių apie būsimąjį karą. Programa buvo tokia: „Totalinio karo sąvoka; įvairių kraštų tendencijos dėl būsimojo karo. Europos valstybių grupavimosi tikslas“⁷⁹.

Tema „Karo politika ir propaganda“ irgi buvo nagrinėjama tik IV kurse, joje buvo stengiamasi suteikti bendrų žinių iš karo politikos, propagandos ir šnipinėjimo. Programa buvo tokia: „Apibrėžimas; Europos valstybių grupavimasis ir tikslas prieš ir per didįjį karą; svetimųjų valstybių propaganda, arba destruktivus darbas prieš eilėse: 1) nacionalistinių ambicijų kėlimas valstybėse, susidedančiose iš daugiau tautų; 2) bruzdėjimų, revoliucijų kėlimas kolonijose; 3) skleidimas šalyje visokių pramanytų gandų, pamfletų, atsišaukimų, brošiūrų, diskredituojančių vyriausybės ir karo vadovybės autoritetą; 4) darbininkų ir vargingesniųjų tarpe revoliucinių idėjų kėlimas ir visokeriopos paramos teikimas, prasidėjus bruzdėjimams bei maištams; 5) žmonių apkrėtimas ligomis ir gyvulių apnuodijimas; 6) transporto bei susisiekimo dezorganizavimas; 7) kariuomenės demoralizavimas; 8) atentatai; 9) diversijos (sprogdinimai ir t. t.); 10) šnipinėjimas: šnipinėjimo tikslas ir objektas; šnipų rūšys; apsisaugojimas nuo šnipų“⁸⁰.

Tema „Karinis jaunimo rengimas kitose valstybėse“ nagrinėta III kurse, siekiant tikslo: „Suteikti žinių apie karinį jaunimo rengimą ir auklė-

⁷⁶ Ten pat. L. 969.

⁷⁷ Ten pat. L. 969.

⁷⁸ Ten pat. L. 970.

⁷⁹ Ten pat. L. 970.

⁸⁰ Ten pat. L. 970–971.

jimą kitose valstybėse įvairiais amžiais⁸¹, laikantis programos: „Senieji amžiai: graikai, romėnai. Viduriniai amžiai: riterių laikotarpis. Naujieji amžiai: karinis jaunimo rengimas iki XX amžiaus pradžios; šių dienų karinis jaunimo rengimas ir auklėjimas: Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, Rusijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Italijoje, Japonijoje ir J. A. Valstybėse“⁸².

Tema „Karinio vaikų auklėjimo metodika“ plačiai nagrinėta IV kurse. Jos mokymo tikslas buvo: „Suteikti žinių iš karinio auklėjimo bei mokymo metodikos pradžios mokyklose, nurodant konkrečius būdus“⁸³.

Jos programa buvo pateikta lentelė (10 lentelė – pateikiama autentiška).

10 lentelė

Karinio vaikų auklėjimo metodikos temos nagrinėjimo programa

Eil. Nr.	Potemių pavadinimas	Teorija	Praktika	Iš viso
1.	Kariniai jaunimo polinkiai įvairiuose amžiaus perioduose: a) kūdikystėje – 1 – 7 m.; b) vaikystėje – 7 – 14 m.; c) jaunystėje – 14 – 25 m.	2	-	2
2.	Karinis auklėjimas (sąvoka, tikslas, uždaviniai, reikšmė)	1	-	1
3.	Karinis auklėjimas ir karinis mokymas: a) karinio mokymo sąvoka, tikslai ir uždaviniai; b) karinio auklėjimo ir karinio mokymo skirtybės; c) karinis rengimas, kaip karinio auklėjimo ir mokymo sintezė mokykloje.	1	-	1
4.	Karinio parengimo metodai pradžios mokykloje (siejimas, išsitiesimas, lyginamasis, progos, vaizdo, žodinis, kompleksinis).	4	-	4

⁸¹ Ten pat. L. 971.

⁸² Ten pat. L. 971.

⁸³ Karinio vaikų auklėjimo metodikos nagrinėjimo programa// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 223. L. 971.

5.	<p>Karinio parengimo priemonės ir veikla:</p> <p>1) Idėjinės priemonės ir veikla: a) klasės kariškai išvaizdai palaikyti: laikraščių iškarpos stenduose; piešiniai, ornamentai, žalumynai, gėlės, šūniai; tautos veikėjų ir karžygių portretai. b) kariškai vaikų nuotaikai palaikyti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • drausmė – karinio auklėjimo pradžiai; • grupinis darbas – vado principas; • maldos tradicijos, Vilniaus malda; • kitos tradicijos su karinėmis idėjomis, pvz., gimtojo kaimo, miestelio, valsčiaus ar parapijos karžygių kultas; • straipsnelių, apsakymėlių skaitymas, eilėraščių deklamavimas, dainavimas, šūkių skandavimas ir piešimas, fejerverkų leidimas per šventes, vaidinimai, gyvieji paveikslai, fotografavimas ir kt. <p>Aukščiau minėtų priemonių realizavimo mokykloje būdai:</p> <p>a) lietuvių kalbos, aritmetikos, tėvynės pažinimo, istorijos, geografijos, muzikos ir dainavimo, dailės, rankų darbų ir kūno kultūros pamokų medžiagos susiejimas su kariniu rengimu (atitinkamų pamokų planų bei konspektų rengimas bei nagrinėjimas);</p> <p>b) šešerių metų pradžios mokyklos programų nagrinėjimas, atkreipiant būsimųjų mokytojų dėmesį į tas temas, kuriose galimi ryškūs karinio ir patriotinio turinio akcentai;</p> <p>c) šūkių mokymas, jų skandavimas pradžios mokyklose;</p> <p>d) raketos ir jų leidimas;</p> <p>e) tautinių, valstybinių bei karinių švenčių rengimas (planų, programų parengimas, medžiagos parinkimas ir panaudojimas);</p> <p>f) vaidinimų, meno saviveiklos vakarų, kalėdinių eglučių rengimas, mokomųjų dalykų atskirų kūrinių inscenizavimas, dramatinizavimas, gyvųjų paveikslų rengimas, visa tai paverčiant karinio patriotinio auklėjimo priemonėmis.</p>	12, iš jų: 7	6, iš jų: 2	18, iš jų: 9
----	--	-----------------	----------------	-----------------

	<p>2) Techninės priemonės ir veikla:</p> <p>a) elementarusis vaikų karinis rengimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kariniai žaidimai; • pratimai vietovėje; • rikiuotės mokymas; • mokinių iškylos, žygiavimas ir stovyklavimas, naudojant karinės tvarkos pradmenis; • priešcheminės ir priešlėktuvinės apsaugos mokymas. <p>b) karinio pobūdžio darbeliai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rankų darbai; • dailės darbai. <p>c) kariniai muziejai, kampeliai.</p> <p>Pastaba: praktinės pamokos su elementariojo karinio rengimo pradmenimis atliekamos pa- vyzdinėje mokykloje.</p>	5	4	9
6.	<p>Pradžios mokyklos suartėjimo su kariuomene būdai:</p> <p>a) ekskursijos į kariuomenės dalis bei karines įstaigas;</p> <p>b) susirašinėjimas su kariais;</p> <p>c) dovanėlių kariams rengimas;</p> <p>d) „Kario“ žurnalo panaudojimas pradžios mokykloje;</p> <p>e) Ginklų Fondo idėja ir jos vykdymas.</p>	2	-	2
7.	<p>Karinio parengimo medžiagos paskirstymas mokslo metams:</p> <p>a) karinio rengimo sritis mokykloje;</p> <p>b) mokytojo pasirengimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pamokoms; • bendrasis karinis išsilavinimas. 	1	-	1
8.	<p>Karinis mokyklos mikrorajono auklėjimas:</p> <p>a) per organizacijas;</p> <p>b) per mokyklą:</p> <p>mokinių nuteikimas;</p> <p>tėvų bei kitų asmenų sąmoningumo ugdymas.</p>	1	-	1
	Iš viso	24	6	30

Temos „Ginklų pažinimas“ mokymo tikslas buvo: a) supažindinti su šautuvo ir pistoleto sandara, išmokyti juos naudoti ir prižiūrėti; b) supažindinti su rankinės granatos sandara, išmokyti ją parengti metimui ir mesti; c) supažindinti su lengvuju kulkosvaidžiu „Brno“. Mokoma buvo I kurse, mokymo programa buvo tokia:

„1) Šautuvas. Šaunamojo ginklo įtaisymo principas, šautuvo ir pistoleto paskirtis. Svarbesniųjų šautuvo dalių pavadinimas ir jų paskirtis. Taisyklės elgtis su ginklu. Vartojamo šautuvo sistemos pavadinimas. Vamzdis, jo paskirtis, įtaisyimas. Nuleidžiamasis įtaisas, jo paskirtis, įtaisyimas. Taikymo prietaisas, jo paskirtis, įtaisyimas. Uoksas su išmetuku ir saugikliu, jų paskirtis, įtaisyimas. Lovelis (buožė, kaklelis, liemu). Vamzdžio apdanga. Sandėlis su paduodamuoju įtaisu, jo paskirtis, įtaisyimas. Spynos atskirų dalių paskirtis ir veikimas. Šautuvo išnarstymas ir sunarstymas. Šautuvo priedėliai. Durtuvas su makštimi. Šovynys ir jo įtaisyimas. Spynos dalių tarpusavio veikimas (bendrais broožais). Ginklų prižiūrėjimas ir laikymas. Ginklų apžiūrėjimas prieš šaudymą. Ginklų valymas ir tepimas prieš ir po šaudymo. Valymo įrankiai bei medžiaga. Ginklo suteršimai. Nevartojamų ginklų laikymas ir prižiūrėjimas (bendrais broožais).

2) Pistoletas „Mauser“, jo paskirtis ir įtaisyimas. Pistoletas „Mauser“ svarbiausios dalys ir jų paskirtis. Pistoletas išnarstymas – sunarstymas, užtaisyimas ir vartojimas. Pistoletas priežiūra, laikymas ir valymas. Saugumas vartojant pistoletą. Kliūtys užtaisant ir šaudant iš pistoletų. Kliūčių šalinimo būdai ir atsargumo priemonės.

Pistoletas „Parabellum“, jo paskirtis ir įtaisyimas. Svarbiausios dalys ir jų paskirtis. „Parabellum“ išnarstymas – sunarstymas, užtaisyimas ir vartojimas. Pistoletas „Parabellum“ kovos ypatybės. Supažindinimas su pistoletu „Rotolaza“ ir kitomis 6,35 kl. sistemomis. Praeito kurso kartojimas.

3) Rankinės granatos paskirtis ir jos kovos ypatybės. Vartojamos rankinės granatos sistemos pavadinimas. Kevalas ir jo paskirtis. Kapsulė – detonatorius ir jo paskirtis. Taisyklės elgtis su kapsule, detonatoriumi. Saugumo priemonės. Smogiamasis granatos veikimas. Rankinės granatos užtaisyimas ir ištaisyimas. Granatos nešiojimo ir laikymo taisyklės. Saugumas svaidant rankines kovos granatas. Mokomųjų granatų svaidymas.

4) Kulkosvaidis. Supažindinti su lengvojo kulkosvaidžio „Brno” medžiagine dalimi; išmokyti kulkosvaidį užtaisyti ir vartoti⁸⁴.

Tema „Šaudymo mokymas“ buvo nagrinėjama II kurse. Jos mokymo tikslai: a) suteikti teorinių žinių apie šaudymą šautuvais ir pistoletais; b) išmokyti taikyti ir šaudyti iš šautuvo nedideliu atstumu; c) išmokyti šaudyti iš pistoleto, ir jį, kaip apsigynimo ir puolimo priemonę, naudoti įvairiose aplinkybėse. Potemėje „Šūvis“ buvo analizuojama: priežastys, dėl kurių įvyksta šūvis; kulkos patvarumas lekiant ir jos reikšmė; šautuvo ir pistoleto kalibras; vamzdžio ašis; vamzdžio pastorinimo reikšmė; medžiaga, iš kurios padaryta kulka; kulkos (šautuvo, pistoleto) lėkimo atstumas; trajektorijos pavidalas; kliudymo ir nekliudymo plotas; uždengtas ir nepavojingas plotas; atšokę kulkos; kulku (šautuvo, pistoleto) pramušamoji jėga; atatranka ir jos priežastys; atatrankos įtaka šūviui ir būdai ją pašalinti; taikymo įtaiso netvarkingumas ir jo įtaka šaudymui; taikymo netaisyklingumų įtaka šaudymui; netvarka vamzdyje, kuri gali pakenkti šaudymui; oro sąlygų įtaka šaudymo taiklumui; taikymas esant vėjui; kulku išsisklaidymas; šaudymo taiklumas; trajektorijos svarbesnės sudėtinės dalys ir pagrindinės sąvokos; taikymo taisyklės, atsižvelgiant į ginklo ypatybes, atstumą iki taikinio ir oro sąlygas; atskiros trajektorijos ir trajektorijų pluošto kliudymo plotas; šaudymo tvarka ir šaudymo taisyklės naudojant ginklą. Potemėje „Taikymas iš šautuvo nuo stovo“ nagrinėti klausimai: sąvokos: „taikynys, taikymo taškas ir taikymas“; taikymo linija; saugikliai; šautuvo spynos atidarymas ir uždarymas; šautuvo užtaisymas ir gaiduko nuleidimas; parengties veiksmai ir šūvis gulomis, klūpsčiomis ir stačiomis nuo atramos. Taikymas iki 400 m distancijoje; šaudymas šratais. Vyrai atlikdavo šaudymo pratimus kovos šoviniais.

Potemėje „Taikymas iš pistoleto nuo stovo iki 50 m distancijoje“ buvo nagrinėta: pistoleto užtaisymas, „ištaisymas“ ir saugiklio nustatymas; parengties veiksmai ir šūvio paleidimas iš įvairių kūno padėčių į stovinčius ir judančius taikinius iki 50 m distancijoje; šaudymas šratais; šaudymo kovos šoviniais pratimas; kliūčių šalinimas⁸⁵.

III ir IV kursuose nagrinėta tema „Ginklų savybės ir jų ardymo padariniai”, kurios tikslas – suteikti būsimiesiems mokytojams bendrų žinių

⁸⁴ Ten pat. L. 974–975.

⁸⁵ Ten pat. L. 975–977.

apie įvairių ginklų savybes, jų naudojimą ir ugnies galią. III kurse buvo supažindinama su pėstininkų asmeniniais ir jiems talkininkaujančių dalių ginklais, jų vartojimu ir ugnies galia. Buvo pateikiamos bendros žinios apie kavaleriją, jos dalių organizaciją, ginkluotę ir paskirtį, veikimo būdus. IV kurse būsimieji mokytojai gaudavo bendrųjų žinių apie artileriją, jos dalių organizaciją ir ginkluotę, paskirtį, ugnies savybes, sviedinių rūšis ir jų griaunamąją galią. Taip pat buvo suteikiama bendrųjų žinių apie aviaciją, jos organizavimą, lėktuvų rūšis, paskirtį, ginkluotę, bombų rūšis, jų griaunamąją galią, aviacijos veikimo būdus. Buvo pateikiama ir bendrųjų žinių apie sunkiąją karinę techniką, jos ginkluotę ir paskirtį (bendrųjų žinių apie tankus, tanketes, šarvuotuosius automobilius ir traukinius). Taip pat buvo pateikiama žinių apie intendantūrą ir karo sanitariją⁸⁶.

Tema „Priešlėktuvinė ir priešcheminė apsauga“ nagrinėta II ir III kursuose. Jos mokymo tikslas buvo suformuluotas taip: „Išmokyti vartoti dujokaukę ir supažindinti su puolimo būdais, vartojant chemines medžiagas. Išmokyti pasyvios priešcheminės ir priešlėktuvinės apsaugos“⁸⁷. II kurse buvo pateikiama: bendrųjų žinių apie chemines medžiagas ir jų naudojimą, vaizdžiai supažindinant su išoriniais jų požymiais (kvapu, veikimo būdu); apie dujokaukę ir jos sandarą, taisyklingus jos užsidėjimo būdus, laikymą ir nešiojimą; žinių apie tai, ką reikia daryti, kad būtų lengviau kvėpuoti, esant su dujokauke; bendrųjų žinių apie puolimo būdus, vartojant chemines medžiagas ir apie jų veikimo trukmę; apie priešcheminės ir priešlėktuvinės apsaugos organizavimą; apie betarpišką oro pavojaus sekimą; apie priešlėktuvinės apsaugos būdus: įvairių vietovės nelygumų, medžių ir pastatų naudojimą apsaugai, šešėlių reikšmę; apie dalinio veiksmus gresiant oro pavojui postovio ir žygio metu; apie priešcheminės ir priešlėktuvinės apsaugos reikšmę; apie sugedusios dujokaukės keitimą apnuodytoje vietovėje.

III kurse šios temos mokymo programa buvo tokia: „Priešcheminiai įtaisymai įvairių rūšių butuose. Taisyklės atskiram žmogui apsisaugoti nuo cheminių medžiagų, neturint dujokaukės. Supažindinimas su gyvulių dujokaukių įtaisymu ir su jų vartojimo būdais. Dujokaukių vartojimo pratimai ir sugedusių kostuvų keitimas apnuodytame plote. Specialūs priešcheminės apsaugos drabužiai ir jų naudojimas. Apnuodytų daiktų ir plotų

⁸⁶ Ten pat. L. 977.

⁸⁷ Ten pat. L. 977–978.

degazacija. Techniškų priemonių valymas ir jų apsauga nuo cheminių medžiagų. Taisyklės ir praktiški būdai teikti pirmąją pagalbą apnuodytiems. Gaisrų gesinimas. Supažindinimas su aktyvia priešlėktuvine apsauga. Pastatų apsauga. Žygiuojančios voros apsauga⁸⁸.

Trumputėje temoje „Apkasai ir maskavimasis“ I kurso moksleiviai buvo supažindinami su priedangų reikšme, priedangomis, kurias naudoja pėstininkai, su maskavimusi ir prisitaikymu prie vietovės ypatybių. Vaikiniai turėjo praktiškai išmokti kasti apkasą gulomis ir jį užmaskuoti⁸⁹.

Temos „Topografija“, dėstytos II ir III kursuose, dėstymo tikslas buvo formuluojamas taip: „Išmokyti naudotis žemėlapiu, kompasu ir orientuotis pagal juos. Išmokyti daryti paprasčiausią topografišką nuotrauką ir kroski“⁹⁰. II kurse buvo nagrinėjama vietovės reikšmė karo metu, aptariama, kas tai yra žemėlapis, planas, kokia jų paskirtis; supažindinama su masteliu ir jo paskirtimi, kompasu ir jo vartojimu, mokoma nustatyti pasaulio šalis (šiaurę, pietus, rytus ir vakarus) pagal kompasą, saulę ir kitais būdais; mokoma žygiuoti nurodyta kryptimi, orientuojantis pagal kompasą ir saulę, orientuojantis žemėlapyje su kompasu; nagrinėjami pagrindiniai sutartiniai ženklai, naudojami žemėlapiuose, mokoma braižyti žemėlapius, pagal juos pasirinkti žygio kelią ir matuoti atstumą, nustatyti, naudojantis žemėlapiu, savo stovėjimo tašką, kryptį nuo jo į kurią nors gyvenamąjį punktą; analizuoti vietovės nelygumų vaizdavimo žemėlapiuose būdai: horizontalės, brūkšniai, šlaitų kryptių nustatymas. III kurse buvo kartojama tai, kas išeita II kurse ir toliau analizuojami topografinių nuotraukų darymo būdai bei įrankiai, mokoma sudaryti nedidelio ploto kroski, aprašyti jo legendą; mokoma vietovėje orientuotis su žemėlapiais, kurių masteliai 1 : 25 000 ir 1 : 100 000, skaityti juos, nustatyti atstumus⁹¹.

Tema „Karinė prievolė ir vidaus tarnyba“ analizuota III kurse. Jos mokymo tikslas buvo supažindinti būsimojus mokytojus su svarbiausiais karinės prievolės reikalavimais, mokyti suprasti kariuomenės vidaus tvarką ir karių pareigas bei teises. Programa buvo tokia: „Bendras supratimas apie mūsų kariuomenės komplektavimą. Naujokų registracija, ėmimas ir siuntimas į kariuomenės dalis; savanoriai ir dragūnai. Svarbiausios šaukiamojo

⁸⁸ Ten pat. L. 978.

⁸⁹ Ten pat. L. 978–979.

⁹⁰ Ten pat. L. 979.

⁹¹ Ten pat. L. 979–980.

amžiaus jaunuolio pareigos. Naujokų ėmimo komisijos; skundai. Kokią gėdą ir fizinę bausmę užsitraukia tie jaunuoliai, kurie, norėdami karinės prievolės išvengti, sužaloja savo kūno dalis bei pasislepia nuo karinės prievolės atlikimo. Bausmės už pabėgimą iš kariuomenės. Naujokų sutikimas kariuomenės dalyse ir jų priėmimas bei paskirstymas į dalinius.

Kariuomenės vidaus sutvarkymas ir švara kareivinėse. Bendros karių pareigos ir teisės. Karių pareigos savo tautai ir valstybei. Karių laipsniai ir jų žymės. Tautos himnas, jo reikšmė ir pagarba jam. Vėliavos: valstybinė ir tautinė. Pulkų ir tautinių organizacijų vėliavų reikšmė⁹².

I–II kursuose buvo supažindinama su „Įgulos ir sargybų tarnyba“. Šios temos mokymo tikslas formuluotas taip: „Supažindinti su sargybų organizacija, ginklavimu, priklausomybe ir paskirtimi. Išmokyti sargybos viršininko, vedėjo, sargybinio ir atsarginių pareigų“⁹³. I kurse nagrinėti klausimai: „Sargyba, sargybinis ir postas. Sargybų rūšys. Sargybų vyresnybė ir priklausomybė. Sargybų ginklavimas. Vidaus tvarka sargybinėje. Sargybų sudėtis, slaptažodžiai. Sargybų skirstymas ir pakeitimas. Sargybų ir postų tikrinimas. Sargybinio pareigos ir teisės. Sargybinio statymas į postą ir keitimas“⁹⁴. II kurse mokymas buvo tęsiamas šiomis temomis: „Ypatingos sargybinio pareigos. Vedėjo, sargybos viršininko ir jo padėjėjo pareigos ir teisės. Ginklų vartojimo taisyklės. Sveikinimasis ir pagarbos reiškinimas sargyboje. Sargų tarnyba. Apsargos tarnyba. Daboklės tvarka, areštuotųjų priėmimas, laikymas ir paleidimas. Bendros žinios apie įgulą, jos viršininką ir kitus įgulos pareigūnus. Kariuomenės pagalba civilinei valdžiai“⁹⁵.

I kurse trumpai, buvo supažindinama su „Kariuomenės drausmės statutu“. Mokymo tikslas buvo: „Suteikti bendrų žinių apie karišką drausmę ir viršininkų drausmės galia“⁹⁶, o programa: „Kariškos drausmės bendrieji dėsniai. Drausmės nusizengimai ir pabaudos. Skirtumas tarp nusizengimų kariškai drausmei ir nusizengimų pilietišrame gyvenime. Drausmės pabaudų rūšys ir viršininkų drausmės galia (bendras supratimas). Viršininkų ir vyresniųjų drausmės galia ypatingais atvejais. Lygtinis baudimas ir skundai“⁹⁷.

⁹² Ten pat. L. 980.

⁹³ Ten pat. L. 980.

⁹⁴ Ten pat. L. 980.

⁹⁵ Ten pat. L. 981.

⁹⁶ Ten pat. L. 981.

⁹⁷ Ten pat. L. 981–982.

Kitos temos buvo skirtos tik moterims. III kurse nagrinėta tema „Karo sanitarinės taktikos bendrieji bruožai“. Jos nagrinėjimo tikslas – supažindinti su sanitarinės pagalbos teikimu per karą ir sužeistųjų evakuacija. Mokymo programoje buvo apibrėžiama sąvoka „karo sanitarinė taktika“; supažindinama su sanitarinės pagalbos teikimu ir organizavimu divizijos mastu, sunkiai ir lengvai sužeistųjų bei ligonių evakuacija, pradedant nuo perrišimo punktų kuopose ir sužeistųjų susirinkimo vietos; supažindinama su transporto priemonėmis, jų greičiais; akcentuoti sanitarijos duomenys – dienos nuostoliai ne kautynėse ir kautynėse; aptariamoms sužeidimų rūšys, evakuacijos galimybės⁹⁸.

II–III kursuose buvo nagrinėjama plati tema „Pirmoji pagalba nelaimingų atsitikimų atveju“. II kurse buvo supažindinama su apsinuodijimų būdais: per virškinamąjį traktą; inhaliaciniais; per įkandimus; išviršiniiais – visų jų simptomais; bendraisiais greitosios pagalbos teikimo būdais apsinuodijusiems: nuodų pašalinimu iš organizmo; nuodų neutralizavimu organizme; antidotais⁹⁹; simptomatiniu gydymu. Analizuotos dažnesnių apsinuodijimų per virškinamąjį traktą rūšys: stipriosiomis rūgštimis; gailiaisiais šarmais; stipriai veikiančiais narkotikais; kitų rūšių nuodais; valgomaisiais produktais; alkoholiu ir t. t. Buvo mokoma skrandžio plovimo taisyklių, kontraindikacijų būdų.

III kurse nagrinėti inhaliaciniai apsinuodijimai: narkozės metu, smalkėmis, kenksmingomis dujomis, aptartos greitosios pagalbos priemonės šių apsinuodijimų atvejais, mokoma daryti dirbtinį kvėpavimą. Buvo aptariami apsinuodijimai per žaizdas, nuodingųjų gyvūnų įkandimai ir greitoji pagalba tais atvejais. Buvo aptariama, kaip teikti greitąją pagalbą, nustatčius bendrojo ir vietinio nušalimų, peršalimų, saulės smūgio, aukštos elektros įtampos, žaibo nutrenkimo, įvairaus laipsnio nudegimų simptomus. Buvo supažindinama ir su greitosios pagalbos suteikimu skenduoliams. Analizuoti greitosios pagalbos suteikimo būdai nualpimo, isterijos, apopleksijos, epilepsijos, astmos priepuolių atvejais; krislo akyje, užspringimo, pašalinio kūno iš nosies ar ausies pašalinimo būdai. Buvo mokoma skubaus kraujavimo sustabdymo būdų, greitosios pagalbos lūžus kaului:

⁹⁸ Ten pat. L. 982.

⁹⁹ Antidotai (gr. „*antidota*“) – priešnuodžiai.

imobilizacijos¹⁰⁰, transportavimo būdų. Buvo suteikiamas ir bendras supratimas apie dezinfekciją ir sterilizaciją¹⁰¹.

Pagrindinis temos „Desmurgija“ mokymo tikslas – išmokyti parengti ir uždėti įvairius tvarščius. Ji nagrinėta I–III kursuose. I kurse buvo supažindinama su tvarščiais, jų reikalingumu, medžiagomis, sudėtimi, higroskopiskumu, taip pat bintais (marliniais, audekliniais, flaneliniais), jų paruošimu, skalbimu, uždėjimu, skarelių pritaikymu vietoje bintų bei tvarščių. II kurse buvo nagrinėjami bintavimo būdai, galūnių, pečių, galvos, liemens tvarstymas. III kurse buvo mokoma naudoti klasikinius tvarščius raktikauliams tvarstyti, šinas, gipsinius, tempiančiuosius tvarščius, naudojamus lūžimų atvejais¹⁰².

I–II kursuose buvo supažindinama su ligonių slaugymu. I kurso mokymo programa buvo tokia: „Bendras supratimas apie ligonių slaugymo istoriją. Sesers ir sanitarės vaidmuo ligonių slaugyme. Asmens higiena. Palaikymas švaros ligoninėje ir ligonių palatoje. Ligonio higiena. Pragulos. Ligonio maitinimas. Bendras supratimas apie instrumentų priežiūrą ir jų dezinfekavimą. Steriliškumo reikšmė“¹⁰³. II kurse analizuota: „Ligonių aptarnavimas. Atlikimas kai kurių paskyrimų ligoniui, kaip tai klizmos, skrandžio praplovimas ir kt.; injekcijos atlikimo technika po oda ir į raumenis; termoforai; šalti ir šilti kompresai; garstyčnikai; traukiamasis pleisteris; dėlės; taurės ir vonios. Ligoninių nušutimai ir priemonės jų išvengti“¹⁰⁴.

Programos pabaigoje pateiktuose organizaciniuose ir metodiniuose nurodymuose sakoma, kad karinio būsimųjų mokytojų rengimo pamokos, kur tik galima, turi būti grynai praktinio pobūdžio. Teorija tuėtų būti dėstoma kuo vaizdžiau, siejant ją su realiu gyvenimu, naudojant istorinių-genetinių mokymo metodą. Rikiuotės išmokyti būsimuosius mokytojus taip, kad jie patys gebėtų to mokyti savo mokinius. Viso karinio rengimo mokymo apvainikavimui turi būti surengtos dviejų dienų, į Kauną, ir vienos dienos, į poligoną, ekskursijos, kurių metu būsimieji mokytojai galėtų

¹⁰⁰ Imobilizacija (lot. „*immobilis*“ – nejudamas) – ramybės sudarymas (neleidžiant judėti) sužalotai arba nesveikai kūno daliai.

¹⁰¹ Mokytojų seminarijų moksleivių karinio parengimo mokymo planas// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 223. L. 981–982.

¹⁰² Ten pat. L. 983–984.

¹⁰³ Ten pat. L. 984.

¹⁰⁴ Ten pat. L. 984–985.

susipažinti su realiu kariuomenės dalių gyvenimu¹⁰⁵.

Rengiantis įvesti privalomą 6-rių metų pradinį mokymą, kurį kaimynės Latvija ir Estija, buvo įvedusios jau nuo 1920 m., buvo atidarytas Respublikos pedagoginis institutas Klaipėdoje labiau kvalifikuotiems mokytojams rengti. Į jį priimdavo asmenis, baigusius gimnazijas ar mokytojų seminarijas. Mokslas institute trukdavo 2 metus. Pirmuoju instituto direktoriumi tapo buvęs Šiaulių apskrities pradinį mokyklų mokytojas, vėliau studijavęs Berlyno, Tulūzos ir Paryžiaus Sorbonos universitetuose (pastarąjį baigęs „agregacijos kandidato“ laipsniu), psichologas Vytautas Soblys (1905–1968), inspektoriumi – Mečys Mačernis (1897–1969). V. Sobliui perėjus dirbti į Kauną, direktoriumi 1937 m. tapo M. Mačernis¹⁰⁶. Institute buvo parengta „Mokytojų instituto 2-jų kursų karinio rengimo programa“. Programos pirmajame skyriuje „Karinio rengimo ir kariškosios propagandos tikslas“ buvo sakoma: „Vienas iš svarbiausiųjų tautos ir valstybės gyvenimo pagrindų yra gyventojų pasiryžimas ginti savo nepriklausomybę ir valstybės teises. Jis reiškiasi karišku valstybės parengimu ir karišku tautos auklėjimu. Kariškasis valstybės parengimas nėra vien krašto kariškosios jėgos – kariuomenės ugdymas, <...> jis liečia visą tautą.

Taip tvarko šį reikalą kitos valstybės, taip turime tvarkytis ir mes.

Didelį vaidmenį kariškajam tautos rengime gali suvaidinti mokyklos, kurių tikslas yra auklėti tautos jaunimą, iš kurio laukiame valstybiškai ir tautiškai nusiteikusių piliečių. Ypatingai didelės reikšmės kariniam tautos auklėjimui gali turėti pradžios mokykla, nes į ją patenka visa augančioji karta. <...> Turint galvoj, kad dauguma klausytojų bus atsargos kariai, programoje daugiau dėmesio kreipiamą į karišką propagandą, kuri lygiai reikalinga kaip mokytojams vyrams, taip ir moterims.

Mūsų pradžios mokyklų mokytojai (-jos) neturi apsiriboti vien mokyklų sienomis. Jiems tenka dirbti ir už mokyklos sienų, ypač skautų ir šaulių sąjungose ir šiaip visuomenėj¹⁰⁷.

Programa pateikiama 11 lentelėje.

¹⁰⁵ Ten pat. L. 985.

¹⁰⁶ **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 425; **Ažubalis A.** Pedagogui Mečiui Mačerniui – 110// Žemaičių saulutė, 2007 11 03; **Žilėnienė V., Ažubalis A.** Pirmasis Vilniaus pedagoginio universiteto vadovas// Žemaičių žemė, 1997. Nr. 2. P. 22.

¹⁰⁷ Karinio rengimo bei karinės propagandos programa Respublikos pedagoginiame institute Klaipėdoje// LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 162. L. 3.

11 lentelė

Karinio rengimo bei karinės propagandos programa Respublikos pedagoginiame institute Klaipėdoje

Eil. Nr.	Mokomieji dalykai ir jų temos	Vyrams (val.)	Moterims (val.)
	I. Karas ir politika		
1.	Karas ir jo neišvengiamumas	2	2
2.	Puolamasis karas, vykdomas materialiniais ir dvasiniais interesais	2	2
3.	Gynybinis karas valstybės teritorijai, teisėms ir nepriklausomybei apginti	2	2
4.	Nacionalizmas ir jo tendencijos	2	2
5.	Nusiginklavimo problema	1	1
6.	Pabaltijo valstybių ir Lietuvos padėtis	2	2
7.	Karo perspektyvos ateityje ir galimi kariaujančių valstybių blokai	2	2
8.	Lietuvos padėtis tuo atveju, jei kiltų karas kilus karui kaimyninėse valstybėse	2	2
9.	Mažų valstybių gynyba prieš dideles	2	2
10.	Vilnius ir jo vadavimas	4	4
11.	Klaipėdos reikšmė (jos problema ir atlietuvinimas)	4	4
	Iš viso	25	25
	II. Karinis tautos pasirengimas		
1.	Kariuomenė – valstybės nepriklausomybės laiduotoja	2	2
2.	Kariuomenės tikslai ir uždaviniai taikos ir karo metu	2	2
3.	Kariuomenė – tautos auklėjimo mokykla	2	2
4.	Moralinis tautos auklėjimas per kariuomenę	2	2
5.	Švietimas kariuomenėje	1	1
6.	Fizinis tautos ugdymas per kariuomenę	2	2
7.	Karinis tautos auklėjimas ne kariuomenėje	3	3
8.	Karinis tautos rengimas ir jo tikslai ne kariuomenėje (mokyklose, įvairiose karinio pobūdžio organizacijose)	3	3
9.	Lietuvos šaulių sąjungos ir kitų organizacijų reikšmė taikos ir karo metu	3	3
10.	Skautai ir jų reikšmė kariniam tautos pasirengimui	3	3
11.	Krašto piliečių uždaviniai karo metu	3	3
12.	Partizanai ir jų veikimas	3	3
13.	Žvalgyba ir kontržvalgyba	4	4

14.	Tautos atsparumo fiziniai ir moraliniai faktoriai: tautinis ir pilietinis susipratimas, sveikatingumas ir pasiryžimas išlaikyti nepriklausomybę	4	4
15.	Krašto ekonominiai resursai	4	4
16.	Kariuomenės paruošimas ir ginklavimas	2	2
17.	Aviacijos veiksmai karo metu ir priešlėktuvinė apsauga	4	2
18.	Civilinė aviacija	2	1
19.	Topografija	-	3
20.	Vokietijos ginkluotosios pajėgos ir karinės organizacijos	2	2
21.	Lenkijos ginkluotosios pajėgos ir karinės organizacijos	2	2
22.	Pabaltijo valstybių ginkluotosios pajėgos ir karinės organizacijos	2	2
23.	SSSR ginkluotosios pajėgos ir karinės organizacijos	2	2
24.	Prancūzijos ginkluotosios pajėgos ir karinės organizacijos	1	1
25.	Italijos ginkluotosios pajėgos ir karinės organizacijos	1	1
26.	Mokytojo vaidmuo kariniame tautos rengime ir auklėjime	10	10
	Iš viso	68	68
	III. Cheminio ginklo vartojimas kautynėse ir prieš-cheminė apsauga	10	10
	IV. Pirmoji medicininė pagalba	10	10
	V. Karo psichologija ir pedagogika	8	8
	VI. Lietuvos karų istorija	6	6
	VII. Įvairios temos		
1.	Karo korespondencija	2	2
2.	Tautos himnas, vėliavos ir emblemos	1	1
	Iš viso	3	3
	VIII. Karinio parengimo programa stovykloje		
1.	Rikiuotės mokymas	10	10
2.	Vidaus tarnybos statutai	-	5
3.	Kautynių mokymas ir lauko tarnyba	15	10
4.	Ginklai ir šaudymo mokymas	8	8
5.	Fortifikacija ir maskuotė	5	5
6.	Topografija	6	10
7.	Lauko gimnastika	6	2
	Iš viso	50	50
	Iš viso	180	180

Taigi, dėmesys pradinųjų mokyklų mokytojų kariniam rengimui buvo gana didelis. To meto pradinės mokyklos mokytojas buvo labiausiai susijęs su plačiosiomis gyventojų masėmis – kaimo gyventojais, kurie sudarė apie 85 % Lietuvos gyventojų, darbininkais, amatininkais. Kaime mokytojas dažniausiai būdavo vienintelis inteligentas, taigi – autoritetas visais klausimais. Ypač dažnai buvo pritaikomos pirmosios medicininės pagalbos teikimo žinios, kadangi to meto kaimuose telefonas buvo retybė, nevykdavo į kaimus ir greitoji pagalba, tad dažnai visa viltis buvo mokytojai (-os), šaulių sąjungos nariai (-ės). Pokario partizanų kovų metu įgyti medicinos įgūdžiai irgi buvo pritaikomi, apie tai parašyta ir grožinėje literatūroje. Antai V. Leščinskas savo knygoje rašo, kaip po partizanų mūšio su sovietiniais okupantais „sveikų kovotojų padedama nukentėjusiais rūpinosi baudėjų kulku nekliudyta ryšininkė. Birutė šiek tiek išmanė, kaip stabdyti kraujavimą bei laikinai sutvarstyti sužeistuosius, mat ankstyvą keturiasdešimtųjų pavasarį įstojo į vietos šaulių sąjungos būrį, kuriame tarp kitų mokymų buvo rengiami ir sanitarijos bei higienos kursai, ir kurio veikloje dalyvavo iki pat pirmosios sovietų okupacijos“¹⁰⁸.

2. Teorinis pagrindimas ir didaktiniai nurodymai

Karinė periodinė spauda akcentavo pradžios mokyklų ir jų mokytojų vaidmenį kariniame visuomenės rengime. Šioje spaudoje buvo stengiamasi teoriškai pagrįsti karinio rengimo reikalingumą, o taip pat teikti didaktinių patarimų, nurodymų, kaip organizuoti šią veiklą. Vieno iš pirmųjų tokių straipsnių autorius J. Sluoksnaitis rašė: „Gyvu žodžiu šį klausimą aiškinti <...> turėtų pasiimti pradžios mokyklų mokytojai, <...> grįžę atostogų moksleiviai <...>. Daug kas mano, kad kariškas pasirengimas yra būsimo karo apsisireiškimas. Tai klaidingas reiškinys. Šiandien į karišką pasirengimą žiūrima ne <...> kaip būsimojo kario parengimą, bet kaip p u m a n a u s p i l i e č i o išauklėjimą“¹⁰⁹. Greitai pasirodė ir kitas šio mokytojo straipsnis, kuriame autorius teigė: „Kariškas auklėjimas yra pirma

¹⁰⁸ Leščinskas V. Žmonės iš sutemų. Vilnius, 2007. P. 154–155.

¹⁰⁹ Sluoksnaitis J. Kariškojo pasirengimo propaganda kaime// Karys, 1931. Nr. 13. P. 259.

priemonė pakelti mokiniuose jau jų įgimus jausmus, kaip tai patriotiškumą, savo krašto meilę, nepriklausomybės išlaikymą ir jos apgynimą¹¹⁰.

Vaclovas Vosylius rašė: „Karšta tėvynės meilė, bendrų tautos siekimų supratimas, troškimas, kad visuomet būtų tėvynė laisva, mokėjimas savo asmeninius reikalus užmiršti kolektyvo naudai arba disciplina. – Štai kas turi būti įkvėpta būsimam tėvynės gynėjui“¹¹¹.

Kadangi buvo baigtas privalomojo pradinio mokymo įvedimas, B. Vosylius savo straipsnyje rašė, kad „į mokyklas nuo šių mokslo metų pateks visas kaimo jaunimas. Pradžios mokykloje jis gaus ir kariško auklėjimo, <...> mokytojui daug didesnė našta jau tapo uždėta, bet atsimenant tai, kad daugumas <...> toliau nebesimokys, reikia jaunuoliui <...> iškiepyti karišką dvasią“¹¹².

Pedagogas A. Gulbinskas rašė: „Nelaimė toms tautoms ir kariams, kurie žiūri į karo mokslą kaip į nereikalingą dalyką, kurie jo svarbos nepripažįsta; jie bus priversti jį išmokyti, jei tik nebus per vėlu“¹¹³.

Visi paminėtieji straipsniai yra daugiau agitacinio pobūdžio, jų tikslas – pagrįsti tautos karinio rengimo idėją.

Praėjus keleriems metams pasirodė labiau teoriniai, o kartu turintys nemažą mokomąjį didaktinį potencialą, platesni straipsniai.

B. Vosylius „Tautos mokykloje“ rašė: „Paskutiniu metu vienu svarbiausių šulų tautiškajam valstybiškajam auklėjimui, šalia pilietinio bei visuomeninio auklėjimo, iškilo kariškas ugdymas - auklėjimas <...>. Dabar <...> spaudoje apščiai randame tuo reikalu straipsnių, pagaliau – <...> kariško rengimo kursai mokytojams – viso darbo vainikas“¹¹⁴.

Plk. lt. P. Kaunas rašė: „Lietuvių tautoj ilgai buvo naikinama kariška dvasia. Tai buvo reikalinga okupantams. Mūsų proseniai buvo kitokios dvasios. Norėdami atgaivinti geras, senas lietuvių dorybes, mes turime pradėti nuo pradžios mokyklos ir baigti aukštąją mokyklą. <...> Pradžios mokyklose <...> programon turėtų įeiti žaidimai kariškais terminais ir kūno mankšta. <...> pakaktų, kad vaikai mokėtų išsirikiuoti po keturis, kad suprastų kas yra rikiuotė, drausmė <...>. Paskutinieji du skyriai tu-

¹¹⁰ **Sluoksnaitis J.** Kariškas pasirengimas ir pradžios mokyklos// *Karys*, 1931. Nr. 16. P. 321.

¹¹¹ **Vosylius Vacl.** Kariškas parengimas pradžios mokykloj// *Karys*, 1931, Nr. 23. P. 461.

¹¹² **Vosylius B.** Kariškas jaunuomenės auklėjimas kaime// *Karys*, 1931. Nr. 34. P. 681.

¹¹³ **Gulbinskas A.** Mokytojų darbo laukas// *Karys*, 1931. Nr. 41. P. 825.

¹¹⁴ **Vosylius B.** Kariškoji mokykla// *Tautos mokykla*. 1935, Nr. 20.

rėtų atlikti šaudymus su strėlele užtaisytu šautuvo. <...> Dar norėčiau paliesti sąsiuvinius <...>. Vienių viršeliai padabinti Kudirkos, Basanavičiaus, Maironio, Žemaitės, Dariaus ir Girėno atvaizdais <...>. Bet viršeliai turi juk keturius puslapius, kurie nevisi išnaudoti. Reikėtų pasirūpinti, kad tušti puslapiai būtų sunaudoti karinio turinio reikalams. Čia ir <...> mūsų karų koks vaizdelis galėtų turėti sau vietelę, čia lietuvių istorinė galybė galėtų būti atvaizduota¹¹⁵.

Ltn. Vaclovas Delininkaitis pranašiskai rašė, kad: „Būsimojo karo kūryje žus tos valstybės, kurios nebus tam pasirengusios. Gynimosi karui turi rengtis ne tik valstybė, bet ir visa tauta. Valstybės kariuomenė be tautos pastangų ateities kare nedaug bepadės. <...> Tautos laimėjimas ateities kare pareis ne tiek nuo jos didumo, kiek nuo jos pasirengimo gintis.

„*Si vis pacem, para bellum*“ – jei nori taikos, ruoškis karui. Anais laikais teisingai galvojo romėnai. <...> Kariškoji propaganda jau senaisiais laikais turėjo aukštą vertę, o dabar valstybių gyvenime pasiekė kulminacinės reikšmės. Propagandos tikslas – ugdyti tautoje ir valstybėje karingumą ir pasiaukojimą dėl tėvynės¹¹⁶.

Lietuvoje karo propaganda ilgokai nebuvo vedama, tačiau tauta pažauzė suvokti, kad ateities kare kariuomenės jėgų nepakaks. Todėl imtos rengti kariuomenės ir visuomenės susiartinimo šventės, steigiami ginklų fondai, periodinėje spaudoje įvedamos atskiros skiltys, skirtos kariuomenei ir tautos saugumo reikalams, dienraščiuose išspausdinta ats. plk. J. Petruičio apysaka „Mūsų žygiai“ ir kiti karinės prozos kūriniai. „Lietuvos visuomenė turi sveiką tautinę sąmonę, tik jai stinga žinių ir pavyzdžių. <...> Visuomenė gyvai jaučia mūsų kariuomenės pareigas ir jai pritaria. Tai rodo gausus dalyvavimas visuomenės su kariuomene susiartinimo šventėse. Mūsų tautiečiai domisi Lietuvos kariuomene ir nori išgirsti apie jos tikslus ir darbus kuo daugiausia žinių. Kariškoji propaganda turi apimti mūsų visuomenės narius nuo pat mažens <...>. Propagandos darbe turi dalyvauti: mokytojai, rašytojai, žurnalistai, muzikai, dailininkai, kunigai, karininkai ir visi tie, kurie plačiausiai susiduria su visuomene. <...> Kariškoji propaganda ypatingai turi veikti jaunimą – Lietuvos ateitį. Priešmokyklinio amžiaus jaunimui skiepytina karingumas ir pa-

¹¹⁵ **Kaunas P.** Ugdyme tautoje karišką dvasią// Kardas, 1935. Nr. 8. P. 232.

¹¹⁶ **Delininkaitis V.** Kariškoji propaganda// Kardas, 1935. Nr. 18. P. 383.

siaukojimas pasakomis ir paveiksluokais. Reikia pamokyti gražių melodijų kariškų dainelių. Didžiųjų švenčių, vardinių ar gimimo dienos progomis reikia vaikui nupirkti <...> šautuvuką, pistoletą, karduką, aliumininių kareivėlių ir kit., kas keltų ir ugdytų kūdikio sieloje karingumą.

Mokykloje vaikai auklėjami įvairiausiais būdais ir priemonėmis. Čia daug pareis nuo mokytojo. Pradžios mokyklose vaikams skiepytina karingumas per istorijos pamokas, gimnastiką ir žaidimus. Reiktų platinti pigios gražaus kariško turinio iliustruotos knygutės, kuriose aprašomi mūsų savanorių karžygiški darbai nepriklausomybės karuose. Viso to nėra. Reikia sukurti. <...> Mokyklose, be mūsų tautos ir valstybės vyrų paveikslų, sienose turi kaboti fotografijų iš mūsų kariuomenės gyvenimo: manevrų, paradų, žygių, stovyklų, nepriklausomybės kovų vaizdų arba iš senovės laikų, pav., „Vytauto priesaika“, „Žalgirio mūšis“ ir kit. Bent vieną kartą per metus mokytojas turi surengti ekskursiją <...> į artimiausią įgulą ir apžiūrėti kareivių gyvenimą, išgirsti jų dainas, pamatyti jų karišką išvaizdą ir stamantrumą, apžiūrėti jų ginklus, tvarką ir švarą. Visa tai vaiko sieloje, jo jaunam amžiuje, paliks neišdildomą ir malonų įspūdį“, – tvirtino V. Delininkaitis¹¹⁷.

B. Vosylius straipsnyje¹¹⁸ aptartas rikiuotės mokymas, karinių žaidimų organizavimas, slėpynės, maskavimasis, siūlė darbėlių pamokose gaminti karinę simboliką atspindinčius maketus (tankus, šautuvus ir pan.).

J. Puskunigis nurodė, kad pradžios mokykloje „Schematiškai kariško auklėjimo darbas reikšis: 1) atskiromis pamokomis; 2) einamuosius dalykus rišant su karišku auklėjimu; 3) bendradarbiaujant (kiek pr. mokyklai įmanoma su kariuomene: susiartinimo savaitės, ekskursijos, parodos, spauda ir t. t.)“¹¹⁹.

Plk. ltn. J. Balčiūnas nurodė, kad 1936 m. 11 (17 proc., autorius teigė, kad tai labai mažai) pradžios mokyklos vadovėlių yra karinės patriotinės tematikos mokomosios medžiagos¹²⁰.

Kada reikia pradėti karinį tautos auklėjimą? To klausė gen. št. plk. ltn. Mečys Stankaitis. Ir pats atsakė, kad kuo anksčiau – „jau tada, kada

¹¹⁷ Ten pat. P. 383 – 384.

¹¹⁸ Vosylius B. Kariškas auklėjimas pradžios mokykloje// Karys, 1936. Nr. 13.

¹¹⁹ Puskunigis J. Kariškas lavinimas mokykloje// Karys, 1936. Nr. 15. P. 377.

¹²⁰ Balčiūnas J. Pradžios mokyklos vaidmuo, parengiant tautą krašto apsaugos reikalui// Karys, 1936. Nr. 23.

vaiko pasaulėžiūra pradeda atsirasti. Tai turi pradėti motina, <...> kuri įskiepija tautiškumo pradą, o taipogi sąvoką apie garbę ir pareigą. Vėliau mokyklos suolas. Japonų mokykloje mokiniai buvo klausiami: „Koks yra tavo idealas?“, dauguma atsakė: „Mirti už vyriausybę“. <...> Mes tikrai neisime taip toli ir vaikams paliksime jų vaikiškumą. Bet ateis kada nors laikas, kada tie vaikai atsidurs vyro amžiuje ir tuomet nė sekundės neturi svyruoti, kas daryti kilus pavojui <...>. Ranka į ranką su moraliniu auklėjimu turi eiti ir fizinis auklėjimas, nes tiek taikos metu, tiek ir kare turime turėti stiprius, sveikus ir patvarius piliečius“¹²¹.

Kriptonimu I. M. pasirašęs autorius teigė, kad oficialiai „pas mus yra įvestas karinis rengimas tiktai vidurinėse ir aukštesnėse mokyklose, bet ir tenai ne taip jau ideališkai tvarkomas.

Pradžios ir aukštosiose mokyklose karinis rengimas neprivalomas ir todėl nestebėtina, kad kai kur jis visai užmirštas, <...> mūsų nesimokantis jaunimas, iki pašaukimo į kariuomenę <...> neturi progos kariškai lavintis. <...> Mokyklose, kur dalykas vedamas jau privalomai, irgi nėra aiškaus tikslo, ką norima tuo pasiekti: ar norima tiktai auklėti, duodant supratimą apie karą ir kariuomenę, ar norima parengti eilinių kareivių, ar puskarininkį, ar galų gale partizaną. Tas pats ir šaulių Sajungoj“¹²².

Siūlė nuo 7 iki 15 metų laikyti tokių nuostatų: „Abiejų lyčių vaikai iki 13 metų amžiaus auklėjami pradžios mokyklose, įvairiais kariško pobūdžio žaidimais, pasivaikščiavimais ir pasakojimais. Baigę pradžios mokyklas ir įstoję į gimnazijas ir vidurines mokyklas, o nutraukę mokslą Jaunųjų Ūkininkų rateliuose, iki 15 metų amžiaus auklėjami tąja pačia tvarka, kaip ir pradžios mokyklose, tiktai kiek sustiprintai; pasakojimuose įterpiant apie vietinių žinių rinkimą.

1-mo periodo tikslas: iš mažens auklėti kariškai ir skiepyti tėvynės meilę“¹²³.

Plk. ltn. J. Balčiūnas siūlė, kad kariuomenės dalys imtųsi šefuoti nors po vieną pradžios mokyklą. Tai galėjo būti vykdoma „trejopai, būtent: 1) medžiagine parama, sušelpiant pačią mokyklą trūkstamomis mokslo priemonėmis, knygomis, reikšmingais paveikslais, kitais papuošimais,

¹²¹ Stankaitis M. Karinis tautos auklėjimas// Kardas, 1936. Nr. 7. P. 182.

¹²² I. M. Dar apie karinį tautos rengimą// Kardas, 1936. Nr. 8. P. 214.

¹²³ Ten pat. P. 214.

arba padedant gabesniems neturtingiems mokiniams; 2) idėjine veikla karinio nuteikimo ir auklėjimo prasme ir 3) nuolatiniu santykiavimu ir glaudesniais tradiciniais ryšiais. Tai būtų giliai prasmingas visuotinio karinio pasirengimo ir savo krašto saugumo stiprinimo reikalo propagavimas ir populiarinimas.

Jei šį darbą sėkmingai išplėstumėm, gal po kelerių metų nebetektų mums patiems aimanuoti ir skųstis, kad į kariuomenę ateina piliečiai neparengti, mažai susipažinę su kario bei piliečio uždaviniais, pareigomis, kad ne visi dar atskiria tautybę nuo tikybos, kad sunkiai pergyvena tą momentą, kai pereina iš civilinio gyvenimo į kareivinių aikštę bei aplinkumą. Šiuo atveju, be abejo, ne tiek visuomenė, kiek mes patys galėtumėm paveikti ir susąmoninti jaunimą¹²⁴.

V. Stanevičius rašė: „P r a d ž i o s m o k y k l a – pirmoji mokykla, kuri vaiką atima kuriam laikui iš tėvų globos. Pradžios mokykla duoda vaikui beveik visų, gyvenime reikalingiausių, dalykų pradus. Suprantama, kad ir kariškasis auklėjimas čia turėtų išsisknyti. Naujoj pradžios mokyklų programoj yra pažymėta, kad šalia kitų dėstomų dalykų turi būti išeita ir tam tikra programa kariško pasiruošimo. Bet kokia ta programa, turbūt, nė vienam neaišku. Kaip kas išmano, taip tas ir dirba. O kas mažai teišmano, arba neturi pakankamai noro, bei nejaučia pareigos, tas nieko nedirba. Trumpai sakant, kariškas paruošimas pradžios mokyklose pavestas mokytojo nuožiūrai. Daugelis mokytojų, suprasdami didelį kariško paruošimo vaidmenį, stengiasi, renka žinias, ir jas perduoda jaunimui, kuris nuoširdžiai jas pasisavina. Vaikus, ypač berniukus be galo žavi kariški dalykai: juk čia tiek daug reikia drąsos, tiek miklumo ir jėgos. Kartą su kareiviais atlikdamas nakties žvalgybą, pasiėmiau drauge du berniuku, kurie su malonumu ėmėsi darbo. Trumpai paaiškinau kaip jie turi atlikti, kaip sužinoti kur randasi priešas, kad nepastebėtam pro juos praslinkti. Vaisiai buvo stebėtini. Šiedu berniukai taip vikriai ir slaptai atlikinėjo uždavinį, kad ir joks vikriausias, ginkluotas karys geriau nebūtų atlikęs. Ir kad apie 24 val. jų paklausiau ar nepavargę, tad abu balsu ir nuoširdžiai suriko, kad ne, ir norį dar toliau eiti ir kareivėlius palydėti iki kareivinių. Šis nors trumpas ir paprastas pavyzdėlis rodo, kad geriausia ir lanksčiausia medžiaga – tai

¹²⁴ Balčiūnas J. Ar nevertėtų mums daugiau pasisukti į mokyklinį jaunimą// Kardas, 1938. Nr. 6. P. 141–142.

mokyklinio amžiaus jaunimas. Tik duokime jiems nurodymų, duokime pavyzdžių, jie pralenks ir pačius mokytojus. Bet nežiūrint į tai, kad šis darbas įdomus, kad būtinas, atsiranda mokytojų, kuriems kariškas auklėjimas visai svetimas. Teko pačiam mokytojauti kaime, turiu daug pažįstamų mokytojų su kuriais nuoširdžiai pasikalbame, kurie ir šiandien skundžiasi, kad yra mokyklų, kur kariškasis auklėjimas visai pamirštas. Inspektorių ir kitų vizitatorių pareiga domėtis ne tik geru daugybės lentelės žinojimu ar gražiu skaitymu ir rašymu, bet kreipti ypatingą dėmesį į vaikų patriotinį bei karinį auklėjimą, kuris kartais tautai svarbesnis negu kiti dalykai. Yra mokytojų, kurie supranta ir norėtų vaikus kariškai auklėti, bet patys neturi pakankamai kariškų žinių¹²⁵.

Šiek tiek apie prazos mokyklų veiklą karinio rengimo srityje buvo rašoma ir pedagoginėje periodikoje. Antai, B. Vosylius „Tautos mokykloje“ akcentavo karinių žaidimų vaidmenį pradžios mokykloje, ekskursijų į karinius dalinius reikšmę, pabrėžė mokytojo, skautų organizacijos vaidmenį¹²⁶.

Beje, nuo 1929/30 m. m. Lietuvoje prasidėjo intensyvesnis vaikų darželių steigimas. Tais mokslo metais jų buvo įsteigta 24, iš viso juos lankė 954 vaikai, dirbo 24 pedagogės. Palaiapsniui šie skaičiai augo ir 1938/39 m. m. vaikų darželių jau buvo 146, juose – 5405 vaikai ir 186 pedagogės¹²⁷. Tad ir ši ugdymo sritis negalėjo likti neutrali. „Darželyje vaikai girdėdavo ir įsisąmonindavo lietuvių kovos dėl laisvės, valstybės ir nepriklausomybės istoriją. Buvo keliami praeities tautos vadų – didžiųjų kunigaikščių – nuopelnai Lietuvai; nuolat minimos 1918–1920 m. kovos dėl nepriklausomybės ir žuvę kariai; Vilniaus ir Klaipėdos netekimas (<...> vykdavo Klaipėdos dienos šventė); iškilmingai švęsta Vasario 16-osios šventė. Vaikų darželių patalpos buvo puošiamos tautinės atributikos ženklais, vaikai mokydavosi Lietuvos himną. Vaikams skiepyti herojiški bruožai, ypač gražus pavyzdys vaikams buvo S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą žygdarbis“¹²⁸.

¹²⁵ **Stanevičius V.** Šalintini trūkumai tautos kariškame paruošime// Mūsų žinynas, 1938. Nr. 10. P. 521–522.

¹²⁶ **Vosylius B.** Pradžios mokyklos pažintis su kariuomene// Tautos mokykla, 1935. Nr. 8.

¹²⁷ **Gražienė V.** Lietuvos vaikų darželio pedagogikos bruožai iki 1940 m. Klaipėda, 1998. P. 45–46.

¹²⁸ Ten pat. P. 31.

STUDENTIJA IR KARINIS RENGIMAS

Nepriklausomoje Lietuvoje studentija buvo energingiausia visuomenės dalis, aktyviai reaguodavusi į išskylančias Lietuvai problemas. Nenuostabu, kad ir kariniam visuomenės rengimui ji nebuvo abejinga.

Antai dar 1931 m. B. Gaidžiūnas rašė apie plk. J. Šarausko apsilankymą LŽŪA ir susitikimą su jos šauliais, kurių buvo 150. Susitikimo metu buvo priimta rezoliucija nuo sekančių mokslo metų įvesti privalomą pradinį karinio rengimo kursą: chemijos katedroje – paskaitas apie dujas ir apsisaugojimą nuo jų, žemės ūkio statybos katedroje – apie slėptuvių įrengimą, žemės matavimo ir melioracijos katedroje – apie fotografavimą, namų ūkio – apie pirmąją medicininę pagalbą¹.

Leitenantas Stasys Danilevičius rašė: „Šiuo metu visuose mūsų tėvynės kampuose, įvairiuose visuomenės sluoksniuose ir mokyklose plačią frontu ir įvairiais būdais bei priemonėmis dirbamas tautos karinio parengimo darbas <...>. Mūsų tautos jautriausioji dalis – studentai, būsimieji tautos vairuotojai, įvertindami tautos karinio parengimo darbo reikšmę, taip pat pasiryžo aktyviau šiame darbe pasireikšti.

Šiuo reikalu Vytauto Didžiojo Universiteto Akademinio Sporto Klubo, daugumos korporacijų ir šiaip studentų iniciatyva rengiamas švietimo ministeriui m e m o r a n d u m a s .

Studentai memorandume prašo <...> daryti žygių, kad universitete:

1) būtų įvestas privalomas fizinis lavinimas užsienio universitetų pavyzdžiu, būtinai derinant su kariniu parengimu ir

2) karinis – fizinis lavinimas privalo apimti visus studentus(-es) ir kontroliuojamas taip, kaip visi kiti mokslo dalykai.

Mus – karius, toks studentų pasiryžimas labai džiugina, ir mes visuomet pasirengę <...> padėti, bet <...> yra daug tokio mūsų akademinio jaunimo, kuris <...> šį <...> pasiryžėlių darbą <...> savo kalbomis stengiasi griauti <...>. Nenorėdamas per daug gilintis į smulkmenas, noriu

¹ Gaidžiūnas B. Ž. Ū. Akademijos studentai eina karinio parengimo keliu// Karys, 1931. Nr. 23.

pabrėžti tik tai, kad studentui – lietuviui savojo krašto gynimo darbe nepakaks mokėti gražių, įvairiais poetiškais posakiais išmargintų kalbų, protestų, mitingų ir kt., bet su ginklu rankose teks daugumai studentų ginti mūsų tautos idealus. Čia taip pat nepakaks iškalčių įvairiausių teisės kodeksų, įvairiausių ekonominių mokslų teorijų, filosofijų ir kt., nes tautos gynimo darbe pirmąją rolę tenka ginkluotai tautos masei.

Nepakaks studentams <...> „apsiginkluoti“ vien tik įvairiais diplomais <...>, bet <...> tenka <...> žinoti bent pagrindinius karybos principus ir turėti savyje tam tikrą kiekį fizinių ir moralinių jėgų, kurių tik ir galime semtis fizinio ir karinio parengimo metu“².

Atsargos jaunesniojo leitenanto Jono Leonavičiaus straipsnyje rašoma: „Studentų atsargos karininkų korporacijos „Ramovės“ iniciatyva šiemet padarytas pirmas gražus bandymas – surengta Nidoje pirmoji mūsų studentų kariška stovykla“³. Stovyklavo keliasdešimt asmenų. Dauguma – studentai, bet buvo ir jau baigusių studijas mokytojų. Be karinių užsiėmimų, stovyklautojai rengdavo iškylas į kopas, Juodkrantę, Nidos sklاندymo mokyklą, su žvejais plaukdavo į marias ir jūrą. Stovyklos viršininkas buvo 5-jo DLK Kęstučio pulko kadrinis karininkas lt. Bronius Keturakis, štabą sudarė atsargos karininkai, „Ramovės“ korporacijos nariai. Stovykla iškilmingai atidaryta 1935 07 08. Stovyklą atidarė l. e. Klaipėdos įgulos viršininko pareigas Klaipėdos krašto karo komendantas plk. Raimundas Liormanas. Savo kalboje jis pažymėjo, kad jam labai malonu atidaryti pirmą tokio pobūdžio stovyklą ne tik Klaipėdos krašte, bet ir Lietuvoje, tačiau tai yra tik didelio darbo pradžia, nes reikia siekti visuomenės suvokimo, kad visa tauta turi padėti kariuomenei. Švietimo viceministras K. Masiliūnas švietimo vadovybės vardu pasidžiaugė šios stovyklos reikšmingumu, pabrėždamas, kad stovykla vyksta savame Baltijos pajūryje. „Ramovės“ korporacijos vardu kalbėjo ats. j. lt. J. Žukauskas, atsargos karininkų sąjungos Klaipėdos skyriaus vardu – ats. plk. Vladas Grudzinskas, Klaipėdos šaulių vardu - Jonas Vanagaitis (1869–1946). Stovykla veikė iki 1935 07 27.

² Danilevičius S. Sveikintinas ir remtinas mūsų studentų pasiryžimas// Kardas, 1935. Nr. 8. P. 166.

³ Leonavičius J. Pirmoji studentų kariška stovykla// Kardas, 1935. Nr. 15–16.

„Ramovė“ ne tik stovyklavo. „Lietuvos aidas“ laikraštyje tų pačių metų pradžioje buvo rašoma, kad korporacija „Ramovė“, susitarusi „su kariuomenės štabu ir moraliai jo remiama, pradeda mūsų krašte kariškos propagandos akciją. Savo darbo pradžioje šis kolektyvas yra pasirinkęs kaip priemonę esamą mūsų spaudą ir radio. <...> „Ramovė“ kreipiasi į tuos aktyvios tarnybos bei atsargos karininkus, kuriems nesvetimas spaudos darbas, kad šie prisidėtų prie tos akcijos savo plunksnos rašiniais. Taip pat prie šio darbo kviečiami ir ne kariškiai plunksnos darbininkai“⁴. Buvo sudaryta komisija, kuri prašė „visus <...> straipsnius, tarnaujancius kariškos dvasios piliečių tarpe ugdymui“⁵ siųsti „Ramovei“. „Iš čia teigiamai įvertinti ir vyr. štabo aprobuoti straipsniai bus pasiūsti atitinkamoms redakcijoms, kurios malonų pritarimą ir sutikimą jau yra davusios“⁶. Siūlytos keturios straipsnių tematikos kryptys: „1) Kariuomenės ir visuomenės bendradarbiavimo reikalas, 2) Mūsų ginkluotų jėgų reikšmė valstybės gyvenime, 3) Karinis tautos pasirengimas, kaip nepriklausomumo laidas, 4) Kas dirbama ir padaryta kariško pasirengimo srityje užsieniuose“⁷. Visuomenė tam kreipimuisi buvo subrendusi. Praėjus kelioms savaitėms, „Lietuvos aidas“ pasirodė rubrika „Krašto saugumas“ ir pirmieji pasiūlytos tematikos straipsniai⁸.

Apie „Ramovės“ veiklą labai teigiamai atsiliepė gen. št. mjr. V. Bulvičius: „Štai jau 10 metų, kaip dalis inteligentijos (aspirantai) pereina per karo mokyklą, kur yra rengiami ir atsargos karininkai. <...> Platesnio karinio akiračio karo mokykla aspirantams negali duoti <...> dėl trumpo mokymo joje <...>. Tačiau ir toks paviršutiniškas karinis inteligentijos rengimas visai nelauktai davė puikių vaisių. Vieną iš tų vaisių matome ir universiteto sienose. Tai <...> „Ramovės“ veikimas. Tai tikrai gražus, plataus masto veikimas, kelias pasigėrėjimą tiek kariuomenėje, tiek visoje tautoje. Jei matome gausų Ginklų Fondo rėmimą, jei matome visuomenę įvairiomis progomis keliant ovacijas kariuomenei, jei per radiją išgirsta-

⁴ Krašto karinimo reikalai// Lietuvos aidas, 1935 01 10.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ **Vyt. G.** Jaunuomenės karinimas// Lietuvos aidas, 1935 02 14; **Juo. Žu.** Tautos karinimo prasmė// Lietuvos aidas, 1935 02 21; **Bružas A.** Kodėl ir kaip žlugo Kolčiakas// Lietuvos aidas, 1935 02 28.

me dažnai karinius žodžius – tai daugiausia tenka dėkoti „Ramovei“. Toks darbas pamažu gražins į lietuvių psichiką vergavimo metais išplėstus laisvės troškimo ir kovos instinktus. Pamažu lietuvis pajus turįs ne tik teisę, bet ir galią laisvas gyventi“⁹. V. Bulvičius labai vertino studentijos vaidmenį: „Studentai jauni ir energingi. Jie paprastai daugiau už kitus pergyvena visus tautos linksmus ir liūdnius gyvenimo momentus. Studentai gali būti visur <...> - visur gali pasireikšti studento darbas ir įtaka, jei studentas nėra sudribėlis ar žmogus be idealų. <...> Studentai dažnai sukuria miestuose vienokią ar kitokią minios nuotaiką. Jis turi mokėti sukelti minioje entuziazmą, <...> bet prireikus turi ir skiepyti minioms susivaldymą bei drausmingumą. Nevaldomos, nors ir patriotinio entuziazmo apimtos, minios valstybės saugumui gali tik kenkti“¹⁰.

Teigiamai apie studentijos vaidmenį rašė ir V. Delininkaitis: „Mūsų studentija, kaip inteligentinės visuomenės elitas, turėtų dėti visa, kas keltų visame krašte mūsų tautos ir valstybės karinį parengimą. Lietuvos studentai, vis tiek kurių politinių nusistatymų, turėtų rengti vadinamąsias „pavojaus trimito dienas“. Tomis dienomis visi Lietuvos Universiteto ir aukštųjų mokyklų studentai (ės) kariškai susirikuoja ir su dainomis bei plakatais, raginančiais į kovą už tėvų žemę ir laisvę, žygiuoja gatvėmis ir baigia dieną paskaitomis bei prakalbomis“¹¹. Jam pritarė P. Dielininkaitis: „Būdama pati jautriausioji ir judriausioji mūsų visuomenės dalis ir švenčių bei atostogų metu pasiekdama visus mūs liaudies sluoksnius ir visus užkampius, kaip kokia žadinanti gaivinanti srovė, ji gali pereiti per visą kraštą ir gyvu pavyzdžiu ir žodžiu jį nuteikti reikiama kryptimi“¹².

Korporacijos „Ramovė“ 3-jų metų sukakties proga atsargos jaun. leitenantas D. Stankūnas rašė: „Jaunimas, kuris gyvena idėjomis, kuris mažiau žiūri praktiškų sumetimų, kuris mažiau stengiasi viską racionaliai ir logiškai apsvarstyti, nori veikti, kovoti ir laimėti. <...> Vargas <...> tada, kai jaunimo dvasia susmunka, kai jo entuziazmas sustingsta ir viskas surambėja pasenusioj ir nykioj gyvenimo tikrovėj, kai jaunimą apima baimė, nepasitikėjimas ir ištižimas“¹³. Studentų atsargos karininkų korporacija

⁹ **Bulvičius V.** Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994. P. 123.

¹⁰ Ten pat. P. P. 216–217.

¹¹ **Delininkaitis V.** Kariškoji propaganda// Kardas, 1935. Nr. 18. P. 383–384.

¹² **Dielininkaitis P.** Kariuomenė, visuomenė ir studentija// Židinys, 1935. Nr. 7. P.

¹³ **Stankūnas D.** Stud. ats. karininkų korp! „Ramovė“// Kardas, 1935. Nr. 21. P. 497.

„Ramovė” „krašto saugumą ir galutinį tautos išlaisvinimo darbą stato pirmąja ir būtina sąlyga“¹⁴. Pirmaisiais dviem veiklos metais korporacija kėlė sau „du svarbiausius uždavinius:

1. Korporacijos vidaus konsolidacija, tai yra, sudarymas tvirto organizacinio vieneto, kuris kuo daugiausiai padėtų kiekvienam jos nariui, kaip akademikui ir kaip karininkui, pakilti ir išstbulėti.
2. Santykių nustatymas su kitomis akademinėmis organizacijomis, be kurių negali būti įmanomas ir suprantamas akademinis veikimas, kuris šiandien yra mūsų tiesioginė ir svarbiausia darbo sritis“¹⁵.

Trečioji „Ramovės“ darbo sritis buvo kariuomenės ir visuomenės suartinimo veikla.

1936 m. kovo - balandžio mėnesiais Krašto apsaugos ministerija organizavo paskaitų ciklą VDU, LŽŪA, Pedagoginio ir prekybos institutų studentams. Iš susirašinėjimų tarp kariuomenės štabo skyrių ir aukštųjų mokyklų matoma, kad buvo parengtas 4 paskaitų ciklas: 1) „Lietuvos Nepriklausomybės karas 1918–1920 m.“ – lektorius gen. ltn. Vincas Vitkauskas (1890–1965); 2) „Lietuvos geopolitinė padėtis saugumo atžvilgiu“ – lekt. gen. št. plk. K. Grinius (1899–1965); 3) „Aukštoji mokykla ir krašto saugumas“ – lekt. gen. št. plk. J. Lanskoronskis; 4) „Bendrasis ir kariškasis auklėjimas“ – lekt. ltn. B. Juškys¹⁶. LŽŪA dar buvo skaityta paskaita „Žemės ūkio uždaviniai krašto saugumo srityje“ – lekt. plk. ltn. Kazys Pažemeckas (1890–1976)¹⁷, o Respublikos pedagoginiame institute Klaipėdoje – paskaita „Pradžios mokykla ir krašto saugumas“ (lekt. plk. ltn. J. Balčiūnas)¹⁸. Klaipėdos prekybos institute papildomai skaitytos paskaitos: „Krašto ūkio pritaikymas karo reikalams“ – lektorius buvo šiame institute dirbęs doc. dr. Juozas Pajaujįs (1894– 1973), ir „Karo finansavimas“ – lekt. instituto rektorius prof. Ernestas Galvanauskas (1882– 1967)¹⁹.

Kitame D. Stankūno straipsnyje²⁰ aptartas šis karinio pobūdžio paskaitų ciklas, skaitytas VDU studentams, reiškiamas pageidavimas, kad

¹⁴ Ten pat. P. 497.

¹⁵ Ten pat. P. 497.

¹⁶ LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 196. L. 9.

¹⁷ Ten pat. L. 13.

¹⁸ Ten pat. L. 9.

¹⁹ Ten pat. L. 24].

²⁰ Stankūnas D. Kariška mintis Universitete// Akademikas, 1936. Nr. 7–8.

pirmasis ciklas nebūtų paskutinis, o dar geriau – kad tai būtų pradžia darbo, susijusio su karinės katedros atidarymu universitete. Kadangi tokių paskaitų lankymas nebuvo privalomas, siūlyta, kad lankiusieji paskaitas „susilauktų privilegijų“: veltui galėtų būti nuvežti į ekskursijas į poligonus, aerodromą, būtų paskraidinami lėktuvais, gautų pirmenybių kariuomenės ir visuomenės susiartinimų šventėse, paraduose.

Netrukus buvo imtasi iniciatyvos atidaryti karinę katedrą. 1936 10 21 Krašto apsaugos ministras plk. inž. S. Dirmantas ir kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis kreipėsi į Švietimo ministrą tokiu raštu: „Universitetas, kaip numato jo statusas, yra aukštoji mokslo ir mokymo įstaiga. Turėdamas aiškų tikslą ir uždavinius, jis visuose savo fakultetuose ir skyriuose stengiasi parengti laisvajam kraštui rimtų inteligentinių pajėgų kultūrinę ir ekonominę darbo sritį. Kuo našesnis ir intensingesnis bus tų sričių darbas, tuo krašto saugumas ir jo laisvės laidas bus patikimesnis, tuo daugiau piliečių bus įsisąmoninę gynimo idėją ir nepalaužiama valia visada pasiryžę atremti bet kurį išorės pavojų, kuris grėstų mūsų kraštui.

Šiandie dėl tų pavojų, kada visur smarkiai ginkluojamasi, kada aiškiai jaučiama aiški stipresniųjų agresija ir kada sutartys aiškinamos taip, kaip stipriesiems patinka, negalime likti abejingi ir tenkintis vien tik pasyviais pacifizmo šūkais. Šiandie, būsimųjų karų akivaizdoje, visose valstybėse rengiama visa tauta, visi jos sluoksniai. Dėl to negalime atsilikti ir mes, ypač mūsų jaunimo karinio rengimo srity.

Tasai rengimas jau kelinti metai vykdomas visose vidurinėse mokyklose, tik jo dar nėra mūsų Universitete. Todėl labai pageidautina, kad tarp kitų jo mokslų galėtų sau rasti truputį laiko ir vietos ir krašto gynimo bei apsaugos mokslas.

Tam reikalui gal ir geriausia būtų įvesti atskirą katedrą į Humanitarnių mokslų fakulteto istorijos skyrių. Kursas galėtų būti skaitomas 5-jo ir 6-jo semestro studentams(-ėms), arba 3-iais mokymosi metais.

Tas kursas turėtų būti privalomas visiems studentams, išskyrus karininkus (tikros tarnybos ir atsargos). Neišlaikę to kurso arba neturį savo studijų knygutėse tam tikro pažymėjimo studentai neturėtų gauti baigimo diplomo.

Baigiant norėtusi pažymėti, kad Krašto Apsaugos Ministerija į šį kursą žiūri grynai moksliskai. Norima, kad mūsų studentai daugiau įsisąmoninti

krašto gynimo idėją, suprastų būdus ir priemones gynimui realizuoti ir būtų atsparūs prieš tą destruktivinį svetimųjų valstybių agentų darbą, kurį nuolat pastebime ir jaučiame mūsų gyvenime. Pagaliau, norime, kad šios mintys ir darbas tiek Švietimo Ministerijos, tiek Universiteto Vadovybės būtų suprastos ir priimtos, turint galvoje gyvuosius mūsų krašto interesus.

Laikydami šį dalyką aktuali mūsų krašto reikalu, prašome Tamsotos, Pone Ministeri, pritarimo ir žygių, kad iškeltas klausimas netrukus būtų išspręstas ir įgyvendintas gal jau nuo šių mokslo metų pavasario semestro²¹.

Prie šio rašto buvo pridėtas priedas:

„KRAŠTO GYNIMO IR APSAUGOS MOKSLŲ KATEDRA
Vytauto D. Universiteto humanit. mokslų fakulteto istorijos skyriuje
Dėstomieji dalykai

I. Karo mokslo sąvokos apibrėžimas:

- a) karo esmė, rūšys bei veikalai istorijos faktų šviesoje;
- b) puolamųjų ir ginamųjų karų pobūdis, mažojo arba partizaninio karo sąvoka;
- c) naujasis karo patyrimas.

II. Karo istorijos bendrieji bruožai:

- a) karyba senovėje;
- b) karyba Europos ir Lietuvos viduramžiais;
- c) naujieji amžiai;
- d) 1914 - 1918 metų karas;
- e) Lietuvos nepriklausomybės karai.

III. Kariuomenės organizacijos pagrindiniai dėsniai:

- a) karys, partizanas;
- b) vadas ir viršininkas;
- c) dalis ir dalinys;
- d) ginklų rūšys ir tarnybos.

²¹ F. 631. Ap. 12. B. 1048. L. 39.

IV. Dabarties karo būtinieji elementai:

- a) žmogus - kaip pilietis ir karys;
- b) teritorija - kaip karo veiksmų plotas;
- c) krašto ūkis - kaip pagrindinė priemonė karui realizuoti;
- d) technika - kaip reikšminga karo pasisiekimo priemonė.

V. Būsimojo karo problema:

- a) totalinio karo sąvoka;
- b) įvairių kraštų tendencijos dėl būsimojo karo.

VI. Karo politika ir propaganda:

- a) apibrėžimas;
- b) Europos valstybių grupavimasis ir tikslas prieš ir per didįjį karą;
- c) svetimų valstybių propaganda, arba destruktivus darbas prieš eilėse:
  - 1) nacionalistinių ambicijų kėlimas valstybėse, susidedančiose iš daug tautų;
  - 2) brudėjimų, revoliucijų kėlimas kolonijose;
  - 3) skleidimas šalyje visokių pramanytų gandų, pamfletų, atsišaukimų, brošiūrų, diskredituojančių vyriausybės ir karo vadovybės autoritetą;
  - 4) darbininkų ir vargingiausiųjų tarpe revoliucinių idėjų kėlimas ir visokeriopos paramos teikimas prasidėjus brudėjimams bei maištams;
  - 5) žmonių apkrėtimas ligomis ir gyvulių apnuodijimas;
  - 6) transporto bei susisiekimo dezorganizavimas;
  - 7) kariuomenių demoralizavimas;
  - 8) atentatai;
  - 9) diversijos (sprogdinimai) ir t. t.
- d) šnipinėjimas ir kova su juo:
  - 1) šnipinėjimo tikslas;
  - 2) šnipinėjimo objektas;
  - 3) šnipų rūšys;
  - 4) apsisaugojimas nuo šnipų.
- e) Išvados.²²

²² Ten pat. L. 30.

Šį priedą pasirašė kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis ir kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. J. Černius..

Minėtas raštas vizuotas Švietimo ministro J. Tonkūno: „Pasiųsti p. V. D. U-to Rektoriui ir prašyti pareikšti savo nuomonę. 1937. III. 19“²³. Raštą apsvarstė VDU Senatas savo posėdyje 1937 04 08 ir pavedė prof. A. Janulaičiui ir prof. Ignui Končiui (1886–1975) parengti išvadas²⁴. Minėti profesoriai parengė tokias išvadas:

„Apie krašto gynimosi bei apsaugos mokslo dėstymą universitete
Senatui mudviem pavedus, kad išnagrinėtuvą šitą dalyką, tą darbą atlikę patiekiava šią savo nuomonę:

1. Dėl esmės.

1. Gynimosi mokslas, kaip jis numanomas iš pridėtosios programos turi būti privalomas visiems studentams (ir st-ėms), išėmus tuos, kurie turi karininko laipsnį: mudviejų apskaitymu, studentų būtų į 300 - 400 kasmet;
2. Nurodytam kursui išeiti reikėtų vienų mokslo metų (t. r. dviejų semestrų), skaitant į savaitę 2 valandį;
3. Žinioms patikrinti reikėtų daryti repeticijas ir kvotimus.

2. Dėl teisinės formos.

1. Dėstytojas turbūt bus iš šalies, kariškis, mažam valandų skaičiui, tad jis galės būti kviečiamas neetatinio lektoriaus teisėmis laisvąja sutartim;
2. Dėstytojas, nors ir bus visų fakultetų studentams, tačiau turės būti vieno fakulteto žinioje;
3. Painumo sudaro klausimas, į kurią fakultetą įterpti. Galima įterpti į Humanitarų fakultetą, pridėjus prie Lietuvos istorijos katedros, bet gal kiek tinkamiau būtų pavedus jį teisų fakultetui - pridėjus prie valstybės teisės, mažiau tiktų tarpvalstybinei ar administracijos teisei ar net Lietuvos teisės istorijai;
4. Prie pasirinktosios katedros personalo reikėtų:

²³ Ten pat. L. 39.

²⁴ Ten pat. L. 32.

- a) pridėti vieną neetatinių lektorių laisvąja sutartim,
- b) įvesti krašto gynimosi mokslo privalomumą visiems studentams²⁵.

Taigi Senato paskirtieji asmenys pritarė tokio kurso dėstymui. Jam pritarė ir Senatas. Suderinus su Švietimo ministerija, 1938 09 15 uždarius Aukštuosius kūno kultūros kursus, VDU Humanitarinių mokslų fakultete buvo atidaryta Fizinio auklėjimo katedra. Taip buvo nutarta, apsvarsčius visas problemas, o ypač tai, kad: „Nemaža kūno kultūros mokytojų, ypač progimnazijų ir specialiųjų mokyklų, negalėjo turėti pakankamai pamokų, o neturėdami kitos specialybės, buvo priversti tenkintis mažesniu atlyginimu. VDU buvo galima įsigyti vienu metu kelias specialybes“²⁶. Karinis rengimas pradėtas dėstyti universiteto studentams humanitarams. Pradžioje katedrai vadovavo A. Jurgelionis (jis dėstė anatomijos ir fiziologijos kursą). Katedroje dėstė V. Augustauskas, M. Baronaitė (dėstė žaidimus, mankštas), V. Bulvičius, V. Kviklys (dėstė higieną), J. Mikučionis, S. Šačkus (dėstė žaidimus, mankštas), A. Tamulynas, A. Vokietaitis (dėstė plaukimą). 1938/39 m. m. kūno kultūrą studijavo apie 25 studentai. Svarbiausias katedros uždavinys buvo parengti mokykloms tokius fizinio auklėjimo ir karinio rengimo mokytojus, kurie galėtų gimnazijose dėstyti dar ir humanitarines disciplinas²⁷. 1939 m. VDU Humanitarinių mokslų fakultetas buvo perkeltas į gražintą Vilnių. Katedrai tada vadovavo prof. Vosylius Sezemanas (1884–1963). Deja, katedra nespėjo iki galo įvykdyti savo uždavinių, nes atėjo 1940 metai...

²⁵ Ten pat. L. 25.

²⁶ **Miškinis K.** Kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo tobulinimas. Kaunas, 2000. P. 30.

²⁷ **Čepėnas P.** Fizinio auklėjimo katedra// Lietuvos universitetas 1579–1803–1922. Chicago, 1972. P. 405.

PEDAGOGŲ OPOZICIJA PRIEŠ KARINĮ RENGIMĄ

Memuarinėje literatūroje apie žymų matematikos mokytoją Joną Janulionį (1893–1961), beveik visą savo gyvenimą dirbusį Panevėžio berniukų (dabar Juozo Balčikonio) gimnazijoje randamas toks jo veiklos epizodas. 1935–1941 m. J. Janulionis buvo Panevėžio berniukų gimnazijos inspektorius. Nepriklausomybės metais „miesto gyventojai galėdavo pasigėrėti Respublikos gatve su daina žygiuojančiais moksleiviais šauliais. Inspektorius Janulionis turėjo pravardę „Ponas“. Jis buvo savos rūšies konservatorius. Kreivai žiūrėdavo į sportą, į moksleivių šaulių karinio parengimo priemones. Neišsprendusiam algebros ar trigonometrijos uždavinio mokiniui pašiepdamas pasakydavo: „Su šautuvėliu, ponas, gatvėm lakstai, o uždavinėlio spręsti nemoki! Sėsk!“ Klasėje tik vienas Vladas Rimkevičius iš matematikos trimestre turėjo ketvertą. Janulionis mums dažnai primindavo, kad matematiką penkiems težiņas tik dievas, keturiems mokytojas, o trims – geriausias mokinys“¹.

Pasirodydavo ir straipsnių apie karinio rengimo „žalą“.

Kairiųjų pažiūrų mokytojų skaitytame žurnale „Mokykla ir gyvenimas“ slapyvardžiu pasirašytas straipsnis², pasirodęs 1928 m. buvo bene pirmasis, pradėjęs negausių, bet piktų straipsnių seriją. Jame rašoma: „Bandoma net pradžios mokyklose įvesti prieššaukiamasis mokinių kariškasis paruošimas. Teisingiau pasakius, einama mokyklos militarizacijos kryptimi. Apie tai mokytojams reikėtų plačiau išsirtarti. Ar galima kariškas paruošimas, kariškos mankštos atlikti su pradžios mokyklos 7–11 m. amžiaus vaikais, neprasižengiant su vaikų psichologija ir bendrai pedagogika. Ar sveika bendrai militarizuoti mokykla tuo metu, kai tautų sąjunga, į kurią įeina ir Lietuva, siūlo įvesti į mokyklas tautų solidarumo ir taikingumo principų aiškinimą ir kt.“³. Ir kaip visuomet būdinga kairie-

¹ Jasnauskas A. Stalinizmo pragare. Kaunas. 2001. P. 14.

² Rykštė V. 1928 - 1929 mokslo metų kultūros švietimo darbų apžvalga// Mokykla ir gyvenimas, 1929. Nr. 6.

³ Ten pat. P. 246.

siems kalbėti „visos liaudies vardu“, kategoriškai užbaigiama: „mokytojai mano, kad iš mažens vaikų auklėjimas kariška, karingumo dvasia yra nesveikas reiškinys“⁴.

Dar kairesniame „Mokyklos ir visuomenės“ žurnale išspausdintame G. J. straipsnyje reiškiamas susirūpinimas karinės technikos išradimais ir būsimojo karo baisumais. Nepatinka autoriui ir karinis jaunimo rengimas: „Ateitis baisi, jeigu vaikams iš mažens bus skiepijama kitų žmonių neapykanta ir zoologiškas rasizmas, kaip tat yra hitler. Vokietijoje, jeigu bus mokoma, kad vien tik šautuvas, kulkosvaidis, granata gali suteikti tautoms gerovę, kaip tat mokoma fašistinėje Italijoje“⁵. Teisingai siūloma visų tautų mokytojams skiepyti vaikams meilės žmonėms jausmą, tautų bendradarbiavimo ir solidarumo, taikos ir tautų sugyvenimo idėjas. Autorius, deja, klaidingai mano, kad „žmogus, išauklėtas, broliškam su kitomis tautomis gyvenimui, žmogus-asmenybė visais atžvilgiais, dar skaudžiau jus fiurerių norą versti žmones, tautas, jų kultūras savo užgaidoms tarnauti, ir, reikale dar labiau mokės visa tat ginti“⁶. Tačiau ar mokės? Žodžiais, taip. Bet jau II pasaulinio karo ir pokario baisumai parodė, kad žodžiai dažnai yra bejėgiai.

Prieš opozicionierius kariniam rengimui buvo pasisakoma Lietuvos pedagoginėje periodikoje: „Mūsų kariškasis rengimas nėra aktyvaus pobūdžio <...>, *anaiptol – mūsų kariškasis judėjimas tėra reakcija kaimyninių valstybių grasinimams bei jų kariškų sričių stiprinimo darbams. Mes ne puolamąją dvasią ugdome, priešingai - ginamąją, nes mums svarbu ne svetimą teritoriją naikinti, bet savąją išsaugoti*. Taigi klaida tų pacifistų <...>, neigiančių karišką rengimąsi, įrodinėjant jo neigiamumus“⁷. Apie pacifistus straipsnio autorius B. Vosylius pasisakė taip: „Gaila, mąsto per siaurai ir, gal būt, toliau asmeninių reikalų nemato“⁸.

Apie tokius atvejus rašyta ir Nepriklausomos Lietuvos karinėje periodikoje.

Ltn. B. Juškys rašė, kad karinio rengimo mokyklose „iniciatyva kilo Karo Mokslų Draugijoje dar prieš dešimtį metų. Vėliau ši draugijos inici-

⁴ Ten pat. P. 248.

⁵ G. J. Ateities baisumai// Mokykla ir visuomenė, 1935. Nr. 4–5. P. 149.

⁶ Ten pat. P. 150.

⁷ Vosylius B. Kariškoji mokykla// Tautos mokykla, 1935. Nr. 20. P. 461–464.

⁸ Ten pat. P. 464.

atyva rado pritarimo krašto apsaugos, o vėliau ir Švietimo Ministerijoje, kurių pastangomis 1929 m. kariškasis mokyklinės jaunuomenės rengimas buvo pradėtas vykdyti.

Bet ne visi mokytojai tą „išibrovėlių“ sutiko maloniai – daugelis jų šnairavo ir tebešnairuoja⁹. Kritikavo aukščiau minėtą G. J. straipsnį: „Atrodo iš straipsnelio dvasios, kad ir mūsų valstybėj yra tamsių jėgų, kurios trukdo kruopštiems mokytojams dirbti kultūros darbą ir todėl autorius jaučia pareigą mokytojus įspėti, kad jie nepasiduotų jokioms įtakoms, kad jie ir toliau jaunas sielas auklėtų „asmenybėmis visais atžvilgiais“, nes tokios asmenybės ir be jokio kariškojo parengimo sugebėsiančios apsiginti nuo bet kokių ginklų“¹⁰. Kritikavo ir kitą straipsnį¹¹, kuriame karinis rengimas mokykloje laikomas „politinės santvarkos išmislu“, laikant politinę santvarką to meto Lietuvoje artima fašistinei. To straipsnio autorius naiviai tikėjo, „kad neužilgo ateis toki laikai, kad žmonijai bus aišku pragaištingas agresingų militaristų darbas, kuris netik nesukuria jokių žmonijai naudingų vertybių, o atvirkščiai bauriausiu būdu negailestingai jas naikina ir trukdo solidarų kultūros darbą. Tada susilauksime ir mes, mažesniųjų tautų mokytojai, ypač iš savo kolegų didesniųjų tautų mokytojų, daugiau žmoniškumo, humaniškumo, solidarumo, o per tai ir tautų atsiginklavimo, nes mokiniui sprauti į vieną ranką knygą, į kitą šautuvą, vieniems tikslu užkariauti mažas, silpnas tautas, o kitas verčiant tą patį daryti apsigynimo tikslais, dvidešimto amžiaus kultūroj yra anomalija, su kuria visas kultūringas pasaulis turi kovoti visomis priemonėmis“¹². B. Juškys rašė: „Aš čia nemanau ginti kurių nors valstybinio ar socialinio gyvenimo santvarkų, bet netiesa, kad kariškąjį auklėjimą ir parengimą proteguoja vien tik fašistiškai šovinistinės politinės santvarkos kraštai. SSSR „Pionierių draugija“, komsomolcai ir „*Ossoaviachim*“ glaudžiam kontaktė veikia su mokytojais ir mokyklomis. Jie fiziškai kariškąjį auklėjimą pradeda net nuo 6 metų. 6–15 metų vaikai, šalia fiziško auklėjimo, jau gerai susipažįsta su šautuvu, teoriškai – su įvairiomis ginklų

⁹ Juškys B. Bendrasis ir kariškasis auklėjimas// Karys, 1936. Nr. 26. P. 645.

¹⁰ Ten pat. P. 645.

¹¹ V. Al. Karinis parengimas ir auklėjimo klausimai// Mokykla ir visuomenė, 1935. Nr. 10–11.

¹² Ten pat. P. 310.

rūšimis, oro ir dujų apsaugos klausimais“¹³. Jis pateikė duomenis apie to meto JAV: ten veikė 8 aukštosios karo mokyklos, 114 kitų aukštųjų mokyklų buvo įvestas karinis rengimas, 4 aukštesniosios karo mokyklos, 37 aukštesniosiose mokyklose irgi buvo įvestas karinis rengimas, jis buvo įvestas ir 65 žemesnėse mokyklose. B. Juškys pabrėžė, jog: „Įdomu pažymėti, kad daugumos tautų kariškojo auklėjimo priešai yra iš kairiųjų sluoksnių, tuo tarpu sovietų Rusijos pedagogai <...> savo pedagogikos tikslo apibrėžimu toli gražu pralenkia vad. buržuazinių valstybių kariškojo auklėjimo apibrėžimus“¹⁴. B. Juškys pateikė vieno to meto rusiško pedagogikos vadovėlio pateiktą apibrėžimą: „Auklėjimas yra masinis proletariato perdirbimas bei parengimas luominei kovai, aktingam socializmo ugdymui ir politinės viso pasaulio valdžios užkariavimui“¹⁵. Net ir fašistinėje Vokietijoje auklėjimas apibrėžtas kur kas kukliau: „Kiekvieno kariškojo auklėjimo tikslas yra sukurti karui tinkančią kariuomenę tėvynės garbės ir laisvės, o taip pat ir tautos gyvybinių reikalų apsaugai“¹⁶. Tiesa, B. Juškys rašė, kad sąvokas „tautos garbė“, „gyvybiniai reikalai“ galima gana įvairiai aiškinti. Baigdamas straipsnį, B. Juškys pabrėžė, kad Lietuvoje „kariškasis auklėjimas siekia – auklėti jaunąją kartą taip, kad ji būtų tautiškai ir kariškai sąmoninga, kad vaisingai galėtų dirbuotis tautos labui, kad degtų savo krašto gynimo idėja, mylėtų savo kariuomenę, didžiuotųsi jos žygiais, pagaliau, kad į kariuomenės eiles pašaukti vyrai eitų atlikti savo šventą pareigą sąmoningai, su džiaugsmu, visuomenėje atitinkamai parengti“¹⁷.

Kito straipsnio autorius V. Aleksandravičius irgi griežtai pasisakė prieš karinio rengimo oponentus: „Deja, vietoj pritarimo, dažnai tenka susidurti su prieštaravimais ir aiškiu įvairių žmonių sluoksnių nepalankumu. Svarbiausias jų motyvas – militarizmo baimė ir bloga, jų nuomone, kariinių dalykų įtaka jaunimui <...>. Mūsų pacifistų esama dviejų rūšių: idėjiniai <...> ir kilmės pacifistai. Pirmieji, spaudoje pasiskaitę apie įvairius taikai palaikyti kongresus, nusiginklavimo konferencijas, <...>, apie nepuolimo sutartis ir t. t., visa tai priima be rezervų ir nuoširdžiai mano, kad

¹³ Juškys B. Bendrasis ir kariškasis auklėjimas// Karys, 1936. Nr. 26. P. 646.

¹⁴ Ten pat. P. 668–669.

¹⁵ Ten pat. P. 669.

¹⁶ Ten pat. P. 669.

¹⁷ Ten pat. P. 669.

štai – karų nebus, vadinasi, kariuomenės nereikalingos, taigi, juo labiau, ir visoks visuomenės, jaunimo bei moksleivijos rengimas <...>. Pažymėtina, kad šiai pacifistų rūšiai priklauso ir daug mūsų jaunimo auklėtojų, kurie draudžia net kariškus <...> žaidimus, kad apsaugotų vaikus nuo militarizmo mikrobo <...>. Dabar pakalbėkime apie kitos rūšies pacifistus. Yra žmonių be tautinė savimeilės, be garbės pajautimo, be iniciatyvos ir paslankumo. Jų idealai: medžiaginiai ištekliai ir ramybė¹⁸. Jis teigė, kad Lietuvoje karinis rengimas mokyklose „vedamas ne neapykantos <...> bei žiaurumo kėlimu, bet tėvynės meilės principu. Mokykla ir kariuomenė stengiasi sudaryti artimą kontaktą, kad pavojaus atveju kiekvienas jaunuolis turėtų atitinkamo darbo ir, gerai suprasdamas momento svarbą, jį įvykdytų kaip tikras patriotas“¹⁹. Be visų „karinės reikšmės žinių, karinis rengimas veikia ir jaunuolio būdą bei išvaizdą: naikina lepumą, sugniužimą, lėtumą ir stiprina jų fizines jėgas“²⁰.

Reikia paminėti, kad minėtieji „Mokyklos ir visuomenės“ straipsniai – ne atsitiktinumas to meto Lietuvoje. Šis žurnalas atsirado tam tikromis aplinkybėmis. Lietuvos mokytojų profesinė sąjunga ir jos žurnalas „Mokykla ir gyvenimas“ 1920–1933 m. laikėsi labiau kairiųjų pozicijų, todėl pedagoginėje visuomenėje tapo vis labiau nepopuliarūs. Jiems pasiryžus pasukti, kaip dabar pasakytume, „centro“ link, iš profsąjungos pasitraukė socialistinių pažiūrų „atskilėliai“, iš kurių žymiausi buvo prof. Pranas Augustaitis (1883–1941), prof. Antanas Purėnas (1883–1962), Juozas Geniušas (1892–1948), Vincas Ruzgas (1890–1972), Peliksas Šinkūnas, Juozas Žiugžda (1893–1979). Jie 1933 m. spalį ėmė leisti minėtą „Mokyklos ir visuomenės“ žurnalą. Vėliau iš „atskilėlių“ buvo sukurta negausi kairioji Lietuvos mokytojų pedagoginė draugija „Naujoji mokykla“ ir žurnalas tapo jos tribūna. Jį redagavo pedagogas Kazys Klimavičius (1886–1972), dėl kairiųjų pažiūrų anksti išleistas į pensiją. Žurnalas sunkiai išsilaikė, 1936 m. birželį cenzūros ir vidaus reikalų ministro reikalavimu jo leidimas buvo nutrauktas²¹.

¹⁸ Aleksandravičius V. Dėl karinio mokyklinės jaunuomenės rengimo// Karys, 1936. Nr. 26. P. 641.

¹⁹ Ten pat. P. 642.

²⁰ Ten pat. P. 642.

²¹ Ažubalis A. Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 118–119.

V. Bulvičius rašė: „deja, galima būtų rasti dar daug priekaištų mūsų mokykloms, bet ne dėl to, kad ten nebūtų gerų norų, o daugiausiai dėl to, kad mūsų senesniajai mokytojų kartai karinės dvasios auklėjimas yra nedaug tepažįstamas dalykas. Tiesa, tarp mokytojų nemaža yra atsargos karių, bet, deja, tie atsargos kariai yra gavę tik grynai techninį karo mokslą; jie dažniausiai buvo parengti tik vieną kitą ginklą vartoti, o karinės dvasios pakankamai neturi. Jie tarnavo kariuomenėje arba rusų laikais, arba, jeigu ir Lietuvos kariuomenėje, tai tuo metu, kada dar vyravo rusiškosios tradicijos. Todėl toki mokytojai, net ir atsargos kariai, savaime aišku, į karinį auklėjimą linkę kartais žiūrėti kaip į jaunuolių demoralizavimą, bet ne kaip į tikro vyriškumo, gerųjų žmogaus ypatybių ir dorovingumo ugdymą“²².

Kitur V. Bulvičius rašė: „Šiandien vieni mokytojai skiepija karines, kiti pacifistines teorijas. O kadangi ir šios abi teorijos turi gausybę šakų, tai iš tikrųjų yra auklėjama susiskaldžiusi tauta. Panašiai išauklėta inteligentija tarp savęs nesusikalba dabar, nesusikalbės ir ateityje. Toks jaunuomenės auklėjimas, jeigu jis būtų sistemingesnis, gal ir turėtų vieną pliusą – jaunuomenė pažintų įvairiausias ideologijas. Tačiau šios sistemos lemiamą neigiamą pasekmę – tauta niekad neišaus susiklausiusi ir ideologiškai vieninga. Valstybės vežimas niekad nebus visų vieningai tempiamas viena kryptimi, o bus tampomas ir blaškomas visomis kryptimis, kol suduš. Taigi reikėtų a u k l ė t i jaunuomenę pagal vieną ideologiją, tačiau savo ruožtu s u p a ž i n d i n t i ir su kitomis ideologijomis – tiek su pacifistinėmis, tiek su kraštutinai militaristinėmis, kad, paaiškėjus trūkumams tos ideologijos, kurioje auklėjama jaunuomenė, būtų tautoje jėgų, pasiruošusių tuos trūkumus taisyti ar net visą ideologijos kryptį pakeisti“²³.

Apie kairiųjų – sąmoningų komunizmo šalininkų ir nesąmoningų idealistų veiklos ištakas Nepriklausomoje Lietuvoje buvo rašyta nemažai. Plačiausiai ir išsamiausiai apie tai rašė Juozas Daulius savo monografijoje²⁴. Pradžioje autorius apžvelgė bendruosius tarptautinius komunizmo tikslus ir uždavinius bei jų realizavimą skirtinguose kontinentuose ir valstybėse. Toliau jis rašė apie Maskvos komunistų pastangas sukliudyti Lietuvos

²² **Bulvičius V.** Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994. P. 124.

²³ Ten pat. P. 222.

²⁴ **Daulius J.** Komunizmas Lietuvoje. K., 1937.

nepriklausomybės atkūrimą, o vėliau – okupuoti Lietuvą 1918–1920 m., o tai nepavykus – laimėti plačiųjų Lietuvos liaudies masių pasitikėjimą ir paimti valdžią į savo rankas per rinkimus. Akcentuojama, kad tai beveik pavyko 1926 m., III-jo seimo laikais, ir kad tada buvo imta rengtis komunistiniam sukilimui: „Sukilimas buvęs numatytas 1926 m. gruodžio mėnesį, naktį iš 24 į 25 dieną. Šitam sukilimui jau buvo pradėta realiai ruoštis. „Vienybės komiteto“ rūpesčiu prie „Maisto“ darbininkų profesinės sąjungos buvo įsteigti vakariniai kursai, į kuriuos buvo priiminėjami partijos nariai, tarnavę kariuomenėje, ir kuriuose, be kitų dalykų, buvo dėstomas ir karinis paruošimas. (Šitas dalykas buvo pavestas Karosui – buvusiam Lietuvos kariuomenės karininkui). Karinio paruošimo tikslas buvo paruošti karo vadus, kurie, ištikus komunistų sukilimui, galėtų vadovauti. Be to, komunistų partijos nariams partijos vadovybės buvo įsakyta stoti į šaulių sąjungą ir kariuomenę – surinkti žinių <...>, patraukti į savo pusę šaulius ir kareivius ir būti arti ginklų, kad <...> būtų galima juos panaudoti savo tikslams“²⁵. Kaip žinia, ši užmačia buvo sužlugdyta. Tada buvo imtasis minėto skverbimosi į karines struktūras ir kitas organizacijas taktikos. Maskva paskyrė 50 000 aukso rublių šiems tikslams realizuoti Baltijos valstybėse. Kitas komunistinės veiklos pagyvėjimas siejosi su pasaulinės ekonominės krizės pradžia. Pasaulyje ir Lietuvoje buvo dedamos pastangos sudaryti liaudies, bendruosius ir kt. frontus, „Raudonosios pagalbos“ organizaciją, pajungti savo reikalams profesinių sąjungų veiklą, ekonominius reikalavimus per streikus ir demonstracijas paversti politiniais. Laisvamanių judėjimą stengtasi irgi pajungti komunistinei antireliginei propagandai. Stengtasi kurti kairiuosius periodinius leidinius. Lietuvoje tai buvo žurnalai: „Trečias frontas“, „Žaibas“, „Literatūra“. Dalį inteligentijos pavyko patraukti į draugiją SSRS tautų kultūrai pažinti, įjungti į pacifistines ir antimilitaristines akcijas, platinta SSRS spauda, agituojama lankytis sovietiniuose kino filmuose. Organizuota veikla buvo vykdoma kalėjimuose tarp kalinių, stengiantis patraukti juos į komunistų pusę, komunistiškai juos šviesti. Mokyklose buvo steigiamos slaptosios komjaunimo kuopelės, kurios stengdavosi organizuoti žaidimus, iškylas, sporto varžybas su kairiųjų ideologijos elementais, kviesdavo boikotuoti reiklius mokytojus, ugdyti neigiamą požiūrį į bažnyčią, agituodavo nestoti

²⁵ Ten pat. P. 30.

į skautus ir kt. patriotines organizacijas. Panašias problemas gvildeno ir daugelis kitų autorių²⁶, bet, kaip parodė tolesni įvykiai, to nepakako...

Mokyklose pasitaikydavo ir tokių atvejų, apie kurių rašo Juozas Mocius: „1938–1939 mokslo metais mano klasės auklėtoja buvo šviesios atminties mokytoja Aldona Raulinaitienė. Lietuvos Nepriklausomybės šventės – vasario šešioliktosios išvakarėse, per auklėjimo pamoką ji paaiškino šios datos reikšmę ir paragino visus organizuotai dalyvauti šventėje. Absoliuti dauguma klasės moksleivių dalyvavome iškilmėse, tik dviejų ar trijų miestelėnų vaikų nesimatė, jie renginį stebėjo iš šalies. Po šventės atėjusi į klasę auklėtoja rimtu žvilgsniu apžvelgė visus, giliai atsiduso ir tarė: „Vaikai, vaikai, kada nors jūs prisiminsite šiuos mano žodžius, gal ateis laikas, kuomet labai norėsite šią brangią lietuviui šventę pažymėti, bet, deja, neturėsite galimybės“.

Ilgai laukti neteko, <...> Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą²⁷.

²⁶ **Janulaitis A.** Lietuva ir dabartinė Rusija. Kaunas, 1925; **Valkiniškis A.** Universitetas ir politika// Vairas, 1936. Nr. 7 – 8; **Gustainis V.** Frontu prieš komunizmą// Vairas, 1936. Nr. 12.

²⁷ **Mocius J.** Gimtinė// Dievui ir Tėvynei. Kaunas, 2008. P. 75–76.

KARINIS RENGIMAS UŽSIENYJE XX A. 3–4 DEŠIMTMEČIUOSE

Lietuvoje nemaža rašyta apie karinį rengimą užsienio šalyse. Vienas iš pirmųjų straipsnių buvo apie Čekoslovakijos valstybės veiklą šioje srityje: „Valstybė ir tauta pilnai įvertina ir supranta fiziško lavinimo reikšmę. Kliūtį plėtimuisi sudaro neginčijamas faktas, kad buvusioje Austrovengrų monarchijoje jaunuomenės lavinimas fizišku atžvilgiu buvo blogai sutvarkytas ir tuo pat būdu trūko reikalingų įrengimų mokyklose. Naujai susidariusiai <...> valstybei teko pradėti viską iš pamatų, bet lėšos tam reikalui nebuvo ganėtinai gausios. Kaip toli <...> tasai sumanymas yra nužengęs pačioje tautoje matyti iš to, kad 1927 m. naujokus imant paaiškėjo, jog virš 50 % buvo gimnastiškai ir sporto atžvilgiu paruoštų jaunuolių“¹. Toliau aptariamoms draugijoms, ypač draugija „Sakalai“. Šios draugijos pagrindiniai uždaviniai: lavinti jaunimą fiziškai, ugdyti jų tautinį susipratimą, mokyti kautynių meno, o reikalui esant – pakviesti draugijos narius ginklu apginti konstituciją ir įstatymus. Draugijos nariais galėjo būti tik slaviai. „Todėl sakalų draugijos yra taip pat panslaviškų idėjų nešėjai ir aktingiausia čekizacijos atstovai vokiečiais apgyventose srityse“². Organizacija turėjo apie 500 000 narių, iš jų 90 000 sudarė moterys. „Pratimai su ginklais, fechtavimas šautuvu, žemėlapių skaitymas, žygio pratimai (rikiuotė), lauko tarnyba ir t. t. yra privalomi praktiškuose gimnastikos užsiėmimuose. Didesni pratimai vietos grupėse įvyksta kas mėnesį; pratimai, susijungus daugeliui vietos ir rajono grupių, - kas pusę metų. Šios rūšies pratimus finansuoja valstybė, nors ir pačios sakalų organizacijos turi žymių resursų. Vykstantiems į pratimus sumažinamas pravažiuojimas geležinkeliu“³.

Didesnėse pratybose kaip instruktoriai dalyvavo artimesnių įgulų karininkai, buvo raitelių skyriai. Nariai pratybose dalyvaudavo privalomai. Už

¹ **Urban K.** Čekoslovakija. Kariškas jaunuomenės auklėjimas, kariškos sąjungos bei draugijos// Mūsų žinynas, 1929, Nr. 53. P. 111.

² Ten pat. P. 111.

³ Ten pat. P. 111.

dažnus nepateisintus nedalyvavimus buvo baudžiama pinigėmis baudomis ar net pašalinimu iš organizacijos. Paradai – propagandinės akcijos vykdavo per tautos šventę ir prezidento gimtadienį.

Nepasiturintys nariai buvo remiami finansiškai iš paramos kasų, tai užtikrino organizacijos narių solidarumą. Nariai turėjo pirmenybę užimti bet kurią valstybinę tarnybą, ypač jie buvo pageidaujami žandarmerijoje. Jie buvo laikomi pastoviausiais elementais ir kariuomenėje. Pasikėsinimas prieš „Sakalų“ organizacijos narius buvo griežtai baudžiamas, remiantis respublikos įstatymais.

Didelis kongresas įvyko 1926 m. liepos mėnesį Prahoje, kuriame dalyvavo keli šimtai tūkstančių „sakalų“. Tam prieš tai buvo pastatytas stadionas. Iškilmėse dalyvavo daug svečių iš kitų valstybių.

Čekoslovakų skautų sąjungos – jaunesniosios „Sakalų“ organizacijos atšakos nariai buvo jaunimas nuo 12 iki 20 m. amžiaus.

Religinė gimnastų sąjunga „Čekoslovakų erelis“ kėlė tikslą: „rūpintis jaunuomenės ir suaugusių narių sielos ir kūno stiprybe ir auklėti bažnytinėje tautinėje dvasioje. Be čekiškai tautiško nusistatymo skiriasi nuo sakalų savo kiek nedraugingu veikimu prieš vokiečius. Tai yra savotiškas, paralelis sakalams, klerikalų padaras“⁴. Sąjungoje 1927 m. buvo apie 70 000 narių, iš jų apie 30 000 aktyvių sportininkų. Labiau paplitusi ši sąjunga buvo Moravijoje ir Slovakijoje. Valstybė vienodai rėmė ir „sakalus“, ir „erelius“.

„Esančios vokiečių šaulių sąjungos 1925 m. spalio mėn. gavo įsakymą prisitaikyti vyriausybės išleistam statutui. Aišku, tas statutas buvo sudarytas čekų tautiška dvasia ir be kito reikalavo komandų valstybine kalba ir perėjimo vyriausybės paskirtos vadovybės valdžion“⁵. Dėl to dauguma vokiečių būrių iširo. Čekų ir slovakų būriai turėjo aiškią karišką programą, kuri, greta šaudymo sporto, taip pat apėmė lauko tarnybą, ginklų pažinimą, ryšių tarnybą ir t. t. Ypatingas tikslas buvo jaunuomenės karinis lavinimas ir rengimas. Kraštą ištikus neramumams ir paskelbus mobilizaciją nariai turėjo būti pasiruošę vykti į saugumo tarnybą. Tuo metu narių buvo apie 20 – 30 tūkstančių.

Darbininkų sąjunga turėjo apie 100 000 narių. Tai buvo sportinė organizacija, išsilaikanti iš nario mokesčio ir nedidelių valstybinių subsidijų.

⁴ Ten pat. P. 112.

⁵ Ten pat. P. 112.

1927 m. surengta „Darbo olimpiada“ parodė sąjungos gyvybingumą.

Be šių organizacijų Čekoslovakijoje buvo ir kelios nežymios komunistų ir vokiečių darbininkų sporto draugijos.

Kapitonas J. Vilutis rašė apie karinio rengimo būklę Lenkijoje⁶. 1929 m. ikišaukiamojo amžiaus jaunimui organizuotose stovyklose dalyvavo apie 13 000 žmonių. Mokyklinio jaunimo stovyklose pabuvojo apie 7500 žmonių, jiems buvo įsteigta 70 stovyklų (5 savaitių trukmės), moterims buvo įsteigta 10 stovyklų (6 savaitių trukmės), jose stovyklavo apie 1000 moterų. Apie 4000 asmenų 4 savaitių trukmės stovyklose išėjo fizinio lavinimo instruktorių parengiamuosius kursus. Tokie pat kursai buvo organizuoti 500 mokytojų vyrų ir 500 moterų.

Anoniminis autorius rašė⁷, kad Lenkijoje parašutinio sporto organizavimu užsiėmė priešlėktuvinės ir priešcheminės apsaugos lyga. Šiuo sportu stengtasi sudominti tiek besimokantį jaunimą, tiek suaugusius žmones. Prie lygos veikusi parašutinio sporto sekcija domėjosi šia veikla užsienyje, rengė instrukcijas ir I kategorijos instruktorius rajonų sekcijoms, tam turėjo studijų centrą. Rajonų sekcijos vadovavo parašutiniam sportui įvairiose Lenkijos vietose ir rengdavo II kategorijos instruktorius. Tai atlikdavo I kategorijos instruktoriai, jie organizuodavo ir pačius šuolius. Prie mokyklų, visuomeninių organizacijų veikė rateliai, kuriuose buvo nagrinėjama parašutinio sporto istorija, studijuojamas pats parašutas ir šuolio technika. Kiekvienas ratelis turėdavo parašutinio sporto ir sanitariinės tarnybos instrukcijas, populiarias lenteles, aviacijos ir parašutizmo plakatus, mokomųjų parašutų komplektą, bokštą šuoliams.

Apie Lenkiją rašė ir kriptonimu R-is pasirašęs autorius. Jo straipsnyje rašoma, kad Lenkijoje įvyko 12 moterų organizacijų suvažiavimas „Moterų rengimas krašto saugumo reikalams“. Nutarta organizuoti propagandinius – informacinius kursus, konferencijas, susirinkimus, paskaitas, kurių tikslas būtų informuoti moteris apie jų uždavinius karo metu: „parūpinti kariui kas jam reikalinga gyvenimui ir kovai, palaikyti jame entuzijazmą ir tikėjimą į pergale ir įtikinti jį, kad šeima krašto viduje mokės apsiginti nuo oro puolimų, bakteriologinio karo, ūkiškojo sabotažo ir šnipavimo“⁸.

⁶ Vilutis J. Lenkija. Kariškojo parengimo stovyklos// Mūsų žinynas, 1929, Nr. 54.

⁷ V. N. Lenkija. Parašutinio sporto organizavimas// Mūsų žinynas, 1935, Nr. 3.

⁸ R-is. Lenkija. Lenkų moterys ir krašto saugumas// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 1. P. 114.

Nemaža rašyta ir apie netolimą šiaurės kaimynę – Estiją. Kriptoni- mu Ž. pasirašęs autorius rašė⁹ apie estų apsaugos sąjungą - „*Kaitseliit*“ („Apsauga“), kuri savo pagrindiniu tikslu laikė ikišaukiamojo amžiaus vaikinių karinį rengimą ir sportą. Organizacijoje buvo vyrų, tarnavusių carinės Rusijos kariuomenėje, o taip pat kovojusių už Estijos nepriklausomybę ir visai netarnavusių. 1927–1928 metais apie 65 proc. jaunesniųjų karininkų baigė trumpalaikius kursus (trukmė – 2-3 dienos), kurie vyko du kartus per metus – rudenį ir žiemą. Per juos žemėlapių, kino filmų pagalba vyko 2-3 taktikos užsiėmimai, buvo mokoma šaudyti, skaitomos paskaitos apie kūno kultūrą, užsiiminėjama žiemos sportu ir sportiniais žaidimais. Visuose batalionuose kas vasarą buvo organizuojamos vasaros stovyklos. Jose vykdavo taktikos užsiėmimai, buvo mokoma šaudyti, vykdavo šaudymo ir kitų sporto šakų rungtynės. 1928 m. vasarą veikė 63 stovyklos, jose pabuvojo 40 proc. visų organizacijos narių. Manevrai buvo rengiami rudenį, kai nuo laukų jau būdavo nuimtas derlius. 1928 m. 1-2 dienų manevrai vyko 103 kartus, juose dalyvavo 50 proc. narių. Taktikos užsiėmimai vykdavo ir mažesniuose padaliniuose, buvo organizuojamos parodomosios gatvių kautynės, savo specialias pratybas atlikdavo artileristai, kavaleristai, ryšininkai, dviratininkai, slidininkai.

Ikišaukiamojo amžiaus jaunimui buvo organizuojamos vasaros stovyklos. Per metus „*Kaitseliit'o*“ narys dalyvaudavo 8-10 pratybų (10–12 dienų), neskaitant sporto varžybų. 1928 m. viena šaudykla teko 60 narių. Pasižymėję šauliai buvo skiriami instruktoriais. Šaudymo varžybos buvo organizuojamos visose dalyse. Kasmet rungdavosi suomių „*Sujehuskunttu*“, Latvijos „*Aizsargu*“ ir estų „*Kaitseliit'o*“ geriausieji šauliai. Per 1928 metus šaudymo varžybose dalyvavo apie 5000 šaulių. Vadovautasi šūkiu: „Kiekvienas narys turi būti sveikas siela ir kūnu“. Sportinis darbas miestuose vyko sklandžiai, o nuo 1927 m. buvo atkreiptas dėmesys į kaimą. Tuo metu jau beveik kiekvienas miestelis turėjo stadioną. 1929 m. gimnastikos salė buvo statoma Taline, po to buvo numatyta statyti jas provincijos miestuose (kasmet po vieną). Prie vyriausiojo štabo veikė mėnesio kursai sporto instruktoriams rengti. Visose šalyje vykusiose rungtynėse kasmet dalyvaudavo apie 1000 geriausių „*Kaitseliit'o*“ sportininkų.

⁹ Ž. Estija. „*Kaitseliit*“// Mūsų žinynas, 1929, Nr. 56.

Apie Estijoje organizuojamą karinį rengimą rašė ir J. Lukas¹⁰. Jaunimas Estijoje kariuomenei buvo rengiamas aukštesniosiose ir specialiosiose mokyklose ir visuomeninėse karinio profilio organizacijose. 1926 m. seimui priėmus karinės prievolės įstatymą buvo numatyta įvesti ne mažiau kaip 5 m. trunkantį mokyklinio jaunimo karinį rengimą. Pradinėse (Estijoje jos nuo 1919 m. buvo šešiametės) ir aukštosiose mokyklose tuo metu karinio rengimo dar nebuvo. Nesimokantis jaunimas galėjo stoti į „*Kaitseliit'o*“ organizaciją, į kurią buvo priimama nuo 17 m. amžiaus. Prie minėtos organizacijos veikė ir atskira skautų organizacija „*Naored Kotkand*“ („Jaunieji ereliai“).

Mokyklinio jaunimo kariniu rengimu rūpinosi krašto apsaugos ministerija (*Kaitseministeerium*) bei švietimo ir socialinės apsaugos ministerija (*Hariduseja Sotsiaalministeerium*). Karinio ugdymo programas sudarėdavo vyriausiasis kariuomenės štabas, suderinęs su švietimo ir socialinės apsaugos ministru. Šios programos buvo privalomos mokykloms, priklausančioms pastarajai ministerijai. Tuo metu tik apie 10 žemės ūkio mokyklų priklausė žemės ūkio ministerijai. Karinio rengimo instruktorius siūlydavo krašto apsaugos ministerijai, tvirtindavo švietimo ir socialinės apsaugos ministerija. Instruktoriai turėjo visas mokytojų teises ir pareigas. Jais galėjo būti asmenys, turintys karininko laipsnį ir karininkais buvę kariuomenėje ne mažiau kaip 3 metus (iš jų ne mažiau kaip 2 m. rikiuotės tarnyboje) ir baigę specialius instruktorių kursus. Instruktorių kursų programas tvirtindavo aukščiau minėtų ministerijų ministrai. Išimties tvarka, kai trūkdavo instruktorių, jais buvo galima skirti atsargos karininkus, išklausiusius minėtus kursus. 1932 m. tikrosios tarnybos karininkai sudarė 76 proc., jie buvo laikomi esančiais ilgalaikėse komandiruotėse, kurios galėjo tęstis 5 metus, o esant reikalui krašto apsaugos ministras galėdavo šį laiką pratęsti. Kontrolei į švietimo ir socialinio aprūpinimo ministeriją, suderinus su ministru, buvo komandiruojuamas karininkas bataliono vado pareigoms, turėjęs ne žemesnį kaip majoro laipsnį.

Kariniam rengimui buvo skiriama: a) gimnazijose, realinėse ir meno mokyklose (5–6 m. mokymas) – 310 val.; b) amatų, prekybos ir vidurinėse žemės ūkio mokyklose (3 m. mokymas) – 195 val.; c) žemesnėse žemės ūkio mokyklose (jose mokslas tęsdavosi 2 m.) – 136 val. Kiekvienai klasei

¹⁰ Lukas J. Kariškas jaunuomenės rengimas Estijoje// Mūsų žinynas, 1932, Nr. 82.

kariniams rengimui buvo skiriama po 1 val. per savaitę ir 8 dienos mokslo metų pabaigoje, o paskutinėse dviejose klasėse po 5 val. kasdien, išskyrus žemės ūkio mokyklas, kuriose buvo mokomasi karinių dalykų po 2 val. per savaitę. Kadangi jaunųjų kareivių mokymui kariuomenės dalyse buvo skiriama 375 valandų, tai (a) tipo mokyklose beveik buvo išeinamas pilnas kareivio mokymo kursas. Karinio mokymo programa buvo tokia:

A. Visuomeninis ir politinis rengimas

1. Ginkluotų susirėmimų priežastys ir pobūdis.
2. Bendros žinios apie tėvynę, valstybę ir jos saugumą, karą ir taiką, kautynes ir jų veiksnius.
3. Estų tautos kovos dėl nepriklausomybės.
4. Kariuomenė, jos sutvarkymas ir uždaviniai. Karo tarnybos eiga. „*Kaitseliit*“, jo uždaviniai ir organizacija.
5. Estijos valstybės santvarkos pagrindai ir šios santvarkos priešai. 1924 m. gruodžio 1 d. įvykiai.
6. Respublikos išorinio saugumo pagrindai. Santykiai su kaimynais. Tautų Sąjunga ir Europos valstybės.
7. Respublikos piliečių pareigos valstybės gynime taikos ir karo metu.

B. Karinis ir techninis rengimas bei rengimas kautynėms

1. Paprasčiausios karo topografijos žinios. Planas ir žemėlapis. Mastelis. Sutartiniai ženklai ir t. t.
2. Paprasčiausios fortifikacijos žinios. Pozicija ir jos elementai. Apkasas šaudymui gulint, klūpant ir stovint. Sekimo punktas. Susisiekimo eigos. Skyrius (šaulių ir kulkosvaidžių) apkasas. Paprasčiausioji slėptuvė. Dirbtinės kliūtys. Pionierių įrankiai ir priemonės.
3. Kariuomenės ginklo rūšys ir jų tarpusavio veikimas kautynėse.
4. Cheminis karas. Nuodingųjų dujų savybės. Jų naudojimas ir gynimosi būdai.
5. Šaudyba. Rusiško ir angliško šautuvų medžiaginė dalis. Šautuvo naudojimo pratimai: užtaisymas, įrėmimas, taikymas, gaiduko nuspaudimas. Šaudymas iš sportinių šautuvų iki 75 m. Šaudymas iš kariškų šautuvų ((a) tipo mokyklose – 5 pratybos: mokinieji šaudymai 50 – 150 m atstumu, (b) tipo mokyklose –

2 pratybos: 50 m ir 100 m atstumu, kautynių šoviniai vartojami 8 d. užsiėmimų metu).

6. Rikiuotės mokymas: vieno kovotojo (su šautuvu ir be jo), skyriaus, būrio ir kuopos.
7. Taktikos mokymas: atskiro kovotojo, skyriaus (žvalgyba, puolimas, gynyba, atsitraukimas). Pusės dienos žygis.

C. *Žinios apie kariuomenės statutus*

1. Drausmė. Karinės drausmės sąvoka. Drausminės nuobaudos, baudimo tvarka ir bausmės vykdymas.
2. Bausmės už nusizengimus karinės pagarbos ir subordinacijos taisyklėms: už viršininko įžeidimą, jo įsakymų nevykdymą, priešinimąsi jiems. Bausmės už karinių sargybinių įžeidimą, karo tarnybos vengimą (savavališkas pasišalinimas, pabėgimas), sargybų tarnybos pažeidimus, neteisėtą valstybės turto ir ginklų neteisėtą pasisavinimą ar gadinimą.
3. Vidaus tarnyba. Karių pareigos. Viršininkai ir pavaldiniai. Karinė buitis ir karių tarpusavio santykiai. Kasdieninė vidaus tvarka. Tarnybos ir darbų skirstymas. Kuopos budėtojo ir jo padėjėjo pareigos.
4. Sargybų tarnyba. Įgula, įgulos viršininkas ir komendantas. Sargyba. Sargybos sudėtis, tvarkymas ir apginklavimas. Bendros sargybinio teisės ir pareigos. Ypatingosios sargybinių pareigos. Vidaus tvarka sargybos būstinėje.

Ši programa buvo skirta (a) tipo mokykloms, (b) tipo mokyklose nebuvo nagrinėjama fortifikacija, nevykdomas pusės dienos žygis, (c) tipo – nenagrinėtas ir C skyrius. 87 proc. laiko, numatyto programoje, buvo skiriama praktiniam jos įsisavinimui. Straipsnyje buvo labai pabrėžta dabar pedagogikoje itin akcentuojama integruoto ugdymo idėja: „Kariškas auklėjimas, plačia šio žodžio prasme, yra susijęs su bendruoju mokinių auklėjimu ir yra pareiga mokyklos vadovybės, o taip pat mokytojų kitų dalykų, susijusių su kariško pobūdžio dalykais ir turinčių įtakos mokinių drovei (chemija, fizika, istorija, gimtoji kalba, tėvynės pažinimas ir t. t.)“¹¹.

Vykdam specialiuosius 8 dienų užsiėmimus mokslo metų pabaigoje, karinio rengimo instruktoriams padėti iš kariuomenės dalių buvo skiriami

¹¹ Ten pat. P. 42–43.

karininkai ir puskarininkiai (kariūnai, aspirantai ir liktiniai), skaičiuojant, kad vienam karininkui tektų po 50–60 mokinių, o vienam puskarininkui – 10. Šie kariškiai suformuodavo mokinių batalionus, kuopas, būrius ir skyrius. Vyriausiojo kariuomenės štabo paskirtas visai šaliai instruktorius pateikdavo mokyklų karinio rengimo instruktoriams smulkius konspektus su metodiniais nurodymais, kaip vykdyti užsiėmimus. Vyriausiojo štabo instruktorius su 4–5 padėjėjais (apygardų vadovais) vadovaudavo užsiėmimams visoje šalyje. Jie buvo baigiami šaudymo iš sportinių šautuvų, rankinių granatų mėtymo ir bėgimo varžybomis. Pasižymėjusiems būdavo įteikiami prizai, kuriuos skirdavo vyriausiasis štabas, o taip pat savivaldybės, visuomeninės organizacijos ir rėmėjai. Paprastai rungdavosi apie 50 proc. visų mokinių.

Karinio rengimo pamokos į pamokų tvarkaraštį būdavo įtrauktos kaip ir kitų dalykų pamokos. Jos vykdavo čia pat mokykloje arba netoli nuo jos. 8 dienų užsiėmimams kelių mokyklų mokiniai, jei būdavo sąlygos, buvo atvedami į vieną mokymo punktą. Per tą laikotarpį mokiniai gyvendavo savo butuose, maitinosi patys, rengdavosi savo rūbais.

Nesimokantis jaunimas karinį rengimą atlikdavo „*Kaitseliūt'o*“ organizacijoje. Neatlikusiems karinės prievolės buvo organizuojami kursai, kurių programą sudarė paprasčiausios žinios apie rikiuotę, drausmę, kariuomenę ir pačią „*Kaitseliūt'o*“ organizaciją, kovotojo pareigas, mokymas naudoti šautuvą. Kursuose dalyvaudavo tik savanoriai. Užsiėmimai, vadovaujant karininkams – instruktoriams, miestuose vykdavo vakarais ar poilsio dienomis, o kaimuose žiemos metu dieną 2–3 kartus per metus, po 2–4 dienas, atsižvelgiant į vietos sąlygas. Neatlikusieji karinės prievolės tuo metu sudarė 13,5 proc. „*Kaitseliūt'o*“ narių, 44 proc. iš jų dalyvavo kursuose.

Atliekantiems karo prievolę kai kuriems naujokams, kurie anksčiau mokyklose ar „*Kaitseliūt'o*“ eilėse baigė karinio rengimo kursus ir specialioje komisijoje, kurią skirdavo krašto apsaugos ministras ir kuri rinkdavosi du kartus per metus, išlaikiusiems egzaminus, karo tarnyba būdavo sutrumpinama 2 mėnesiais. Tačiau norinčių pasinaudoti šia lengvata skaičius kasmet vis mažėjo, antai 1928 m. tokių naujokų buvo tik apie 100, tai sąlygojo ir šiaip neilgas tarnybos kariuomenėje laikas (1–1,5 m.).

Straipsnio autorius padarė tokią išvadą: „Prieššaukiamasis mokyklinės jaunuomenės kariškas rengimas yra neatskiriama Estijos karo sistemos

dalis ir jis vykdomas priverstine tvarka, remiantis veikiančiais įstatymais. Kasmetinis rengiamųjų mokinių skaičius maždaug yra 8000, iš kurių 83% yra aukštesniųjų mokyklų mokiniai ir 17 % - specialiųjų mokyklų mokiniai. <...> Nemokyklinės jaunuomenės rengimas yra privačių organizacijų rankose; jis yra nepriverstinis ir necentralizuotas¹².

Rusiškos knygos „Mokykla ir gynyba“ recenzija¹³ paskelbė kriptoni- mu V. S-tis pasirašęs autorius. Recenzentas pabrėžė, kad, nors knygutė buvo agitacinio pobūdžio (kaip ir visos sovietinės knygos), tačiau ji suteikė šiek tiek duomenų apie jaunimo karinį rengimą Rusijoje. Nurodė, kad autoriui trūko objektyvumo rašant apie ginklavimąsi: „Paminėta, kad visos valstybės ginkluojasi, bet Rusija nepaliesta. Todėl būtų galima spręsti, kad Rusija nesiginkluoja. Tikrumoj taip nėra. Rusija taip pat ginkluojasi, rengiasi galimam kilti karui, be to, tasai ginklavimosi tempas yra gana spartus“¹⁴. Autorius pateikė duomenis iš tuometinės Rusijos eilinės „*piatiletkos*“ (penkmečio) plano. Jis turėjo du variantus: pirmasis buvo numatytas įvykdyti, jei bus tam palankios sąlygos ir todėl jo skaičiai buvo didesni. Karo reikalams jame buvo numatyta skirti 9,98 mlrd. rublių, tačiau ir antrasis variantas numatė nedaug mažiau – 9,81 mlrd. rub. Lėšų paskirstymas pagal šį variantą pateiktas 12 lentelėje.

12 lentelė

Rusijos karinio biudžeto dinamika 1928–1933 m.

Metai	Skiriama suma (mlrd. rublių)
1928 – 1929	1,763
1929 – 1930	1,837
1930 – 1931	1,941
1931 – 1932	2,065
1932 – 1933	2,204
Iš viso	9,81

¹² Ten pat. P. 44.

¹³ S-tis V. Knygos *В. Зейфист. Школа и оборона. Москва, 1931* recenzija// Mūsų žinynas, 1932, Nr. 84.

¹⁴ Ten pat. P. 318–319.

„Netiesiog karo reikalams skiriamų išlaidų galima rasti ir kitose srityse, pirmojoje eilėje ūkio srityje“¹⁵, – rašė recenzijos autorius. Pramonės vystymui skirta 16 mlrd. rub., iš jų chemijos pramonei – 1,4 mlrd. rub., metalurgijos – apie 4 mlrd. rub. Tai buvo sritys, turinčios daug bendro su ginklavimusi. Su tuo taip pat buvo susijusi automobilių bei traktorių gamyba. Autorius primena ir „*Osoaviachim'o*“ (*Общество содействия обороне, авиационному и химическому строительству* – Gynybos, aviacijos ir chemijos rėmimo draugija, veikusi 1927–1948 m., jos pagrindu vėliau susikūrė Savanoriškoji draugija armijai, aviacijai ir laivynui remti) „*piatiletką*“ – per 5 m. ši organizacija numatė įrengti apie 4000 mokymo centrų, kuriuose milijonai žmonių bus mokomi rikiuotės ir šaudymo, bus parengta 300 000 kavaleristų, įsteigta 30 aviacijos mokyklų; įsigyti tankų, lėktuvų, šarvuotųjų automobilių, cheminio karo ir apsaugos nuo jo reikmenų ir t. t. Taigi: „Bendrai *piatiletkos* planas apima nemaža sričių, kurių tiesioginis uždavinys stiprinti krašto karišką pajėgumą. Be to, tam tikslui skiriamos lėšos nenurodytos, kaipo tiesiog karo reikalams skiriamos“¹⁶. Recenzentas pabrėžė, „kad tie keli nesisematizuoti duomenys surašyti, kad knygutę skaitantieji galėtų papildyti autoriaus praleistą Rusijos ginklavimosi vaizdą. <...> Autorius rašo apie ginklavimosi augimą kapitalistinėse valstybėse ir pamini nepaprastą kulkosvaidžių skaičiaus padidėjimą; tankų prieš didįjį karą visai nebuvę, o dabar yra nemaža <...>. Autoriaus intencija aiški, tačiau tatai yra <...> ir Rusijoje“¹⁷. Recenzentas pabrėžė, kad knygos autorius atviresnis ten, kur kalba apie mokyklų reikšmę kariniame jaunimo auklėjime. Jis „čia jau neslepia, kad mokyklos turi būti tam tikslui panaudotos, o tik apgailėstauja, kad rusų mokytojai toli gražu neparengti tam darbui vykdyti, nes karišku atžvilgiu daugumoje jie yra bemoksliai. Kita tam kliudanti priežastis yra ta, kad senų mokytojų tarpe yra nemaža persiėmusių „smulkios buržuazijos pacifistine nuotaika“ <...> Todėl mokytojai turi būti perauklėti, <...> militarizuoti“¹⁸. Karo pripažinime knygos autorius irgi yra nenuoširdus, dvilypis: tik sovietinė Rusija galinti vykdyti

¹⁵ Ten pat. P. 319.

¹⁶ Ten pat. P. 319.

¹⁷ Ten pat. P. 319.

¹⁸ Ten pat. P. 319.

teisingus karus, na, dar kolonizatorių engiamos tautos. Visi kiti karai yra blogi, taigi ir to meto Lietuvos siekiai atvaduoti užgrobtas ir slavintas rytines savo sritis.

Platų apžvalginį straipsnį¹⁹ paskelbė kriptonimu J. T. pasirašęs autorius. Pateikiamos pagrindinės jo mintys atpasakojant ir remiantis autoriaus straipsnio struktūra.

Italija. Jau 1882 m. įsteigta šaudymo draugija jaunimui. Po I pasaulinio karo, 1919 m. vėl dėmesys koncentruojamas į jaunimo karinį rengimą. Įkurta keletas organizacijų: „*Tiro a segna Nazionale*“, „*Sursum Corda*“, „*Sodalici Sportivi*“ ir kt., kurių veiklos pagrindas – karinė mankšta, šaudymo, rikiuotės pratimų, lauko tarnybos, elgesio su ginklais, kautynių taktikos mokymas, o kartais – ir net kai kurių karinių specialybių suteikimas. Kiekviena organizacija reikalaujavo iš jos narių griežtos drausmės, turėjo savo programas ir numatytus išėiti plačius kursus, kurie buvo suskirstyti į atitinkamus mokymosi etapus. Išėjęs kursą, kiekvienas narys turėdavo dalyvauti pratybose, po to jis buvo laikomas išklausiuisi kursą ir tikrosios tarnybos kariuomenėje metu gaudavo tam tikrų lengvatų. 1924 m. visose technikos mokyklose buvo įvestos visiems privalomos disciplinos: šaudyba, cheminiai ginklai, radijo, telefono, telegrafo ryšiai. Neįsisavinę jų negalėdavo gauti mokyklos baigimo diplomo. Aukštosiose mokyklose karinio rengimo kursas irgi tuo metu jau buvo privalomas. 1925 m. visą karinį rengimą ėmė kontroliuoti diktatorius Benitas Mussolinis (*Mussolini*, 1883–1945). Jo iniciatyva buvo įkurta tautos milicija ir visos aukščiau minėtos organizacijos buvo įjungtos į ją. Jaunimas iki 14 m. priklausė „*baliloms*“, 14–21 m. – „*avangardams*“. Abiems grupėms buvo specialios karinio mokymo programos, privalomos visam italų jaunimui, taigi, nuo 14 m. visi jaunuoliai buvo ruošiami tarnybai kariuomenėje. Šeštadieniais antroji dienos pusė visiems dirbantiesiems buvo privalomo karinio ar kitokio visuomenei naudingo darbo pusdienis. Visiems buvo skiepijama karinė dvasia, tėvynės meilė, stipri drausmė, visiškas atsidavimas vadams ir aklas paklusnumas. Tokia veikla padėjo „sucementuoti“ tautą, tai pasireiškė 1935 m. kilus karui su Etiopija: „italų jaunuoliai viską pametę eina savanoriais, kad galėtų Italijai patarnauti. Nebaisūs jiems visi sunkumai, kurie jų laukia Afrikos

¹⁹ J. T. Jaunimo karinis rengimas kitose valstybėse// Mūsų žinynas, 1936, Nr. 133.

laukuose, jų noras ir didelis patriotizmas, o taip pat ir auklėjimo įtaka veda juos į atvirą kovą²⁰.

Prancūzija. „Prancūzai prieš didįjį karą į tautos, o ypač į jaunimo karinį rengimą labai skeptiškai žiūrėjo. Bet didysis karas juos pamokė. Jie pamatė, kad tik su gerai parengtais žmonėmis yra įmanoma įvairiausias sunkenybės nugalėti. Nors jaunuolis turi geriausių norų, puola kovos sūkurin, bet, nemokėdamas tinkamai naudotis ginklu ir gerai kariškai veikti, visada padarys neatsargų žingsnį ir žus“²¹. Po I pasaulinio karo visose mokyklose buvo įvestas karinis rengimas. Buvo išleistos instrukcijos netgi motinoms, kaip auginti ir auklėti vaikus, kad jie augtų sveiki, stiprūs ir mylėtų Prancūziją. Organizacijos, kurios propagavo jaunimo karinio rengimo klausimus, buvo valstybės itin vertinamos. Netoli ParYZiaus veikė garsi fizinio lavinimo instruktorius rengusi mokykla. Jos auklėtiniai rengdavo jaunimą būsimais kariais. Prancūzijoje sumaniai pilietiniam ugdymui buvo sumaniai panaudojama „jų garsi istorija ir garbinga praeitis“²².

Anglija. Anglija tautos karinio rengimo problemomis ėmė domėtis jau XIX a. II pusėje po Krymo karų. Visos mokyklos buvo priskirtos atitinkamoms brigadoms, kurios turėjo savo šaudyklas, rikiuotės aikštes, būstines, kai kurios – ir stovyklas. Prie aukštųjų mokyklų veikė karininkų kursai, kuriuos kasmet lankydavo apie 50 000 studentų, dirbdavo apie 2000 karo mokslų dėstytojų ir profesorių. Aukštosiose mokyklose gana kruopščiai buvo mokoma aviacijos pagrindų, paruošiama daug atsargos karininkų – lakūnų. Visoje šalyje aktyviai veikė šaudymo draugijos, kurių skyriai buvo kiekviename bent kiek didesniame kaime. Labai didelį vaidmenį vaidino skautų organizacija, kuri greta karinio rengimo skiepydavo savo nariams dorovės ir tėvynės meilę jausmą.

Vokietija. „Vokietija, pralaimėjusi karą, daug ko nustojo. Jai buvo apribotas kariuomenės skaičius ir uždraustas bet koks karinis rengimas. Tačiau vokiečiai nežiūrėjo to draudimo“²³. Jie sukarino beveik visas mokyklas, tai užmaskuodami nekalčiausio sporto kauke. „Visos mokyklinės

²⁰ Ten pat. P. 399.

²¹ Ten pat. P. 399.

²² Ten pat. P. 399.

²³ Ten pat. P. 400.

organizacijos bei šiaip jaunimo draugijos buvo paremtos tik kariška dvasia ir drausme. Vokiečiai puikiai suprato, kad toks santarvininkų uždraudimas yra noras palaidoti Vokietiją²⁴. Buvo sukurta daug organizacijų: „*Stahlhelm*“, „*Bergsbanner*“ ir kt., kuriose vyravo karinė dvasia. Organizacijoms priklausė visi suaugę vyrai, aišku, ir visi I pasaulinio karo dalyviai. Jos irgi maskavosi sportine, turistine-ekskursine veikla. Visas jaunimas, tiek mokyklose, tiek už jų ribų buvo mokomi naudoti ginklus. Mokyklose ir šeimose vyravo pilietinis-patriotinis auklėjimas. Mokyklose buvo daug mokytojų, I pasaulinio karo dalyvių, kurie mokinius auklėjo militaristine, revanšistine dvasia. „Dabartinis Vokietijos kancleris Hitleris, pamatęs, kaip senoji ir jaunoji karta yra apimta militarizmo dvasios, drįso pasipriešinti Versalio nuostatams, nes jis žinojo, kad jeigu bus blogai, tai vokiečiai neprieštaraudami neš visus sunkumus ant savo pečių“²⁵. Paskelbus karinės prievolės įstatymą, visas vokiečių jaunimas pasisiūlė savanoriais stoti į kariuomenę. Už kariuomenės ribų irgi buvo vykdoma intensyvi karinė propaganda. Universitetuose buvo įvestas privalomas karinis rengimas, organizuojamos karinės stovyklos vasaros atostogų metu. Visur buvo akcentuojami Adolfo Hitlerio (*Hitler*, 1889–1945) žodžiai: „jeigu Vokietijai reikės kariauti, tai kariaus ne kareiviai, bet kariaus vokiečių tauta: seni ir jauni, o taip pat ir moterys. Reikia visiems mokytis, nes kai reikės kariauti, vėlu bus mokytis“²⁶. Žinome, kad paties Hitlerio grubios politinės ir karinės klaidos neleido Vokietijai įtvirtinti II pasaulinio karo pradžioje pasiektų ženklių laimėjimų.

JAV. „Ten įvairios mokyklos ne tik mokslą duoda, bet paruošia karius specialistus, pav., ryšininkus, kepėjus ir t. t. Visi tie specialistai labai reikalingi kariuomenei. Ten iš pat mažens vaikai pratinami prie karinio gyvenimo <...>. Kiekviena mokykla išeina karinį mokymą. Yra visa eilė aukštųjų mokyklų <...>, kur karinis mokymas labai intensyvus. Ten vis klausytojai dėvi uniformą, gyvena kariškoje drausmėje, kiekvieną vasarą būna po 6 savaites stovykloje ir praktikuojasi būti vadais. Mokslas tęsiasi 4 metus. Be to, yra ir tokių mokyklų, kuriose, išėjus tam tikrą kursą, mokiniai pakeliami į atsargos karininkus. Tokios mokyklos turi savo kariškus

²⁴ Ten pat. P. 400.

²⁵ Ten pat. P. 400.

²⁶ Ten pat. P. 400.

mokytojus, ginklų kabinetus ir šaudyklas, ir įvairiausias kitas karinio mokymo priemones. Gimnazijose yra įvesti junjorų divizionai. Ten yra jaunuoliai nuo 14–18 m. Aukštesiose mokyklose yra senjorų divizionai.

Moterys rengiamos ne mažiau intensyviai, kaip vyrai; jos atlieka pratimus, mokosi taktikos, sanitarijos ir kitų dalykų.

Vyrai, baigę karinio rengimo kursą gerai, gauna kareivių laipsnius ir skiriami stovyklose jau kitų mokyti. Stovyklų skaičius, kur rengiami įvairūs karo reikalų specialistai, yra didelis. Dar veikia eilė įvairių administracijos kursų, kur mokoma visas kariuomenės administravimo darbas. Visi tokie kariški kursai, rateliai bei stovyklos yra pagrįsti sveika karinio mokymo dvasia²⁷.

Lenkija. Karinis rengimas buvo intensyvus. Mokytojams buvo organizuojami karinio rengimo kursai, ypač sustiprintas karinis rengimas mokytojų institutuose ir seminarijose. Mokyklose kariniam rengimui buvo skiriama po 4–5 valandas per savaitę. Karinis rengimas vykdomas ir šaulių, skautų bei kt. organizacijose.

SSSR. „Bolševikai suprato, kad gerai paruošta karui tauta gali duoti labai daug naudos. Todėl visose aukštesnėse mokyklose karinis rengimas yra būtinas. Kiekvienas rusų moksleivis kiekvienais metais turi išbūti stovykloje bent 3 mėnesius <...>. Jie nori parengti gerų šaulių, išmokyti artilerijos, šaudymo, bendrųjų kautynių, aviacijos ir t. t. Kaip matyti, jie nori karį padaryti visų sričių žinovu, kad jis galėtų kiekvienu atveju, jei ne vieną, tai kitą darbą dirbti“²⁸.

Šveicarija. Karinis rengimas turėjo senas tradicijas. Valstybėje nebuvo reguliarios kariuomenės, bet veikė daug karinių draugijų, kuriose buvo mokoma karinių dalykų, šaudymo. Šveicarijos gyventojai – puikūs šauliai. Visi gyventojai turėjo šautuvus ir esant reikalui visi galėjo būti pakviesti ginti šalies.

Ispanija. Ispanijoje kariniu rengimu imta rūpintis neseniai. Kiekviena mieste įsteigtos karinių disciplinų mokymo mokyklos, į kurias nurodytu tvarkaraštyje laiku kas savaitę ateidavo visų miesto mokyklų mokiniai.

Švedija. Savanoriškai karinio rengimo Švedijoje imta mokyti 1904 m. Privalomas karinis rengimas imtas realizuoti nuo 1916 m.

²⁷ Ten pat. P. 400–401.

²⁸ Ten pat. P. 401.

Rumunija. Privalomas karinis rengimas įvestas visiems jaunuoliams nuo 17 m.

Turkija. Karinis rengimas mokyklose įvestas nuo 1928 m. Kiekvienų mokslo metų pradžioje, derinant su mokymusi, buvo organizuojamos apie mėnesį trunkančios įvairios karinės žaidynės.

Japonija. „Japonija, kur militarizmo dvasia taip ryškiai viešpatauja visose gyvenimo srityse, turi labai tobulą karinio rengimo sistemą. Japonija nori pasidaryti pirmąja valstybe Azijoje ir net konkuruoti su kitomis pasaulio valstybėmis. <...> Ten įvestas karinis mokymas ir aukštesnėse, ir pradinėse mokyklose. Kariškai rengti berniukus pradedama jau nuo 14 m. amžiaus. Aukštesnėse klasėse mokosi 10 % visų <...> berniukų. Japonai juos rengia kaip būsimus karininkus. Žemesniųjų mokyklų berniukai <...> rengiami eilinių kariuomenės pareigoms. Jaunimas, išėjęs karinio rengimo kursą, turi įvairių pirmenybių“²⁹.

Pabaltijo valstybės. „Mūsų kaimynai latviai, estai, suomia, toje srityje taip pat daug dirba, nes niekas nežino, kad gali būti priešų užpultas.

Mes toje srityje esame truputį atsilikę. Nors mūsų gimnazijose ir yra karinio rengimo pamokos, bet dar joms nėra tokios dirvos, kokia turėtų būti. O antra, ne visi gali gimnazijas lankyti, todėl išeina, kad didžioji dalis mūsų jaunimo iki stojimo į kariuomenę mažai teturi supratimo apie kariškus pratimus.

Tiesa, mes turime šaulių sąjungą, bet ten yra vyrai, jau moką vartoti ginklą, tarnavę kariuomenėje“³⁰.

Konkrečiu ir charakteringiausiu nenutrūkstamo karinio lavinimo pavyzdžiu B. Vosylius laikė Italiją. B. Musolinio energingos veiklos dėka nuo 1925 m. karinis auklėjimas Italijoje buvo inkorporuotas į tautinį auklėjimą, kaip esminė jo dalis. „Jis pradedamas vykdyti nuo to momento, kada vaikas jau suvokia paprasčiausias gyvenimo tiesas (kūdikystės amžiaus pabaigoje) ir vykdomas iki tol, kol pilietis sugeba vartoti ginklą“³¹.

„Karinis ugdymas Italijoje skirstomas trimis periodais.

Pirmas periodas apima prieššaukiamąjį rengimą, kurio tikslas parengti pilietį kariniais principais fiziškai ir morališkai, teikiant reikalingų žinių stojant į kariuomenę.

²⁹ Ten pat. P. 401–402.

³⁰ Ten pat. P. 402.

³¹ **Vosylius B.** Karinis visuomenės auklėjimas// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 5. P. P. 675.

Nuo 8 iki 14 m. vaikai rengiami daugiausiai karinio nuteikimo pagrindais, siekiant išugdyti karinę dvasią ir iškiepyti vaikams karinio gyvenimo pamėgimą, dažnai palaikant kontaktą su ginkluotomis pajėgomis, primenant garsią tautos praeitį, karines tradicijas ir t. t. Šiuos uždavinius vykdė tautinė organizacija „*Balilla*“. Jai kandidatus parengia vaikų 6 - 8 m. organizacija „*Figli della Lupa*“ („Vilkės vaikai“). Šis vardas gražiai surištas su Romos įkūrimo – Romulo ir Remo mitologija. Iš *balillų* išauga *avangardistai*. Tai 14–18 m. kariškai rengiamas jaunimas, derinantis šią darbą su gimnastika ir sportu. Nuo 18 m. iki kariuomenės karinis rengimas vyksta *jaunujų fašistų* eilėse ir yra techniškai profesionalinio pobūdžio.

Antrasis periodas apima karinį rengimą kariuomenėje <...>, kur pietis pasidaro tikru karo dalykų žinovu-kariu.

Trečiasis periodas apima atsarginių rengimą <...>. Kaip matome, karinis lavinimas Italijoje yra tikrai sistemingas, nepaliaujamas: toks, kokio reikalauja karinio ugdymo pedagogika³². Bėda ta, kad Italijoje karinis rengimas buvo vykdomas ne šalies gynimo tikslu, o, susidėjęs su fašistine Vokietija, svajota apie viešpatavimą pasaulyje.

Kriptonimu R-as pasirašęs autorius rašė³³ apie tai, kad Vokietijos studentų organizacijos ir Raudonojo Kryžiaus susitarimu visoms studentėms tekdavo išeiti privalomą priešlėktuvinės ir priešcheminės apsaugos kursą. I semestre 8 valandos buvo skiriamos supažindinimui su pirmosios medicininės pagalbos teikimu, II semestre ir vasaros atostogų metu 24 val. studentės buvo rengiamos sanitarinei tarnybai Raudonojo Kryžiaus rinktinėse ir būriuose. Kitiuose semestruose irgi buvo skaitomos teorinės paskaitos, vedamos pratybos ir atliekama 3 mėnesių praktika ligoninėje. Tik išėjusioms šį kursą studentėms buvo leidžiama baigti mokslus, laikyti valstybinius savo specialybės egzaminus.

Kriptonimu P. I. pasirašęs autorius rašė apie SSRS „Osoaviachim“ą. „Per paskutinius trejus metus skyrių tinklas nepaprastai padaugėjo, jau vien tik iki š. m. pradžios „Osoaviachim“o“ žinioje buvo daugiau kaip 150 Aero klubų. <...> 1936 m. buvo įsteigta įvairiose krašto vietose net 600 bokštų su parašiuotais šokti, iš kurių pratinosi apie 1 406 000 vyrų. 1936 m.

³² Ten pat. P. 675.

³³ A. R-as. Vokietija. Studentės rengiamos priešlėktuvinei apsaugai// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 2.

„Osoaviachim“ turėjo 240 sklandytuvų ir buvo paruošta apie 2000 sklandytųjų, kurių dabar priskaitoma daugiau kaip 20 000; tai būsimoji civilinės aviacijos lakūnai.

Taip pat nemažai „Osoaviachim“ organizacija yra nuveikusi ir <...> vandens sporte. Tam tikslui didesniuose centruose – Leningrade, Dnepropetrovske ir kt. yra įsteigti jachtklubai, kurie savo žinioje turi 12 didelių mokomųjų laivų ir 390 katerių. Jojimo sportui <..> yra suorganizuota apie 500 klubų. Ši organizacija vyriausybės visokiais būdais remiama, nes raudonoji armija susilaukia iš jos jau žymiai apmokytų <...> specialistų³⁴.

R-is rašė³⁵, kad Vengrijoje karinis rengimas buvo privalomas. Prie švietimo ministerijos veikė „Fizinio auklėjimo krašto taryba“ – patariamasis ir kontroliuojantis organas, kurio pirmininką skirdavo valstybės vadovas. Jos sudėtyje – skautų, atsargos karių organizacijų atstovai, kadriniai karininkai. Vienas iš jų, paskirtas karo ministro, tapdavo tarybos vicepirmininku ir turėjo inspektoriaus teises. Jo žinioje, per karinių brigadų vadovybes buvo apygardų karinio ir fizinio auklėjimo inspektoriai, paprastai generolai. Pastarųjų žinioje buvo apskričių inspektoriai, kadriniai karininkai. Apygardų ir apskričių inspektoriai kartu būdavo ir karo komendantai, jie rūpinosi naujokų šaukimu, atsarginių registracija. Į karinį rengimą buvo įtraukiami vaikinai nuo 12 iki 21 m. Pradinėse mokyklose mokiniai buvo mokomi be ginklų ir elementariai apmokomi kaip šauliai. Vidurinių mokyklų mokiniai buvo mokomi elgtis su ginklu, rikiuotės pratimų. Aukštųjų mokyklų programose buvo karinis skyriaus mokymas, sunkiojo kulkosvaidžio aptarnavimas; klausytojai buvo rengiami skyrių ir būrių vadais. Specializacija pagal ginklo rūšis buvo realizuojama vasaros atostogų metu, 8 savaitių stovyklose.

Skautai Vengrijoje pagal amžių buvo suskirstyti į 2 grupes: jaunesnieji – 8–12 m. amžiaus, kuriems karinis rengimas nebuvo privalomas, ir vyresnieji – 13–18 m. amžiaus. Pastarųjų karinio rengimo programoje buvo pratimai vietovėje, kariniai žaidimai. Skautų sąjunga tuo metu turėjo 764 skyrius su 47 000 skautų. Kai kurie skyriai kultivavo sklandymą, turėjo 17 sklandytuvų.

³⁴ P. I. SSSR. „Osoaviachim“ o“ dešimtmetis// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 4. P. 367.

³⁵ R-is. Karinis rengimas Vengrijoje// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 5.

Nesimokantį ir skautų sąjungai nepriklausiusį jaunimą jungė karinė organizacija „*Zevente*“, kuriai tiesiogiai vadovo generolas, fizinio auklėjimo krašto tarybos vicepirmininkas. Ši organizacija buvo suskirstyta į 3 grupes: a) 12–15 m. amžiaus berniukai buvo rengiami pagal pradinį mokyklų karinio rengimo programą; b) 16–18 m. amžiaus vaikinai buvo rengiami pagal vidurinių mokyklų pradinio karinio rengimo programą; c) 19–21 m. amžiaus jaunuoliai buvo rengiami pagal kiek suprastintą aukštųjų mokyklų studentų karinio rengimo programą. „*Zevente*“ turėjo 700 000 narių. Juos mokė kadriniai ar pensijoje esantys karininkai bei instruktorių kursų baigusieji organizacijos nariai. Mokymai vykdavo sausio - birželio ir rugsėjo – gruodžio mėnesiais. Pirmosios dvi grupės dirbdavo po 3 valandas per savaitę, trečioji – 6 val. „*Zevente*“ nariai buvo rengiami kaip būsimieji pėstininkai ten, kur stovėdavo atitinkamos kariuomenės dalys, trečiosios grupės nariai buvo mokomi pagal kavalerijos, artilerijos, aviacijos, snaiperių ir ryšių tarnybų rengimo programas.

Baigusiujų būtinąją karinę tarnybą karių tobulinimu rūpinosi šaulių sąjunga, jungusi vyrus nuo 21 m. amžiaus. Ten kur atsirasdavo pakankamai norinčių, buvo steigiami ir moterų skyriai. Geležinkelių ir pašto tarnautojai turėjo atskirus šaulių būrius. Tiek šalies centre, tiek apygardose, tiek skyriuose šauliams vadovaudavo kadriniai karininkai.

Be to, kas paminėta, dar veikė kita panaši organizacija – Krašto apsaugos sąjunga („*Magyar orşagos vedero egylet*“), turėjusi panašius uždavinius, kaip ir šaulių sąjunga.

Vengrijos Aeroklubas jungė 40 aviacijos klubų. Juose savo narius mokė skraidyti lėktuvais, sklandytuvais, oro balionais, propagavo aviacijos idėjas visuomenėje, organizuodavo priešlėktuvinės apsaugos kursus.

1920 m. Vengrijoje buvo įsteigtas „*Vitez*“ ordinas. Jo nariais galėjo tapti buvusios Austro-Vengrijos kariai krikščionys, apdovanoti už kovas fronte auksiniu ar I klasės sidabrinu narsumo medaliais. Kiekvienas ordino narys gaudavo bajorišką titulą ir nemokamai žemės sklypą bei pašalpą ūkio įkūrimui: karininkai – iki 25 ha, eiliniai – iki 10 ha žemės. Ordine buvo 12 000 narių, iš jų – 3000 karininkų. Ordino uždavinys – ginti valstybę nuo vidaus ir išorės priešų, remti vyriausybės veiklą visose srityse.

G. K. taip pat paskelbė išsamų straipsnį³⁶ apie karinį rengimą užsienyje.

³⁶ G. K. Prieššaukiamasis parengimas svetur// Kardas, 1935, Nr. 5.

Prancūzija. Tikroji karo tarnyba – 1 metai. Naujokai šaukiami 2 kartus per metus. Prieššaukiamasis rengimas nebuvo visiems privalomas. Jis buvo 2 lygių: *préparation militaire élémentaire* (elementarusis karinis rengimas) ir *préparation militaire supérieure* (aukštasis karinis rengimas). Elementarusis karinis rengimas – neprivalomas, jį organizuodavo fizinio tautos auklėjimo departamentas (*Sous-Sécrtariat de l'éducation nationale*). Šis rengimas buvo taip pat dviejų lygių. Pirmajame lygyje apsiribodavo fizinės mankštos mokymu. Šį mokymą baigusieji gaudavo fizinės brandos atestatą (*brevet d'aptitude physique*). Antrojo lygio rengimas buvo sudėtingesnis. Juo buvo siekiama parengti kandidatus į pulkų mokomašias kuopas. Šį mokymą baigusieji gaudavo elementariojo karinio rengimo brandos atestatą (*brevet de préparation élémentaire au service militaire*). Be to, buvo ir specializuotų, su tam tikromis ginklų rūšimis ar tarnybotomis susijusių brandos atestatų. Turėjusieji tokius brandos atestatus pagal savo ginklo rūšį galėjo rinktis vieną ar kitą kariuomenės dalį. Jie buvo laikomi *ex officio* priimtais į mokomašias kuopas ir po 4 mėn. galėjo būti pakelti grandiniais. Kartu su atestatu klausytojas gaudavo ir specialų ženklelį. Elementarusis karinis rengimas buvo privačių draugijų rankose. Visos jos buvo sujungtos į bendrą fizinės mankštos ir karinio rengimo draugiją. Joje 1932 m. buvo 450 000 narių, tarp jų – 390 000 garbės narių ir tik 25 000 narių dalyvaudavo karinio rengimo užsiėmimuose. Kiti užsiėmėdavo tik sportu. Mokytojai – instruktoriai būdavo atsargos karininkai, tik nedidelis skaičius – kadriniai karininkai. Mokymas per metus trukdavo 36 valandas. 1932 m. baigiamuosius egzaminus laikė 25 377 asmenys, iš jų 7100 gavo I lygio, o 17 041 II lygio atestatus. Aukštasis karinis rengimas buvo tvarkomas krašto apsaugos ministerijos, jo tikslas buvo parengti besimokantį jaunimą stoti į atsargos karininkų mokyklas. Sėkmingai išėję mokymo kursą aukštojoje mokykloje, jaunuoliai būdavo priimami aspirantais ir 6 mėn. mokomi karo mokyklose, dar 6 mėn. stažuodavosi kariuomenėje. Aukštosiose mokyklose dėstydavo kadriniai karininkai ir puskarininkiai. 21 aukštojoje mokykloje karinis mokymas buvo privalomas, o 300 – laisvai pasirenkamas. Programa numatė 12 pusdienių tarnybai lauke ir 240 val. klaseje, iš kurių 90 val. – fizinei kultūrai. Mokymas trukdavo 2–3 metus. 1932 m. iš 17 678 aukštąjį karinį parengimą lankiusių jaunuolių baigiamuosius egzaminus laikė 5110 ir tik 1348 sėkmingai išlaikė. Taigi į aukštąjį karinį rengimą Prancūzijoje buvo žiūrima itin atsakingai.

Vokietija. Vokietijos reguliarioji kariuomenė (*Reichswehr*) 1933 m. pabaigoje turėjo apie 260 000 puikiai parengtų karių. 1934 m. balandžio mėn. buvo priimta apie 80 000 savanorių, spalio mėn. - apie 60 000. Likusieji tinkamo amžiaus jaunuoliai buvo nusiųsti į sukarintas darbo stovyklas. Tokiu būdu buvo bandoma įvesti visuotinę karo prievolę. Ikišaukiamasis karinis rengimas Vokietijoje buvo 3 pakopų: a) 6–16 m. vaikai būdavo įjungiami į programą *Jugendsport*, kur vyravo fizinės mankšta; b) 15–17 m. jaunuoliai dalyvavo programoje *Geländesport*, kurioje daug laiko būdavo skiriama vietovės kariniam naudojimui, kliūčių nugalėjimui, žygiams, šaudymui ir t. t.; c) nuo 18 m. iki šaukimo į kariuomenę visi jaunuoliai dalyvaudavo programoje *S. A. Sport*, kurioje išeidavo individualaus karinio rengimo programą. Todėl 12 mėn. tikrosios karo tarnybos vokiečių kareivio parengimui visiškai pakakdavo.

Italija. Tikroji karo tarnyba truko 18 mėn. Metinis naujokų kontingentas – apie 400 000 žmonių, kariuomenėje iš tikrųjų tarnaudavo apie 150 000 žmonių, kiti buvo paliekami rezerve, nes visi būdavo praėję privalomą karinį rengimą.

SSSR. Karo prievolinkais buvo laikomi vyrai nuo 22 iki 27 m. amžiaus. Šauktinis burtų keliu patekdavo arba į reguliariąją kariuomenę, kurioje pagal ginklo rūšį reikėdavo tarnauti 2, 3 ar 4 m., arba į teritorinę kariuomenę, kurioje per 5 metus turėdavo atlikti 8 ar 11 mėn. tarnybą, arba į naujokų rezervą, kuriame per 5 metus reikėdavo atlikti 6 mėn. tarnybą. Nuo 20 iki 22 m. amžiaus visas jaunimas kasmet po 1 mėn. dalyvaudavo karinėse stovyklose. Atsarginių mokymas (iki 40 m. amžiaus) buvo sutelktas organizacijoje „Osoaviachim“.

Lenkija. Lenkijoje privalomai tarnauti kariuomenėje reikėjo 2 m. Karo prievolė žmogui tęsėsi 40 metų: 2 m. – tikroji karo tarnyba, 28 m. rezerve ir 10 m. teritorinėje gynyboje. Iš 350 000 naujokų kontingento į tikrąją karo tarnybą kasmet buvo pašaukiama 110 000. Įskaičius reguliariosios kariuomenės, policijos ir pasienio apsaugos dalinių kontingentą Lenkijos kariuomenę taikos metu sudarė 250 000 žmonių. Ikišaukiamasis karinis rengimas buvo privalomas besimokančiam jaunimui, nesimokančiam – savanoriškas. Būdami rezerve atsarginiai buvo kviečiami į 14 savaičių, o karininkai – į 36 sav. trukmės mokymus.

1937 m. pasirodė vyr. ltn. Broniaus Juškio knyga apie jaunimo karinio rengimo būklę užsienyje. 1938 m. buvo išleistas II-sis jos leidimas³⁷. Knyga buvo skirta gimnazijoms, aprobuota Švietimo ministerijos Knygų tikrinimo komisijos. Joje aprašomas jaunimo karinis rengimas Prancūzijoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, SSRS, Vokietijoje, Italijoje, Anglijoje, JAV, Japonijoje. Knygoje buvo pateikta karinio rengimo istorija konkrečiose valstybėse, karinis rengimas mokyklose, programos, organizavimas, vykdymas, karinis rengimas už mokyklos ribų.

Paskutiniame dideliame straipsnyje³⁸, paskelbtame karinėje periodikoje apie užsienio valstybių karinio rengimo organizavimą, A. Š-a aptarė tuometinės Vokietijos karinio auklėjimo sistemą. Vokietijos fiureris Adolfas Hitleris savo veikale „*Mein Kampf*“ iš mokyklos reikalavo, kad ji jaunuolį pirmiausia išauklėtų fiziškai stiprų ir didesnę dėmesį skirtų ne žinioms, bet auklėjimui: išlaikyti paslaptį, būti ištikimam, mokėti pasiaukoti, būti pasitikinčiu savimi; skelbė kovą išdavikams ir apsileidėliams. Tad ir tuometiniai Vokietijos švietimo vadovai teigė, kad „vokiečių mokyklos pradai turi būti tautinėje bendruomenė. Totalinė mintis turi išbraukti individualų liberalistinį galvojimo būdą. Reikalaujama atsisakyti nuo bolševizmo, liberalizmo. Bet taip pat ir nuo perdėto liguistiško žmoniškumo teisių supratimo <...> ir iš viso priešinasi prieš nedidvyrišką ir materialią gyvenimo supratimą.

Karinė prievolė nelaikoma našta, bet garbinga ir teisėta pareiga. Mokykla <...> turi mokiniams įskiepyti tvirtą valią ir tautinės garbės supratimą. Mokyklos auklėjimo uždavinys yra karinės dvasios auklėjimas. Kiekvienas vokietis jaunuolis, išeidamas iš mokyklos, privalo karinę prievolę statyti aukščiausia garbės pareiga ir turi gailėtis tų, kurie dėl fizinio silpnumo ar kitų aplinkybių negali vykdyti tų pareigų. <...> Mokytojai neturi būti vien priemonė žinioms teikti, o visų pirma turi būti auklėtojai ne atskirų individų, bet auklėtojai individų tautai ir džiaugsmingai savarankiškai tautos tarnybai. Mokytojas turi turėti karinių žinių, turi mokėti kariniai politiškai galvoti ir jausti, kad galėtų savo mokiniuose sukelti tikrą karinę dvasią. Mokytojas į karą turi žiūrėti ne kaip į nepakenčiamą blogybę, bet kaip

³⁷ Juškys B. Jaunuomenės karinis rengimas svetur. Kaunas: Sakalas, 1938.

³⁸ A. Š-a. Mokykla ir karinis auklėjimas// Kardas, 1938. Nr. 21.

į nepakeičiamą gamtos dėsnį ir griežtai atmesti šūkį „Niekada daugiau karo“. Pacifizmas yra ne kas kitas, kaip bobiškumas. Su naujomis gyvenimo pažiūromis mokytojas visus mokymo dalykus pripildo karinės dvasios. Jaunuomenė turi suprasti, kad negalima ginti tautiškumo, kultūros ir gyvenimo erdvės kitaip, kaip tik visai tautai susijungus į tvirtą karinę bendruomenę. Karinė politinė galvosena vokiečių jaunuomenei turi išsiverbti į kraują, kad galėtų kiekviena vokiečių valdžia tvirtai pasitikėti visa tauta³⁹.

Taigi tuometinė auklėjimo Vokietijos mokyklose sistema buvo „paremta prieškariniais auklėjimo metodais ir senomis Prūsų tradicijomis“⁴⁰.

Autoriaus nuomone, tuo metu Lietuvoje „karinio auklėjimo srityje <...> padaryta žymi pažanga. Įvesta karinio rengimo katedra universitete ir kiek anksčiau karinio rengimo mokymas vidurinėse mokyklose. Taip pat atskirose organizacijose šis klausimas nėra užmirštas. Tačiau daugumoje pasitenkinama tik formaline karinio auklėjimo puse. Trūksta nuolatinės sistemos. Karinis auklėjimas vykdomas pripuolamai, pagal nuotaiką. Be to, dažnai ir užsimojimai nerealūs.

Kalbant apie karinį auklėjimą mokyklose, tenka pasakyti, kad dažnai trūksta bendros idėjos ir nuoseklaus plano. Karinis auklėjimas dažnai priimamas vien tik karinių dalykų mokytojui. Tuo būdu jaunimo karinis parengimas dažniausiai baigiasi technišku rikiuotės ir ginklų mokymu, o tik to visai nepakanka.

Visų laipsnių mokyklose programos yra labai plačios, **per daug bruka-**
ma žinių, o todėl ir pačių dėstomų dalykų gerai neišmokoma. Dėl progra-
mos platumo nebelieka laiko bet kuriam **auklėjimui**, juo labiau kariniam. Be to, ir pačius dėstomuosius dalykus ne visi mokytojai vienaip aiškina, pvz., kartais istorikai tą patį laikotarpį įvairiai aiškina ir retai jį jungia su mūsų valstybės politine idėja. Vieni auklėtojai skiepija karines idėjas, o kiti pacifistines. Tą pabrėždamas, neturiu tikslo kaltinti mūsų mokytojų. Jie buvo kitose sąlygose auklėjami ir yra susidarę kitokią galvosena. Tačiau gyvenamas laikas reikalauja tas pažiūras pakeisti ir eiti praktiškumo rodomu keliu.

Karinio auklėjimo klausimas valstybei yra labai svarbus ir opus. Vienas šiam reikalui paskirtas asmuo tikslo pasiekti negali. Reikalingas bendras

³⁹ Ten pat. P. 489.

⁴⁰ Ten pat. P. 489.

ir sutartinas visų veikimas. Šiandien <...> niekas neabejoja, kad karinis tautos jaunuomenės auklėjimas būtinai reikalingas, todėl mokytojai turi nuolat rūpintis, nors kartais jų pažiūros su tuo gali ir nesutikti⁴¹.

Mjr. V. Bulvičius rašė: „Mussolinio posakis: „Viskas tautai, nieko prieš tautą ir nieko šalia tautos“ – kritikuotinas. Tauta – žmonijos dalis ir turi prisidėti prie žmonijos kultūrėjimo (geriausia to žodžio prasme). Labai prastas tas gyvis, kuris myli tik save; geresnis tas, kuris myli bent savo šeimą; dar geresnis tas, kuris myli ir savo šeimą, ir savo tautą; geriausias betgi myli, be visa to, dar ir visą žmoniją. Tai ypatingai aukštos kultūros pažymys. Mūsų tauta turi siekti šio aukščiausio pasaulyje tobulybės laipsnio. Jei vis dėlto mes rengiamės kovoti dėl savo laisvės ir gyvybės, tai tik dėl to, kad be šių brangenybių ir mūsų tobulėjimas nėra įmanomas. Kiekvienas iš mūsų pačių galime paaukoti savo gyvybę, žinodami, kad ta auka šeimos, tautos ar žmonijos gerovei reikalinga“⁴². Praėjus truputį daugiau kaip 2 metams Lietuvos Aktyvistų Fronto Vilniaus štabo viršininkas, gen. št. mjr. Vytautas Bulvičius 1941 12 18, po žiaurių kankinimų buvo NKVD-istų sušaudytas Gorkio kalėjime⁴³.

Kriptonimu J. pasirašęs autorius išspausdino straipsnelį „Tautos mokykla“ žurnale⁴⁴ apie pilietinio ir tautinio auklėjimo problemų sprendimą Šveicarijoje. Tada (1938 m.) Šveicarijai kilo realus pavojus, kad trikalbė šalis gali suskilti: kaimyninės valstybės gali panorėti prisijungti „broliškąją dalį“ (itališkąją, prancūziškąją ar vokiškąją), nes taip jau buvo atsitikę su Čekoslovakija. Galėjo ir kurios nors šalies dalies gyventojai pareikšti tokį norą. Tad Šveicarijoje tai buvo numatyta jau anksčiau ir labai rimtai stengtasi ugdyti nuomonę, kad egzistuoja šveicarų tauta, kalbanti 3 skirtingomis kalbomis, stengtasi suartinti visų kalbų atstovus. Plačiai praktikuotos mokinių stovyklos kitoje kalbinėje aplinkoje, skatintas visų trijų kalbų mokėjimas.

⁴¹ Ten pat. P. 489.

⁴² Bulvičius V. Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994. P. 57. P. 224.

⁴³ Jakimavičius E. Apie autorių// Bulvičius V. Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994. P. 11.

⁴⁴ J. Pilietinis ir tautinis auklėjimas// Tautos mokykla, 1938, Nr. 24.

KAIP PRISIMENAMAS IR VERTINAMAS KARINIS PATRIOTINIS AUKLĖJIMAS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

Literatūroje randame užfiksuotų prisiminimų ar kitokių liudijimų apie Nepriklausomos Lietuvos suaugusiųjų, jaunimo ir vaikų organizacijų bei mokyklų karinę patriotinę veiklą.

Teigiamai dažniausiai prisimenama Lietuvos šaulių sąjunga, įkurta 1919 m. birželio 28 d. Jos tikslas – ginti Lietuvos nepriklausomybę¹. Šaulių sąjungos įkūrimo idėją išskėlė Matas Šalčius (1890–1940), jos struktūrą ir veiklos principus parengė Vladas Putvinskis (1873–1929). Būdama iš esmės savanoriško karinio gynybinio pobūdžio nepolitinė organizacija, ji priklausė Krašto apsaugos ministerijai, iš jos gaudavo lėšų (apie 500 000 litų kasmet). Nuo 1920 m. leido žurnalą „Trimitas“. Pagal struktūrą buvo suskirstyta į rinktines, kuopas, būrius ir skyrius. Nuo 1927 m. šaulių rinktinėse ir būriuose pradėtas kurti moterų skyrius. 1940 m. sąjungą sudarė 23 rinktinės (apie 1200 būrių), juose buvo virš 60 000 narių.

Daug dėmesio skyrė kultūrai ir sportui. 1939 m. Šaulių sąjunga turėjo apie 150 chorų, 100 orkestrų, šaulių teatrą, virš 400 dramos mėgėjų kuopelių, kelias dešimtis šaulių namų, sporto klubų. Miestuose ir didesniuose apskričių centruose buvo rengiamos šaulių dainų šventės ir sporto varžybos, kariniai pratimai ir paradai.

Šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkai buvo: V. Putvinskis – 1919–1922 m. ir 1928–1929 m., Vincas Krėvė-Mickevičius – 1922–1924 m., Stasys Šilingas (1885–1962) – 1924–1925 m., M. Šalčius – 1925–1926 m., gen. Teodoras Daukantas – 1926 m., prof. Liudas Vailionis (1886–1939) – 1926–1927 m. ir 1934–1935 m., Rapolas Skipitis (1887–1976) – 1927–1928 m., Antanas Žmuidzinavičius (1876–1966) – 1929–1934 m. Šaulių sąjungos viršininkai buvo Pranas Klimaitis (1885–1940) – 1922–

¹ Lietuvos šaulių sąjungos įstatai. Kaunas, 1919. P. 1.

1925 m., Mykolas Kalmantas-Kalmantavičius – 1925–1935 m. Nuo 1935 m. Centro valdybos pirmininko ir sąjungos viršininko pareigas ėjo LR Prezidento paskirtas Šaulių sąjungos vadas pulkininkas Pranas Salažius².

Kaip žinia, pirmoji lietuviška gimnazija buvo įsteigta 1915 m. rudenį Panevėžyje. Greitai tapusi autoritetingu Aukštaitijos mokslo židiniu, ši gimnazija buvo ir Lietuvos patriotų ugdymo įstaiga. Kazys Pabedinskas prisimena: „1920 metų pradžioje šaulių būrys susiorganizavo ir Panevėžyje. Daug vyresnių gimnazijos mokinių įstojo į šaulius. Sumelavęs metus, buvau priimtas ir aš...“

Po bolševikmečio Panevėžio apylinkėse atsirado visokių banditų, ir milicija viena negalėjo su jais susidoroti. Mūsų darbas ir buvo pagelbėti milicijai. Šalia to, važinėjome į apylinkės valsčius agituoti jaunus vyrus stoti savanoriais į Lietuvos kariuomenę. <...>.

Panevėžio būrio vadu buvo Antanas Valavičius, septintos klasės mokinys. 1920 metų rudenį Piniavos šaulys vijosi banditą. Susišaudė, ir abu žuvo. Į šaulio iškilmingas laidotuves buvo pakviestas Antanas Valavičius. Visi laidotuvių dalyviai buvo sužavėti prie kapo pasakyta jo kalba. Klebonas kviečia Valavičių į kleboniją pietų. Tas dėkoja ir atsikalbinėja, kad skubiai turįs sugrįžti į Panevėžį. Iš tikrųjų, kaip jis pasakojo, ne skubus reikalas vertė grįžti, bet kiauros kelnės. Kapuose su lietpalčiu buvo gerai, bet klebonijoje reiks nusivilkti, bus gėda, kad Panevėžio būrio vado kiauros kelnės.

Buvo sunkūs, vargingi Lietuvos nepriklausomybės pirmieji metai. <...>.

1920 metais rudenio pabaigoje lenkų spaudimas visame fronte buvo toks didelis, kad prireikė siųsti ir šaulius į frontą. Panevėžio šaulių būrio vadas gavo įsakymą pasiųsti būrį šaulių į Uteną <...>. Iš Utenos <...> mus pasiuntė į Saldutiškio dvarą, Švenčionių apskritį. Apsigyvenome dvaro rūmuose. Mūsų būrio vadu buvo Povilas Tyrulis, Panevėžio gimnazijos mokinys <...>. Mėnesį išbuvus Švenčionių apylinkėje, mus pakeitė naujai atvykę šauliai. <...>.

1922 metais Antanas Valavičius baigė gimnaziją ir išvyko į Kauną, į Lietuvos universitetą. Sušaukė prieš išvykdamas šaulių būrio susirinkimą

² Vyžintas A. Visuomenės organizacijos: šauliai, pavasarininkai, angelaičiai// Vyžuonos. Utena, 2006.

ir liepė išsirinkti naują Panevėžio šaulių būrio vadą. Tuo vadu vienbalsiai buvau išrinktas aš.

1923 metų sausio mėnesį sukilimas Klaipėdoje. Gavau įsakymą pasiųsti keletą šaulių sukilėliams padėti³.

Šiuos atsiminimus papildė Petras Lelis: „Mūsų gimnazijoje šaulių būrį organizavo VII klasės mokiniai K. Augis ir J. Aperavičius, o būrio vadu buvo A. Valavičius. <...>. Prasiveržę per frontą tarp Giedraičių ir Dubingių apie 600 lenkų raitelių, vad. „*Tatarska jazda*“, pasirodė prie Kavarsko ir artinosi prie Kėdainių.

Gimnazijos šaulių vadovai J. Elisonas ir A. Valavičius energingai ėmė ruošti šaulių būrius vietos apsaugai ir pagalbai kariuomenei. Panevėžyje buvo daug lenkuojančių, o apylinkėje – daug lenkų dvarininkų kurie, kaip *POW* agentai tik ir laukė lenkų raitelių pasirodymo. Mūsų kariuomenės, apart komendantūros, mieste beveik nebuvo – visa kariuomenė buvo išsiųsta į frontus.

Susitarus su komendantu kpt. T. Chodakausku, šauliai perėmė visas sargybas mieste, kiti patruliavo naktimis gatvėse. Vienas gimnazijos šaulių būrys, vadovaujant P. Tyruliui, buvo pasiųstas Utenos kryptimi <...>. Šiame būryje tarp lietuvių buvo ir 5 žydai gimnazistai šauliai, bet keturi iš jų po pirmo ugnies krikšto „susirgo“ ir buvo evakuoti į Panevėžio ligoninę. Ten veikė dar du gimnazistų šaulių būriai. Tuo laiku gimnaziją lankyti nebuvo kada, nes dieną reikėjo eiti rikiuotės ir šaudymo pratimus, o naktį – į sargybas. Ginkluotas šaulių pasirodymas gatvėse darė įtakos lenkuojantiems ir bolševikuojantiems. Kai apie 100 šaulių praeidavo rikiuotėje gatvėje, jautėm, kad yra šiokia tokia jėga. Dieną ir naktimis sargybas ėjom prie kariškų sandėlių, išdinės, kalėjimo, Montvilos fabriko, kariuomenės duonos kepyklos, Plūkių aerodrome, geležinkelio stotyje. Vyresni šauliai patruliuodavo ir darydavo kratas. <...>. Sargybos viršininkai buvo kareiviai⁴.

Taigi, nepriklausomybės pradžioje Šaulių sąjungos nariai atliko daug reikalingų Lietuvai kariuomenės, policijos, žvalgybos funkcijų. Beje, ci-

³ **Pabedinskas K.** Mokslas Panevėžyje// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007. P. 138–139.

⁴ **Lelis P.** Gimnazijoje// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007. P. 150–152.

tuojuomoje knygoje užsimenama, kad mūšyje su „*Tatarska jazda*“ žuvo net 6 Ramygalos gimnazistai – šauliai...

Nemaža prisiminimų literatūroje randame ir apie skautus. Skautai⁵ - vaikai ir jaunuoliai, organizuoti pagal tam tikrą nemokyklinio auklėjimo sistemą. Skautų organizacijų veikloje dalyvauja paprastai 8–18 m. amžiaus vaikai ir jaunuoliai. Jiems vadovauja suaugę vyresnieji vadovai – skautininkai. Atskirai veikia berniukų (*boiskautų*) ir mergaičių (*gerlskaučių*) organizacijos. Pirmosiose daug dėmesio skiriama fiziniams pratybooms, turizmui, kariniams žaidimams, mergaičių organizacijose – namų ruošos, vaikų priežiūros, ligonių slaugymo įgūdžių ugdymui. Tarptautinio skautų komiteto vykdomasis biuras yra Ženevoje, skaučių – Londone. Pirmoji skautų organizacija buvo įkurta Anglijoje plk. Roberto Stivensono Smito Badeno-Povelio (*Baden-Powell*, 1857–1941) iniciatyva. Skautų judėjimas greitai plito visose modernesnėse šalyse. Antai Rusijos imperijoje skautų organizacijos imtos steigti 1909 m., 1917 m. jos turėjo apie 50 000 narių. Pirmosios lietuvių skautų organizacijos įkurtos tuomet dar moksleivio Petro Jurgėlos iniciatyva: 1917 m. – Voronežo, 1918 m. – Vilniaus lietuvių gimnazijose. Pastarojoje organizacijoje buvo 80 berniukų ir 40 mergaičių. Skautų judėjimas greitai plito. 1922 m. buvo įkurta Lietuvos skautų asociacija. Jos vadovas 1922–1925 m. buvo gydytojas Jurgis Alekna (1873–1952), 1925–1930 m. – Aleksandras Stulginskis (1885–1969), 1930–1940 m. – Lietuvos respublikos prezidentas Antanas Smetona. Vyr. skautininkais buvo karininkas Mykolas Kalmantas-Kalmantavičius (nuo 1925 iki 1930 m.), miškininkas Jonas Kuprionis (nuo 1930 iki 1935 m.) ir plk. J. Šarauskas (nuo 1935 iki 1940 m.). 1922 m. Kaune, 1924 m. Klaipėdoje įsikūrė jūrų skautų organizacijos. Lietuvos skautų brolija į pasaulio skautų organizaciją buvo priimta 1924 m., seserija 1927 m. 1930 m. Lietuvos vyriausybė asociaciją pertvarkė į Lietuvos skautų sąjungą, jos vadovu tapo prezidentas Antanas Smetona. Mergaičių skaučių vyr. skautininkėmis buvo Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, po jos – Ksavera Žilinskienė. Buvo leidžiami skautų žurnalai: „Skautas“ (1922–1923), „Skautų aidas“ (1923–1940), jų vadovams – „Vadovė“ (1929–1940), „Skautų vadas“ (1932–1935), „Skautybė“ (1936–1940). 1939 m. pabaigoje Lietuvoje buvo apie 15 000 aktyvių skautų. 1940 07 18 sovietiniai okupantai Lietu-

⁵ Angl. „scout“ – žvalgas.

vos skautų sąjungą uždarė, aktyvesnius skautininkus represavo, jų tarpe – jūrų skautų veiklos entuziastą Stasį Žukauską, rašytojo Antano Vienuolio sūnų. Po II pasaulinio karo lietuvių skautų organizacijos veikia JAV, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje ir kt. šalyse⁶.

Regina Mikšytė prisimena: „1923 m. gegužės 17 d. įvyko steigiamasis Rokiškio gimnazijos skautų susirinkimas. <...> Įsikūrė „Prutenio“ draugovė. Birželio 6 d. susibūrė antroji berniukų skiltis. Rugsėjo 8–9 d. pirmieji iškylautojai su palapine išžygiavo į Paliepi. 1924 m. dvi mergaičių skiltys sudarė „Živilės“ draugovę. <...> Į pirmąją 1924 m. birželio 7–9 d. stovyklą ant Brizgių kalno suplaukė sodžiaus jaunimas, negalėjęs atsistebėti palapinėmis, laužo programa, nors tuo džiaugėsi ir patys stovyklautojai. <...> 1926 m. įsikūrė Rokiškio skautų tuntas, apėmęs gimnazijos ir valsčių miestelių draugoves. <...> Gražiausių Rokiškio apskrities kampelių – Kazliškio (1924), Obelių (1935), Svėdasų (1936), Vyžuonų (1937) pušynuose, paežerėse iškildavo palapinių miesteliai su kryžiais stovyklos aikštelėse, su samanų raštais nuklotais stalais. Naujos išmonės įnešdavo kartu stovyklaudavę skautai iš Biržų, Kupiškio, Utenos gimnazijų. Paauglių romantinių entuziazmą kėlė nauja, neįprasta buitį ir pareigos – ant laužo katiluose savarankiškai pačių virtas valgis. Kiek romantikos teikdavo orientaciniai nakties žaidimai... Kupiną darbo ir žaidimų dieną užbaigdavo vakarų laužai su išradingiausia menine programa. Čia iškilmingiausiai būdavo vainikuojami varduvininkai Jonai, Petrai, Vladai, Emilijos. O nepamirštamoji atsiveikinimo giesmė „Ateina naktis!...“ sujungdavo ne vien rankas, bet ir sielas... <...> Kaip pulkais traukdavo iš tolimų apylinkių jaunimas, kaip laukdavo tų vakaronių prie laužo <...> Kazliškio apylinkėse prigijo posakiai: „Buvo tada, kai skautai stovyklavo“ arba „Kokie įdomūs buvo skautų vakarai, tokių dabar nebėra“... O skautai iš kiekvienos stovyklos parsiveždavo kaimo jaunimo išmokytų dainų <...>. Visam gyvenimui įsimintina 1938 m. tautinė stovykla Pažaislyje – stovyklos geležinė drausmė, vadovės S. Čiurlionienės asmenybė ir žodžiai, siekę sudvasinti sveiką sielą sveikame kūne, svečiai bei viešnios olandiškais klumpėmis ar škotiškais sjonėliais. Fašistinių teorijų priešpriešai skautai vadovavosi tarptautine auklėjimo idėja. Tokia buvo, anot S. Šalkauskio, visuomeninio solidarumo mokykla.

⁶ LE. T. 28. P. 21–30.

Išsvajotosios 1940 m. vasaros stovyklos nebesulaukėme...⁷

A. Nakas rašo, kad Rokiškio gimnazijoje „iki pat sovietinės okupacijos buvo diegiami Juozo Tumo-Vaižganto gyvenimo principai – tarnauti Lietuvai, mylėti žmones, ieškoti gyvenime gėrio“⁸. Joje iki pirmosios sovietinės okupacijos vyravo „stiprus tautiškumas ir patriotizmas. Bet rokiškėnams buvo svetimas nacionalizmas <...>, klasėse su lietuviais mokėsi nemažai žydų, tačiau nekildavo jokių nesusipratimų.

Mokykloje organizuojami vakarai ar iškilmingi susirinkimai pasižymėjo dvasingumu, sąmoninga drausme. Ženkli buvo Rokiškio gimnazijos skautų veikla. Gal mokykloje ir nebuvo dvasinio ugdymo programos, bet kasdienis gimnazijos pedagogų darbas buvo nepertraukiamai nukreiptas kaip tik ta kryptimi. Brandos atestatą jie siekė įteikti įtvirtinus moksleivio dorovinius įsitikinimus, išugdžius jame pagarbą savajai tautai, savajam kraštui, savajai tikybai, pagarbą doram darbui, kito asmenybei“⁹.

Neatsiliko ir pradžios mokyklos, ypač po 1936 m. reformos, kai buvo įvestas privalomas šešerių metų mokymas. Jose buvo jau didesnių vaikų – penktaskyrių, šeštaskyrių. Todėl mokyklose atsirado galimybių jaunesniųjų skautų veiklai. Štai ką prisimena Rokiškio aps. Obelių pradžios mokyklos buvęs skautas Česlovas Leonas Kareckas (sovietmečiu – politinis kalinys): „Ožkinių šilas skendėjo nakties tamsoje. Nedidelės aikštelės pakraštyje stovėjo išsirikiavusios septynios skautų palapinės. <...> Ryto metą mus pažadindavo skardus švilpuko garsas. Privalėdavome greitai pabusti iš miego, pasikloti guolį ir, išbėgę į aikštelę išsirikiuoti patikrinimui. Po to sekdavo mankšta ir ristele, šilo taku, bėgdavome prie Kriaunos upės. Čia mūsų laukdavo patys didžiausi malonumai - vandens procedūros. Išsirikiuodavome ant liepto per Kriaunos upę ir pagal švilpuko garsą privalėjome atsispyrę nuo liepto pasinerti vėsioje, gaivioje upės vandenyje ir truputį paplaukus po vandeniu išlipti ant kranto. Tai buvo nepakartojamas malonumas, po kurio išlakstydavo visi norai dar pamiegoti. Nusiprausę ir nusišluostę vandens lašelius, žvalūs ir pilni gyvenimo džiaugsmo sugrįždavome į skautų stovyklą. Prasidėdavo rytmetinis ritua-

⁷ Mikšytė R. Dievui – artimui – tėvynei// Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75. Rokiškis, 1993. P. 93–94.

⁸ Nakas A. Inžinierius Vytautas Izbeckas. Vilnius, 2000. P. 26.

⁹ Ten pat. P. 28–29.

las. Išsirikiuodavome ir stebėdavome kaip stiebu iš lėto kildavo aukštn trispalvė vėliava. Tuomet, sukalbėjus maldą, prasidėdavo pusryčių metas. Susėsdavome už improvizuotų stalų ir malšindavome mus užpuolusį alkį.

Pora kartų per savaitę buvo rengiami skautų pasirodymai. Mus aplankydavo skautės, iš aplinkinių kaimų ir miestelio susirinkdavo nemažai žmonių. Skaisčiai suliepsnodavo laužas ir prasidėdavo skautų bendri pasirodymai: dainos, eilėraščiai, vaidinimai, pasakojimai, liaudies šokiai. Su nekantrumu laukta skautų stovykla labai greitai prabėgo ir stovyklavimo laikas ėjo prie pabaigos. Dvi savaitės, atnešusios daug nepatirtų išpūdžių, malonumo ir prabėgo kaip viena diena. Iš mažosios vyriškumo mokyklos kirstėmės į namus laimingi lyg būtumėm naujai užgimę¹⁰.

Vienas iš autorių (A. Ažubalis) prisimena pirmąjį savo katedros vedėją Respublikiniame mokytojų tobulinimosi institute docentą Igną Jurkonį (1920–1979). Kai buvo itin imtas akcentuoti komunistinis auklėjimas, mažiau dėmesio skiriant mokymo problemoms, labai sureikšminant darbą pionierių ir komjaunimo organizacijose, I. Jurkonis papasakojo, kad jis, neturtingo Dzūkijos valstiečio sūnus, buvo leidžiamas į Ukmergės Antano Smetonos gimnaziją dėdės kunigo, tėvo brolio, kuriam jo tėvas padėjo tapti kunigu, o už tai jis turėjo padėti mokytis jo vaikams. „Aš nei skautu, nei angelaičiu ar kuo kitu mokykloje nebuvau, - pasakojo I. Jurkonis, - nes nebuvau itin gabus, o dėdei labai nepatikdavo trejetukai, nekaltant jau apie dvejetukus. Pažymių knygelę jis tikrindavo kas šeštadienį. O ketvertais ir penketais mokytis reikėjo daug laiko ir jėgų. Todėl jų ir neskyriau, nešvaisčiau būreliams ar organizacijoms. Tačiau išaugau Lietuvos patriotu! Išaugau per gerą dalykų mokymąsi. 1940 m., kai sovietų tankai įriedėjo į Ukmergę ir mieste, žydėlio Sinkės vadovaujami, vyko mitingai, mes, buvę gimnazistai, stovėjome, rūkėme papirosus ir šaipėmės. Jei kas būtų padavęs granatą ir pasakęs: „Mesk, Jurkoni, į tribūną“, būčiau neabejodamas tą išakymą įvykdęs“. Taip I. Jurkonis 1979 m. pavasarį katedroje keliems kolegoms pagrindė savo tezę, kad svarbiausias ugdymo komponentas – mokymas, o auklėjimas ir lavinimas tik lydi jį ir yra pagalbiniai. O silpstančio L. Brežnevo laikais silpstanti imperija manė išsigelbėsianti, sustiprinusi komunistinį auklėjimą, kontrpropagandą prieš „supuvusio kapitalizmo“ antikomunistinę propagandą.

¹⁰ Kareckas Č. L. Raudonųjų vilkolakių brydė. Kaunas, 1998.

Apie patirtus vaikystėje įspūdžius, dalyvaujant skautų veikloje, buvęs Mažeikių gimnazistas V. Talat Kelpša rašė: „Skautai – tai gyvenimo mokykla. Mokykla ir gimnazija teikė žinių tolimesniam mokslui, o skautai – mokė praktinių dalykų, kuriuos galėtum vėliau gyvenime pritaikyti. Sugeose mokėmės risti įvairiausių mazgus, orientuotis su kompasu ir miške be kompasu. Išmokome Morzės¹¹ abėcėlę. Žaidėme įvairiausių žaidimus, ugdančius reakciją, dėmesingumą, vikrumą, žodžiu, visa, kas padeda žmogui susigaudyti bet kokiomis aplinkybėmis. Tikrai vėliau ne kartą tos žinios pravertė“¹² – lageriuose, kalėjimuose, tremtyje.

Po daugelio metų autorius ryškiai prisiminė ir naktinį budėjimą: „Budėjome nuo dešimos vakaro iki šešių ryto. Šeštą valandą budėtojas, pažadinęs virėją, padeda taisyti pusryčius. Vandeni maistui nešėme iš upės. Tada upės vanduo buvo švarus, tyras. Naktį budėdavome po dvi valandas kiekvienas. Teko ir man pirmą kartą budėti. Pasitaikė paryčiais. Iš vakaro ilgai kankinausi, kol užmigau. Visai stengiausi įsivaizduoti, kaip ten bus, gal kas atsitiks, gal kas užpuls, gal... ir užmigau. Nesigirsiu, kad nebijojau. Rodos, tik sudėjau blakstienas, o mane jau žadina budėti. Nuo čiužinio šokte pašokau. Prasitryniau akis, apsirengiau, išėjau iš palapinės ir pasukau prie vėliavos stiebo. Ten keitėsi budėtojai. Švito. Draugas, palinkėjęs sėkmės, dingo palapinėje. Likau vienas prie vėliavos stiebo. Buvo nejuoku. Būgštavau, pats nesuprasdamas, ko bijau. Mintyse save drąsinau, kad nėra kam mane užpulti, kam aš reikalingas, be to, turiu skautišką peilį ir švilpuką. Jį, išsiėmęs iš palapinės kišenės, nešiojau rankoje, pavojaus atveju galėčiau duoti signalą. Atsargiai, žingsniuodamas kaip gandras varliaudamas, apėjau stovyklą įdėmiai įsiklausydamas į kiekvieną garsą. Po truputį ryškėjo daiktų ir medžių siluetai. Aušo. Kaip ir turėjo būti, nieko ypatinga nepastebėjau ir neišgirdau. Baimė blėso. Drąsiau ėmiau vaikščioti ir dairytis. Patikrinau palapinę-sandėlį, ten irgi nieko įtartina“¹³.

¹¹ Morzė Samjuelis Finlis Bryzas (*Morse*, 1791 04 27 Čarlstone, Masačusetso valstija, JAV – 1872 04 02), JAV išradėjas, dailininkas. Vienas Niujorko nacionalinės tapybos akademijos steigėjų ir pirmasis jos prezidentas (1826–1845). 1837 m. išrado elektromagnetinį rašantįjį telegrafo aparatą. 1838 m. sukūrė telegrafo kodą (Morzės abėcėlę). 1844 05 24 užmezgė pirmąjį pasaulyje telegrafo ryšį Vašingtono ir Baltimorės telegrafo linija (įrengta 1843 m.). Parašė „Telegrafo istoriją“ (1869).

¹² **Talat Kelpša V.** Ne pasaką seku... Vilnius, 2007. P. 67.

¹³ Ten pat. P. 68–69.

Stovyklos gyvenimas veikė teigiamai: „Stovykloje viskas buvo skanu, miegoti daug geriau negu namie, nors suguldavome ant šieno prikimšto čiuzinio. Visą dieną buvome užimti, dykaduoniauti neteko, nes niekas neleido. Sergančių nebuvo. Pasakyta aiškiai: čia ne ligoninė, sergančius siųsime namo. Žaidėme įvairiausių žaidimus, mokėmės suteikti pirmąją pagalbą nukentėjusiems, mokėmės įsisiūti sagas, adyti kojines, taisyti drabužius ir dar daug ko, kas galėtų būti pritaikyta patekus į įvairiausias situacijas. Laiką leidome naudingai, nè neįtardami, kad esame rengiami savarankiškam gyvenimui“¹⁴.

Teko priprasti ir prie aliarmo signalų: „Sapnus staiga nutraukė skardus skautiškas švilpukas, skelbiantis pavojų. Eidamas gulti, drabužius privalėjai gražiai sulankstyti, sudėti pagal apsirengimo eilę ir kojūgalyje pasidėti. Dabar tik supratau, kodėl taip griežtai to reikalaujama, nes net užsimiegojęs visiškoje tamsoje suradau savo drabužius ir pradėjau rengtis. Pabaigiau lauke, stodamas į rikiuotę. <...> Prieš aušrą miške kilo didelis triukšmas, rodėsi, kad viso pasaulio raganos sulėkusios kelia puotą <...>. Retkarčiais tai vienoje, tai kitoje vietoje sužibėdavo švieselė. Netrukus klyksmas nutilo. Tylu, tamsu, nedrąsu <...>. Liepta nedelsiant susirinkti prie vėliavos stiebo. Paskyrė papildomą apsaugą ir <...>, pasiskirstę į dvi grupes, sulindome į mišką. Stovykloje palikta sargyba palaikė ryšį su abiem paieškos būriais ir informuodavo apie paieškas. Visa informacija buvo perduodama ir priimama žibintuvėliais, naudojant Morzės abėcėlę. Vaiduoklis pasirodydavo tai vienoje vietoje, tai kitoje. Pradėjus švisti, grįžome į stovyklą.

Vėliau sužinojome, kad tuos pokštus mums krėtė vado pavaduotojas“¹⁵. Taigi buvo praeita vyriškumo mokykla.

Skautams, vykstantiems į įvairius renginius, būdavo parduodami pigesni kelionės bilietai¹⁶. Padėdavo kariuomenė, skolindamas palapines, kitą inventorių¹⁷.

1941 m. antisovietinio sukilimo dalyvis, tuomet dar jaunutis Z. Koncevičius, prisimena: „Prie Panoterių parapijos bažnyčios buvo vaikų

¹⁴ Ten pat. P. 70.

¹⁵ Ten pat. P. 71–73.

¹⁶ LCVA. F. 391. Ap. 2. B. 2134. L. 18.

¹⁷ Ten pat. L. 14, 16.

organizacija, „angelaičiai“ vadinama. Mane mama į tą organizaciją įrašė. Joje būdamas giedojau vaikų chore <...>. Tos organizacijos ir choro dėka aš daug ką pamačiau, sužinojau <...>, neretai po pamaldų į mokyklą susirinkdavo žmonių; jiems mokytojai kalbėdavo apie politiką, gyvenimo būdą, rinkimų tvarką ir kita, o mes padainuodavome. Į tokius susirinkimus dažnai atvykdavo ir apskrities agronomų, gydytojų bei valdininkų <...>. Veik kiekvieną vasarą iš Ukmergės atvažiuodavo kareivių susitikti su ūkininkais <...>. Kad ir dar vaikas buvau, bet visas kalbas, kurios buvo sakomos tuose renginiuose, sėmiausi į savo širdelę, niekas pro mane nepraspruko. Šie išgirsti žodžiai ilgainiui sudygo manyje, suvešėjo kaip meilė Tėvynei <...>. Jei tų kalbų būčiau negirdėjęs, būčiau likęs tuščias, vakuuminis <...>. O Dieve, kokia gajūta sėkla buvo, - jos užteko visam mano gyvenimui <...>, kas aš šiandien būčiau be anų daigų, be tų žodžių, kurie mane degino, ugdė, formavo. Tai mokytojas Kiškis, kunigas Gronskis – jie manyje ir šiandien gyvi, jų pėdomis einu, jų mintis dėstau, su jais ir dabar gyvenu, sėju tai, ką jie manyje yra pasėję. Jie ir kiti man davė tiesos kelią, sunkų kelią <...>. Bet aš laimingas, kad jį pažinau, juo ėjau, kad išlikau jų vertas. Dabar jų žodžiai manyje perlais sužydo“¹⁸.

Kitur jis rašė: „Rusų karių bazės Lietuvoje lietuviams kėlė nerimą, rūpestį <...>. Dar tada daugel 1918 metų savanorių buvo gyvi, jie labai gerai žinojo, prisiminė bolševikų puolimus – užimti visą Lietuvą ginklu, melą ir kovas Lietuvos rytuose. Kaimo žmonės tada vakarais ir ne tik vakarais rinkdavosi vieni pas kitus, kur radijas buvo, ir kalbėdavosi, klausydavo naujasių žinių. Ypač jaunimas tada dažnai kalbėjo, kad nereikėjo rusų įsileisti į Lietuvą, jokių bazių, jokio kareivio; reikėjo verčiau kariauti, žūti kovose, likti nugalėtam, bet garbingam. Tada daug jaunimo buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje, jie palaikė tuos, kurie pritarė karui su rusais. Buvę kariai net viešai kalbėję, kad reikia kariaut. Mokytojai tada buvo tikri visuomenės vadai. Daugelis jų pasisakydavo už tai, kad kariautų, bet karo su rusais tada nebuvo, mes buvome klasta įvilioti į vergovę ir pasauliui negalėjome pasakyti: „Mes kariavome!“¹⁹. Beje, per paskutinį posėdį prezidentūroje, kai buvo sprendžiamas klausimas, priešintis ginklu

¹⁸ Koncevičius Z. Sukilėlio gyvenimas. Kaunas, 2007. P. 8–9.

¹⁹ Ten pat. P. 12.

sovietinei okupacijai ar ne, prezidentą Antaną Smetoną, siūliusį priešintis, palaikiusios ministrų mažumos pusėje buvo ir švietimo ministras dr. Kazys Jokantas, užmokėjęs už tai savo gyvybę – bolševikų jis buvo 1940 m. suimtas ir sušaudytas.

Apie retą paauglių patriotizmą, pasišventimą rašoma knygoje „Vyžuonos“: „Vienas po kito išeina Amžinybėn tie prieškario Lietuvos žmonės, kurie Tėvynę mylėjo tauriais ir prasmingais darbais, nutvieksdami ją savo širdžių šviesa. Išeina patriotai, idealistai ir romantikai, dvidešimtį metų rūpestingai ugde liauną Nepriklausomybės medelį. Vieni jų sovietinės okupacijos metais praėjo lagerių bei tremčių pragara, kiti amžiams pasiliko atšiauriojo Sibiro įsale, tretieji darbavosi Lietuvoje, visada tikėdami mūsų valstybės prisikėlimu. Vienas iš jų – Stasys Gučius. Gimė jis 1912 m. birželio 5 d. Vyžuonų vienkiemio ūkininkų šeimoje. Iš mažens, vos pramokęs skaityti, taip susidomėjo didžia savo Tėvynės praeitimi, kad svajonėse įsivaizdavo ateities Lietuvą kaip tvirtą, didingą valstybę. Tik reikia visų pasiaukojančio darbo. Bet ar visi kaimo žmonės žino savo tėvynės didžiuosius vyrus, jų žygdarbius, kurie įkvėptų didžiam pasiaukojimui ir seną, ir jauną. Tokios mintys, sakydavo Stasys Gučius, neduodavę ramybės nuo pat paauglystės... Ir trys vyžioniškiai piemenėliai – Stasys Gučius, Pranas Zabulionis bei Kostas Saladžius – 1928–1930-siais sumano, suaugusiųjų akimis, neįgyvendinamą dalyką. Iki 1930-jų – Vytauto Didžiojo 500 metų mirties minėjimo netoli Vyžuonų, ant legendinio Kartuvių kalno, pastatys paminklą... <...> Tempė vaikinukai akmenis į kalną. Kasdien po 50. Taip jie buvo užsibrėžę. Dėjo piemenukai centą prie cento – tai cementui pirkti. Neįtikėtina, tačiau 1931 m. paminklas ant Kartuvių kalno jau buvo pastatytas... Ten jis rymo ir šiandien, primindamas ne tik Vytauto Didžiojo didelius darbus Lietuvai – paminklas spinduliuoja trijų patriotų – Stasio Gučiaus, Kosto Saladžiaus ir Prano Zabulionio širdžių šilumą. <...> Stasys Gučius, užgniaužęs širdy nerimą, gyveno Vyžuonų vienkiemyje <...>, didžiai džiaugėsi Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimu ir tuo išlikusiu jų, trijų vaikinukų, pėdsaku – paminklu ant Kartuvių kalno. <...> 1997-jų vasario 17-ją <...>, eidamas 85-sius, mirė paskutinis iš tų trijų vaikinukų <...> - Stasys Gučius“²⁰.

²⁰ Ilgiškis M. Stasys Gučius// Vyžuonos. Utena, 2006. P. 375.

Aktyviai veikė Vyžuonose ir šauliai. Vyžuonų šaulių steigiamasis susirinkimas įvyko 1921 m. rugsėjo 21 d.²¹ Būrio sudėtyje buvo 16 šaulių, jo įsteigimas patvirtintas Lietuvos ŠS Viršininko įsakymu 1921 m. spalio 15 d. ir priskirtas prie Utenos-Zarasų rinktinės. Pirmasis būrio vadas buvo Jurgis Vasarevičius, būrio valdybos pirmininkas Juozas Žukas. Iki 1925 m. šaulių būrys kultūrine veikla mažai tepasižymėjo, išskyrus vieną kitą surengtą vakarą. Prisidėjus prie būrio mokytojams ir kitiems tarnautojams, veikla suaktyvėjo. Ypač aktyviai pasidarbuota 1927 m., kuomet šaulių iniciatyva, jų ir visuomenės aukomis, gerai organizuota savivaldybės veikla buvo pastatytas originalus akmenų paminklas kritusiems už Lietuvos laisvę. Paminklo statybą inicijavo ir jo projektą parengė vasarą viešėjęs Vyžuonose, o vaikystėje čia gyvenęs atsargos vyr. leitenantas Petras Biržys. Jis per vasarą daug dirbo būryje ir buvo jo vadu. Paminklo atidarymo iškilmėse 1927 m. rugpjūčio 22 d. dalyvavo valstybės Prezidentas A. Smetona ir kiti aukšti pareigūnai. Tų pačių metų liepos 28 d. Vyžuonų šaulių būrys pastatė 8 veiksmų dramą „Genovaitė“. Į vaidinimą susirinko apie 300 žmonių. 1930 m. pradžioje būryje buvo 57 šauliai. 1931-10-25 šaulių būrys surengė viešą vakarą – vaidino 4 veiksmų dramą „Už tėvynę“. Susirinko daug publikos. 1932 m. Vyžuonų šauliai įsteigė 13 žmonių styginį orkestrą, kuris dalyvau-davo šokių vakaruose, minėjimuose ir koncertuose.

Šaulių būrys 1931 m. iš valsčiaus savivaldybės gavo namus, kuriuose anksčiau buvo pradžios mokykla. Naujųjų 1932-ųjų metų sutikimo proga šaulių būrys suremontuotoje šaulių salėje surengė pirmąjį kaukių balių.

1932 m. birželio 26 d. Vyžuonų šaulių būrys šventė dešimties metų sukaktuves. Prie paminklo Lietuvos laisvės kovotojams buvo surengtas šaulių paradas, kurį priėmė Utenos šaulių rinktinės vadas kapitonas Domininkas Jėčys. Šia proga atidaryti valsčiaus savivaldybės dovanoti Vyžuonų šaulių namai, kuriuose įvyko šventinis minėjimas. Po to šauliai surengė sporto varžybas, atliko pratimus.

1933 m. gruodžio 3 d. įsteigtas Vyžuonų šaulių moterų skyrius. Pirmąja skyriaus vade tapo mokytoja J. Striškienė (apie 1907–1994).

1933 m. gegužės 14 d. įsteigtas Vyžuonų šaulių choras, kuriam vadovavo šaulys muzikas Pranas Puodžius. Choras rengė viešus koncertus, daly-

²¹ Vyžintas A. Visuomenės organizacijos: šauliai, pavasarininkai, angelaičiai// Vyžuonos. Utena, 2006.

vavo visuose šaulių būrio rengiamuose minėjimuose bei iškilmėse. Aktyviai veikė prie šaulių būrio 1932 m. įsteigtas sporto klubas „Vyžas“.

1939 m. spalio 15 d. Vyžuonose atidarytas paminklas Lietuvos Nepriklausomybei ir Šaulių sąjungos dvidešimtmečiui paminėti. Tai bene vienintelis paminklas Lietuvoje, pastatytas šiai sukakčiai ir būtent Vyžuonose, šaulių sąjungos vado P. Saladžiaus tėviškėje. Šis paminklas tuo reikšmingas, kad jis atidarytas ir pašventintas senosios sostinės Vilniaus sugražinimo šventėje. Paminklą suprojektavo ir pastatė šauliai broliai Žiedai iš Garnelių kaimo.

Svarbus Vyžuonų šaulių kultūros objektas – skaitykla ir biblioteka, kurioje buvo apie 400 knygų (daug jų paaukojo patys šauliai). Joje buvo radijas, dienraščių, savaitraščių, stalo tenisas, šachmatai ir kt. Skaityklą gausiai lankė šauliai ir miestelio bendruomenė.

Vyžioniškiai prisimena savo žemietį – Šaulių sąjungos vadą ir jo veiklą: „1935 m. rugpjūčio 8 d. pulkininkas Pranas Saladžius paskirtas Lietuvos Šaulių sąjungos vadu. Šaulių sąjunga buvo savanoriška, karinė, nepolitinė organizacija, turėjo savo uniformą ir laikėsi tarptautinių karo papročių. 1935 m. liepos 15 d. Lietuvos vyriausybė išleido įstatymą sukarinti Šaulių sąjungą. O jos vadas buvo prezidento skiriamas. Dabar ji buvo pavaldi kariuomenės vadui. Paruoštas ir išleistas statusas.“

Šaulių sąjungos veikla apėmė karinės, tautos kultūros ugdymo, fizinio lavinimo, ugniagesybos ir moterų veiklos sritis. Pulkininkui P. Saladžiui tapus jos vadu, veikla suintensyvėjo. Vyksta daugiau šaudymo bei lauko pratimų. Šauliai talkino policijai, gaisrininkams, potvynio metu bei kitais atvejais. Buvo ruošiami priešlėktuvinės apsaugos, sanitarijos, ugniagesių, taip pat Lietuvos istorijos, lietuvių kalbos kursai. Kultūriname darbe dominavo daina, vaidyba, muzika, sportas, biblioteka, rašytas ir nerašytas žodis. 1939 m. veikė 125 šaulių chorai, 490 vaidybos mėgėjų būrelių, 4 nuolatiniai teatrai, 105 orkestrai, 350 bibliotekų, 72 šaulių namai, 115 sporto klubų. Leido laikraštį „Trimitas“, turintį 30 000 prenumeratorių.

1940 m. Šaulių sąjunga turėjo daugiau kaip 62 000 narių. Rikiuotės 42 000, rėmėjų 5000, šaulių moterų apie 15 000. Buvo užmezgti ryšiai su Suomijos „*Sujeluskunta*“, Latvijos „*Aizsargu*“, Estijos „*Kaitseliit'o*“ šaulių organizacijomis. Pulkininkas Pranas Saladžius pakvietė dr. J. Matusą, ku-

ris parengė ir išleido Šaulių sąjungos istoriją. Deja, sovietų okupacija ją išplatinti sutrukdė²².

Raimondas Guobis ir J. Rudokas savo knygose²³ rašo, kad kitame Utenos apskrities kampe – Skiemonių valsčiuje 1936 m. įvairioms organizacijoms priklausė: Angelo sargo draugijai – 108 vaikai (66 mergaitės ir 42 berniukai), Lietuvių katalikų sąjungai – 80 moterų ir 27 vyrai, trettininkams – 96 asmenys (93 moterys ir 3 vyrai), pavasarininkams – 106 asmenys (72 merginos ir 34 vyrai), jaunųjų pavasarininkų draugijai – 20 vaikų (12 mergaičių ir 8 berniukai), Lietuvos šaulių sąjungai – 18 moterų ir 63 vyrai, tautininkų sąjungai – 26 asmenys, Jaunųjų ūkininkų rateliui – 42 asmenys (12 mergaičių ir 30 berniukų), jaunalietuviams – 26 asmenys, taigi, iš viso 544 aktyvūs žmonės nedideliame valsčiuje. Populiarindami „Pavasario“ idėjas Skiemonyse 1925 08 02 lankėsi prof. kun. Fabijonas Kemėšis (1880–1954), kun. Vladas Butvila (1891–1961) ir „Pavasario“ redaktorius Juozas Keliuotis (1902–1983), o 1929 08 25 – vysk. Mečislovas Reinys (1884–1953) ir Katalikų veikimo centro valdybos pirmininkas dr. Juozas Leimonas (1900–1963). 1930 m. šauliai, padedami kitų organizacijų, vos už 6000 Lt suaukotų lėšų pastatė šaulių namus, kurie ir dabar yra pagrindinė šio miestelio renginių salė. Šauliai čia pastatė idėjinius spektaklius: „Vergovės griuvėsiuose“, „Šauliška meilė“, „Knygnešio duktė“, „Vilnius Laisvėn“ ir kt., salėje vykdavo Motinos dienos minėjimai, nuo 1936 m. – kariuomenės bei visuomenės susiartinimo šventės. 1936 09 20 buvo pašventinta Skiemonių šaulių būrio vėliava, prisiekė nauji nariai, parodą miestelio aikštėje priėmė ir kalbą pasakė Utenos rinktinės vadas plk. ltn. Petras Murnikas. 1929 12 20 Nepriklausomybės dešimtmečio medaliais apdovanoti Skiemonių šauliai: mokyt. Juozas Kardonas, Jonas Liepa, Liudas Krikštaponis, Antanas Matuškevičius ir Juozas Nargėla. Paskutiniai Skiemonių šaulių vadovai buvo mokytojai Juozas ir Ona Rudokai. Jiems vadovaujant salei parūpintos naujos dekoracijos, suolai, stalai, lempos, išgytas Lietuvos herbas ir žymesnių Lietuvos politikos bei kultūros veikėjų portretai. Deja, „po pusės amžiaus okupacijos pakilusios Lietuvos piliečiai jau neturi idealios ir veržlios tarpukario visuomenės bruožų. Ne-

²² Nagys P. Pranas Saladžius// Vyžuonos. Utena, 2006. P. 452.

²³ Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000; Rudokas J. Mes – kilmingi žmonės. Vilnius, 2007.

galiau paminėti nė vienos Skiemonyse veikiančios organizacijos, nebent mokykloje susikūrusį Jaunųjų ūkininkų ratelį. Kada išauš tokia diena, kai daugumai didžiausia vertybė taps tarnystė Dievui, pareiga tėvynei, broliška meilė artimui savo, ar pamatysime jaunuomenės būrius vieningai priimančius Švenčiausiąjį ar pamatysime žygiuojančius šaulių gretose?!

Daugumos tų laikų veikėjų jau nebėra šiame pasaulyje, pasiliko jų darbai, gyvenimas žmonių atmintyje, spaudos puslapiuose, šviesūs veidai ir giedrios akys – fotografijose. Ir negali nesizavėti jų idealizmu, pasiaukojimu, tikėjimu ir meile²⁴.

Kaišiadorių gimnazijoje, kaip rašo buvusi mokinė Teresė Šimašiūtė, aktyviai veikė merginų šaulių būrys, kuriam vadovavo matematikos mokytoja Olga Merkienė (1906–1989)²⁵.

Apie pradžios mokyklų mokytojų darbus gražiai rašo autoriai iš Suvalkijos: „Kol susikūrusi Šaulių sąjunga nesustiprėjo kiekybiškai ir kokybiškai <...> visa tautinės kultūros kaimuose gulės ant lietuviškų mokyklų mokytojų pečių. Ažuolų Būdoje šio darbo pradininku buvo mokytojas J. Andziulis, dirbęs 1918 m. Jis su mokiniais šv. Velykų proga suruošė pirmąjį vakarėlį, kuriame buvo suvaidinti du sceniniai vaizdeliai <...>, dainuojamos liaudies dainos, deklamuojami patriotiniai eilėraščiai, bene pirmą kartą sugiedamas tik ką valstybingumą atgavusios Lietuvos himnas – „Tautiška giesmė“.

Vėliau tą darbą sėkmingai tęsė Veiverių mokytojų seminarijos auklėtinis Kazys Maknys²⁶. Sustiprėjo Ažuolų Būdoje ir Šaulių sąjungos skyrius: „Gausus šaulių būrys, nors ir neturėdamas savo kultūrinio centro, visuomet buvo visų kultūrinių renginių iniciatorius ir vykdytojas. Jie aktyviai dalyvavo ir organizavo visus renginius, skirtus Vytauto Didžiojo metams. Uoliai prisidėjo prie Kazlų Rūdos urėdijos ir Ažuolų Būdos girininkijos darbuotojų statomo paminklo Vytauto metams ir lenkų okupuoto Vilniaus atminimui. Į paminklo pamatus buvo padėti akmenys, atgabenti nuo demarkacinės linijos. Jis buvo užbaigtas 1931 m. lauko akmenų paminklą viršuje puošė Gedimino stulpai, o fasadinę pusę – skulptoriaus Petro Rimšos jubiliejinis Vytauto Didžiojo medalis ir iškaltas tekstas: „Ei,

²⁴ Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000. P. 121.

²⁵ Šimašiūtė T. Šimašiai// Atsimenantys Kaišiadorys. Kaišiadorys, 2007. P. 177.

²⁶ Raudonis A. A., Vaičiulevičius S. A. Ažuolų Būda. Šakiai, 2007. P. 27–28.

pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim! Senas Vilnius mūsų buvo, mūsų ir bus!“ Paminklas buvo pastatytas Varnabūdės miško pakraštyje, prie vieškelio į Grigaliūnus. Sakoma, kad šiuo vieškeliu grįžo Vytauto pulkai po Žalgirio mūšio. Kvietiškio kaime ilsėjosi, šėrė ir girdė žirgus. Vytautas čia pasodinęs tris ažuolus. Aikštelė prie paminklo buvo apsodinta 500 ažuoliukų. Aikštelę netruko pamėgti jaunimas. Čia buvo ruošiamos gegužinės ir kiti renginiai. Tas įprotis gyvavo vokiečių okupacijos metais ir sovietmečiu. <...> Paminklas visiškai nugriautas 1960 metais²⁷. Patys „Ažuolų Būdos būrio šauliai turėjo labai geras sąlygas savo kariniam pasirengimui. Marijampolės 9-jo pėstininkų pulko kariai prie gyvenvietės pušyne kasmet rengdavo vasaros stovyklas. Čia jie įrengė ir šaudyklą pratyboms. Bendravimas su kariais ženkliai pagyvino ir kultūrinį Ažuolų Būdos apylinkių gyvenimą“²⁸. Jo pagyvinimu buvo nuolat rūpinamasi: „Energingas šaulių būrio vadas K. Šimanauskas negalėjo taikstytis su tuo, kad ilgais žiemos vakarais būrio vyrai ir moterys sėdėtų rankas sudėję. Pradėjo rūpintis Šaulių namų statyba. Pirmiausia kreipėsi į krašto apsaugos ministerį Stasį Raštikį. Jam tarpininkaujant, šauliai gavo šiek tiek miško. Statybai panaudodami ir kažkieno padovanotą seną kluoną, paplentėje <...> surentė gražų pastatą su mansarda ir balkonu ant verandos.

1933 metais namai buvo užbaigti ir iškilmingai atidaryti. Vyskupas M. Reinys juos pašventino. Jų atidaryme dalyvavo krašto apsaugos ministeris S. Raštikis ir aukšti Šaulių sąjungos pareigūnai.

Taip tarp Sasnavos ir Skriaudžių iškilo naujas kultūrinio gyvenimo centras. Tu metu būryje buvo apie 160 vyrų ir moterų. Salėje vyko ne tik šaulių, bet ir kiti susirinkimai, repeticijos. <...> Susibūrė stiprus šaulių choras <...>. Jo nariai vėliau sudarė nemažiau stipraus bažnytinio choro branduolį. Čia nuolat buvo organizuojami įvairių tautinių ir religinių švenčių minėjimai, statomi spektakliai. <...> Šaulių namų scenos neniekino Pupų Dėdė ir net Kipras Petrauskas“²⁹.

Šauliai tapo ir Ažuolų Būdos bažnyčios statybos iniciatoriais. Čia vėl jiems tarpininkavo S. Raštikis, paprašęs Kazlų Rūdos miškų urėdą paremti bažnyčios statybą miško medžiaga. Šauliai ruošdavo vakarėlius,

²⁷ Ten pat. P. 30–32.

²⁸ Ten pat. P. 32.

²⁹ Ten pat. P. 32–34.

loterijas, parduodavo netinkamą statybai medieną ir taip buvo sukaupta nemaža lėšų. Prisidėjo ir būsimi parapijiečiai. Taip „1937 metais pagal architekto A. Lukošaičio projektą ir buvo pastatyta medinė Ažuolų Būdos bažnyčia. Prieš metus jos pamatus pašventino vyskupas A. Karosas, į atidarymo iškilmes ir pašventinti naujos parapijos bažnyčią atvyko vyskupas M. Reinys, daug Šaulių sąjungos pareigūnų ir net Lietuvos kariuomenės vadas S. Raštikis“³⁰. Daug ryškiau, negu kituose memuarinės literatūros kūriniuose, cituojamoje knygoje atskleista ir opozicinių Lietuvos nepriklausomybei jėgų veikla: „Tuo metu, kaip alternatyvą, apylinkės laisvamaniai 1937 m. gegužės mėnesį atidaro savo skyrių. Selemos Būdos apylinkių laisvamaniams vadovavo vienas iš Prezidento dr. Kazio Griniaus brolių. Kol laisvamaniai oficialiai nebuvo įsiteisinę, savo sueigas jie mėgę ruošti Mondžgirėje. Pasakojama, vieno susirinkimo metu jie laužė galvą kaip įrodyti, jog Dievo nėra.

– Parodykime jam špygą ir viskas, – pasiūlė vienas.

Visi pakelia špyguotas rankas į dangų. Grinius nė krust.

– Kodėl tu nerodei? – priekaištuoja bendrai.

– Kvaileliai, kam aš turiu badyti špygomis tą, kurio, kaip tvirtiname, nėra? – klausimu atrėžė Grinius“³¹. Tai parodo opozicionierių mąstymo ir išsilavinimo lygį...

Ažuolų Būdoje buvo ir „lietuviškas sukomunistėjęs proletariato sluoksnis: bežemiai samdiniai, padieniai miško ir plento darbininkai, degradavę smulkieji amatininkai“³². Pirmaisiais sovietinės okupacijos metais „šis aktyvas, kuomet tikintieji skirstydavosi iš bažnyčios, šaukdavo mitingus, kuriuose aiškino naujus įstatymus, teigė, kad žemė turi priklausyti tiems, kurie ją dirba. Žmonės tik kraipė galvas, nes nepažinojo čia ūkininkų, kurie savo žemėje nelietų savo šeimos prakaito. <...> Prieš karą aktyvistai <...> subūrė vietinį proletariata, kuris ant kelio į lentpjūvę sukėlė „bromą“ su Stalino – „tėvelio“ portretu, o per Gegužės pirmąją pirmą ir paskutinį kartą skysta demonstracija, prunkščiojančių žiūrovų lydima, praėjo plentu“³³.

³⁰ Ten pat. P. 36.

³¹ Ten pat. P. 37.

³² Ten pat. P. 39.

³³ Ten pat. P. 39–40.

Memuarinės literatūros pavyzdžiai akivaizdžiai parodo aptariamo laikotarpio švietimo įstaigų ir visuomeninių organizacijų patriotinę veiklą ir šios veiklos vertinimą.

A. Nakas rašo: „Alytus garsėjo po Pirmojo pasaulinio karo vykusiomis aršiomis kovomis su bolševikais. Gimnazistų pilietiniam ugdymui įtaką turėjo mieste pastatyti laisvės bei karininko A. Juozapavičiaus paminklai, alytiškiai didžiavosi mieste dislokuotu Lietuvos kariuomenės pulku. Tokia aplinka, gimnazijos mokytojai, tėvai ugdė <...> pasaulėjautą, diegė patriotines nuostatas“³⁴.

Rokiškėnas partizanas savo paskutiniame žodyje sovietiniame teisme, nuteisusiam jį sušaudyti, pasakė: „Aš neprašau iš okupantų malonės pasigailėti ir nieko pats nesigailiu, gal tik vieno... Mes mokėme savo vaikus tik duoną auginti, medį sodinti, o reikėjo išmokyti taikliau šaudyti, be gailėsčio, nes okupantai nė vieno iš mūsų nepasigailėjo. Ir negailės, ir plėš, ir alins mūsų tautą tol, kol ji neišmoks gintis taip, kaip bitės gina savo avilį, kol visi kaip vienas nepasitiks prieš su ginklu rankoje“³⁵.

Paprašytas palyginti Amerikos ir Lietuvos vidutinio piliečio ir kario savimonę, generolas Jonas Kronkaitis taip atsakė: „Amerikos pilietis ir karys didžiuojasi savo valstybe, valstybės vėliava, savo kariuomene. Jis dosnus, kai reikia padėti artimui. Amerikiečių karys kovos lauke kovoja už savo draugus ir savo vadą. Lietuvos piliečiui dar stinga pasididžiavimo savo valstybe. Lietuvis karys nelabai pagarbiai žiūri į savo vadą galbūt todėl, kad jis nei šeimoje, nei mokykloje nebuvo to mokomas. Tokio vertinimo nereikėtų priimti kaip Lietuvos jaunimo supeikimo. Jis tik parodo realią padėtį ir drauge tą atotrūkį nuo Vakarų, kuris atsirado ne dėl mūsų aplaidumo, o kaip pusamžį trukusios okupacijos sunki pasekmė“³⁶.

³⁴ Nakas A. Vardan Lietuvos. Vilnius, 2008. P. 99.

³⁵ Nelaisvės metų atspindžiai. Vilnius, 2000. P. 370.

³⁶ Simanaitis E. Tėvynės trauka pažadino pareigos jausmą// Musninkai. Kernavė. Čiobiškis. Vilnius, 2005. P. 1218.

KARINIO RENGIMO SISTEMOS LIETUVOJE PAGRINDĖJAI IR KŪRĖJAI

Pristatome monografijoje analizuotų knygų ir straipsnių karinio rengimo klausimais autorių, karinės periodinės spaudos, kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriaus vadovų bei darbuotojų, Šaulių sąjungos vadovų ir darbuotojų, skautų sąjungos veikėjų, paminėtų Švietimo ministerijos darbuotojų, mokyklų direktorių, mokytojų ir karinio rengimo instruktorių gyvenimo ir veiklos biografijas.

Abramikas Vincas (1903 08 16 Kėdainių aps. Pašušvio vls. Ramoškių k. – 1961 03 10 Čikagoje), kapitonas. 1925 m. baigė Šiaulių gimnaziją, 1928 m. – Karo mokyklą (X laida), 1931 m. – Vytauto Didžiojo karininkų kursų Topografijos skyrių. Tarnavo 8–me, 7–me, ir 3–me pėstininkų pulkuose. Dirbo su šauliais Pagėgiuose, 1937–1940 m. dirbo Rokiškio aps. komendantūroje, buvo šaulių rinktinės vado pavaduotojas. Į tas pačias pareigas buvo perkeltas į Ukmergę. Sovietinės okupacijos pradžioje, likvidavus Lietuvos kariuomenę, iš kariuomenės atleistas. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, 1949 m. apsigyveno JAV. Aktyviai dirbo Lietuvių bendruomenėje, BALF^e. Čikagoje prisidėjo prie Lietuvos Šaulių sąjungos emigracijoje organizavimo, dirbo jos Centro valdyboje. Rašė „Tremties trimite“, „Dirvoje“, „Drauge“ ir kt. lietuviškuose leidiniuose. Parašė scenos kūrinėlius „Vaidilos sapnas“, „Kelias į kolchozą“. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928), Šaulių žvaigžde (1937)¹.

Acus-Acukas Jonas (1885 07 29 Jiezne – 1976 07 11 Kaune), pulkininkas, inžinierius (chemikas technologas). Baigė rusišką pradinę mokyklą Jiezne ir kurį laiką dirbo valsčiaus raštinėje vertėju. Po to apsigyveno Vilniuje, po 1905 m. Baltstogės gimnazijoje eksternu išlaikė 4 klasių realinės gimnazijos egzaminus. 1909 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. Gavo pa-

---

¹ LKK. T. 2. P. 25.

poručikio laipsnį ir buvo paskirtas į Kauno tvirtovės 3-ji batalioną. 1914 m. tapo Kronštato tvirtovės Aleksejevo forto 3-jo geležinkelio bataliono kuopos vadu. Dalyvavo Rytų Prūsijoje vykusiuose mūšiuose prie Gumbinės, o taip pat Lenkijoje prie Varšuvos. Nuo 1917 m. tarnavo Taškente, bendradarbiavo laikraštyje „*Turkestanskije vedomosti*“. 1917–1920 m. buvo lietuvių tremtinių ir karių Vidurinėje Azijoje organizacijos pirmininkas. Kaip Turkestano atstovas 1917 m. dalyvavo Lietuvių seime Peterburge. 1918–1921 m. – Raudonosios armijos karininkas. 1921–1940 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Nuo 1927 m. buvo Karo mokslo draugijos centro valdybos pirmininkas, 1927–1929 m. redagavo „Kardą“. 1930 m. baigė VDU Technikos fakultetą. 1934–1940 m. dėstė VDU. 1940–1950 m. buvo VU prekių mokslo katedros, 1950–1960 m. – LŽŪA chemijos katedros vedėjas. 1952 m. apgynė chemijos mokslų kandidato (dab. daktaro) disertaciją. Docento vardas suteiktas anksčiau, 1950 m.

Redagavo „Medžiagą kariškai Lietuvos istorijai“ (1930), išvertė „Bendrosios ir neorganinės chemijos pagrindus“ (1930), parašė: „Paprasciausi maisto ir pašaro parengimo būdai“ (1932), „Odos, kailiai, šeriai“ (1934), „Prekių mokslo pagrindai“ (1949), „Fizinė ir koloidų chemija“ (su N. Smorigaite, 1957).

J. Acus-Acukas buvo apdovanotas DLK Gedimino 3 laipsnio (1928) ir Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1938) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928)².

Aksomaitis Vincas (1898 01 05 Veiveriuose – ?), kapitonas. 1915 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. 1919 m. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, baigė karo mokyklos II laidą. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais, lenkais, įvairiose dalyse ištarnavo iki vyresniojo leitenanto. 1927 m. pervestas į Šaulių sąjungą. 1927–1934 m. – Lazdijų šaulių rinktinės vado pavaduotojas, 1928 m. gavo kapitono laipsnį. 1934–1935 m. – Rokiškio šaulių rinktinės vadas, vado pavaduotojas. 1935 m. perkeltas į Trakų apskrities komendantūrą. 1940–1941 m. tarnavo Raudonojoje armijoje.

² LE. T. 36. P. 13, T. 37. P. 12; LKK. T. 2. P. 26–27; MLTE. T. 1. P. 12; TLE. T. 1. P. 12; VLE. T. 1. P. 69.

Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais, Šaulių žvaigždės ordinu (1931). Likimas nežinomas³.

Ambraziejus Vincas (1894 06 15 Marijampolės aps. Panausupių k. – 1984 04 19 Nevarke, Niujorko valst., JAV), pedagogas. Studijavo Maskvos universiteto Gamtos – matematikos fakultete. I pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje, vėliau mokėsi Lietuvos karo mokykloje. 1929 m. baigė LU. Vadovavo gimnazijoms Tauragėje, Kybartuose, Joniškyje ir Šiauliuose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1945–1948 m. – Ingolštato lietuvių gimnazijos direktorius. Nuo 1949 m. gyveno JAV. Aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje.⁴

De Amičis Edmondas (*de Amicis*, 1846 10 31 Oneglioje (Ligūrija, Italija) – 1908 03 11 Bordigeroje (Italija)), italų rašytojas, karininkas. Dalyvavo Austrijos – Italijos kare. Redagavo žurnalą „*L'Italia militaire*“. Buvo Turino miesto tarybos narys, rūpinosi švietimo reikalais. 1868 m. išleido apsakymų ir straipsnių rinkinį „Kario gyvenimas“ („*La vita militare*“). Parašė patriotinių didaktinių pasakojimų Italijos istorijos temomis, kelionių išpūdžių, apysakų, romanų. Lietuviškai išleista: „Karmela“ (1926, 1988), „Skaudus nesusipratimas“ (1936), „Širdis“ (1915, 1929, 1930, 1957, 1989, 2000). Jo kūrinių ar jų ištraukų mokykliniuose lietuviškuose vadovėliuose yra nuo 1905 m.⁵

Andriukaitis Vladas (1903 08 05 Kaune – 1936 07 31 ten pat), pedagogas, rašytojas. Mokėsi Kauno pradžios mokyklų mokytojų kursuose, Suaugusiųjų gimnazijoje, VDU Teisių ir Humanitariniame fakultetuose. 1920 m. dalyvavo Kauno šaulių žygyje prieš lenkus. 1920–1922 m. mokytojavo Činkių – Medekšių pradžios mokykloje, nuo 1922 m. dirbo Šaulių sąjungos štabe, nuo 1930 m. buvo „Trimito“ redaktoriaus padėjėjas. Daug rašė karine patriotine tematika, išleido 5 istorinės tematikos grožinės literatūros veikalus⁶.

³ LKK. T. 2. P. 38.

⁴ JAV lietuviai. T. 1. P. 33; LE. T. 1. P. 166.

⁵ VLE. T. 1. P. 444; LTE. T. 1. P. 193.

⁶ LE. T. 1. P. 166.

Augustaitis-Augustauskas Vytautas (1904 04 09 Šiaulių aps. Lygumų mstl. – 1958 03 28 Kaune), pedagogas. Gimė knygnešio Mykolo Augustausko, grįžusio iš tremties šeimoje. 1925 m. baigė Šiaulių mokytojų seminariją, 1931 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto pedagoginių skyrių. Nuo 1925 m. – Šiaulių mokytojų seminarijos pavyzdinės mokyklos, Šiaulių suaugusiųjų gimnazijos, Veiverių progimnazijos, Šiaulių mokytojų seminarijos mokytojas. Nuo 1932 m. – Kauno apskrities mokyklų inspektorius, nuo 1934 m. – Kūno kultūros rūmų ir Aukštųjų kūno kultūros kursų direktorius. Organizavo Kūno kultūros kursų ir Kauno sporto halės statybą. Visai rėmė Lietuvos krepšinio komandą, tapusią dukart Europos čempione, buvo Lietuvos tautinio olimpinio komiteto pirmininkas. Nuo 1927 m. apie pedagogiką ir fizinį auklėjimą rašė „Švietimo darbe“, „Vaire“, „Lietuvos mokykloje“ ir kitur. 1931–1941 m. redagavo „Fizišką auklėjimą“. „Prezidento“ J. Paleckio ir švietimo liaudies komisaro A. Venclovos įsakymu 1940 06 27 iš pareigų atleistas, 1940 08 pagal garsųjį Rusijos federacijos baudžiamojo įstatymo 58 str. nuteistas 8 m. kalėti. 1940 07 12 Kūno kultūros rūmų personalas kreipėsi į sovietinį vidaus reikalų ministrą, reikalaujamas V. Augustaitį paleisti, nurodant, kad jis buvo tik formalus tautininkas, žmonėms buvęs labai geras direktorius. Į prašymą, žinoma, atsižvelgta nebuvo. Kalėjo Rybinske. Už gerą darbą karo metu bausmė buvo sutrumpinta ir 1945 01 18 V. Augustaitis buvo paleistas iš kalėjimo. Kurį laiką dirbo Kauno kūno kultūros instituto psichologijos katedros vyr. dėstytoju, o 1946–1949 m. – tos katedros vedėju, bet buvo atleistas. LKP(b) CK I sekretorius A. Sniečkus, kuriam mėgino skųstis, liepė dirbti gamyboje, nes tarybinio jaunimo jis auklėti negalįs. V. Augustaitis dirbo Kauno „Dailės“ kombinato gamybos vedėju, direktoriumi, sporto reikmenų gamybos kombinato direktoriumi, artelės „Startas“ pirmininku. Čia dirbant, negalėdami prikibti dėl „Starto“ veiklos, su V. Augustaičiu saugumiečiai susidorojo „politinėmis priemonėmis“. Pagrindinis „argumentas“ buvo 1938 m. „Fiziško auklėjimo“ Nr. 7–8 viršelyje išspausdinta nuotrauka, kuriame per tautinės olimpiados atidarymo iškilmes šalia Prezidento A. Smetonos žygiuoja V. Augustaitis – olimpinio komiteto pirmininkas. Už tai jis saugumiečių buvo išvadintas „liaudies priešu“, „fašistu“, „A. Smetonos bičiuliu“ ir iš darbo atleistas. Palaužta

kalėjime sveikata, atleidimas padarė savo ir V. Augustaitis greitai po to mirė⁷.

Babickas Kazys (1901 05 07 Panevėžio apskr., Kupiškio vls. Laukminiškių k. – 1968 10 18 Čikagoje), pulkininkas leitenantas. Mokėsi Kupiškio dviklasėje mokykloje, Peterburgo šv. Kotrynos ir Kauno „Saulės“ gimnazijose. 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, baigė karo mokyklos II laidą, paskirtas į Elektrotechnikos batalioną. 1920 07 su ltn. V. Endriulaičiu pirmą kartą Vilnių ir Kauną sujungė telefono ir telegrafo ryšiu. Vėliau irgi tarnavo karo ryšių tarnyboje, 1931 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus, 1932–1937 m. dirbo karo mokyklos lektoriumi, 1937–1940 m. buvo Autorinktinės vadas. Savanoriškai išėjęs į atsargą, iki 1944 m. mokytojavu suaugusiųjų gimnazijoje Vilniuje, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. išvyko į JAV.

K. Babickas buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu (1934), Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio ir Savanorių medaliais (1928). Išleido knygas „Karo ryšiai ir transmisijos“ (1934) ir „Karo mokyklos vidaus tvarkos statutas“ (1935), rašė karinėje periodikoje⁸.

Balčiūnas-Švaistas Juozas (1891 03 18 Rokiškyje – 1978 09 21 Los Andžele, JAV), atsargos pulkininkas leitenantas, rašytojas. 1909–1913 m. mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje, mokytojavu Stačiūnuose (dab. Pakruojo savivaldybė). 1915 m. studijavo Stavropolio mokytojų institute, 1916 m. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1917 m. baigė Karo mokyklą Maskvoje, kovėsi Galicijos fronte. 1918 m. grįžo į Lietuvą, suorganizavo Obelių vlsč. komitetą, miliciją. 1919 m. buvo Rokiškio aps. milicijos vadas. 1919–1939 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje: 1922–1928 m. buvo Karo mokyklos lektorius, 1928–1935 m. – „Kario“ redaktorius, 1935–1939 m. – kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus karinio rengimo ir propagandos dalies vedėjas.

⁷ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993. P. 18–20, Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas. Kaunas, 1997. P. 18–20, Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 295; LE. T. 1. P. 412; VLE. T. 2. P. 206.

⁸ JAV lietuviai. T. 1. P. 63; LKK. T. 2. P. 96–97.

1924–1928 m. studijavo LU Humanitarinių mokslų fakultete. Diplominis darbas: „L. A. Jucevičiaus asmuo ir reikšmė“ (išsp. „Tautoje ir žodyje“, 1930).

1942–1943 m. buvo „Lietuvių archyvo“ redaktorius, 1943–1944 m. – švietimo referentas Kauno savivaldybėje. Po karo gyveno Austrijoje, Haumštetine prie Augsburg, nuo 1949 m. – JAV. Dirbo „Naujienu“ redakcijoje.

Pradėjo rašyti 1912 m. Daug apysakų, vaizdelių spausdino „Skaitymuose“, „Lietuvoje“, „Sekmojoje dienoje“, „Praduose ir žygiuose“, „Gaisuose“, „Vaire“, „Lietuvos aide“, „Naujojoje Lietuvoje“. Išleido knygas: „Šilkinė suknelė“ (1927), „Naujan gyveniman“ (1928), „Meilės vardu“ (1937), „Rašau sau“ (1947), „Siela lagamine“, (1948), „Paskutinį kartą tavęs klausiu“ (1948), „Aukso kirvis“ (1952), „Petras Širmokas“ (1952), „Eldorado“ (1953), „Knygnešių pėdsakais“ (1953), „Trys žodžiai“ (1958), „Jo sužadėtinė“ (1959), „Žiobriai plaukia“ (1962), „Karnavalo aikštėje“ (1973), „Dangus debesyse“ (1973, rankraštis 1967 m. premijuotas JAV Lietuvių rašytojų draugijos). Išvertė F. Dostojevskio (1821–1881) kūrinį „Nusikaltimas ir bausmė“ (1929–1930, 6 dalys). J. Balčiūnas buvo vienas iš straipsnių rinkinio „Kovos metai dėl savosios spaudos“ (1957) redaktorių. 1955–1956 m. – „Naujienu“ redakcinės tarybos narys. JAV lietuvių bendruomenės jaunimui skirtos literatūros konkurse 1965 m. laimėjo II vietą už romano rankraštį „Šaunus penketukas“⁹.

Biržys Petras (1896 12 22 Utenos aps., Anykščių vlsč., Liudiškių k. – 1970 07 23 Vilniuje), atsargos vyr. leitenantas, aktorius, poetas, publicistas. 1917 m. Maskvoje baigė prekybos mokyklą. Grįžęs į Lietuvą, įstojo į Karo mokyklą ir baigė jos II laidą (1919). Po išėjimo į atsargą, mokytojavo pradinėse ir vidurinėse mokyklose, 1924–1927 m. LU studijavo literatūrą ir teologiją. Nuo 1937 m. Akiro ir kitais slapyvardžiais bendradarbiavo spaudoje. Išleido eilėraščių rinkinius: „Sielos sparnai (1919, 2 leid. 1924), „Karo metu“ (1923). Daug dirbo rinkdamas Lietuvos įvairių vietovių istorinę medžiagą ir išleido apie jas knygas: „Vyžuonos“ (1927), „Anykščiai“ (1928), „Taujėnai“ (1928), „Alytaus apskritis“ (1931), „Biržų apskritis“

⁹ LE. T. 2. P. 81, T. 36. P. 79, T. 37. P. 59; LKK. T. 2. P. 116; LTE. T. 2. P. 227; TLE. T. 1. P. 227. VLE. T. 2. P. 486.

(1932), „Kėdainių apskritis“ (1934), „Marijampolės apskritis“ (1937), „Mažeikių apskritis“ (1937). Išleido karininko Antano Juozapavičiaus biografiją (1923), knygas „Karo muziejus“ (1930), „Kaimo vestuvės“ (1930). Kaip muzikantas, kupletų autorius ir atlikėjas koncertuodavo per Lietuvos radiją ir įvairiose Lietuvos vietose bei JAV (Pupų Dėdės slapyvardžiu). Išleido knygą „Radijo bangos iš Pupų Dėdės pastogės“ (1938).

Įdainavo ir įgrojo 31 patefono plokštelę (Rygoje, Berlyne, Niujorke, Londone, 1927–1938). 1957–1959 m. nedidelius vaidmenis vaidino sovietiniuose lietuviškuose kino filmuose. Senatvėje gyveno ir mirė skurde. Palaidotas Saltoniškių kapinėse.

1999 m. išėjo jo atsiminimų knyga „Pupų Dėdė“¹⁰.

Bučys Pranciškus Petras (1872 08 20 Šakių aps. Šilgalių k. – 1951 10 25 Romoje), Rytų apeigų vyskupas, teologas, marijonų vienuolis (1909), teologijos daktaras (1901), Lietuvių Katalikų mokslo akademijos akademikas (1936). 1895 m. baigė Seinų kunigų seminariją, 1899 m. – Sankt Peterburgo dvasinę akademiją ir buvo išventintas kunigu. 1899–1901 m. studijavo Fribūro universitete. 1902–1915 m. su pertraukomis dėstė Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, 1912–1915 m. ėjo jos rektorius pareigas (dėl to, kad ne lenkas – rektoriumi nepaskirtas). 1905 m. su ktais parengė Lietuvių krikščionių demokratų sąjungos programą, buvo Didžiojo Vilniaus seimo vienas iš pirmininkų. 1915–1916 m. buvo lietuvių karo pabėgėlių kolonijos prie Maskvos klebonas. 1916–1921 m. gyveno JAV, buvo lietuviškų parapijų klebonas, nuo 1918 m. – seserų kazimieriečių vienuolyno Čikagoje kapelionas, 1918–1921 m. – laikraščio „Draugas“ redaktorius. 1921 m. grįžęs į Lietuvą, P. Bučys 1922–1927 m. dėstė Lietuvos universitete, 1924–1925 m. buvo jo rektorius. 1927–1933 ir nuo 1939 m. – marijonų generolas. 1928–1935 ir nuo 1939 m. gyveno Romoje. Nuo 1929 m. – popiežiaus kurijos Rusijai patarėjas, organizavo katalikų misijas tarp rusų, 1934 m. Harbine įkūrė laikraštį „*Katoličeskij vestnik*“. 1935–1936 m. – Telšių kunigų seminarijos dvasios vadas. Bendradarbiavo spaudoje: „Vienybė lietuvininkų“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“, „Tė-

¹⁰ **Danilevičius E.** Pupų Dėdė kraipo ūsą... Vilnius, 1992; LE. T. 10. P. 22, T. 36. P. 117, T. 37. P. 83; LKK. T. 2. P. 183; **Listopadskis J.** Laisvės ir vergijos metai. Vilnius, 1993. P. 168; LTE. T. 2. P. 168; MLTE. T. 1. P. 239; TLE. T. 1. P. 258; VLE. T. 2. P. 234.

vynės sargas“, „Kosmosas“, „Židinys“ ir kt. Parašė virš 10 teologinių veikalų. Apdovanotas Gedimino 2 laipsnio ordinu (1928)¹¹.

Bulvičius Vytautas (1908 05 18 Vilkaviškio aps., Keturvalakių vlsč., Kunigiškių k. – 1941 12 18 sušaudytas Gorkio (Žemojo Naugardo) kalėjime Rusijoje), generalinio štabo majoras. 1927 m. baigė Vilkaviškio gimnaziją, 1929 m. – Lietuvos karo mokyklą, 1937 m. – Vytauto Didžiojo karininkų kursų generalinio štabo karininkų II laidą. Tarnavo 9-ajame pėstininkų pulke, šarvuotųjų rinktinėje, kariuomenės štabe. Generalinio štabo majoras (1937). 1939 m. pradėjo dėstyti karinį rengimą VDU I kurso studentams (daugiausia jo iniciatyva ši disciplina ir buvo įvesta). Išleido knygą „Karinis valstybės rengimas“ (1939, 2 leid. 1994). 1940 m. mjr. V. Bulvičius buvo paskirtas į sovietinės 179 šaulių divizijos štabą Vilniuje. Čia buvo slaptojo Lietuvos aktyvistų fronto štabo narys, jo viršininkas. Už tai 1941 06 09 areštuotas ir po kelių mėnesių ilgų tardymų bei kankinimų 1941 11 26–27 nuteistas mirties bausme. Kartu su Juozu Kiliumi, Aleksandru Kamantausku ir kitais sušaudytas. 1999 m. (po mirties) jam pripažintas kario savanorio titulas. Apdovanotas Gedimino 4 (1938), Vyčio kryžiaus 1 laipsnio (1997, po mirties) ordinais¹².

Čepanauskas Bronius (1907 11 27 Šiaulių aps. Pašvitinio vls. Domančių k. – 2002 08 01 Vilniuje), pedagogas. Baigė Linkuvos gimnaziją, 1932 m. – Kauno kunigų seminariją, 1934 m. studijavo VDU Teologijos-filosofijos fakultete, 1935 m. baigė Lietuvos karo mokyklos X aspirantų laidą, 1937 m. – Aukštuosius Kūno kultūros kursus. Dirbo Panevėžio berniukų gimnazijoje kūno kultūros ir karinio rengimo mokytoju, 1937 10 tapo Panevėžio šaulių rinktinės spaudos klubo pirmininku. 1939 m. įstojo į VDU Teisų fakultetą ir studijavo iki sovietinės okupacijos. Pirmosios sovietinės okupacijos metu slapstėsi. 1943 m. baigė VU Teisų fakultetą, dirbo teisėju Šiauliuose. Po karo mokytojavo Jonišio gimnazijoje, 1947 – 1948 m. dėstė Kauno kūno kultūros institute, 1948–1952 m. – VU Sporto katedroje, 1952 m. – Vilniaus

¹¹ LE. T. 3. P. 305–307; LTE. T. 1. P. 292; MLTE. T. 2. P. 294; LTE. T. 1. p. 272; VLE. T. 3. P. 551–552.

¹² **Jakimavičius E.** Apie autorių// Bulvičius V. Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994; LE. T. 36. P. 143, T. 37. P. 98; LKK. T. 2. P. 236; VLE. T. 2. P. 613.

medicinos seserų mokykloje, 1953–1969 m. – Vilniaus 7-je vidurinėje mokykloje, 1969–1979 m. buvo vaikų plaukimo sporto mokyklos direktorius prie šios mokyklos. Nuo 1990 m. ūkininkavo atgautame tėvų ūkyje¹³.

Černius (Černiauskas) Jonas (1898 01 06 Kupiškyje – 1977 07 03 JAV, Los Andžele), brigados generolas. Mokėsi Kupiškyje, Panevėžyje. Baigė gimnaziją Kaune, 1919 m. – Karo mokyklos I laidą. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais ir lenkais. 1920 m. baigė inžinerijos karininkų kursus Kaune, 1925 m. – Aukštųjų karininkų kursų elektrotechnikos skyrių (I laida). 1926–1929 m. studijavo Briuselio aukštojoje karo inžinerijos mokykloje, ją baigęs gavo majoro laipsnį, dirbo Karo technikos štabe. 1930–1932 m. mokėsi Prancūzijos gen. štabo akademijoje. Ją baigęs, tapo gen. štabo plk. leitenantu, paskirtas Karo technikos štabo viršininku. 1934 06 22 paskirtas Karo mokyklos viršininku, tais pačiais metais suteiktas gen. štabo pulkininko laipsnis. 1934 09 29 paskirtas gen. štabo valdybos viršininku, o valdybą reorganizavus į kariuomenės štabą paskirtas jo viršininku. 1937 m. jam suteiktas brigados generolo laipsnis. 1939 m. išėjo į atsargą, kuri laiką buvo ministras pirmininkas. 1939 m. pabaigoje grįžo į kariuomenę. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą, J. Černius buvo 1 pėstininkų divizijos vadas. Sovietinėje kariuomenėje buvo 29 šaulių korpuso štabo viršininkas. Kilus karui iš sovietinės kariuomenės pasitraukė, karo metu gyveno Kupiškyje, dirbo malūno direktoriumi. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1947 m. persikėlė į Angliją, 1948 m. – į JAV. Gyveno Flinto mieste, dirbo „*General Motors*“ kompanijoje inžinieriumi, aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje.

J. Černius apdovanotas DLK Gedimino 3 laipsnio (1933), Vytauto Didžiojo 2 laipsnio (1937), Šaulių žvaigždės (1938), Prancūzijos Garbės legiono 3 laipsnio (1936), Latvijos 2 laipsnio Trijų žvaigždžių (1935), skautų Svastikos ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Savanorių (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1925) medaliais. J. Černius dėstė inžinerines disciplinas Karo mokykloje, Aukštuosiuose karininkų kursuose, parengė jiems vadovėlių.

1998 m. J. Černiaus palaikai perkelti į Petrašiūnų kapines Kaune¹⁴.

¹³ LKK. T. 2. P. 275; T. 4. P. 376.

¹⁴ **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998. P. 216–227; LE. T. 4. P. 172, T. 37. P. 112; LTE. T. 2. P. 487; TLE. T. 1. P. 351; VLE. T. 6. P. 317.

Dainius Kostas (1902 02 18 Mažeikių aps. Viekšnių vls. Kepių k. – ?), matematikos ir karinio rengimo mokytojas. Išklausęs Vytauto Didžiojo universitete matematikos specialybės kursą ir 1931 m. baigęs Karo mokykloje aspirantų VI laidą, dirbo Joniškio progimnazijoje. 1939 m. – Joniškio moksleivių šaulių būrio vadas. Likimas nežinomas¹⁵.

Danilevičius-Daniliūnas Stasys (1906 04 23 Vilkaviškyje – 1943 01 16 Norilsko lageryje, Rusijoje), kapitonas. Baigė Aukštesniąją technikos mokyklą, 1929 m. – karo mokyklos XI laidą. Tarnavo įvairiuose daliniuose, 1934 m. baigė fizinio lavinimo kursus. 1941 06 14 suimtas, išvežtas į Norilsko lagerį¹⁶.

Dapkus Antanas (1899 11 10 Šiaulių aps. Šiaulėnų vls. Žarnių k. – 1944 05 17 Lamos lageryje, Rusija), majoras. Mokėsi Šiaulių ir Jekaterinoslavo gimnazijose. Baigė 1921 m. Lietuvos karo mokyklą (IV laidą), 1923 m. eksternu – Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, 1929 m. – Aukštųjų karininkų kursų Artilerijos skyrių. Tarnaudamas Alytuje, Vilkaviškyje kartu dirbo karinio rengimo instruktoriumi mokyklose. 1941 06 10 išsiųstas „tobulintis“ į F. Dzeržinskio karo akademią Maskvoje, 06 27 suimtas.

Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928), Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu (1930)¹⁷.

Daugirdaitė-Sruogienė Vanda (1899 08 16 Piatigorske, Rusijoje – 1997 02 10 Putname, Konektikuto valstijoje, JAV), istorikė, pedagogė, filosofijos daktarė (1948). Rašytojo Balio Sruogos (1896–1947) žmona. 1916–1918 m. studijavo Maskvos komercijos institute, 1921–1923 m. – Berlyno universitete (filosofijos spec.), 1929 m. baigė Lietuvos universitetą. 1928–1939 m. mokytojavo Kaune. 1939–1944 m. – Vilniaus IV ir Kunigaikštienės Birtutės gimnazijų direktorė. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1944–1948 m. studijavo Bonos universitete. Nuo 1949 m. gyveno Čikago-

¹⁵ **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 566; LKK. T. 3. P. 23.

¹⁶ LKK. T. 3. P. 30.

¹⁷ LKK. T. 3. P. 32.

je, dirbo mokytoja Aukštesniojoje lituanistinėje mokykloje, vėliau dėstė Pedagoginiame lituanistikos institute, buvo viena jo steigėjų. 1958–1969 m. dėstė Auroros koledže (Ilinojaus valstija). Aktyviai veikė lietuvių ir tarptautinėse organizacijose, bendradarbiavo spaudoje, buvo „Lietuvių enciklopedijos“ istorijos skyriaus redaktorė. Parašė apie 10 Lietuvos istorijos veikalų ir vadovėlių. „Lietuvos istorija“ išleista 8 kartus (1935–1990). 1998 m. jos palaikai perlaidoti Vilniuje¹⁸.

Daukantas Teodoras (1884 09 20 Peterburge – 1960 04 10 Argentinoje, Buenos Airėse), brigados generolas, docentas, valstybės veikėjas. Peterburge baigė 7 gimnazijos klases ir įstojo į karo jūrininkų mokyklą, ją baigęs tarnavo linijiniame laive „*Slava*“ (1906–1911 m.). 1910 m. gavo jūrų leitenanto laipsnį. 1911 m. kelis mėnesius tarnavo linijiniame laive „*Imperatorius Pavelas I*“, po to 1911–1914 m. studijavo Peterburgo karinėje jūrų akademijoje, kurią baigė sidabro medaliu. Baigęs ją, tarnavo Baltijos laivyne, gavo II rango jūrų kapitono laipsnį. 1917 09 01 pasitraukė iš karo tarnybos ir išvyko į Rusijos pietus. 1919–1922 m. dirbo Didžiosios Britanijos ir Olandijos prekybos firmose Kryme, Kaukaze. 1922 m. grįžo į Lietuvą. 1922 – 1924 m buvo Aukštųjų karininkų kursų mokslo dalies vedėjas. 1924–1925 ir 1927–1928 m. – Krašto apsaugos ministras. 1925–1930 ir 1935–1936 m. dėstė geografiją L(VD)U, 1941–1943 m. – VU. Uždarius VU, mokytojavo Merkinės gimnazijoje. 1926 m buvo Šaulių sąjungos Centro valdybos pirmininkas. 1926–1927 m. – kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas. 1928–1930 m. – Valstybės tarybos narys. Nuo 1930 m. – generalinis konsulas Rio de Žaneire. Nuo 1932 m. – įgaliotasis ministras Pietų Amerikai. 1936–1939 m. – jūrininkystės inspektorius Klaipėdoje.

T. Daukantas apdovanotas Rusijos šv. Stanislovo ir šv. Anos 3 ir 2 laipsnių, Tuniso „*Nichon Ifikar*“ (1926) 1 laipsnio, DLK Gedimino 1 laipsnio (1929), Suomijos šaulių kryžiaus (1929), Italijos Karūnos 1 laipsnio (1929), Šaulių žvaigždės (1931), skautų „Svastikos“ (1931), Prancūzijos Garbės legiono 4 laipsnio (1936) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928), ugniagesių „*Artimui pagalbon*“ 1 laipsnio garbės ženklų (1928), Latvijos Aizsargų nuopelnų kryžiumi (1929).

¹⁸ LE. T. 4. P. 353, T. 36. P. 177; MLTE. T. 3. P. 275; VLE. T. 4. P. 522.

1941 m. T. Daukantas bolševikų buvo suimtas, o prasidėjus karui išlaisvintas. II pasaulinio karo metais buvo Komiteto Vilnijai remti ir rezistencinio sąjūdžio „Vieninga kova“ pirmininkas. 1944 m. buvo suimtas gestapo, vežamas į Vokietiją pabėgo. 1944 09 03 vykdamas į Lietuvos rezistencijos vadų pasitarimą Kaltinėnuose, buvo apšaudytas sovietinių diversantų ir sunkiai sužeistas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, nuo 1949 m. gyveno Argentinoje, aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje. 1997 m. jo palaikai perlaidoti Karmėlavoje¹⁹.

Delininkaitis Vaclovas (1907 08 12 Vilkaviškio aps. Žaliosios vls. Rumokų k. – 1973 08 23 Palangoje), kapitonas. Baigė Alytaus gimnaziją, 1931 m. – Lietuvos karo mokyklos XIII laidą. Tarnavo įvairiuose daliniuose, iš sovietinės kariuomenės 1940 10 28 paleistas į atsargą. Vokiečių okupacijos metais buvo ugniagesybos inspektorius Marijampolėje, 1945 m. mokytojavo Švėkšnoje, Šilutėje. Tais pačiais metais suimtas, tardytas Tauragėje, bet paleistas. 1947 m. vėl suimtas, kalintas Šilutėje, po to Komijoje. 1952 m. iš kalėjimo paleistas²⁰.

Dielininkaitis Pranas (1902 05 05 Vilkaviškio aps. Žaliosios vls., Juškų k. – 1942 04 06 Šiauliuose), politikas, sociologas, sociologijos daktaras (1933, Sorbonos universitetas). 1928 m. baigė Lietuvos universitetą. 1933–1940 ir 1941–1942 m. dėstė VDU, 1941–1942 m. – Sociologijos katedros vedėjas, docentas (1941). Dalyvavo studentų ateitininkų veikloje. Tarptautinės katalikų akademinio jaunimo federacijų organizacijos „*Pax Romana*“ kongrese 1935 m. išrinktas jos I vicepirmininku. Buvo vienas iš Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos organizatorių (1934), jos ir Katalikų veikimo centro, Lietuvos katalikų vyrų sąjungos vadovų. Dėl opozicinės jaunųjų katalikų sąjūdžio veiklos tautininkų valdžios persekiotas, 1938 m. kuriam laikui iš Kauno ištremtas į tėviškę. Lietuvą okupavus SSRS, 1940 07 P. Dielininkaitis buvo suimtas, prasidėjus karui išsilaisvino iš IX forto. 1941 06–07 laikinai ėjo darbo ir socialinės apsaugos ministro pareigas Lietuvos laikinojoje vyriausybėje. Bendradarbiavo spaudoje, 1941 m. buvo laikraščio „Į laisvę“ redaktorius. Svarbiausias veikalas – „*La liberté scolaire*

¹⁹ JAV lietuviai. T. 1. P. 41; LKK. T. 3. P. 41; TLE. T. 1. P. 397; VLE. T. 4. P. 530.

²⁰ LKK. T. 3. P. 50–51.

et l'etat“ (1933, lietuviškai – „Mokyklos laisvė ir valstybė“ - išėjo 2000 m.). Parašė 3 studijas apie valstybės santvarką, socialinę katalikų doktriną²¹.

Dineika Karolis (1898 03 15 Rygoje – 1980 08 13 Druskininkuose), gydomosios kūno kultūros specialistas. 1916 m. Tartu įgijo kūno kultūros mokytojo cenzą. 1918–1919 m. Linkuvos valsčiuje organizavo partizanus kovai su bolševikais. 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, kovojo prieš bermontininkus. 1920–1922 m. buvo karo valdininkas – sporto instruktorius Krašto apsaugos ministerijoje ir Šaulių sąjungoje. 1922–1926 m. studijavo Lietuvos universitete. Baigęs studijas, mokytojavo Kauno „Aušros“ ir Alytaus gimnazijose, 1934–1934 m. dėstė Aukštuosiuose kūno kultūros kursuose. 1945–1949 m. Kūno kultūros instituto direktoriaus pavaduotojas. Nuo 1952 m. Druskininkų gydomosios fizinės kultūros ir klimato terapijos parko, įkurto jo iniciatyva, vadovas. Su kitais 1920 m. įkūrė Lietuvos fizinio lavinimo sąjungą, 1922 m. – Lietuvos gimnastikos ir sporto federaciją, buvo jų pirmasis pirmininkas. Propagavo klasikines ir tautines sporto šakas, sveiką gyvenseną, sukūrė psichofizinės treniruotės pagrindus. Parašė daugybę straipsnių ir knygų: „Kūno lavinimo klausimas“ (1920), „Lengvosios atletikos vadovėlis“ (1922, su Juozu Eretu), „Supratimo raktas“ (1922), „Nurodymai kaip stiprinti sveikatą“ (1924), „Lietuvos karžygis A. Juozapavičius“ (1926), „Santūra, kaip dorovinės asmens pareiga“ (1926), „Blaivybė ir kūno lavinimo klausimas Lietuvoje“ (1926), „Vilniaus ripka“ (1926), „Fiziško auklėjimo vadovėlis“ (2 d., 1927 – 1929), „Sportas mokykloje“ (1929), „Žaismo pramoga – naujas blaivinimo metodas“ (1932), „Skautiški žaidimai“ (1934, su B. Mantvila, JAV 1955), „Žaisk“ (1934, su B. Mantvila), „Keliaukime po gimtąjį kraštą“ (1935, su J. Dovydaičiu), „Fizinė kultūra – sveikatos šaltinis“ (1959, su K. Labanausku), „Gydomoji fizinė kultūra“ (1961), „Moters grožis, sveikata“ (1975)²².

Dirmantas Stasys (1887 11 14 Raseiniuose – 1975 01 26 Čikagoje), geodezininkas, Lietuvos visuomenės ir karinis veikėjas, brigados generolas (1937). 1914 m. baigė Maskvos Konstantino matininkų institutą. Per I pasaulinį karą Rusijos kariuomenės karininkas. 1918 m. Kaune su kitais

²¹ LE. T. 4. P. 531–532; VLE. T. 4. P. 743.

²² LE. T. 5. P. 50, T. 36. P. 185; MLTE. T. 1. P. 406; TLE. T. 1. P. 432; VLE. T. 4. P. 781.

įkūrė matininkų sąjungą, suorganizavo matininkų kursus. 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenę, 1919–1924 m. dėstė Karo mokykloje. 1921–1922 m. – Lietuvos Aukštųjų kursų, nuo 1922 m. – Lietuvos universiteto Geodezijos katedros vedėjas, profesorius (1930). 1924–1927 m. – Aukštųjų karo technikos kursų, 1926–1927 m. – Vyriausiojo štabo Karo mokslo valdybos, 1927–1927 m. – Karo technikos, 1929–1933 m. – Aukštųjų karininkų kursų viršininkas. 1935–1938 m. – Krašto apsaugos ministras. Buvo labai reiklus ir principingas dėstytojas. A. Nakas rašo: „Buvo pasakojama, kad, priartėjus Raudonajai armijai prie Kauno, vienas studentas, skubotai atlikęs geodezijos pratybų darbus, sumanė gauti geodezijos įskaitą. Profesorius rado klaidų, liepė pataisyti. Studentas pasakė, kad nebėra laiko taisyti. „Nieko tokio, - pasakęs profesorius. – Pataisytus darbus atneši po karo“²³. 1942–1944 m. – VDU Statybos fakulteto dekanas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Nuo 1950 m. gyveno Čikagoje, buvo JAV lietuvių organizacijų narys, pirmininkavo Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungai (1959–1968) ir Lietuvių profesorių draugijai Amerikoje (1964–1974). 1919–1920 m. parašė pirmuosius lietuviškus vadovėlius artileristams, knygas „Topografija“ (1923), „Nivelyrų konstrukcijos“ (1932) ir kt. Apdovanotas DLK Gedimino 2 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1933), Šaulių Žvaigždės (1936), Prancūzijos Garbės legiono 2 laipsnio (1937), Latvijos Trijų žvaigždžių 1 laipsnio (1937) ordinais, Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Šaulių Žvaigždės ordino medaliais (1938), Ukrainos Liaudies respublikos Karo kryžiumi (1967, JAV, Ukrainos emigracinės vadovybės)²⁴.

Elisonas Jurgis (1889 08 04 Panevėžio aps. Kupiškio vls. Aukštadvario k. – 1946 01 04 Vokietijoje, Vysbadeno m.), zoologas, pedagogas, kraštotyrininkas. Švedų kilmės: jo prosenelis buvo švedų karys, išikūręs Latvijoje, o senelis nuomojo dvarą Kupiškio apylinkėse, tėvas jau buvo sulietuvėjęs, motina – lietuvė. 1901 m. mokėsi Rygos, 1902–1907 – Panevėžio realinėje gimnazijoje, 1908 m. baigė Pskovo realinę gimnaziją. 1915 m. baigė Peterburgo universiteto FMF Gamtos skyrių. 1915–1917 m. dirbo

²³ Nakas A. Inžinierius Vytautas Izbeckas. Vilnius, 2000. P. 49.

²⁴ JAV lietuviai. T. 1. P. 63; LE. T. 5. P. 63, T. 36. P. 186, T. 37. P. 136; LKK. T. 3. p. 63–64; VLE. T. 4. P. 803.

Rusijos karo aviacijos meteorologijos skyriuje, 1917 11 – 1918 02 tarnavo atskirajame lietuvių batalione Vitebske. 1918 11 – 1918 02 buvo Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Kupiškio apskrityje, 1918–1919 m. – Lietuvos kariuomenės savanoris, dirbo karo aviacijos mokykloje. 1919–1925 m. buvo Panevėžio gimnazijos mokytojas, 1925–1929 m. – Panevėžio mokytojų seminarijos inspektorius, 1929–1932 m. – Kėdainių, 1932–1940 m. – Panevėžio gimnazijų direktorius. Buvęs J. Elisono mokinys, Panevėžio gimnaziją baigęs 1941 m., geografas, geologas. LMA akademikas, prof. habil. dr. Vytautas Gudelis (1923–2007), rašė: „J. Elisono pamokos būdavo bene įdomiausios ir turiningiausios. Jis nepaisė įprastinės 45 minučių tarpsnio struktūros bei dėstymo plano, stengėsi sudominti jaunuolius nagrinėjamu klausimu, skatinti juos savarankiškai mąstyti ir samprotauti. Savo pamokas J. Elisonas pajvairindavo įsimintiniais pavyzdžiais, jo paties išgyvenimais ir prisiminimais. Dažnai atsinešdavo kokį nors rusų ar vokiečių autoriaus leidinį su dailiomis iliustracijomis ir „skaitydavo“ mums ištisu skyrius greitai bei sklandžiai versdamas tekstą į lietuvių kalbą. Mums net atrodydavo, kad jis skaito lietuviškai parašytą knygą. Per zoologijos pamokas J. Elisonas daugiausia dėmesio skyrė mūsų krašto gyvūnijai, nuobodžiausius dalykus iliustruodavo konkrečiais savo paties ir kitų žmonių patirtais įspūdžiais bei nuotykiams. Vertindamas mokinių žinias, žiūrėjo jų suvokimo, esmės išsakymo, galvosenos originalumo. Gamtos mokslais besidominčius stengdavosi paskatinti ir įtraukti į konkretų darbą. <...> Mes padėdavome tvarkyti ir komplektuoti J. Elisono sukauptas didžiules krūvas iškarpu iš įvairiausių laikraščių bei žurnalų, perrašinėti literatūros korteles, sudarinėti įvairiausių sąrašus bei rodykles. <...> Jis parinkdavo iš savo turtingos bibliotekos paskaityti knygų apie geografinius atradimus, žemės geologinę praeitį. <...> J. Elisonas buvo patyręs pedagogas, geras savo dėstomų dalykų žinovas. Buvo griežtas ir drausmingas sau ir kitiems, nekentė aplaidumo ir ištižimo, tingėjimo ir vangumo mokytis ir dirbti. Visa jo pedagoginės veiklos ašis – tai meilės, pareigos Tėvynei ir tautai ugdymas bei puoselėjimas. Daug dėmesio mūsų direktorius skyrė gamtai ir jos apsaugai, liaudies menui bei kraštotyrai. Jis aktyviai propagavo ir ragino kaupti ne tik įvairių žinių apie Lietuvos gyvūnus, bet ieškoti ir rinkti archeologinius bei etnografinius dalykus. Antai už atgabentą vieną akmeninį kirvuką jis įteikdavo atradėjui savotišką premiją – parašydavo

penketą už zoologiją. Tokiu būdu Panevėžio kraštotyros muziejus papildė gausia ir vertinga archeologine medžiaga²⁵. Kitas buvęs mokinys inž. doc. dr. Evaldas Palšaitis rašo: „Kiek prisimenu, tai buvo griežtas, bet labai teisingas žmogus, geras ūkininkas, tvarkęs kiek pairusius gimnazijos pastatus. <...> Gimnazistai savo direktorių labai gerbė, bet kartu ir bijojo. Iš čia pagal liaudyje labai paplitusį ir dažnai vartojamą posakį „bijok Dievo“ ir atsirado direktoriaus J. Elisono pravardė „dievas“. Ją rašėme iš mažosios raidės, bijodami įžeisti Visagalį. <...> Direktorius rėmė aviamodelizmo ir gamtininkų būrelius. <...> Jis organizavo vyresniųjų klasių mokinių išvykas į Panevėžio ir jam artimų valsčių kaimus. Mes, vaikščiodami po kiemus, iš gyventojų rinkome įvairias senienas <...>. Apie 1937 – 1938 metus Panevėžyje prasidėjo toks nežymus antisemitinis judėjimas. Buvo degutu ištepamos kai kurių žydams priklausiusių parduotuvių durys <...>, tačiau su gyventojais jokių ekscesų visai nebuvo. Visais tais reiškiniais labai nepatenkintas buvo gimnazijos direktorius J. Elisonas. Jis, susikvietęs vyresniųjų klasių mokinius <...>, perskaitė paskaitą apie žydų kilmę Lietuvoje, pažymėjo, kad jie prekybininkai ir labai geri amatininkai, kad jie yra visi Lietuvos piliečiai. <...> Gimnazijoje mokėsi įvairių tautybių mokinių. Visi jie buvo vienodai toleruojami. Tai labai didelis direktoriaus nuopelnas“²⁶. Kartu J. Elisonas dėstė LŽŪA (1924–1940 m.), LU (1925–1927 m.), docentas (1924). 1941–1942 m. dirbo Lietuvos MA, 1942–1944 m. – Panevėžio kraštotyros muziejaus vedėjas. Parengė „Zoologijos sistematikos terminų žodynelį“ (1920), vadovėlius: „Stuburinių gyvulių zoologija“ (1920), „Zoologijos vadovėlis“ (1925), „Mūsų šalies žinduoliai“ (3 d., 1932), „Zoologija“ (1932) ir kt. Aktyviai dalyvavo Lietuvos mokslo draugijos, Valstybinės archeologijos komisijos veikloje. 1923 m. Panevėžyje įsteigė Gimtajam kraštui tirti draugiją, iki 1940 m. buvo jos pirmininkas. Panevėžio muziejaus įsteigimo (1925) iniciatorius. Sudarė ir 1925 m. paskelbė lokalinį (daugiausia Panevėžio apskr.) archeologinį atlasą. Rinko tautosaką apie gyvūnus, išleido knygas: „Kaip lietuviai sodietis iš gyvulių elgesio spėja orų atmainas“ (1925), „Mūsų krašto fau-

²⁵ **Gudelis V.** Direktorius, mokytojas, auklėtojas Jurgis Elisonas// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007. P. 427–428.

²⁶ **Palšaitis E.** Prisiminimai apie vyrų gimnazijos direktorių Jurgį Elisoną// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007. P. 424–426.

na lietuvių tautosakoje“ (1932). 1940 m. SSRS okupavus Lietuvą buvo suimtas ir kalintas Panevėžio kalėjime ir „anų laikų metodais tardytas. Jis pats pasakojo, kad nuo to tardymo jam kraujas išsiliejęs į smegenis. Toje pat kameroje buvo felčeris, tas ir suteikė jam pirmąją pagalbą. Tikros sveikatos tačiau nebeatgavo nė paleistas“²⁷. 1944 m. traukiantis iš Lietuvos į Švediją, buvo suimtas vokiečių, kalintas Rygos kalėjime²⁸. Sovietinės enciklopedijos apie pastaruosius kalinimus nutyli, bet su pasigardžiavimu rašo: „Hitlerinės okupacijos metais bendradarbiavo su okupantais“²⁹ (dirbdamas Lietuvos MA, Panevėžio muziejuje!). Kaip tik kalinimas sovietmečiu jam sutrumpino gyvenimą.

J. Elisonas jau 1904–1907 m. aktyviai dalyvavo slaptoje lietuvių moksleivių veikloje, studijų metu Peterburge buvo Lietuvių studentų draugijos sekretorius, 1914–1918 m. dirbo Lietuvių karių CK, daug dirbo su kariais, aiškindamas Nepriklausomybės atkūrimo, lietuviškų karinių dalinių kūrimo reikalus. Buvo vienas Vitebsko bataliono kūrėju. Nepriklausomojoje Lietuvoje daug dirbo Šaulių sąjungoje, Skautams remti draugijoje, karių savanorių sąjungoje, „Žiburėlio“ draugijoje, Lietuvos Mokytojų sąjungoje, 1942–1944 m. – Savitarpinės pagalbos organizacijoje. Nuo 1909 m. ėmė bendradarbiauti periodinėje spaudoje ir paskelbė joje daug straipsnių³⁰. Už nuopelnus Lietuvai J. Elisonas buvo apdovanotas DLK Gedimino 4 laipsnio (1929) ir Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1935) ordinais.

Yra išleistas platus straipsnių rinkinys apie J. Elisoną³¹.

Frankaitė-Žilinskienė Ksavera (1896 08 27 Brukline, JAV – 1992 09 23 Deitona Biče, Floridos valst., JAV), dantų gydytoja. Baigė Panevėžio Marijos progimnaziją ir 1913 m. prie Panevėžio mokytojų seminarijos įgijo pradžios mokyklos mokytojos cenzą. 1926 m. LU gavo dantų gydytojos diplomą. Dirbo geležinkelių valdybos ambulatorijoje, vertėsi ir privačia praktika. 12 metų buvo Lietuvos moterų globos komiteto išdininke. Lietuvos moterų tarybos seklyčios (kultūros klubo) organizatorė ir pirmininkė. 1935–1940 m.

²⁷ **Urbas D.** Mokytojas ir kraštotyrininkas// Jurgis Elisonas, 1889 – 1946. Vilnius, 1997. P. 25.

²⁸ VLE. T. 5. P. 472–473.

²⁹ LTE. T. 3. P. 339; TLE. T. 1. P. 507.

³⁰ LE. T. 5. P. 480–481.

³¹ Jurgis Elisonas, 1889–1946. Vilnius, 1997.

buvo Lietuvos skaučių seserijos vyr. skautininkė. Karo pabaigoje pasitraukė į Vakarų. JAV gyveno Voterberyje, gydytojos praktika nebesivertė³².

Gaidžiūnas Balys (1911 11 25 Raseinių aps. Baisogalos vls. Dauderių k. – 1996 04 07 Vilniuje, palaidotas Karmėlavoje), agronomas, rašytojas, visuomenės veikėjas. 1939 m. baigė LŽŪA Dotnuvoje. Studijuodamas buvo korporacijos „Jaunoji Lietuva“ pirmininkas. 1936–1939 m. – Žemės ūkio rūmų spaudos sekretorius, redagavo savaitraštį „Jaunasis ūkininkas“, įvairias žemės ūkio knygas, vadovavo ūkininkų radijo laidai. 1939–1940 ir 1941–1944 m. buvo žurnalo „Žemės ūkis“ redaktorius. 1940–1941 m. B. Gaidžiūnas buvo pasipriešinimo sovietiniam, 1941–1944 m. – nacistiniam okupaciniam režimams aktyvus veikėjas, vienas VLIK'o steigiamojo susirinkimo (1943 11) organizatorių, jo vicepirmininkas. 1944 m. jis buvo nacių suimtas, kalintas Vokietijos kalėjimuose; iš kalėjimo išlaisvino JAV kariuomenė. 1945 – 1945 m. B. Gaidžiūnas buvo VLIK'o Vykdomosios tarybos narys, Lietuvių tautinio sąjūdžio Vokietijoje pirmininkas. 1949 m. jis atvyko į JAV, apsigyveno Klivlande, dirbo „Dirvos“ redakcijoje (1951–1963 ir 1991–1993 m. buvo jos redaktorius). Organizavo draugiją „Viltis“, buvo jos reikalų vedėjas. Išleido 4 poezijos rinkinius, 2 atsiminimų knygas. Sukūrė dokumentinių filmų apie lietuvius Vokietijos karo pabėgėlių stovyklose. 1994 m. grįžo į Lietuvą, tais pačiais metais apdovanotas Vyčio kryžiaus 4 laipsnio ordinu³³.

Galvydis-Bykauskas Jonas (1864 12 15 Utenos aps., Užpalių vlsč., Degėsių k. – 1943 07 16 Kaune), generolas. 1884 m. baigė Sankt Peterburgo girininkų mokyklą, 1886 m. ten pat – junkerių karo mokyklą. Tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje. Nuo 1915 11 – pulkininkas, pulko vadas. Kovojo I pasaulinio karo frontuose Lenkijoje ir Kurše. 1916 m. mūšiuose prie Lodzės 3 kartus sužeistas. Buvo patekęs į vokiečių nelaisvę. 1918 11 23 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 1 pulko vadu. 1919 01 25 paskirtas Karo mokyklos viršininku, išleido dvi pirmąsias laidas. 1919 10 18 jam suteiktas generolo leitenanto laipsnis. Kurį laiką ėjo vyriausiojo kariuomenės vado pareigas (1920 04 09–1920 07 07). Vadovavo brigadai, divizijai,

³² JAV lietuviai. T. 2. P. 540; LE. T. 35. P. 348.

³³ JAV lietuviai. T. 1. P. 244; LE. T. 6. P. 410, T. 37. P. 174; VLE. T. 6. P. 324.

dalyvavo kovose su lenkų kariuomene. 1921 12 18 vėl paskirtas Karo mokyklos viršininku, 1922 03 08 – ir Kauno įgulos viršininku. 1926 08 21 suteiktas generolo laipsnis. 1926 08 21 išėjo į atsargą, 1936 12 31 – į dimisiją. 1940 09 21 sovietų valdžios suimtas, kalėjo Kaune, kilus karui išlaisvintas.

Aktyviai bendradarbiavo „Mūsų žinyne“ (pėstininkų taktikos, šaudymo meno klausimai, atsiminimai). 1939 m. išleido knygą „Komunizmas Ispanijoje“.

Rusijos kariuomenėje apdovanotas Šv. Vladimiro 3, Šv. Anos 3 ir 2, Šv. Stanislovo 3 ir 2 laipsnių, Bulgarijos ir Persijos ordinais. Lietuvos kariuomenėje: Vyties kryžiaus 2 laipsnio (1926), DLK Gedimino 2 laipsnio (1928) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais.

Buvo Steigiamojo Seimo atstovas (1920–1922, krikščionių demokratų frakcija). Būdamas atsargoje ir dimisijoje, aktyviai dalyvavo krikščionių demokratų partijos, Katalikų veikimo centro ir Lietuvos ūkininkų kooperacijos veikloje³⁴.

Gerulaitis Zenonas (1894 12 22 Vilkaviškio aps. Paežerių dv. – 1945 04 22 Taišeto lag. Irkutsko sr.), divizijos generolas. 1914–1916 m. studijavo Sankt Peterburgo universiteto Gamtos – geografijos fakultete. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1916 m. baigė Vladimiro karo mokyklą Sankt Peterburge, kovojo I pasaulinio karo frontuose. 1918 11 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. 1918–1920 m. kovojo su bolševikais ir pilsudskininkais – želigovskininkais, 1919–1920 m. buvo kuopos, bataliono vadas. 1922 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus, 1924 m. Briuselyje – Karo akademiją. 1924–1926 m. buvo Vyriausiojo štabo Operatyvinio skyriaus viršininko pavaduotojas, viršininkas. 1926–1929 m. jis buvo I ir II karo apygardų štabo viršininkas. 1929–1934 m. – Vyriausiojo štabo valdybos viršininkas. 1934–1937 m. – karo atašė Prancūzijoje, Belgijoje. Nuo 1937 11 – Kariuomenės tiekimo viršininkas. 1938 10 – 1939 03 ėjo III pėstininkų divizijos vado pareigas. Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5 (1923), DLK Gedimino 3 (1929), Vytauto Didžiojo 3 (1930) laipsnio ordinais.

³⁴ **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998. P. 22–29; LE. T. 9. P. 507–508; LKK. T. 3. P. 138; **Surgailis G.** Lietuvos kariuomenės vadai. Vilnius, 1992. P. 57–77; VLE. T. 6. P. 375–376.

1940 m. SSRS okupavus Lietuvą, Z. Gerulaitis buvo vad. Liaudies kariuomenės, vėliau virtusios Raudonosios armijos 29 šaulių teritoriniu korpusu tiekimo viršininkas. 1941 06 14 Varėnoje suimtas. Išvežtas į Norilską, vėliau į Taišetą. 1943 05 Ypatingojo pasitarimo nuteistas kalėti³⁵.

Giedraitis-Giedrius Antanas (1892 04 04 Jurbarko vls. Lukšių k. – 1977 08 29 Vorčesteryje, Masačusetso valst., JAV), pedagogas, rašytojas. Nuo 1909 m. gyveno Maskvoje. 1917–1919 m. studijavo Lietuvių mokytojų institute Voroneže ir dėstė lietuvių kalbą lietuvių mergaičių gimnazijoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą, mokytojavo Jurbarko gimnazijoje, buvo pradžios mokyklų inspektorius. Įkūrė ir 1920–1924 m. redagavo vaikų žurnalą „Žiburėlis“, o 1925–1931 m. – „Saulutė“. 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Mokytojavo Vasario 16 gimnazijoje Vokietijoje, 1952–1954 m. buvo jos direktorius. Nuo 1954 m. gyveno JAV. A. Giedraitis–Giedrius rašė daugiausia vaikams. Išleido atsiminimus „Iš mokslo dienu“ (1917), parašė istorinių, mitologinių, religinių scenos vaizdelių, komedijų, didaktinių apsakymų, eilėraščių rinkinių, romantinių pasakų. Kūriniuose vaizduojamas kaimo vaikų gyvenimas, plėtojamos gėrio ir teisingumo pergalės idėjos. Suaugusiems išleido poetinės prozos knygą „Nušviesti takai“ (1930). JAV išleido 2 poezijos rinkinius, etninių pasakojimų knygą apie Lukšius, pasakų knygą. Jo vardu dabar pavadinta Jurbarko gimnazija³⁶.

Grudzinskas Vladas (1895 11 29 Marijampolėje – 1967 04 08 Beverli Šore, Indianos valst., JAV), pulkininkas leitenantas. I pasaulinio karo metu mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, kovojo Rumunijos fronte, 1917 m. jam suteiktas karo valdininko laipsnis. 1918 02 lietuvių karininkų atstovas VI armijos kariniame komitete. Grįžęs į Lietuvą, 1918 12 01, V. Grudzinskas savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, dirbo Krašto pasaugos ministerijos Tiekimo skyriuje. Nuo 1919 10 buvo kariuomenės intendanto padėjėjas, 1920–1926 m. – intendantas. 1924 m. baigė Čekoslovakijos karo intendantų akademiją. 1926 01 – 1928 07 – tiekimų viršininkas. 1928–1939 03 V. Grudzinskas buvo Klaipėdos „Maisto“ bendrovės, 1939–1940 m. – bendrovės „Lietuvos Baltijos Loydas“ Kaune direktorius.

³⁵ LE. T. 7. P. 187; LKK. T. 3. P. 173–174; VLE. T. 6. P. 612.

³⁶ JAV lietuviai. T. 1. P. 304; LE. T. 7. P. 219, T. 37. P. 220; VLE. T. 6. P. 642.

Per Birželio sukilimą buvo paskirtas Laikinosios vyriausybės pramonės ir susisiekimo ministru. 1941 m. buvo atleistas, vokiečių suimtas. Vėliau buvo bendrovės „Pieno centras“ direktorius. 1944 02 V. Grudzinskas buvo Vietinės rinktinės štabo IV skyriaus viršininkas. 1944 05 vokiečių suimtas, kalintas Rygos kalėjime, Salaspilio ir Štuthofa koncentracijos stovyklose. Raudonajai armijai užėmus Štuthofą, mobilizuotas eiliniu pagalbiniam darbams. Nuo 1945 m. dirbo Marijampolės vartotojų kooperatyvo buhalteriu. 1965 m. išvyko į JAV. V. Grudzinskas pulkininko leitenanto laipsnį gavo 1926 m. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus II rūšies 1 (1920), DLK Gedimino 4 (1928) ir 3 (1935) laipsnio ordinais³⁷.

Gumauskas Vincas-Gailius (1909 10 23 Marijampolės aps. Iglirkėlių vls. Pamargių k. – 1945 07 06 Švenčionių aps. Ginučių miške), kapitonas. 1930 m. baigė Marijampolės gimnaziją, 1931 m. – Karo mokyklos VI aspirantų laidą ir, suteikus jaunesniojo leitenanto laipsnį, paleistas į atsargą. 1931–1935 m. dirbo Zarasų aps. Salako vls. Ramoniškio pradinės mokyklos vedėju, vadovavo šaulių būriui. 1936 m. po 10 mėnesių atsargos karininkų kursų buvo priimtas į tikrąją karo tarnybą, buvo 3-jo pėstininkų pulko būrio vadas. 1939 jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. Po sovietinės okupacijos V. Gumauskas buvo bataliono ūkio viršininkas, kilus karui iš Raudonosios armijos pasitraukė. Tarnavo lietuvių savisaugos daliniuose. Pokaryje buvo Tauro apygardos Geležinio Vilko partizanų rinktinės štabo viršininkas, partizanų vadas Švenčionių apskr. Ginučių miške, vadovavo jungtiniam Ginučių ir Strokinių partizanų būriui. Žuvo mūšyje. Palaidotas šalia Saldutiškio kapinių³⁸. Kapitono laipsnis suteiktas po mirties 1999 01 11, pripažįstant kario savanorio statusą. Apdovanotas Vokietijos II rūšies Geležiniu kryžiumi³⁹.

Ivinskis Zenonas (1908 05 25 Telšių aps. Plungės vls. Kaušėnų k. – 1971 17 24 Bonoje, Vokietija), istorikas, filosofijos daktaras (1932), LKMA akademikas (1933), istorijos habilituotas daktaras (1934), profesorius (1940), Lietuvos MA narys (1941). 1929 m. baigė LU. 1929–

³⁷ LE. T. 36. P. 236; LKK. T. 3. P. 231–232; VLE. T. 7. P. 206.

³⁸ Šiaudinis V. Nuo arko – prie ginklo. Vilnius, 2008. P. 75 – 76, 174

³⁹ LKK. T. 3. P. 248–249.

1932 m. tobulinosi Miuncheno ir Berlyno universitetuose. 1933–1940 m. dėstė VDU, 1941–1943 m. buvo VDU Visuotinės istorijos katedros vedėjas, kartu dėstė ir VU. 1941 m. II pusėje VDU įsteigė Filosofijos fakultetą, iki 1942 m. pabaigos buvo jo dekanas. 1941 m. pavasarį išitraukė į pasipriešinimą sovietiniam okupaciniam režimui, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Dalyvavo patriotinių lietuviškų organizacijų veikloje. 1949–1963 m. Vatikano archyve rinko istorinę medžiagą apie Lietuvą. 1955–1956 m. buvo Baltų instituto Bonoje vedėjas. 1963–1971 m. dėstė Bonos universitete. Svarbiausia Z. Ivinskio tyrimų problematika – katalikiškos Lietuvos pritaipimas prie Vakarų Europos politinės sistemos ir kultūros, istoriografija. Nepriklausomybės metais parašė 7 istorijos veikalus (vienas jų – lietuvių ir vokiečių k.), buvo 3 istorinių monografių bendraautoris. Vakaruose 1946 m. pateikė savitą Lietuvos valstybingumo raidos periodizaciją, išleido 6 istorijos veikalus, bendrosios Lietuvos istorijos vadovėlį „Lietuvos istorija: iki Vytauto Didžiojo mirties“ (Roma, 1968, Vilnius, 1991)⁴⁰.

Jackus Jonas (1894 04 23 Panevėžio aps., Subačiaus vlsč., Žviliūnų k. – 1977 02 03 Kaune), generolas leitenantas. 1914 m. baigė Kauno gimnaziją ir įstojo į Sankt Peterburgo universiteto FMF. 1916 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Vladimiro karo mokyklą. Kovojo fronte. Tobulinosi Oranienbaumo karo mokykloje. 1918 m. pateko į vokiečių nelaisvę, joje išbuvo 10 mėn. Grįžęs į Lietuvą, Panevėžio apskrityje verbavo savanorius, buvo išrinktas Subačiaus valsčiaus viršaičiu. 1919 m. bolševikų areštuotas. Iš Kupiškio kalėjimo pabėgo ir tarnavo Panevėžio atskirajame savanorių batalione Kėdainiuose, vėliau tarnavo 1-ajame pėstininkų pulke Alytuje, dalyvavo Nepriklausomybės kovose. 1924 m. majoras J. Jackus baigė Aukštuosius karininkų kursus (IV laidą) ir 1925 m. paskirtas Karo mokyklos bataliono vadu, jam suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1926–1928 m. jis studijavo Čekoslovakijos gen. štabo akademijoje („Škola Válečna“), kurią baigęs gavo gen. štabo pulkininko laipsnį, dirbo gen. štabe skyriaus viršininku. 1930 m. J. Jackus paskirtas Karo mokyklos viršininku, 1931 m. jam suteiktas generolo leitenanto laipsnis. 1934 06

⁴⁰ LE. T. 9. P. 199–201, T. 36. P. 257, T. 37. P. 224; LTE. T. 4. P. 595; MLTE. T. 1. P. 656; TLE. T. 4. P. 595; VLE. T. 7. P. 422.

06–07 voldemarininkų maišto metu J. Jackus buvo vienas jo malšinimo organizatorių. Kartu su krašto apsaugos ministru gen. ltn. P. Šniukšta pasirašė įsakymą dėl bausmių maištininkams. 1934 m. rudenį J. Jackus buvo paralyžiuotas ir paleistas į dimisiją. SSRS okupavus Lietuvą, neteko pensijos, gyveno labai vargingai.

J. Jackus apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1919), DLK Gedimino 3 laipsnio (1929), Belgijos 1 laipsnio karo kryžiaus (1930), Čekoslovakijos Baltojo liūto 3 laipsnio su kardais (1931) ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁴¹.

Jakubonis Jonas (1907 03 08 Biržų aps. Balzerišio vnk. – 1944 07 10 Panevėžyje), kapitonas. 1929 m. baigė Biržų gimnaziją, 1931 m. – Karo mokyklos XIII laidą. Tarnavo 4-me pėstininkų pulke. Kilus karui, iš Raudonosios armijos pasitraukė. 1941 m. trumpai tarnavo lietuvių karių įgulos 2-me apsaugos pulke Vilniuje. Nušautas vokiečių kariškio⁴².

Jašinskas Mykolas (1890 03 21 Biržuose - 1962 11 22 ten pat), pulkininkas leitenantas. 1903 m. baigė 4 klases Bauskės miesto mokykloje, 1908 m. – geležinkelininkų kursų Peterburge. 1910–1912 m. tarnavo geležinkelio ir muitinės valdyboje Taline. Prasidėjęs I pasauliniam karui, baigė Gatčinos praporščikų mokyklą, tarnavo 38 pėstininkų pulke Ostaškove. 1918 11 23 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, partizanavo Biržų būryje, kovojo su bermontininkais ir bolševikais. 1919 05 26 tapo 3-čiojo pėstininkų pulko kuopos vadu. Kovojo su bolševikais prie Dauguvos, vėliau – su Lenkijos kariuomene prie Varėnos, Lentvario, Vievio. Kurį laiką ėjo bataliono vado pareigas. 1922 01 30 baigė Aukštuosius karininkų kursus (I laidą), pakeltas kapitonu, paskirtas mokomosios kuopos vadu. Kurį laiką ėjo bataliono ir pulko vado pareigas. 1926 01 01 perkeltas į Vyriausiojo kariuomenės štabo III (operacijų) skyrių, 1926 02 16 jam suteiktas majoro laipsnis. 1927 02 28 buvo paskirtas Rokiškio aps. karo komendantu, kurį laiką buvo Lietuvos šaulių sąjungos Rokiškio 10-sios rinktinės vadas.

⁴¹ **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998. P. 183–190; LE. T. 9. P. 241; LKK. T. 4. P. 16–17.

⁴² LKK. T. 4. P. 28.

1928 11 23 tapo pulkininku leitenantu. Buvo pirmasis Rokiškio gimnazijos karinio rengimo instruktorius, turintis aukščiausią karinį laipsnį tarp instruktorių visoje Lietuvoje. 1931 m. M. Jašinskas buvo paskirtas į Kauno šaulių rinktinę, 1936 m. paskirtas I divizijos aukštųjų karininkų garbės teismo nariu, 1939 m. – Kauno šaulių rinktinės nariu. Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, trumpai buvo Raseinių aps. kariniu viršininku. Likvidavus Lietuvos kariuomenę, iš pareigų atleistas. Gyveno Kalnagaliuose, netoli Kupiškio, ūkininkavo. 1941 06 14 kalėjo Rešiotuose, Mordovijoje, Solikamske. Ten 1943 m. nuteistas 10 m. kalėti. 1948 m. perkeltas į Minlagą Komijoje. Iškalėjęs 10 m., ištremtas į Komarovką, Parbigo raj., Tomsko sritį, kur gyveno ištremta jo šeima. 1956 04 07 grįžo į Lietuvą.

M. Jašinskas buvo apdovanotas: DLK Gedimino 3 laipsnio ordinu (1933), Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais (1928), Šaulių žvaigždės ordinu (1932), jo medaliu (1939), ugniagesių „Artimui pagalbon“ 2 laipsnio kryžiumi (1937), skautų Svastikos ordinu (1934), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu (1929)⁴³.

Jėčys Dominykas-Ažuolis (1896 Biržų aps. Vabalninko vls. Medžiūnų k. – 1947 08 11 Alytaus aps. Butrimonių vls. Punios šilė), partizanų vadas, pulkininkas (1998, po mirties). 1919 – 1920 m. buvo Lietuvos kariuomenės savanoris. 1919 m. baigė Karo mokyklą, tarnavo pėstininkų pilkuose, kovėsi su Lenkijos kariuomenės generolo Lucjano Želigovskio (*Żeligowski*, 1865 – 1947) rinktine. Nuo 1930 m. dirbo Šaulių sąjungoje, 1937–1940 m. buvo Alytaus XIX rinktinės komendanto pavaduotojas. 1940 06 SSRS okupavus Lietuvą, D. Jėčys buvo paskirtas Lazdijų apskrities komendantu. Nepateikė jaunuolių šaukimo į Raudonąją armiją sąrašų, vengdamas suėmimo slapstėsi. 1941 m. Birželio sukilimo dalyvis, Alytaus aps. karo komendantas, vėliau – aprūpinimo skyriaus vedėjas. 1944 m. buvo Vietinės rinktinės dalinio Alytuje vadas, naciams išvaikius rinktinę, slapstėsi. 1944 m. ėmė organizuoti partizanus kovai su sovietiniais okupantais, jiems vadovavo. 1945 06 suvienijo dalį Dzūkijos partizanų būrių į Dzūkų rinktinę, jai vadovavo. Rinktinei 1946 04 prisijungus prie A apygardos (nuo 1946 05 – Dainavos apygarda) tapo jos vadu. Nuo 1946 11 01 iki žuvimo buvo ir Pietų Lietuvos partizanų srities vadas. Buvo Dainavos

⁴³ LKK. T. 4. P. 70–71.

apygardos laikraščio „Aukuras“ redaktorius. Žuvo kautynėse su NKVD daliniais, jiems apsupus bunkerį. 1997 m. jam suteiktas kario savanorio vardas. Apdovanotas DLK Gedimino 4 laipsnio (1932) ir Vyčio Kryžiaus 2 laipsnio (1998, po mirties) ordinais⁴⁴.

Jokantas Kazimieras (1880 10 23 Panevėžio aps. Kupiškio vls. Va-liukiškio k. – 1942 08 25 Sverdlovske, Rusijoje), gydytojas, pedagogas, valstybės veikėjas. 1908 m. baigė Tartu universiteto medicinos fakultetą. 1909–1918 m. – Kalvarijos šv. Jurgio ligoninės gydytojas, 1917 m. Vilniaus lietuvių konferencijos dalyvis ir organizacinio komiteto narys, 1918–1920 m. Marijampolės „Žiburio“ gimnazijos direktorius. Buvo Steigiamojo, I, II, III seimų narys, II seimo vicepirmininkas. XI Vytauto Petručio (1925 02 – 09 25), XII Leono Bistro (1925 09 25 – 1926 06 15) ir XXI Antano Merkio (1939 11 21 – 1940 06 17) Ministrų kabinetuose – Švietimo minis-tras. 1927–1939 m. – Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos direktorius. Lietuvių krikščionių demokratų, Lietuvos ūkininkų partijų narys. Ben-dradarbiavo spaudoje, 1922–1925 ir 1926–1927 m. – dienraščio „Lietu-va“ vyr. redaktorius. Parengė lotynų-lietuvių kalbos žodyną (1936, 1990), parašė lotynų kalbos vadovėlį (2 d., 1922), išvertė eilę knygų. 1940 06 14 bolševikų suimtas, vėliau sušaudytas⁴⁵.

Jonaitis Martynas (1890 11 28 Kauno aps. Seredžiaus vls. Armoniškių k. – 1969 Palangoje), karo kapelionas. 1914 m. baigė Žemaičių kunigų seminariją Kaune. 1919 04 03 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo daugelio dalinių, kovojusių su bolševikais ir želigovskininkais karo kapelionas. 1922–1923 m. mokytojavo Rokiškio ir Ukmergės gimnazijo-se. Nuo 1926 m. buvo kapelionu Kalnaberžės nepilnamečių perauklėjimo įstaigoje, Alytaus kalėjime. 1929–1931 m. tobulinosi užsienyje. 1934–1939 m. buvo karo kapelionas ulonų pulke. 1939 m. paties prašymu iš pareigų atleistas. Apdovanotas Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais (1928), DLK Gedimino 3 laipsnio ordinu (1930)⁴⁶.

⁴⁴ LE. T. 36. P. 268–269; LKK. T. 4. P. 74; VLE. T. 8. P. 616.

⁴⁵ **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 110; **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991; LE. T. 9. P. 438; VLE. T. 8. P. 681.

⁴⁶ LE. T. 9. P. 446; LKK. T. 4. P. 84.

Jonuška Vincas (1895 02 03 Panevėžio aps. – 1926 12 18 Kaune), kapitonas. 1914 m. baigė Panevėžio realinę gimnaziją. Baigęs ją, įstojo į Sankt Peterburgo komercijos institutą, bet prasidėjus karui grįžo į Lietuvą. Atostogų metu glaudžiai bendradarbiavo su kaimo jaunimu, rinko tautosaką, ją skelbė „Aušrinėje“, „Lietuvos žiniuose“ ir kt. leidiniuose. I pasaulinio karo metu mokytojavo Panevėžio aps. Rėklių pradžios mokykloje. Vokiečiams susekus, kad jis rašė prieš okupantus nukreiptus atsisaukimus, buvo suimtas, bet iš Panevėžio kalėjimo pabėgo. 1919 12 31 baigė Lietuvos karo mokyklą ir dalyvavo kovose dėl laisvės prieš bolševikus, pilsudskininkus–želigovskininkus. 1922 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1925–1926 m. redagavo „Kardą“, nuo 1926 m. buvo Karo mokslo valdybos viršininkas. Jo 1915–1917 m. dienoraštis, parengtas spaudai V. Steponaičio, išspausdintas „Karo archyve“ (1936, t. VII)⁴⁷.

Jurgėla-Jurgelevičius Petras (1901 09 30 JAV, Džersi Sityje – 1992 02 19 Elensvilyje, JAV), kapitonas, publicistas, skautų veikėjas. Mokėsi Taganroge, vėliau Voronežo lietuvių gimnazijoje, 1919 m. baigė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos 6 klases. 1919 m. įstojo į Lietuvos karo mokyklą, ją baigęs tarnavo kariuomenėje iki 1930 m. Paskutinius 5 metus dirbo kariuomenės štabe, Spaudos ir švietimo skyriuje (redaktorius, vertėjas). Kartu LU išklausė 4 semestrus Teisių fakultete. 1931 m. grįžo į JAV. Buvo Dariaus ir Girėno skrydžio per Atlantą komiteto sekretorius, rūpinosi jų atminimo įamžinimu. 1933–1935 m. – lietuvių mokyklos Čikagoje vedėjas, aktyviai reikėsi lietuviškosiose organizacijose, buvo jų etatinis darbuotojas. Skautas nuo 1915 m. Skautų draugovę įkūrė Voronežo lietuvių gimnazijoje, aktyviai talkino jiems ir Lietuvoje. Bendradarbiavo su J. Jablonskiu kurdamas lietuviškus skautybės terminus, išspausdino apie skautus daug straipsnių ir knygų (vadovėliai: „Skautystė“ (1927), „Skautų vadovas“ (I d., 1929), knygos: „Piliečių auklėjimo mokykla – skautybė“ (1920), „Lietuviškoji skautija“ (1975)), 1923 m. redagavo „Skautą“, dirbo ir rašė karių bei šaulių spaudoje. Aktyviai bendradarbiavo JAV lietuvių spaudoje. Buvo „Lietuvos aidas“ korespondentas JAV, 1936 m. leido žurnalą „Tauta“. Kai kuriuos ankstyvesnius straipsnius P. Jurgėla pasirašinėdavo Jurgelevičiaus pavarde. Išvertė H. Mni-

⁴⁷ LE. T. 9. P. 492; LKK. T. 4. P. 88–89.

šek „Raupsuotoji“ (1932), su broliu – V. T. Skanlono „Dieve, pasigailėk mūsų“ (1932), parašė: „Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas“ (1935), su P. Jurkumi „Generolas Povilas Plechavičius“ (1978). Sulaukęs 80 metų, P. Jurgėla popiežiaus Jono Pauliaus II (*Johannes Paulus II*, 1920–2005) buvo apdovanotas Šv. Silvestro ordinu ir pakeltas į Šv. Silvestro ordino riterius. Lietuvoje apdovanotas Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais (1928), skautų Svastikos ordinais (1920, 1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu (1928)⁴⁸.

Jurgelionis Antanas (1894 04 14 Aknystoje, Latvijoje – 1976 10 22 Vilniuje), ats. pulkininkas leitenantas, gydytojas, sporto medicinos ir gerontologijos pradininkas Lietuvoje, tautinės kūno kultūros sistemos kūrėjas, medicinos mokslų kandidatas (1950). 1916–1918 m. studijavo Sankt Peterburgo karo medicinos akademijoje, 1926 m. baigė Paryžiaus universitetą. 1926–1940 m. dirbo gydytoju Kaune. Buvo vienas Lietuvos sporto lygos (veikusios 1922–1932 m.) kūrėjų, 1926–1928 m. buvo jos vadovas. 1928 m. vadovavo Lietuvos sportininkų delegacijai Amsterdamo olimpinėse žaidynėse. Su kitais 1930 m. įkūrė Lietuvos fizinio lavinimosi sąjungą, suorganizavo „Sporūtos“ sportinį sąjūdį. 1931 m. įsteigė ir redagavo žurnalą „Fiziškas auklėjimas“, parengė Kūno kultūros įstatymo projektą. Buvo Kūno kultūros rūmų statybos iniciatorius ir jų pirmasis direktorius (1932–1934), Aukštųjų kūno kultūros kursų steigėjas. 1948–1941 m. A. Jurgelionis buvo Respublikinės priešmaliarinės stoties vedėjas, daug prisidėjo prie maliarijos likvidavimo Lietuvoje. 1960–1969 m. dirbo Epidemiologijos, mikrobiologijos ir higienos institute, 1960 m. įkūrė Gerontologijos ir geriatrijos skyrių ir jam vadovavo. 1960–1969 m. buvo Lietuvos Gerontologų ir geriatrų mokslinės draugijos, įkurtos jo iniciatyva, pirmininkas. A. Jurgelionis apdovanotas Čekoslovakijos Baltojo Liūto 5 (1927) ir DLK Gedimino 4 (1929) laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) medaliu⁴⁹.

⁴⁸ JAV lietuviai. T. 1. P. 15; LE. T. 10. P. 127, T. 37. P. 245; LKK. T. 4. P. 111. LTE. T. 5. P. 140; VLE. T. 9. P. 50.

⁴⁹ LE. T. 10. P. 127–128, T. 37. P. 245; LKK. T. 4. P. 112; LTE. T. 5. P. 140; MLTE. T. 1. P. 722; TLE. T. 2. P. 152; VLE. T. 9. P. 50–51.

Jušks Bronius (1905 04 01 Tauragės aps. Batakių vls. Ožnugarių k. – ?), kapitonas. Kaune baigęs gimnaziją ir LU Humanitarinio fakulteto pedagoginį skyrių, 1929 m. stojo į Lietuvos karo mokyklą, baigė jos XIII laidą. Tarnavo 2 pėstininkų pulke, 1937 04 20 ėmė dirbti kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriuje. 1940 12 11 iš susovietintos kariuomenės atleistas. 1944 02 10 įstojo į Vietinę rinktinę, paskirtas jos štabo karininku. 1944 05 15 su kitais štabo karininkais vokiečių suimtas ir išvežtas į Salaspilio koncentracijos stovyklą. 1944 08 kartu su kitais Vietinės rinktinės karininkais išvežtas kasti apkasų į Rytprūsius. 1944 09 14 iš ten pasitraukė ir liko Vokietijoje. Buvo Hanau karo pabėgėlių stovyklos komendantu. Likimas nežinomas⁵⁰.

Jušks Jonas (1912 01 27 Tauragės aps. Eržvilko vls. Fermų k. – 1976 Lietuvoje), leitenantas. 1931 m. baigė Tauragės gimnaziją, 1935 – karo mokyklą (XVII laidą). Tarnavo 7 pėst. pulke. 1939 05 11 išėjo į atsargą. 1941 m. su šeima ištremtas į Tomsko raj. Parbigo raj. 1958 04 22 grįžo į Lietuvą⁵¹.

Kalmantas-Kalmantavičius Mykolas (1895 10 05 Švenčionių aps. Mielagėnų vls. Mėšonių k. – 1976 06 06 Čikagoje, JAV), pulkininkas. 1912 m. baigė Peterburgo vidurinę technikos mokyklą. 1915 m. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1916 m. baigė Peterhofo III praporščikų mokyklą. 1917 m. tarnavo Lietuviškajame atsargos batalione Smolenske. Jį išformavus, grįžo į Lietuvą. 1919 07 įstojo į Ukmergės batalioną (kuris išaugo į 8 pėst. pulką). Kovojo su bolševikais Kalkūnų – Dauguvos ruože, pilsudskininkais – želigovskininkais prie Vilniaus ir Augustavo. 1922 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1923 01 savanoriu įstojo į Mažosios Lietuvos sukilėlių gretas, buvo II sukilėlių grupės vadas (slap. M. Bajoras). Su šia grupe 1923 01 09 užėmė Pagėgius, tapo miesto ir apskrities komendantu. 1923 01 15 su trimis sukilėlių kuopomis sumušė prancūzų dalinį ties Klaipėda, užėmė miestą, prefektūroje nuginklavo visus prancūzų karius, pats asmeniškai suėmė Klaipėdos krašto vyr. komisarą G. J. Petisnė (*Petisnė*). 1923–1925 m. M. Kalmantas buvo bataliono vadas

⁵⁰ LKK. T. 4. P.123.

⁵¹ Ten pat.

3 pėst. pulke, 1925–1935 m. – Šaulių sąjungos viršininkas (pulko vado teisėmis), 1935 – 1938 m. dirbo kariuomenės štabo ypatingųjų reikalų karininku, 1938 – 1940 m. buvo Ginklavimo valdybos skyriaus viršininku. Bolševikams okupavus Lietuvą, 1940 06 iš kariuomenės atleistas, 1941 m. suimtas ir kalintas, išlaisvintas per Birželio sukilimą. 1941–1943 m. M. Kalmantas buvo Kauno miesto ir apskrities pensijų skyriaus viršininkas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1948 m. atvyko į JAV.

M. Kalmantas buvo aktyvus skautų veikėjas, 1923–1925 m. – Šiaulių tunto organizatorius ir tuntininkas, 1924 m. dalyvavo tarptautiniame skautų sąskrydyje Danijoje, 1925–1930 m. buvo Lietuvos skautų sąjungos vyr. skautininkas, 1930–1940 ir 1945–1950 m. – garbės gynėjas. 1927 m. M. Kalmantas buvo vienas iš Lietuvos aeroklubo steigėjų. Bendradarbiavo „Trimite“, „Skautų aide“. „Lietuvių archyve“.

2002 m. (po mirties) M. Kalmantui suteiktas kario savanorio vardas. Jis buvo apdovanotas: Vyčio kryžiaus 5 (1923), DLK Gedimino 3 (1928) laipsnio, Šaulių žvaigždės ir Lelijos (1931), Gedimino vilko (1932) ordinais, Klaipėdos išvadavimo sidabro (1925), Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Šaulių žvaigždės ordino (1939) medaliais, Suomijos nacionalinės gvardijos geležies (1926), Latvijos Aizsargų nuopelnų (1929), ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1 laipsnio (1934), Estijos ugniagesių 1 laipsnio aukso (1935) kryžiais⁵².

Karvelis Vladas (1901 04 11 Šiauliuose – 1980 03 28 Vilniuje), generolas majoras. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje, vėliau M. Yčo lietuvių gimnazijoje Voroneže, po I pasaulinio karo baigė Šiaulių gimnaziją. 1919 m. baigė Karo mokyklą Kaune, tarnavo kariuomenėje, kovojo Nepriklausomybės kovose. 1926–1927 m. studijavo LU Teisės fakultete, 1929 m. baigė Čekoslovakijos gen. štabo akademiją Prahoje. 1924–1934 m. dirbo vyriausiajame kariuomenės štabe I skyriaus viršininko pavaduotoju, viršininku. Tuo pat metu dėstė Karo mokykloje, Aukštuosiuose karininkų kursuose. 1934–1936 m. V. Karvelis buvo šių kursų inspektorius, 1936–1938 m. – viršininkas. 1938 m. jam buvo suteiktas brigados generolo laipsnis.

⁵² JAV lietuviai. T. 1. P. 435; LE. T. 10. P. 335–336, T. 37. P. 252; LKK. T. 4. P. 141–142; VLE. T. 9. P. 215–216.

1939–1940 m. V. Karvelis buvo Aukštosios karo mokyklos viršininkas. SSRS okupavus Lietuvą, 1940 m. paskirtas kariuomenės štabo viršininko pavaduotoju, vadinamojoje Liaudies kariuomenėje iki 1940 08 buvo Antrosios pėstininkų divizijos vadas ir Kauno įgulos viršininkas. Nuo 1940 09 – Raudonosios armijos 184 šaulių divizijos vadas. 1941 06–12 tobulinosi Aukštųjų vadų tobulinimosi kursuose prie Generalinio štabo akademijos Maskvoje. 1942 01–03 dėstė Frunzės karo akademijoje. II pasaulinio karo frontuose vadovavo kariniams junginiams prie Oriolo, Baltarusijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje (1942–1943 m. Raudonosios armijos 16 lietuviškosios šaulių divizijos vado pavaduotojas, 1943–1944 m. – vadas, 1944–1945 m. – šaulių korpuso vado pavaduotojas). 1946–1961 m. V. Karvelis buvo VU Karinio parengimo katedros viršininkas, 1947 m. gavo docento vardą. 1961 m. išėjo į dimisiją. Paskelbė straipsnių kariniais klausimais. Laikomas vienu iš iškilusių Lietuvos karo mokslo žinovų, ypač pėstininkų taktikos srityje. Bendradarbiavo „Mūsų žinyne“ ir kitur.

Po karo parašė: „M. Kutuzovo štabo dokumentai“ (1951, rusų k., sudarė ir redagavo su kitais autoriais), „Lietuvos TSR išvadavimas iš hitlerinės okupacijos 1944–45“ (1973, 2 leid. 1974).

1968–1976 m. V. Karvelis buvo Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komiteto pirmininkas.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1936), DLK Gedimino 4 laipsnio (1931), Čekoslovakijos Baltojo Liūto 5 laipsnio su kardais (1931), SSRS Raudonosios vėliavos (1943, 1945), Aleksandro Nevskio (1944), Darbo Raudonosios vėliavos (1950) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Savanorių (1929), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), 12 sovietinių medalių⁵³.

Kaunas Pranas (1891 07 12 Šakių aps., Sintautų vlsč., Balseliškių k. – 1954 04 16 Kanadoje, Toronte), pulkininkas. Mokėsi Seinuose, Veiverių mokytojų seminarijoje, 1911 m. baigė pedagoginius kursus Sankt Peterburge. Mokytojavo Rusijoje. I pasaulinio karo metu buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Čiugujevo karo mokyklą. Kovojo fronte. 1918 m. grįžo į Lietuvą, mokytojavo Šakių apskrityje. Surinko 33 savanorių

⁵³ LE. T. 11. P. 120, T. 36. P. 211; LKK. T. 4. P. 166–167; LTE. T. 5. P. 353; MLTE. T. 2. P. 74–75; TLE. T. 2. P. 230–231; VLE. T. 9. P. 217.

būrį ir su juo 1918 12 16 atvyko į Aukštąją Panemunę. Paskirtas 2-ojo pulko karininku. Tarnavo Kaune, kovėsi su Lenkijos kariuomene prie Seinų, Vievio, Utenos. 1923 m. dalyvavo Klaipėdos išvadavime. 1923 10 23 baigė Aukštuosius karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursus, paskirtas 7 pėstininkų pulko vadu. 1924 03 01 paskirtas Karo mokyklos inspektoriumi, 1926 10 01 – viršininku. 1928–1940 m. buvo Biržų, Mažeikių, Raseinių ir Panevėžio apskričių, Vilniaus miesto karo komendantu. 1940 07 15 iš susovietintos kariuomenės paleistas į atsargą, 1940 07 26 suimtas, kalėjo Kaune. Kilus karui išlaisvintas. Karo pabaigoje pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į Kanadą. Suorganizavo Lietuvos kariuomenės atsargos karių sąjungą, buvo jos pirmininkas.

Bendradarbiavo spaudoje – „Karyje“, „Karde“, „Mūsų žinyne“ ir kitur.

Apdovanotas DLK Gedimino 2 laipsnio (1932) ir Šaulių žvaigždės (1932) ordinais, Savanorių (1928), Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Klaipėdos krašto išvadavimo sidabro (1936), Šaulių žvaigždės ordino (1939) medaliais, Latvijos Aizsargų nuopelnų kryžiumi (1940)⁵⁴.

Keturakis Bronius (1908 09 26 Kauno aps. Garliavos vls. Jonučių k. – 2001 01 24 Niu Berlyne, Viskonsino valst., JAV), kapitonas. 1928 m. baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją. Nuo 1922 m. priklausė Lietuvos fizinio lavinimosi sąjungai, vėliau – sporto klubams „Granitas“ ir „Sūdavija“. 1930 m. baigė Lietuvos karo mokyklos XII laidą. Tarnavo įvairiuose daliniuose, 1937 m. tapo Šaulių sąjungos VIII Vilkaviškio rinktinės vado pavaduotoju. 1935–1937 m. buvo Lietuvos lengvosios atletikos sąjungos komiteto vadovas. Iš sovietinės armijos pasitraukė, kilus karui. Pasitraukęs į Vokietiją, dirbo anglų okupacinės zonos Fizinio auklėjimo ir sporto komiteto vyr. įgaliotiniu. 1948 m. Augsburgėje įsteigė lietuvių sporto klubą. 1949 m. išvyko į JAV. Dirbo avalynės fabrike, priklausė Lietuvos šaulių ir Žurnalistų sąjungoms, 1983–1989 m. buvo JAV Lietuvių bendruomenės Švietimo tarybos narys, 1990 – 1993 m. – konsultantas. Apdovanotas medaliais: Šaulių žvaigždės ordino (1939) ir „Už nuopelnus Lietuvos sportui“ (1998)⁵⁵.

⁵⁴ LE. T. 11. P. 225; LKK. T. 4. P. 182.

⁵⁵ JAV lietuviai. T. 1. P. 486–487; LKK. T. 4. P. 214–215.

Kymantaitė-Čiurlionienė Sofija (1886 03 13 Joniškėje – 1958 12 01 Kaune), rašytoja, pedagogė, M. K. Čiurlionio žmona. 1904 m. baigė Rygos gimnaziją, iki 1907 m. Krokuvos universitete studijavo filosofiją. 1910–1918 m. mokytojavo Kaune, Voroneže (I pasaulinio karo metais). 1919 m. ėmė dirbti tik ką susikūrusios Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo spaudos ir švietimo skyriuje ir „Kario“ redakcijoje, daug važinėjo į frontus su paskaitomis. Jos dukra Danutė Čiurlionytė – Zubovienė (1990 - 1995) atsiminimų knygoje rašė: „Tai buvo labai sunkus darbas, o kartais net pavojingas. Juk dvidešimt minučių prieš garsųjį mūsų su bermontininkais ties Radviliškiumi (1919.X.22) Mama kalbėjo kariuomenei, Kalbėjo be galo jaudindamasi, nes jautė, kad iš tų žalių Lietuvos kaimo bernuželių ne visi sulauks rytojaus... <...> Kartais karininkai paskaitas organizuodavo blogai, ir atvykus į vietą Čiurlionienė pati viskuo turėdavusi pasirūpinti... Tačiau pilnos dėmesio ir žinių troškuliu spindinčios kareivėlių, kaimo bernuželių doobilėlių, akys visus nemalonumus atlygindavo...

Kartą, jau daug metų praėjus, kažkas paklausė Mamą, ar ji nejautė pavojaus ar dar neturėjus kokių konfliktų, jauna graži moteris, atsidūrusi viena tarp karininkų? Atsimenu, kaip ji atsakė, jog visuomet mokėjusi laikytis atitinkamoje aukštumoje ir vengdavo net nekalčiausio flirto. Tačiau kartą turėjus visiškai kito pobūdžio konfliktą. Vienas karininkas pareiškė, kad jis nepatenkintas paskaita. Tokios paskaitos griauančios kariuomenės vadovybės autoritetą. „Į ką panašu, kad atvažiuoja moteris ir pakalba kareiviams daug geriau negu jų bataliono vadas“.

Žinoma, tai buvo reta išimtis. Kariškių tarpe ji sutiko savo mokinių, daug šiaip pažįstamų, kurie tik laikinai vilkėjo karišką milinę... Manau, nesuklysiu sakydama, kad Mama įsigijo didelį populiarumą ir gilią pagarbą kariškių tarpe. <...> Karo vadovybė įvertino Mamos darbą kariuomenės švietimo srityje ir apdovanojo ją Vyties kryžiumi 1928-ais metais per Lietuvos nepriklausomybės 10 metų sukaktį⁵⁶. „Karyje“ ir „Mūsų žinyne“ S. Čiurlionienė spausdino romantiškus pasakojimus apie lietuvių kovas su kryžiuočiais. 1921 m. „Kario kalendoriuje“ buvo atspausdintas vienaveiksmis scenos vaizdelis „Senovės kariai“, kurį labai mėgo statyti kariai saviveiklinėse scenose. Atskiru leidiniu išėjo S. Čiurlionienės „Laiškai kareiviui“ (1920), kuriame randama daug praktinių patarimų ka-

⁵⁶ Čiurlionytė-Zubovienė D. Patekėjo saulė. D. 1. Kaunas, 1996. P. 71–72.

riams, stengiantis juos sudominti mokymusi, amatais, diegiant mintį, kad mokytis niekada nevelu. Analizuojamos sąmoningo piliečio pareigos, sąžiningumas. Atrodo, kad temas rašiniams davė įvairūs kareivių klausimai, užduoti po paskaitų. S. Čiurlionienė visuomet labai mylėjo jaunimą, savo mokinius. Todėl ji nuoširdžiai mylėjo ir Lietuvos kareivėlius: „Minkšta kaip vaškas ir nesuteršta jojo siela taip daug prisiima ir taip dėkinga už mažiausią kibirkštėlę, taip brangiai įkainoja tikras vertybes. Tas jaunikaitis, gavęs labai primityvų auklėjimą doros atžvilgiu, jokio beveik auklėjimo negavęs valstybės, visuomenės ir piliečio pareigų supratimo atžvilgiu – toks tai dar neplėštas dirvonas, kuriame kartais piktžolės auga, bet apačioje grynas, derlus juodžemis ilsis“⁵⁷. Kaip toliau rašo dukra Danutė: „Motiniškas rūpestis ir meilė tam už tėvynę kovojančiam jaunimui neliko be atgarsio. Kareivėliai išsakydavo savo rūpesčius. Klausdavo patarimo. Mama sakėsi gaudavusi ir laiškų, deja, jų neišliko nei vieno.

Čia negaliu nepaminėti jaudinančio laiško, kurį gavau po mano Motinos mirties – rašė Lietuvos kariuomenės savanoris. Po užuojautos man tariami nuoširdūs žodžiai: „Aš turiu toki jausmą, lyg būtų mirusi visos Lietuvos Motina“. Pasirašė Juozas Mačys“⁵⁸.

1925–1938 m. Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitete Kaune S. Čiurlionienė dėstė lietuvių kalbą. 1929–1937 m. buvo Lietuvos delegacijos Tautų Sąjungoje narė, dalyvavo tarptautinių moterų organizacijų veikloje. 1933–1934 m. redagavo žurnalą „Gimtoji kalba“. Kaune garsėjo S. Čiurlionienės „kalbos šeštadieniai“, į kuriuos buvo kviečiami rašytojai, kiti inteligentai, buvo skaitomi, aptariami naujai parašyti rašytojų kūriniai, jei reikėdavo – taisoma jų kalba. Atskirai būtina pažymėti tai, kad 1932 m. Lietuvos skautėms atsiskyrus nuo skautų – vyrų, būti skaučių vade buvo pakviesta S. Čiurlionienė. Ji bendravo su Robertu Stivensonu Smitu Badenu-Povelium, skautų judėjimo pradininku, jis buvo atvykęs į Lietuvos skautų sąskrydį Palangoje. Į jį R. Baden-Povelis su žmona bei 600 skaučių vadovų ir 50 vadovų iš viso pasaulio laivu „*Calgaric*“ atplaukė iš Anglijos. Pirmuoju šio turnė po Europą sustojimu buvo Lietuva.

⁵⁷ Čiurlionienė S. Kinematografas ir mūsų kariuomenės švietimas// Mūsų žinynas, 1921. Nr. 1. P. 142.

⁵⁸ Čiurlionytė-Zubovienė D. Patekėjo saulė. D. 1. Kaunas, 1996. P. 73.

Išleido eseistikos knygą „Lietuvoje“ (1910), straipsnių rinkinį „Iš mūsų literatūros“ (1913). Didžiausią kūrybos dalį sudaro dramaturgija. Reikšmingiausias dramos kūrinys – satyrinė komedija „Pinigėliai“ (1920, 2 leid. 1941; pastatyta 1920, 1921, 1938, 1953, išversta į lenkų k.). Dar parašė komedijas „Vilos puošmena“, „Didžioji mugė“ (1956). Spaudos draudimo laikus primena jos drama „Aušros sūnūs“ (pastatyta 1923 m., išspausdinta 1926 m.). Dar parašė dramas „Riteris budėtojas“ (pastatyta 1934), „Kalinyš“ (1919). Labai populiarūs jos pjesė-pasaka „Dvylika brolių juodvarniais laksčiusių“ (1932, pastatyta 1933, 1934, 1941, 1959, 1961, 1975, 1979). 1937 m. išleido apysaką „Šventmarė“, satyros kūrinių: „Pasipasakojimą“ (1913, žemaičių tarpe), „Dolpelis ministerijoje tarnauja“ (1920), tautosakinių siužetų poemų: „Mūsų jauja“, „Gira žalioji“, „Vaiva“ (1956), mokymo priemonių: „Lietuvių literatūros istorijos konspektas“ (1918), šio konspekto chrestomatija (1918). Išvertė Moljero (*Molière*) „Tartiufa“ (1928), „Šykštuoli“ (1928), G. Flobero (*Flaubert*) „Ponia Bovari“ (1958), graikų epą „Iliadą“ (1930 su J. Raliu, P. Žadeikiu, J. Talmantu). 1956 m. išleisti jos „Rinktiniai raštai“ (3 t.). Beje, S. Čiurlionienė, labai graži moteris, taip ir liko našle, ištikima trumpai ir tragiškai nutrukusiai savo meilei, vyrui M. K. Čiurlioniui. O siekusių jos rankos buvo: būsimasis generolas V. Nagius-Nagevičius, būsimasis švietimo ministras inž. K. Šakenis... „Paslėpusi savo skausmą, savo gilų gedulą širdyje, Ji ėjo per gyvenimą, ėjo darbe rasdama nusiramimą, o gal tik ieškodama nusiramimo... Visa širdim mylėjo Lietuvą ir jos jaunimą. Kiek daug minčių, skausmo subrandintų savo širdies lobyne, Ji sėjo aplinkui“⁵⁹, – rašė jos dukra⁶⁰.

Kubiliūnas Petras (1894 05 16 Rokiškio aps. (dab. Kupiškio raj.), Toriškių dvare (dab. Švedkalnio k.) – 1946 08 22 Maskvoje), generolas leitenantas. Baigė Rygos realinę gimnaziją, 1914 m. – Vilniaus karo mokyklą. I pasaulinio karo metu tarnavo Rygos latvių pulke. Už pasižymėjimą kovose apdovanotas Šv. Georgijaus kryžiumi su kalavijais, gavo kapitono laipsnį. 1919 m. grįžo į Lietuvą. Buvo bataliono vadu, pulko vado padėjėju, vadu – vadovavo šiaurės vakarų Lietuvos sieną saugojusiam 1

⁵⁹ Čiurlionytė-Zubovienė D. Patekėjo saulė. D. 2. Kaunas, 2007. P. 381.

⁶⁰ LE. T. 4. P. 198, T. 36. P. 166, T. 37. P. 511–512; LTE. T. 2. P. 511–512; MLTE. T. 1. P. 331; TLE. T. 1. P. 357; VLE. T. 10. P. 58.

pasienio pulkui. 1922 m. gavo pulkininko laipsnį. 1925 m. baigė Aukštuo-
sius karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų, 1927 m.
– Čekoslovakijos gen. štabo akademią ir pradėjo tarnybą generaliniame
štabe. 1929 02 paskirtas vyriausiojo štabo viršininku (kariuomenės vadu).
Apdovanotas DLK Gedimino 2 (1928) ir Vyčio kryžiaus 5 (1929) laipsnio
ordinais. 1929 11 suteiktas generolo leitenanto laipsnis. Didelį dėmesį P.
Kubiliūnas skyrė kariuomenės mokymui: 1930 m. jo iniciatyva įrengtas
Gaižiūnų poligonas, 1931 m. – įsteigtas Vytauto Didžiojo karininkų kursų
generalinio štabo skyrius. 1934 06 07 prisidėjo prie sukilimo, kurio tikslas
– premjerą J. Tūbelį pakeisti A. Voldemaru. Už tai pašalintas iš kariuo-
menės, nubaustas mirties bausme, kuri jam buvo pakeista kalėjimu iki
gyvos galvos, tačiau po poros metų amnestuotas. Iki 1940 m. ūkininkavo
savo ūkyje.

1940 m. norėjo repatrijuoti į Vokietiją, bet bolševikinė valdžia neišlei-
do ir įkalino Kaune. Prasidėjus karui iš kalėjimo išlaisvintas. 1940 08 P.
Kubiliūnas tapo pirmuoju generaliniu tarėju lietuvių administracijoje prie
vokiečių okupacinės valdžios. Visą laiką stengėsi laviruoti tarp griežtų
okupantų reikalavimų ir lietuvių pasipriešinimo jiems. 1944 m. pasitraukė
į Vokietiją. 1945 12 anglų okupacinėje zonoje sovietiniai saugumiečiai P.
Kubiliūną pagrobė, išvežė į SSRS ir vėliau sušaudė⁶¹.

Kuizinas Stanislovas (1881 05 20 Tauragės aps., Šilalės vlsč., Vinginin-
kų k. – 1944 02 13 Kaune), pulkininkas leitenantas. Jau besimokydamas
Palangos progimnazijoje, dalyvavo lietuviškoje veikloje: gabeno knygas iš
Prūsijos, 1899 m. dalyvavo pirmajame lietuviškame spektaklyje („Ameri-
ka pirtyje“, Palanga). Vėliau mokėsi Liepojos gimnazijoje, iš ten paimtas
į Rusijos kariuomenę, 1906 m. baigė karo mokyklą ir demobilizavosi. Tais
pačiais metais Tartu universitete išlaikė provizoriaus padėjėjo egzaminus,
dirbo Tauragėje. Ten organizavo lietuviškus vakarus. 1914–1918 m. tarnavo
Rusijos kariuomenėje. Nuo 1919 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1926 m.
paskirtas į Karo mokslo valdybą, nuo 1928 m. tapo vyriausiojo
štabo švietimo dalies vedėju. Kurį laiką buvo vyr. karo cenzoriumi, „Ka-
rio“ redaktoriumi (1928 m.). 1923 m. buvo vienas Jūrininkų sąjungos

⁶¹ LE. T. 13. P. 259–260; LKK. T. 4. P. 290–291; LTE. T. 6. P. 225; MLTE. T. 2. P. 229; TLE. T. 2. P. 415; VLE. T. 11. P. 177.

steigėjų, ilgametis jos valdybos narys. Aktyviai bendradarbiavo Lietuvos karinėje periodikoje.

Apdovanotas: Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 3 laipsnio ordinu (1916), Lietuvoje – DLK Gedimino 3 laipsnio ordinu (1934), Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁶².

Kuprionis Jonas (1901 08 03 Utenos apskr. Anykščių vls. Kiaušų k. – 1982 07 08 Van Nujise, Kalifornijos valst., JAV), miškininkas, pedagogas, žurnalistas. 1917–1919 m. mokėsi Vilniaus, 1924 m. baigė Panevėžio gimnaziją. 1928 m. baigė LŽŪA. 1929–1931 m. dirbo Miškų departamente. Organizavo Lietuvoje medelių sodinimo švenčių sąjūdį. 1931–1934 m. buvo Panemunės miškų urėdo pavaduotoju, įkūrė Panemunės parką. 1934–1936 J. Kuprionis buvo Dzūkijos miškų urėdas Alytuje, 1936–1939 m. – Miškų departamento referentas. 1940–1941 m. dėstė LŽŪA, 1941–1944 m. dėstė VU, buvo Miškininkystės katedros vedėjas, docentas (1941). Kartu dėstė ir vidurinėje Miškų mokykloje Vilniuje, 1943–1944 m. dar dirbo ir Utenos miškų urėdu Anykščiuose, planavo Anykščių šilėlių parke Tautos parku. 1944–1944 m. dirbo miškininkystės srityje Austrijoje ir Vokietijoje, 1946 m. persikėlė į JAV. 1950 m. Mičigano universitete įgijo magistro laipsnį. 1951–1952 m. buvo Tekso medelyno vedėjas, 1951–1970 m. – Luizianos universiteto profesorius. Jame įsteigė Miškininkystės kabinetą, medelyną, retų ir egzotinių augalų parką.

Besimokydamas gimnazijose, J. Kuprionis buvo ateitininkų ir skautų organizatorius, o būdamas LŽŪA studentu, organizavo ir vadovavo Panevėžio ir Kėdainių skautų tuntams. Baigęs mokslus, buvo Kauno skautų tuntininku. 1924 m. dalyvavo pasauliniame skautų sąskrydyje Danijoje, 1929 m. – vadovavo Lietuvos skautų delegacijai tokia pat sąskrydyje Anglijoje. 1930–1935 m. – Lietuvos skautų sąjungos vyr. skautininkas. Buvo vienas iš Lietuvos miškininkų sąjungos organizatorių, jos valdybos narys (1929–1940), įsteigė ir redagavo „Mūsų girių“ žurnalą (1929–1940). Apie 70 mokslinių straipsnių paskelbė „Tautos ūkio“ ir „Žemės ūkio“ žurnaluose, organizuodavo „Miškininkų kalendoriaus“ leidimus, perskaitė apie 100 radijo paskaitų, aktyviai rašė populiarius straipsnius Lietuvos

⁶² LE. T. 13. P. 296; LKK. T. 4. P. 303; VLE. T. 11. P. 201.

ir JAV periodinėje lietuviškoje spaudoje, bendradarbiavo LE. JAV buvo aktyvus Lietuvos miškininkų sąjungos išeivijoje narys, redagavo šios sąjungos žurnalą „Girios aidas“⁶³.

Kuzavinis Vladas (1903 08 06 Rokiškio aps., Pandėlio vlsč., Veselavos vnk. – 1985 Los Andžele, JAV), majoras. 1921 m. baigė Rokiškio gimnazijos 4 klases ir trumpalaikius mokytojų kursus, mokytojavo Žiobiškyje. 1924 m. baigė Lietuvos karo mokyklos VI laidą, 1932 m. – Aukštuosius Vytauto Didžiojo karininkų kursus. 1936 m. eksterneu išlaikė brandos atestato egzaminus. Tarnavo 2-ajame ir 4-ajame artilerijos pulkuose, šarvuočių rinktinėje. 1940 m. paskirtas RA 29 ŠTK 179 šaulių divizijos 619 haubicų artilerijos pulko diviziono vadu. Kilus karui, iš RA pasitraukė. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1948 m. atvyko į Venesuelą, dirbo topografu, 1949 m. išrinktas Karakaso apylinkės lietuvių komiteto pirmininku (juo buvo kelias kadencijas), organizavo skautų darbą. Bendradarbiavo spaudoje. Apdovanotas DLK Gedimino 4 laipsnio ordinu, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928)⁶⁴.

Kuzmickis Zigmąs (1898 03 10 Rembuve, Plocko gub., Lenkijoje – 1976 07 30 Kaune), pedagogas, literatūros ir kalbos tyrinėtojas, filologijos mokslų kandidatas (1966). 1926 m. baigė LU Humanitarinių mokslų fakultetą. 1926 – 1928 m. redagavo dienraščio „Lietuva“ priedus „Sekmąji diena“ ir „Iliustruotoji Lietuva“, 1927 m. išleido almanachą „Gubos“. 1933–1937 m. Z. Kuzmickas buvo Švietimo ministerijos mokyklų inspektorius, 1937 – 1939 m. dėstė Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje, Klaipėdos, Panevėžio, Vilniaus pedagoginiame instituteuose, 1939–1941 m. buvo Vilniaus V gimnazijos direktorius, 1941–1953 m. mokytojavo Kauno gimnazijose, 1951–1971 m. dėstė KPI, nuo 1968 m. docentas. Paskelbė straipsnių apie mokyklą, pedagogiką, kalbos, literatūros ir jų dėstymo klausimais, nagrinėjo dorovines kultūros ir auklėjimo problemas. Nepriklausomojoje Lietuvoje išleido 5 kalbos ir literatūros vadovėlius. Ypač išsamus buvo 5 dalių vadovėlis „Lietuvių literatūra“ gimnazijoms, tai buvo

⁶³ JAV lietuviai. T. 1. P. 554 - 555; LE. T. 13. P. 379–380, T. 37. P. 316; VLE. T. 11. P. 288–289.

⁶⁴ LE. T. 13. P. 449; LKK. T. 4. P. 327.

pirmoji lietuvių literatūros istorija. Visi vadovėliai buvo gerai metodiškai parengti, juose pateikiami klausimai, didaktinės užduotys. Z. Kuzmickis parašė ir atsiminimų apie Vaižgantą, B. Sruoga, Vydūną, J. Jablonskį ir kitus žymius Lietuvos žmones⁶⁵.

Lanskoronskis Juozas (1893 01 07 Biržų aps., Nemunėlio Radviliškio vlsč., Žašiškio vns. – 1980 08 03 Belgijoje), generalinio štabo pulkininkas. 1911 m. baigė Rygos klasikinę gimnaziją, 1915 m. – Petrogrado istorijos–filologijos institutą. Mokytojavo prie to paties instituto veikusioje gimnazijoje ir lietuvių kursuose. 1916 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė imperatoriaus Pavlo karo mokyklą, tarnavo Petrogrado leibgvardijos pulke, dalyvavo lietuvių karių sąjūdyje. 1919 m. grįžo į Lietuvą, tarnavo kariuomenėje, kovojo prieš bolševikus, bermontininkus ir lenkus (kuopos, bataliono vadas, nuo 1920 m. – divizijos štabo viršininkas). Su kitais parengė Širvintų–Giedraičių kautynių planą. Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5 (1919) ir 4 (1921), DLK Gedimino 3 (1929) ir Vytauto Didžiojo 3 (1930) laipsnio ordinais, kitais Lietuvos ir užsienio valstybių apdovanojimais. Prancūzijoje baigė Sen Siro karo mokyklą, dėstė Aukštuosiuose karininkų kursuose ir Karo mokykloje, buvo Karo mokslo skyriaus vedėjas. 1926–1929 m. studijavo Gen. štabo akademijoje Belgijoje, po jos baigimo tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1929 m. gavo pulkininko laipsnį. Nuo 1937 m. rudens buvo karo atašė Paryžiuje, Briuselyje. Bolševikams okupavus Lietuvą, į ją negrįžo. Dalyvavo VLIK'o veikloje.

Rašė karinėje ir kt. periodikoje, dirbo karinių statutų ir instrukcijų redagavimo komisijoje. Išleido knygas „Kariuomenės organizacijos bruožai“ (1927) ir „Bendroji taktika“ (1930)⁶⁶.

Laurinaitis Jonas Martynas (1894 02 01 Šiaulių aps., Joniškio vls. Aleknaičių k. – 1966 09 25 Čikagoje), pulkininkas leitenantas. 1915 m. baigė Veiverių pedagoginius kursus, 1916 m. – Maskvos karo mokyklą, kovojo Galicijos fronte, sužeistas, 1917 m. baigė Oranienbaumo karo mokyklą. 1917 m. išrinktas Lietuvių karių sąjungos pirmininku (Petrograde). Išgavo

⁶⁵ LE. T. 13. P. 451–452; T. 36. P. 459; LTE. T. 6. P. 289; MLTE. T. 2. P. 270; TLE. T. 2. P. 456; VLE. T. 11. P. 340.

⁶⁶ LE. T. 14. P. 157–158; VLE. T. 11. P. 508.

iš Nikolajaus Krylenkos (1885–1938) (praporščiko, po 1917 m. perversmo bolševikų paskirto vyriausiuoju Rusijos kariuomenės vadu) leidimą steigti Smolensko lietuvių batalioną. 1918 m. tapo Lietuvos Krašto apsaugos ministerijos literatūros komisijos pirmininku, nuo 1920 m. buvo kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus spaudos dalies vedėju. 1920 m. baigė Kauno AK Humanitarinių mokslų skyrių. Buvo Krašto apsaugos ministerijos terminologijos komisijos pirmininkas, Karo mokyklos lietuvių kalbos lektorius. 1941–1944 m. – MA Lietuvių kalbos instituto vyr. asistentas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. atvyko į JAV. Dalyvavo lietuviškoje veikloje.

Nepriklausomybės metais aktyviai veikė Žurnalistų ir rašytojų, Lietuvių kalbos, Lietuvių–latvių draugijose. 1920–1922 m. redagavo „Kariškių žodį“ ir „Kari“, 1921 m. – „Mūsų žinyną“. Lietuvių kalbos, jos terminijos ir karo istorijos klausimais rašė periodikoje. 1928 m. išleido knygas „Lietuvos kariuomenė“ ir „Mūsų kariškoji spauda“, su kitais – „Lietuvių kalbos vadovą“ (JAV, 1950), išvertė T. Zeiferto „Trumpą Latvijos istoriją“ (1927).

J. M. Laurinaitis buvo apdovanotas 2 ordinais Rusijos kariuomenėje, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928), DLK Gedimino 3 (1932) ir Latvijos Trijų žvaigždžių 3 (1933) laipsnio ordinais⁶⁷.

Leonavičius Jonas (g. 1910 08 14 Trakų aps., Jiezno vlsč., Škėvonių k. – 1981 11 24 JAV), žurnalistas. 1930 m. baigė Prienų „Žiburio“ gimnaziją, 1932 m. – Karo mokyklą (VII aspirantų laidą), 1932–1936 m. studijavo teisę VDU (baigė 1942 m.). Dirbo „Lietuvos aide“, Eltoje, Vidaus reikalų ministerijoje. 1940 07 13–1941 06 23 bolševikų kalintas Marijampolėje. 1941 07 paskirtas Vilniaus radiofono direktoriumi, studijavo VU, nuo 1943 11 – „Lietuvių archyvo“ vyr. redaktorius. Pasitraukęs iš Lietuvos, studijavo Austrijoje Insbruko universitete Valstybės mokslų ir filosofijos fakultete, redagavo „Studentų rūpesčius“. 1949 m. atvyko į JAV, apsigyveno Klivlande. Aktyviai dalyvavo JAV lietuvių veikloje, rašė „Naujienose“, „Keleivysje“. Slapyvardės: Jo Leo, M. Drabius, dr. Kęstutis Kernuvis ir kt.⁶⁸.

⁶⁷ JAV lietuviai. T. 1. P. 575–576; LE. T. 14. P. 284, T.36. P. 336; LKK. T. 5. P. 34 - 35; VLE. T. 11. P. 622–623.

⁶⁸ JAV lietuviai. T. 1. P. 583; LE. T. 14. P. 460; LKK. T. 5. P. 49.

Liberis Gasparas (1905 09 10 Panevėžio apskr. Ramygalos vls. Ėriškių k. – 1996 09 23 Vilniuje), atsargos leitenantas. Baigęs Panevėžio gimnaziją, 1930 m. įstojo ir 1931 m. baigė Lietuvos karo mokyklos VI aspirantų laidą. Buvo karinio rengimo instruktoriumi Ramygaloje, Panevėžio berniukų gimnazijoje. Po karo bendradarbiavo su partizanais, 1945 m. suimtas, kalintas Panevėžyje, Pečiorlage. 1946 m., nesudarius bylos, paleistas. Dirbo Šeduvos gimnazijoje kūno kultūros ir karinio rengimo mokytoju. Nuo 1954 m. gyveno Kaune, dirbo įvairiose įstaigose, ilgiausiai – archeologijos dirbtuvėse⁶⁹.

Liormanas Raimundas (1892 09 09 Šakių aps. Gelgaudiškio vls. Aukštojo Gelgaudiškio dv. – 1979 07 09 Ročesteryje, Niujorko valstija, JAV), pulkininkas. 1911 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją ir iki 1914 m. mokytojavo Šiaulių aps. Pašvitinio vls. Bučiūnų pradžios mokykloje. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1916 m. baigė Pskovo karo mokyklą. 1917 m. po Vasario revoliucijos ėjo vicepirmininko pareigas XII armijos lietuvių karių komitete, dalyvavo Peterburgo lietuvių seime. 1918 m. pavasarį Rygoje buvo Lietuvių tautos tarybos įgaliotiniu. Iš Rusijos kariuomenės pasitraukė, turėdamas poručiko laipsnį. 1918 11 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. 1918 12 01 paskirtas Krašto apsaugos tarybos sekretoriumi, po to – Krašto apsaugos ministro adjutantu, 1919 05 – Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininku, 1920 08 08 – vietinės kariuomenės štabo viršininku. 1918 12 griežtai pasipriešino generolo Kiprijono Kondratavičiaus (1858 Pietų Lietuvoje – ?) sumanymui su kariuomenės užuomazgomis keltis į Gardiną ir iš ten organizuoti pasipriešinimą bolševikams, primygtinai siūlė keltis į Kauną. 1920 10 09 – 15 R. Liormanas buvo komandiruotas į lenkų užimtą Vilnių prie prancūzų karinės misijos. 1922 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus, buvo Vilkaviškio, po to Marijampolės apskričių, 1927–1938 m. – Klaipėdos krašto karo komendantu, kartu Klaipėdos XX šaulių rinktinės vadu. 1931 m. jam suteiktas pulkininko laipsnis. Po Klaipėdos krašto aneksijos tarnavo kariuomenės štabe karininku ypatingiems reikalams, vėliau buvo Raseinių aps. karo komendantu. 1940 07 bolševikai iš kariuomenės R. Liormaną atleido. 1943 08 – 1944 06 gestapo kalintas Tilžės kalėjime ir paleistas

⁶⁹ LKK. T. 5. P. 67.

tik prie Ilmenio ežero žuvus jo sūnui, paimtam į vokiečių kariuomenę. Iš Vokietijos atvyko į JAV, gyveno Filadelfijoje, po to Ročesteryje.

Buvo apdovanotas: Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 3 laipsnio su kardais, Lietuvoje – II rūšies Vyčio kryžiaus 3 laipsnio (1928), DLK Gedimino 3 laipsnio (1928) ordinais, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1928) ir Savanorių (1929) medaliais, Latvijos Aizsargų nuopelnų kryžiumi (1939)⁷⁰.

Maceina Antanas (1908 01 27 Marijampolės aps. Prienų vls. Bagrėno k. – 1987 01 27 Brebersdorfe, Vokietijoje), filosofas, pedagogas, lietuvių katalikiškojo modernizmo atstovas. Baigęs Prienų „Žiburio“ gimnazijos 5 klases, įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją ir 1924–1928 m. joje mokėsi. Iš jos išėjęs, įstojo į LU studijuoti lietuvių ir vokiečių kalbų. 1929/30 m. m. vėl grįžo į kunigų seminariją, bet mokslo metų pabaigoje, nusprendęs, kad neturi pašaukimo būti kunigu, vėl ėmė studijuoti universitete. 1931 m. į šį darbštų ir gabų studentą atkreipė dėmesį prof. St. Šalkauskis kartu su tuometiniu Teologijos-filosofijos fakulteto dekanu prelatu dr. Pranu Kuraičiu (1884–1963) ir A. Maceina buvo išsiųstas studijuoti filosofijos į užsienį. Studijavo Liuveno, Fribūro, Strasbūro, Briuselio universitetuose filosofiją ir pedagogiką. Studijuodamas Kaune, buvo „Šatrijos“ ateitininkų kultūros draugijos pirmininkas, redagavo „Ateitį“, išvertė eilę T. Toto knygų jaunimui. Filosofijos daktaras (1934), daktaro laipsnis suteiktas už disertaciją „Tautinis auklėjimas“. 1935 m. habilituotas už darbą „Ugdomasis veikimas“. 1935–1940 ir 1941–1943 m. dėstė VDU; profesorius (apie 1942). 1944 m. pasitraukė į Vakarų, 1956–1959 m. buvo Freiburgo, 1959–1970 m. – Miunsterio universitetų profesorius Vakarų Vokietijoje.

A. Maceina dirbo 3 kryptimis: pedagogikos, kultūros filosofijos ir socialiniais klausimais. Išleido veikalus: „Tautinis auklėjimas“ (1934), „Kultūros filosofijos įvadas“ (1936), „Socialinis teisingumas“ (1938), „Buržuazijos žlugimas“ (1940), „Didysis inkvizitorius“ (1946), „Jobo drama“ (1950), „Saulės giesmė“ (1954), „Dievo avinėlis“ (1966), „Didieji dabarties klausimai“ (1971), „Religijos filosofija“ (1976), „Filosofijos kilmė ir prasmė“ (1978). A. Jasmanto slapyvardžiu išleido filosofinės poezijos rinkinius „Gruodas“ (1965), „Ir niekad ne namolei“ (1981). Sovietiniai

⁷⁰ JAV lietuviai. T. 1. P. 591–592; LE. T. 16. P. 251, T. 37, P. 355; LKK. T. 5. P. 79.

okupantai bandė parsivilioti A. Maceiną į sovietinę Lietuvą. Tam norėjo pajungti jo jaunesnius brolius. Šiems nesutikus dalyvauti provokacijoje, buvo „sudarytos sąlygos“ neužbaigti aukštojo mokslo, nors buvo belikęs tik vienas kitas egzaminas⁷¹.

Mačernis Mečys (1897 10 30 Telšių aps. Gedrimų k. – 1968 03 29 Plungėje), pedagogas. 1919 m. baigė Vilniaus lietuvių gimnaziją. 1920 m. mokytojavo Telšiuose, vėliau studijavo matematiką bei fiziką Berlyno bei Karaliaučiaus universitetuose, bet dėl lėšų stokos studijų nebaigė. 1926–1934 m. M. Mačernis buvo Tauragės mokytojų seminarijos direktorius. 1930 m. jis įgijo „aukštesniosios mokyklos pedagogikos ir propedeutikos dalykų“ mokytojo teises. 1935–1940 m. M. Mačernis buvo Respublikos pedagoginio instituto Klaipėdoje (vėliau – Panevėžyje ir Vilniuje) dėstytojas, vicedirektorius, direktorius (nuo 1937 m.). Matematikos didaktiką M. Mačernis ėmė dėstyti dirbdamas Tauragės mokytojų seminarijoje. Čia dirbdamas, paskelbė M. Vasiliausko „Trumpos aritmetikos metodikos“ (1925) ir A. Busilo „Pradedamosios aritmetikos metodikos“ (1926) recenzijas, straipsnį apie skaičiavimo sistemų vystymosi istoriją (1928). Svarbiausias matematikos didaktikos darbas, paskelbtas Tauragėje – „Aritmetikos metodika“ (1926). Ši M. Mačernio metodika turi paantraštę – „I dalis“. Tačiau kitos dalys, jam dirbant Tauragėje kažkodėl nepasirodė. Aktyviai M. Mačernis dalyvavo diskusijose, susijusiose su mokyklinio matematikos kurso reforma Lietuvoje XX a. 3-me dešimtmetyje (1928). Į Klaipėdą dirbti institute M. Mačernis buvo pakviestas neatsitiktinai: „Jau 1928 m. Tauragės mokytojų seminarijos direktorius M. Mačernis, aplankęs Klaipėdos, Šilutės bei Pagėgių apskričių pradžines mokyklas, įsitikino, kad lietuvių kalbą dažnai dėsto mokytojai, su kuriais lietuviškai susikalbėti neįmanoma... Taigi susigriebiama „atlietuvinti“ kraštą. Reikšmingas žingsnis, vyriausybės nuomone, galėjo būti aukštųjų mokyklų įkūrimas Klaipėdoje. <...> Deja, <...> tik 1934 m. čia atidaromas trimetis Prekybos institutas, o kitais – 1935 m. – dviemėtis Pedagoginis institutas. Kelių šimtų studentų, dėstytojų būrys turėjo pagyvinti kultūrinį miesto gyvenimą, įgalinti sėkmingiau priešintis prievartinei krašto germanizacijai“⁷²,

⁷¹ LE. T. 17. P. 16–17; LTE. T. 7. P. 141–142; TLE. T. 2. P. 667: **Sverdiolas A.** Antano Maceinos filosofinis kelias// Maceina A. Raštai. T. 1. Vilnius, 1991. P. 7.

⁷² **Juška A.** Jie mokė mus. Kaunas, 1991. P. 131–132.

– rašo Klaipėdos universiteto docentas Albertas Juška. Citatoje paliktas žodelis „deja“ mums primena liūdną instituto ir Klaipėdos bei jos krašto likimą 1939 m. ... 1940 m. jau Vilniuje dauginimo prietaisu buvo išleista M. Mačernio „gulbės giesmė“ – „Skaičiavimo ir geometrijos metodika“ (1940). Tai jo skaitytų paskaitų konspektai. M. Mažvydo nacionalinėje bibliotekoje yra vienas knygos egzempliorius, ko gero vienintelis, išlikęs Lietuvoje. 1939 m. Klaipėdą okupavus hitlerininkams M. Mačernis su institutu persikėlė į Panevėžį, o tų pačių metų rudenį – į Vilnių. 1940 m., bolševikams okupavus Lietuvą, 1940 07 06 M. Mačernis iš instituto direktoriaus pareigų atleistas, 1941 m. birželio mėn. – suimtas ir ištremtas į Rusijos gilumą. Po karo ten pavyko įsidarbinti mokykloje. 1948 01 28 jo diplomo nuorašą, reikalaujant Karagandos srities švietimo skyriui, nusiuntė tuometinė Lietuvos SSR švietimo ministerija⁷³. Grįžęs iš tremties, M. Mačernis dirbo Plungės I-joje vidurinėje mokykloje, mokslinėje veikloje nebedalyvavo, nes ir negalėjo dalyvauti: įsidarbinti irgi pavyko tik todėl, kad jau ilgai buvo dirbęs Rusijoje. Taigi, dar vienas tremties sulaužytas, pilnai neatsiskleidęs talentas...⁷⁴.

Malinauskas-Malėnas Ignas (1900 02 14 Alytaus aps. Ūdrijos vls. Jacconių k. – 1980 12 22 Klivlande, JAV), pedagogas. Mokėsi Voronežo „Saulės“ gimnazijoje, po to – mokytojų seminarijoje, kurią 1921 m. baigė Kaune. 1923 m. baigė Leipcigo mokytojų seminariją, kartu klausėsi paskaitų Leipcigo universiteto psichologijos institute. 1929 m. LU teologijos ir filosofijos fakultete įgijo pedagogikos ir psichologijos specialybę. 1932–1933 m. Hamburgo universitete studijavo vaiko psichologiją ir mokyklinę pedagogiką.

Labai įvairi I. Malinausko darbo biografija. 1921–1922 m. jis – „Saulės“ mokytojų seminarijos pradžios mokyklos vedėjas, 1923–1924 m. – Švietimo ministerijos pradžios mokyklų vizitatorius, 1924–1925 m. – bandomosios mokyklos organizatorius ir vadovas, 1925–1932 m. - S. Daukanto mokytojų

⁷³ LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 3098.

⁷⁴ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993. P. 71 - 72, Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas. Kaunas, 1997. P. 75 - 76; Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 292; **Ažubalis A.** Pedagogui Mečiui Mačerniui – 110// Žemaičių saulutė (Plungė), 2007 11 03; **Žilėnienė V., Ažubalis A.** Pirmasis Vilniaus pedagoginio universiteto vadovas// Žemaičių žemė, 1997. Nr. 2; LE. T. 17. P. 41, T. 36. P. 366.

seminarijos dėstytojas ir vicedirektorius, 1935–1940 m. – M. Pečkauskaitės gimnazijos mokytojas (1935–1938 m. – direktorius), 1935–1940 m. – VDU Teologijos ir filosofijos fakulteto asistentas ir vyr. asistentas, 1925–1940 m. – Valstybės egzaminų komisijos narys egzaminatorius, 1940–1941 m. – Kauno III amatų mokyklos mokytojas, 1941–1944 m. – VDU Filosofijos fakulteto adjunktas ir Pedagogikos katedros vedėjas, kartu ir Švietimo vadybos Pradžios mokyklų departamento direktorius, Knygų ir mokslo priemonių komisijos pirmininkas, 1942–1944 – dar ir Vilniaus dvasinės seminarijos dėstytojas. 1944 m. I. Malinauskas pasitraukė į Vokietiją, ten 1945–1949 m. buvo Regensburgo – Šeinfeldo lietuvių gimnazijos direktorius, 1945–1946 m. – lietuvių švietimo įgaliotinis JAV okupacinėje zonoje Vokietijoje, 1947–1949 m. – komisijos lietuvių karo pabėgėlių mokslo cenzui nustatyti pirmininkas. 1949 m. išvyko į JAV, 1955 m. tapo Lietuvių bendruomenės Centro valdybos nariu švietimo reikalams.

Aktyvi buvo ir I. Malinausko visuomeninė veikla. Jis buvo aktyvus Lietuvių katalikų mokytojų sąjungos narys (1924–1932 m. – centro valdybos sekretorius). Dalyvavo komisijose, rengusios programas pradžios mokykloms, mokytojų seminarijoms, Valstybės egzaminų komisijai ir lituanistinėms šeštadieninėms mokykloms JAV, buvo komisijos narys, rengusios Lietuvos mokyklos reformą (1926), pristatė Lietuvos pedagoginį skyrių tarptautinėje parodoje Leningrade (1930), skaitė paskaitas daugelyje mokytojų kursų, organizuojamų cenzui įgyti, pasitobulinti, susipažinti su naujausiais mokymo metodais, aktyviai dalyvavo mokytojų suvažiavimuose, per Lietuvos radiją skaitė paskaitų ciklus tėvams ir visuomenei. Aktyviai pedagogikos ir psichologijos klausimais bendradarbiavo spaudoje, 1936–1940 m. redagavo „Lietuvos mokyklą“. Rašė ir grožinės literatūros kūrinius.

I. Malinauskas Lietuvoje parašė po 4 vadovėlius lietuvių ir žydų pradžios mokykloms (daugelį su bendraautoriais, nemaža – kelių dalių): lietuvių k., istorijos, geografijos; JAV parengė 2 elementorius.

1960 m. I. Malinauskas buvo paralyžuotas. Šios ligos pakirstas dar išgyveno 21 metus, paskutinius 10 metų buvo praradęs ir regėjimą⁷⁵.

⁷⁵ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993. P. 73–75, Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas. Kaunas, 1997. P. 77–79, Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 292; JAV lietuviai. T. 1. P. 617–618; LE. T. 17. P. 180–181, T. 36. P. 360, T. 37, P. 367.

Mantvila Bagdonas (1907 09 29 Rusijoje – 1934 05 07 Kaune), skautų veikėjas. Mokėsi Telšių gimnazijoje, kurią baigė 1927 m. Kelis metus studijavo architektūrą Briuselio universitete ir VDU. Nuo 1925 m. dirbo skautų organizacijoje Telšiuose ir Kaune, vyriausiajame skautų štabe, tvarkė Lietuvos skautų organizacijos santykius su tarptautinėmis skautų institucijomis, užsienio šalių skautų organizacijomis, bendradarbiavo „Skautų aide“ (buvo jo redakcijos sekretorius), „Skautų vade“, anglų, belgų, latvių, prancūzų, vengrų ir kt. tautų skautų žurnaluose. Į lietuvių kalbą išvertė R. Filipso „Skilčių sistemą“, J. Levio „Kaip vesti skiltį“ (abi Lietuvoje 1932, Vokietijoje 1947), P. Joselinio ir kt. „Gerus darbelius ir didelius gerus darbus“ (1933), R. S. S. Badeno-Povelio „Skautų vadą“ (Lietuvoje 1933, Vokietijoje 1948), parašė knygas: „Skautiški žaidimai“, „Žaisk“ (abi 1934, su K. Dineika, pirmoji JAV 1955)⁷⁶.

Masiliūnas Kazimieras (1902 02 21 Panevėžio aps. Ramygalos vls. Bistrampolio dv. – 1973 07 12 Kaune), pedagogas. Mokėsi Ramygalos progimnazijoje, 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenę savanoriu, tarnavo II pėstininkų pulke, dalyvavo mūšiuose, 1919 m. apdovanotas Vyčio Kryžiumi su kardais. 1925 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją, 1934 m. – VDU Humanitarinių mokslų fakultetą, 1931–1932 m. literatūros studijas gilino Miuncheno ir Ciuricho universitetuose. 1926–1928 m. dėstė lietuvių kalbą Pasvalio progimnazijoje, 1928 m. – Biržų, 1929 m. – Kauno apskričių pradžios mokyklų inspektorius. 1930–1933 m. – Švietimo ministerijos vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų inspektorius, 1933 m. – departamento direktorius, 1934–1940 m. – viceministras, generalinis sekretorius. 1940 m. kalintas, 1941 m. pradžioje repatrijavo į Vokietiją, karo metais grįžo į Lietuvą, mokytojavo Ramygalos gimnazijoje. 1945–1956 m. buvo tremtyje Sibire.

K. Masiliūnas buvo vienas iš Lietuvių kalbos draugijos steigėjų, 1929–1930 m. – Lietuvos karių savanorių garbės teismo narys, 1930–1931 m. – Lietuvos tautininkų sąjungos fondo valdybos, nuo 1930 06 – centro valdybos narys. Daug rašė periodinėje spaudoje, įkūrė ir redagavo „Šviesos kelius“ (1930–1931) ir „Tautos mokyklą“ (1933–1934). Parašė ir išleido „Antano Smetonos raštų žodyną“ (1934), išvertė Hipolito Teno (*Taine*, 1828–1893) „Meno filosofiją“ (2 t., 1938–1940)⁷⁷.

⁷⁶ LE. T. 17. P. 263.

⁷⁷ LE. T. 17. P. 442–443, T. 37. P. 373.

Mickeliūnas Vincas (1905 05 01 Šiaulių aps. Stačiūnų vls. Dargužių k. – 1980 03 04 JAV, Bruklina), kapitonas. 1924 m. baigė Šiaulių gimnaziją, 1926 m. – Karo mokyklos VIII laidą ir buvo paskirtas į 7 pėstininkų pulką. 1928 m. gavo vyr. leitenanto laipsnį, 1930 m. tapo Karo mokyklos lektoriumi, dėstė rankinių ginklų kursą. 1933 m. perkeltas į I pėstininkų pulką, paskirtas kuopos vadu, jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1936 m. paskirtas Ukmergės aps. karo komendantūros karininku šaulių reikalams. 1940 03 paskirtas į Rokiškio aps. karo komendantūrą, tapo Rokiškio šaulių rinktinės vado padėjėju. Sovietizavus Lietuvos kariuomenę, 1940 12 20 iš jos atleistas. 1941–1944 m. buvo lietuviškų savisaugos batalionų ūkio dalių viršininku Ukmergėje ir Kaune. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, 1949 m. atvyko į JAV. Apdovanojimai: Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Šaulių žvaigždės ordino (1938) medaliai⁷⁸.

Misiūnaitė-Tamošiūnienė-Brėvienė Valerija (1907 07 30 Biržų aps. Joniškėlio vls. Meškalaukio k. – 1999 01 08 Kupiškio raj. Tiltgalių k.), pedagogė. I pasaulinio karo metais mokėsi pas kaimo daraktorę, trumpai mokėsi Joniškėlio pradžios mokykloje. 1920 m. rudenį įstojo į Linkuvos progimnazijos trečią klasę, nuo 1922 m. mokėsi Panevėžio gimnazijoje, kurią baigė 1927 m. Didelę įtaką gimnazistei darė direktoriai Jonas Yčas (1880–1931), K. Šakenis, mokytojai J. Elisonas, kun. Julijonas Lindė-Dobilas (1872–1934), G. Petkevičaitė-Bitė, J. Zikaras. Mokymosi metu seserį materialai daug rėmė brolis, buvęs Lietuvos savanoris Petras Misiūnas (1902–1933). Po to Valerija Misiūnaitė baigė vienus metų pedagoginius kursus prie Marijampolės MS. Čia jai dėstė daug įžymių to meto pedagogų: MS direktorius kun. Pijus Dambrauskas (1892–1988), Marijonų gimnazijos direktorius Jonas Totoraitis (1872–1941), Rygiškių Jono gimnazijos direktorius Antanas Daniliauskas (1876–1941) ir kt. Baigusi kursus, jaunoji pedagogė buvo paskirta Biržų aps. Vaškų vls. Didžiųjų Grūžių (Kalneliškių) pradžios mokyklą. Vėliau perėjo į Pasvalio vls. Žadeikių pradžios mokyklą. Ištekėjusi už J. Tamošiūno, mokytojavo Panevėžio aps. Kirmėlių ir Raguvos pradžios mokyklose. Iš pastarosios 1941 06 14 buvo išstremta. Panevėžyje atskyrus vyrą, viena su 2 vaikais buvo išstremta į Altaiaus kraštą. Sūnelis greitai susirgo ir mirė. Su dukra iškentėjo iki 1946 m.

⁷⁸ LKK. T. 5. P. 224.

Tais metais dukrą pavyko grąžinti į Lietuvą su našlaičiais, o pati grįžo kiek vėliau, nelegaliai. Pavyko gauti „švarų“ pasą, vėliau įsidarbinti Tiltagalų kaimo mokykloje, kur ir išdirbo iki išėjimo į pensiją⁷⁹. Jos anūkė Rasa Urbonaitė-Juknevičienė – aktyvi Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio veikėja, ilgametė Lietuvos Seimo narė, XV Lietuvos Vyriausybės narė Krašto apsaugos ministrė.

Murnikas Petras (1886 12 06 Biržų aps. Kupiškio vls. Sidariškių vns. – 1956 Utenoje), pulkininkas. 1902 m. baigė Kupiškio liaudies mokyklą, 1906 m. – Rėzeknės prekybos mokyklą, 1908 m. Maskvoje eksternu išlaikė gimnazijos egzaminus. 1908–1911 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, po to iki 1914 m. dirbo Rybinsko apskrities teisme. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1916 m. baigė praporščikų mokyklą Maskvoje, kovojo fronte (Galicijoje, Bukovinoje). 1919 m. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, dalyvavo kovose su bolševikais. Tarnavo įvairiuose daliniuose. 1927–1939 m. buvo Trakų, Vilkaviškio, Raseinių, Utenos, Kretingos apskričių karo komendantu ir šaulių rinktinių vadu. 1939 m. išėjo į atsargą. Dalyvavo antisovietinėje ir antinacinėje rezistencijoje, 1944 m. buvo Vietinės rinktinės bataliono vadas. Iki 1948 m. slapstėsi Utenos apylinkėse, po to legalizavosi, dirbo kolūkio buhalteriu, naktiniu sargu Utenos statybinėje organizacijoje. Apdovanotas keliais ordinais Rusijos kariuomenėje, Vyčio Kryžiaus 5 (1919), DLK Gedimino 3 (1928) laipsnių, Šaulių žvaigždės (1934), Skautų svastikos (1939) ordinais. Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁸⁰.

Musteikis Kazys (1894 11 22 Utenos aps., Tauragnų vlšč., Stučių k. – 1977 06 06 Čikagoje, JAV), brigados generolas. 1915 m. baigė Oranienbaumo karo mokyklą, kovėsi Austrijos fronte. 1918 m. buvo Atskirojo lietuvių bataliono Rovne vado adjutantas. 1918 m. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Kovojo su lenkais, apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu. 1924–1928 m. studijavo Vienos aukštojoje prekybos mokykloje. Po jos baigimo grįžo į kariuomenę, dirbo Karo mokyklos inspektoriumi. 1930–1932 m. studijavo Belgijos generalinio štabo akademijoje Briusely-

⁷⁹ **Urbonienė D.** Sibiras vaiko akimis. Panevėžys, 2005.

⁸⁰ LKK. T. 5. P. 291.

je, po jos baigimo dirbo generaliniame štabe, 1934–1938 m. – Karo mokyklos viršininku, gavo generolo laipsnį. 1938–1940 m. – Krašto apsaugos ministras, priešinosi sovietų ultimatumo priėmimui. 1940 06 pasitraukė į Vokietiją. 1942–1944 m. dirbo prekybos sistemoje Kaune. 1944 m. vėl pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. apsigyveno JAV. Čia išleido „Prisiminimų fragmentus“ (1970). Nepriklausomybės metais aktyviai bendradarbiavo spaudoje. Jo krūtinę puošė šie ordinaai: Rusijos Šv. Anos 4 laipsnio, DLK Gedimino 3 laipsnio (1929), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1935), Latvijos Trijų žvaigždžių 3 laipsnio (1937), Šaulių žvaigždės, „Jaunosios Lietuvos“ Trijų liepsnų 1 laipsnio (abu 1938), taip pat kryžiai: Rusijos šv. Georgijaus su ažuolo šakele ir Latvijos Aizsargų nuopelnų (1940). Apdovanotas K. Musteikis buvo ir medaliais: Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (abu 1928), Šaulių žvaigždės ordino (1939)⁸¹.

Nagius-Nagevičius Vladas (1881 06 17 Kretingoje – 1954 09 15 JAV, Klivlande), medicinos tarnybos generolas leitenantas, archeologas. Mokėsi Palangos progimnazijoje, iš jos pašalintas už atsisakymą dalyvauti pravoslavų pamaldose. Gimnaziją baigė Rygoje, ten priklausė slaptam lietuvių moksleivių būreliui. Su K. Bielinu ir kitais išsikovojo teisę į lietuviškus pamokslus katalikų bažnyčioje Rygoje. Studijavo Archeologijos institute (baigė 1904 m.) ir Karo medicinos akademijoje (baigė 1910 m.) Sankt Peterburge. Studijuodamas dalyvavo 1905 m. revoliucijoje, Didžiajame Vilniaus seime. Platindamas jo nutarimus, 1905 m. Kretingoje buvo suimtas, kalintas Šiauliuose ir Kaune. 1906 m. adv. V. Stašinsko ir Karo medicinos akademijos prof. I. Pavlovo pastangomis amnestuotas. Studijų metais priklausė slaptai Lietuvių studentų draugijai. 1908 m. akademijoje įkūrė jos padalinį – slaptą lietuvių medikų korporaciją „*Fraternitas Lithuanica*“, kuri jo pastangomis vėliau Lietuvoje išaugo į gausią medikų organizaciją. Baigęs akademią, tarnavo Baltijos laivyno karo gydytoju karo laivuose „*Chrabryj*“ ir „*Slava*“. 1917 m. Lietuvių seime Sankt Peterburge atstovavo Helsinkio lietuviams kariams ir aktyviai palaikė Lietuvos nepriklausomybės idėją. 1917 m. persikėlė į Juodosios jūros laivyną, būrė

⁸¹ **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998. P. 244–251; JAV lietuiviai. T. 1. P. 714–715; LE. T. 19. P. 424, T. 37. P. 417; LKK. T. 5. P. 294–295; LTE. T. 8. P. 46; TLE. T. 3. P. 159.

lietuvius – karo pabėgėlius Kryme. Iš Krymo į Lietuvą grįžo 1918 08, tų metų pabaigoje įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę (tapo pirmuoju gydytoju savanoriu). 1918 m. pabaigoje paskirtas Apsaugos ministerijos Karo sanitarijos skyriaus viršininku. Susirgęs liko lenkų okupuotame Vilniuje. Pasveikęs atvyko į Kauną ir vėl paskirtas Karo sanitarijos skyriaus viršininku (1919 12 19). Vadovavo šiai tarnybai iki 1940 06. Subūrė gerus gydytojus, sukūrė puikią materialinę bazę. Sumaniai panaudojo užsienio karinę pagalbą. Dalyvavo karo medicinos kongresuose Madride (1933), Briuselyje (1935). 1920 05 20 gavo generolo leitenanto laipsnį.

1920 m. ėmėsi organizuoti Karo muziejų ir jam iki 1940 m. vadovavo. Jo nuopelnai šioje srityje buvo didžiuliai. Labai greitai muziejaus veikla imta vertinti itin teigiamai ne tik Lietuvoje, bet ir JAV lietuvių, nes, atvykę į Lietuvą, „Kaune jie išsigija geriausius įspūdžius, belankydami <...> ypač Karo Muziejų, taip sumaniai generolo Nagevičiaus sutvarkytą. To Muzėjaus darželyje gi vakarais, nuleidžiant vėliavas nuo stiebų, gedulos apeigos žavėte sužavėja visus žiūrovus ir nevienam išspaudžia ašaras. Žibinčiams bepliesnojant aplinkui kare žuvusiems paminklą, kuomet atšlubavę raiši karo invalidai užgroja dūdų - fanfarų orkestru liūdnei, galingai giesmę „Marija, Marija“ - tai, rodosi toj valandoj visos tautos balsas susilieja vienoje melodijoje ir skundžiasi Dangaus Karalienei savo kruvinomis nuoskaudomis dėl Vilniaus ir kitų užgrobtų mūsų žemių. Visi čia susirinkę žmonės stovi nulenkę galvas, vyriškiai – net ir žydai – be kepurų; moterų blakstienai rasoti, jų skarelės darbe...

Vienas žymus Amerikos valdžios svečias, prisiziūrėjęs mūsų laikinojoje sostinėje šitoms gedėsio pamaldoms - žuvusių mūsų tėvynės gynėjų atminčiai, - išsitarė, jog vien tik, kad pamačius Karo Muziejų, verta buvę atsilankyti Lietuvoje⁸².

1924 m. V. Nagius-Nagevičius įsteigė ir iki 1940 m. pirmininkavo Karo invalidams šelpti komitetui, daug padėjo invalidams įsitvirtinant gyvenime. 1922 m. įsteigė Lietuvos karininkų ramovę, 1923 m. – Lietuvos jūrininkų sąjungą, buvo jos pirmininkas, 1923–1925 m. – Kauno jūrininkų mokyklos steigėjas. Aktyviai veikė Lietuvių–suomių (–latvių, –estų) draugijose (buvo steigėjas, pirmininkavo), Šaulių sąjungoje, Gyvulių globos, Lietuvai pagražinti draugijose, valstybinėje archeologinėje ir archyvų tvarkymo komisijose.

⁸² Pranaitytė J. Laisvosios Lietuvos atkankytą. *Philadelphia*, 1928. P. 264.

Dalyvavo Rygos (1930), Londono (1932), ir Oslo (1936) archeologų kongresuose. 1938 m. aplankė Afrikos lietuvius. 1933 m. Latvijos mokslų akademija V. Nagių-Nagevičių išrinko nariu korespondentu.

Archeologija V. Nagius-Nagevičius iš pradžių užsiiminėjo atostogų metu. 1905, 1908 ir 1909 m. tyrinėjo kapinynus Kretingos apskrityje: Pryšmančiuose, Kiauleikiuose, Kartenoje, Mockaičiuose, Skomantuose, Norgėluose ir kt. Tyrinėjimų medžiaga perduota į Ermitažą (Sankt Peterburgas) ir į Lietuvių mokslo draugijos muziejų (Vilnius), paskelbta „Senovėje“ (I d., 1935). Nepriklausomoje Lietuvoje atliko 3 didelio masto tyrimus: 1923 m. tyrinėjo Pryšmančių kapinyną, 1930–1932 m. – Apuolės piliakalnį, 1933–1934 m. – Įpilties piliakalnį. Medžiaga perduota Karo muziejui, paskelbta Rygoje ir Lietuvoje. Už aktyvią veiklą daugelyje barų V. Nagius-Nagevičius buvo Lietuvoje ir užsienyje aukštai vertinamas. Jis buvo apdovanotas ordinais: Rusijos šv. Stanislovo 2 ir 3 laipsnio, šv. Anos 3 laipsnio (su kardais), Rumunijos Karūnos 3 laipsnio su kardais (1914), Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1920), Čekoslovakijos Baltojo Liūto su kardais, Suomijos Baltosios rožės 2 laipsnio (abu 1926), II rūšies Vyčio Kryžiaus 2 laipsnio, DLK Gedimino 2 laipsnio (abu 1928), Latvijos trijų žvaigždžių 3 laipsnio, Raudonojo kryžiaus 2 laipsnio (abu 1930), Šaulių žvaigždės, skautų Svastikos (abu 1931), Estijos erelio kryžiaus 2 laipsnio, Švedijos Vazos 2 laipsnio (abu 1932), Belgijos Karūnos 2 laipsnio (1935), Vytauto Didžiojo 2 laipsnio (1936), kryžiais: Suomijos Nacionalinės gvardijos geležiniu (1926), Aizsargų nuopelnų (1929), ugniagesių „Artimui pagalbon“ (1931) ir medaliais: Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (abu 1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio, Latvijos gynėjų sąjungos (abu 1929), Šaulių žvaigždės ordino (1939). II pasaulinio karo metu prisidėjo prie gen. P. Plechavičiaus rinktinės organizavimo. Pasitraukė į Vokietiją, vėliau atvyko į JAV⁸³.

Narušis Simas (1899 03 13 Šakių aps., Kidulių vlsč., Karališkių k. – 1969 12 23 Sidnėjuje, Australija), majoras. 1927 m. baigė Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos suaugusiųjų gimnazijos 7 klases Kaune ir 1930–1931 m. studijavo VDU Teisių fakultete. Į Lietuvos kariuomenę

⁸³ **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998. P. 84–92; JAV lietuviai. T. 2. P. 11; LE. T. 19. P. 478–480; LKK. T. 5. P. 296–297; LTE. T. 8. P. 77; MLTE. T. 2. P. 658; TLE. T. 3. P. 174–175.

savanoriu stojo 1919 05 ir tarnavo visą Nepriklausomybės laikotarpį. Nuo 1929 m. buvo vyr. štabo spaudos ir švietimo skyriaus bendrosios dalies vedėjas. Yra rašęs „Mūsų žinyne“, „Karde“, „Trimite“, „Židinyje“ ir kt. Lietuvoje buvo apdovanotas DLK Gedimino 4 laipsnio ordinu, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais (visi 1928). Nuo 1948 m. gyveno Australijoje, nuo 1965 m. – Australijos lietuvių bendruomenės krašto valdybos pirmininkas⁸⁴.

Naujokaitis Pranas (1905 01 25 Šakių aps., Sintautų vls., Klepų k. – 1976 06 24 Kaune), pedagogas. Baigęs Marijampolės mokytojų seminariją, pedagoginei veiklai atidavė 53 savo gyvenimo metus. Iš jų 10 metų mokė pradinukus (Šakių aps. Pavengrupių ir Lukšių, Šiaulių aps. Katūnų, Kuršėnų ir Šiaulių V. Kudirkos pradžios mokyklose), 37 metus jo pedagoginė veikla buvo susijusi su mokytojų rengimu (Marijampolės mokytojų seminarijos ir Respublikos pedagoginio instituto Klaipėdoje bazinių pradžios mokyklų mokytojas, pedagoginio instituto dėstytojas, kartu ir studentas, 1939 m. jo trečiosios laidos absolventas, dėstęs institute ir perkėlus jį į Vilnių. Buvo Marijampolės mokytojų seminarijos direktorius, Kauno mokytojų seminarijos dėstytojas, Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto docentas), 6 metus P. Naujokaitis vadovavo Kauno 4-jai vidurinei mokyklai.

Į Marijampolės mokytojų seminarijos bazinę pradžios mokyklą P. Naujokaitis buvo pakviestas, kai ypač pasižymėjo savo puikia pedagogine veikla Šiaulių apskrityje. Dirbdamas Marijampolėje, jis dar labiau subrendo kaip puikus pedagogas. Tai paskatino besikuriančio instituto vadovus pakviesti jį dirbti į Klaipėdą.

Jau būdamas patyręs pedagogas, P. Naujokaitis, dirbdamas Klaipėdoje, apibendrino savo patirtį ir paskelbė to meto pedagoginėje periodinėje spaudoje 3 stambius matematikos didaktikos straipsnius.

Būdamas dabar vadinamo integruoto mokymo – tarpdalykinių ryšių ir ryšio su gyvenimu – šalininkas, P. Naujokaitis paskelbė 3 straipsnius, kuriuose integruojamos matematikos ir tėvynės pažinimo dalykų žinios.

Reikšmingiausias P. Naujokaičio indėlis į Lietuvos matematikos didaktiką – jo parengtos ir išleistos penkios aritmetikos uždavinyno pradžios

⁸⁴ LE. T. 36. P. 404–405, T. 37. P. 420; LKK. T. 5. P. 312.

mokyklos I–V skyriams dalys. Visos jos parašytos Klaipėdoje. Pagrindinis uždavinyno privalumas – glaudus aritmetikos mokomosios medžiagos ryšys su gyvenimu bei kitų mokomųjų dalykų medžiaga. Tai P. Naujokaičio asmeninės patirties ir studijų, idėjų, perimtų studijuojant, klausantis M. Mačernio paskaitų Klaipėdoje, lydinys.

Nors yra užuominų, kad P. Naujokaitis buvo parengęs uždavinyną ir VI skyriui, jo aptikti nepavyko – matyt, jis nebuvo išleistas, nes nėra užfiksuotas jokiose bibliografinėse rodyklėse.

Deja, P. Naujokaičio uždavinynais Lietuvos mokyklų mokytojai ir mokiniai džiaugėsi neilgai. Likimo ironija buvo ta, kad P. Naujokaičiui 1940 m. buvo pavesta išversti „visasąjunginį“ N. Popovos uždavinyną. Pokaryje P. Naujokaitis nuo matematikos didaktikos problemų buvo nušalintas, jos tapo „visasąjunginiu“ monopolium. Laimė, kad jam buvo leista dirbti lietuvių kalbos didaktikos ir bendrosios pedagogikos srityse⁸⁵.

Navakas Kazys (1894 12 09 Panevėžio aps. Pumpėnų vls. Vilkiškių k. – 1945 04 02 Lemborke, Lenkijoje), brigados generolas. 1912 m. baigė Panevėžio realinę gimnaziją, studijavo Peterburge, Tomske, jame 1916 m. baigė Technologijos institutą. 1916 m. baigė Vladimiro karo mokyklą Peterburge, tarnavo 38 atskirajame Sibiro lietuvių batalione, kovojo su bolševikais. 1920 m. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Dėstė karo mokykloje, dalyvavo Klaipėdos išvadavime. 1929 m. baigė Čekoslovakijos intendantų akademiją. Iki 1940 m. dirbo kariuomenės tiekime, daug kartų buvo jo viršininkas. 1940 m. bolševikų išleistas į atsargą. Ūkininkavo savo ūkyje Panevėžio apskrityje. 1944 08 18 savanoriu įstojo į Tėvynės apsaugos rinktinę, po Sedos kautynių su šeima traukėsi į Vokietiją, Raudonajai armijai atkirtus, liko Lenkijoje.

K. Navakas buvo Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos narys, valdybos vicepirmininkas. Lietuvos šaulių sąjungos garbės narys. Apdovanotas DLK Gedimino 3 (1928), Vytauto Didžiojo 3 (1931), Šaulių žvaigždės (1937) ordinais, pastarojo ordino (1939), o taip pat Klaipėdos

⁸⁵ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993. P. 93 - 94, Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas. Kaunas, 1997. P. 98 - 99, Matematika lietuviškojo mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 287; LTE. T. 8. P. 115; MLTE. T. 2. P. 673; TLE. T. 3. P. 187–188; LE. T. 20. P. 88, T. 36. P. 407; T. 37. P. 423.

išvadavimo (1923), Latvijos išvadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais, ugniagesių „Artimui pagalba“ 1 laipsnio kryžiumi (1938)⁸⁶.

Petrutis Jonas (1891 11 07 Šiaulių aps., Radviliškio vlsč., Karčemų k. – 1943 09 28 Kaune), pulkininkas. Baigė Radviliškio pradžios mokyklą, Kauno „Saulės“ mokytojų kursus, Seinų progimnaziją. Besimokydamas Seinuose dirbo „Šaltinio“ redakcijoje. 1912 m. pašauktas į Rusijos kariuomenę, 1914 m. baigė Tbilisio karo mokyklą. I pasaulinio karo metu visą laiką kovojo Kaukazo fronte su Turkijos kariuomene. 1917 m. gavo kapitono laipsnį. 1918 m. grįžo į Lietuvą, trumpai mokytojavo Šiaulėnų vlsč. Spičių pradžios mokykloje. 1918 12 tapo Šiaulių apskrities milicijos vadu. 1919 02 bolševikų buvo suimtas. Tarpininkaujant Šiaulių miesto teisininkams (S. Lukauskiui ir kt.) paleistas, slapta atvyko į Kauną. 1919 03 07 įstojo į Lietuvos kariuomenę. Kovojo prieš bolševikus, dalyvavo išvaduojuojant Panevėžį, Kupiškį, Obelius, Aleksandravėlę. 1919 07 paskiras 3 bataliono (2 pėst. pulke) vadu, 1919 11 22–23 dalyvavo Radviliškio kautynėse su bermoncininkais. Vėliau kovėsi su lenkais (ties Druskininkais, Seinais, Giedraičiais). Kurį laiką vadovavo 2 pėstininkų pulkui. 1925 m. baigė Aukštuosius karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursus. 1927 m. paskirtas 2 divizijos vadu. Aktyviai dalyvavo 1926 12 17 perversme. 1927 11 pašalintas iš pareigų dėl reikalavimo sudaryti koalicinę vyriausybę. Gyveno Daguose, Alytuje. 1940 12 bolševikų areštuotas, sėdėjo Kauno kalėjime, buvo žiauriai tardomas. 1941 06 22 iš kalėjimo išvežtas prie Červenės (Baltarusijoje) per masinį sušaudymą atsitiktinai išliko gyvas. Grįžęs į Kauną, dėl tardymų praradęs sveikatą, mirė nuo plaučių uždegimo.

J. Petrutis Rusijos kariuomenėje buvo apdovanotas šv. Anos 4 laipsnio, Lietuvoje – Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1919) ir 4 laipsnio (1920) ordinais, Latvijos išvadavimo karo 10-mečio (1928) medaliu. Daug rašė karinėje spaudoje, taip pat „Ryte“ ir „XX amžiuje“. Parašė atsiminimus „Mūsų žygiai“ (I t., 1935, II t., 1937). JAV išleista atsiminimų knyga „Laisvę ginant“ (1953). Išleido knygą „Didysis karas“ (I–III t., 1935–1937). Kalinimą ir žudynes Červenėje aprašė knygoje „Kaip jie mus sušaudė“ (1942, II leid. 1943). Ji išversta į vokiečių bei anglų kalbas⁸⁷.

⁸⁶ LKK. T. 5. P. 328–329.

⁸⁷ LE. T. 22. P. 413–414, T. 36. P. 445; LKK. T. 6. P. 111 – 112.

Puskunigis Justinas Gediminas (g. 1913 10 19 Marijampolės aps. Veiverių vls. Skriaudžių k.), leitenantas. Baigęs Marijampolės mokytojų seminariją, mokytojas. 1936 m. baigė karo mokyklą (XVIII laidą). Tarnavo Lietuvos ir sovietinėje kariuomenėje, karo pradžioje iš pastarosios pasitraukė. 1941–1944 m. tarnavo lietuviškuose apsaugos daliniuose. Po karo gyveno Anglijoje. Likimas nežinomas⁸⁸.

Ramanauskas Bonifacas (g. 1913 06 06 Raseinių aps. Kražių vls. Pakalniškių k.), tarnautojas. Mokėsi Kražių, Kretingos gimnazijose, Kauno kunigų seminarijoje, kurioje baigė gimnazijos kursą. Dirbo Šiaulių II apylinkės mokesčių inspekcijos raštininku. 1937 m. įstojo į VDU Teisių fakultetą, 1938 m. – į Karo mokyklą ir 1939 09 18 baigė jos XIV aspirantų laidą. Jam buvo suteiktas ats. jaun. leitenanto laipsnis, paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1940 06 05 pradėjo dirbti Mokesčių departamento sekretoriumi. Likimas nežinomas⁸⁹.

Raštikis Stasys (1896 09 13 Kuršėnuose – 1985 05 02 Los Andžele, JAV), divizijos generolas. 1909 m. baigė Dūkšto pradžios mokyklą, 1914 m. – Zarasų progimnaziją. 1915 m. savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę, baigęs mokomąją kuopą, perkeltas į puskarininkius. Dalyvavo I pasaulinio karo kautynėse Pietų Lietuvoje, Galicijoje. 1917 m. baigė Tbilisio karo mokyklą ir iki karo pabaigos buvo Kaukazo fronte. 1918 m. pavasarį grįžo į Lietuvą ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1919 m. išstojo iš jos, savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, dalyvavo mūšiuose su lenku ir bolševikų kariuomenėmis prie Žiežmarių, Vievio, Kietaviškių, Dusetų, Avilių, Zarasų, Daugpilio. Du kartus sužeistas. Po antro sužeidimo pateko į bolševikų nelaisvę, gulėjo Daugpilio, Velikije Lukų ir Rybinsko karo ligoninėse, kalėjo Tulos konclageryje ir Maskvos kalėjime. 1921 04 kalinių pasikeitimo metu išlaisvintas ir grįžo į Lietuvą. Po kalėjimo buvo nusilpęs, gydėsi Karo ligoninėje Kaune. Pasveikęs tarnavo 5-ajame pėstininkų pulke, vėliau – vyriausiajame štabe. Mokėsi vakarinėje mokytojų profesinės sąjungos gimnazijoje, eksternu išlaikė brandos egzaminus Marijampolės gimnazijoje. 1929 m. baigė LU Teisės fakultetą, 1932 m. – Vo-

⁸⁸ LKK. T. 6. P. 191.

⁸⁹ LKK. T. 6. P. 218.

kietijos generalinio štabo akademiją, paskirtas 5 pėstininkų pulko vado padėjėju. Kartu – Aukštųjų karininkų kursų ir Karo mokyklos lektorius. 1933–1934 m. S. Raštikis – 5 pėstininkų pulko vadas. Vėliau – 3 pėstininkų divizijos štabo viršininkas, generalinio štabo valdybos viršininkas, generalinio štabo viršininkas, 1935 01 01–1940 01 – Lietuvos kariuomenės vadas. Perorganizavo, sumodernino ir perginklavo Lietuvos kariuomenę. Su karinėmis misijomis lankėsi Latvijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje, Rusijoje. V. Mirono vyriausybėje buvo krašto apsaugos ministras. 1940 01 atleistas iš kariuomenės vado pareigų, 1940 04 23 išėjo į atsargą, o 1940 06 07 vėl grįžo iš jos ir buvo paskirtas Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininku. 1940 06 15 buvo paskirtas ministru pirmininku, tačiau, Sovietų Sąjungos vadovybei pasipriešinus, tų pareigų S. Raštikiui eiti neteko. Po sovietinės okupacijos 1940 m. jis buvo nuolat sekamas. Vengdamas arešto pabėgo į Vokietiją. Jo žmona mokytoja Elena Marija Smetonaitė–Raštikienė buvo suimta, o 3 mažametės dukros, tėvai, broliai ir seserys – ištremti į Sibirą. Prasidėjus karui, žmona iš Kauno kalinimo buvo išvaduota. S. Raštikis 1941 06 23 tapo Lietuvos laikinosios vyriausybės krašto apsaugos ministru. Šią vyriausybę likvidavus, jam buvo siūlytos Lietuvos tarybos pirmininko, vėliau – pirmojo generalinio teisėjo, dar vėliau – lietuvių legiono (hitlerinėje kariuomenėje) vado pareigos. S. Raštikis visų jų atsisakė, dirbo Vytauto Didžiojo karo muziejuje. 1944 m. su žmona pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. atvyko į JAV. 1951–1952 m. dėstė rusų kalbą Syrakjaus universitete, nuo 1955 m. dirbo JAV kariuomenės kalbų mokykloje. „1957 m. Raštikio dukros Laimutė ir Meilutė par giminiaičius sužinojo tėvų adresą, - rašo plk. lt. dr. Gintautas Surgailis. – Parašė laišką. Su jomis susirašinėjo motina, pasirašydama, kad nepakenktų dukroms, Ele Stonis. Raštikis joms atsiuntė keletą nepasirašytų laiškų. Tačiau dukrų jam išvysti neteko“⁹⁰.

S. Raštikis apdovanotas: Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1919), DLK Gedimino 3 laipsnio (1928), Švedijos kalavijo 5 laipsnio (1928), Šalių žvaigždės (1933), skautų „Gedimino Vilko“ (1935), „Jaunosios Lietuvos“ Trijų liepsnų 1 laipsnio (1935), Latvijos Trijų žvaigždžių 1 laipsnio (1935) Vytauto Didžiojo 2 laipsnio (1936), Švedijos Vazos 2 laipsnio (1936), Prancūzijos Garbės legiono 2 laipsnio (1938), Estijos Erelio kryžiaus 1

⁹⁰ Surgailis G. Lietuvos kariuomenės vadai. Vilnius, 1992. P. 161.

laipsnio (1939), Lenkijos Atgimimo 1 laipsnio (1939) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos gynėjų sąjungos (1926) ir išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Anglijos karaliaus Georgo VI karūnavimo (1937), Klaipėdos išsivadavimo bronzos ir sidabro, Šaulių žvaigždės (1939), Savanorių (1940) medaliais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1 laipsnio (1934) ir Suomijos nacionalinės gvardijos sidabro (1940) kryžiais, 1939 m. – Ginkluotosioms krašto apsaugos pajėgoms remti organizacijų Sidabrinio kardų.

Skaitė daug paskaitų kariams ir visuomenei, nuo 1921 m. aktyviai bendradarbiavo karinėje ir istorinėje periodinėje spaudoje. Aktyviai rašė lietuvių spaudoje ir pasitraukęs į Vakarus, bendradarbiavo ir LE leidyboje. Atskirais leidiniais išėjo: knygos „Lietuvos karo istorijos paskaitos“ (1932), „Tarpininkų tarnyba“ (1933): atsiminimai „Kovose dėl Lietuvos“ (2 t., 1956–1957), „Įvykiai ir žmonės“ (1972), „Lietuvos likimo keliais“ (1982); 5 kariniai vadovėliai (JAV kariuomenei)⁹¹.

Rinkūnas Antanas (1909 04 15 Rusijoje, Tambovo gub. Sampuro mstl. – 1985 03 30 Toronte), pedagogas. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje, 1924 m. baigė Jonišio progimnaziją, 1926 m. – Ukmergės mokytojų kursus, 1928 m. – Simono Daukanto mokytojų seminariją Kaune, 1929 m. – žemės ūkio kursus pradžios mokyklų mokytojams, 1936 m. – VDU Humanitarinių mokslų fakulteto filologijos skyrių, 1937 09 15 – Lietuvos karo mokyklos XII aspirantų laidą, 1969 m. – Toronto mokytojų kolegiją. 1928 – 1930 m. mokytojo Būdvičių pradžios mokykloje (Pajevonio vls., Vilkaviškio aps.), 1935 – 1937 m. dėstė Kauno „Saulės“ ir Tauragės mokytojų seminarijose, 1937 – 1938 m. – Šilalės gimnazijoje. 1938 – 1941 m. – Ukmergės mokytojų seminarijos inspektorius, 1941 – 1943 m. – Švenčionių, 1944 m. – Telšių mokytojų seminarijų direktorius. 1947 – 1948 m. buvo Blumbergo lietuvių gimnazijos direktorius Vokietijoje, 1948 m. atvyko į Kanadą. 1951 – 1952 m. – Aukštesniųjų literatūros kursų vedėjas, nuo 1959 m. – šv. Tomo Akviniečio angliškos aukštesniosios mokyklos mokytojas. Aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje; buvo vienas iš „Tėviškė žiburių“ bendrovės steigėjų, 1950 – 1954 m. – jos pirmininkas, iki 1957 m. – Kanados lietuvių

⁹¹ JAV lietuviai. T. 2. P. 168–169. LE. T. 25. P. 525–526, T. 37. P. 491; LTE. T. 9. P. 335; MLTE. T. 3. P. 142; TLE. T. 3. P. 510.

fondo pirmininkas. Daug rašė periodinėje spaudoje, Lietuvoje ir Kanadoje išleido keletą lietuvių kalbos vadovėlių: „Aukuras“ (1932), „Mūsų kraštas“ (1933), „Gimtieji laukai“ (1934), „Kregždutė (1953 – 1955, d. 1 – 3). Apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3 laipsnio medaliu (1937)⁹².

Ruseckas Petras (1883 07 20 netoli Panemunėlio, Baubliškių k., tuom. Zarasų aps. – 1945 12 08 Kazachijoje, Džezkazgano sr., Prostornensko laigyje), ats. majoras. Augo veikiamas dvarų kultūros. Ieškodamas pragyvenimo šaltinių, būdamas 20 metų atsidūrė Odesoje, dirbo lenkų bibliotekoje, eksterneu išlaikė 4 klasės egzaminus. Čia begyvendamas apsisprendė tautiškai, subrendo kaip sąmoningas lietuvis. Tuo metu Odesoje gyveno apie 400 lietuvių. Čia buvo ištremti knygnešiai: kun. Juozas Šmulkstys, Juozas Rimša, taip pat Veiverių mokytojų seminarijos auklėtiniai: Juozas Jasaitis, Mečislovas Vasiliauskas ir Juozas Paršaitis. Kartu su jais P. Ruseckas kūrė slaptą draugiją, tapo jos knygnešiu, rūpinosi slaptos spaudos pristatymu į Odesą, jos platinimu. Siūsdavo knygas lietuviams net į Čiornaja Padiną. Nuo 1903 m. pats P. Ruseckas pradėjo bendradarbiauti spaudoje, parašė 1-ąją korespondenciją „Vienybei lietuvininkų“. Sulaukęs 21 metų, P. Ruseckas buvo pašauktas į kariuomenę. Tarnavo Ufoje (Baškirija), dalyvavo kareivių bruzdėjimuose (vyko 1905–1907 m. revoliucija). Už tai P. Ruseckui grėsė karo lauko teismas. Iš kariuomenės pabėgo, su svetimu pasu gyveno Vilniuje. Buvo suimtas, pusmetį kalintas Kalvarijos kalėjime (Suvalkų gub.). Palyginti lengvai ištrūkęs į laisvę, visą savo energiją skyrė Lietuvos valstiečių sąjungos kūrimui, dirbo „Lietuvos ūkininko“ redakcijoje, daug šiame laikraštyje rašė ir pats.

1908 m. išvyko į Sankt Peterburgą tęsti mokslo, įkliuvo kaip buvęs dezerteras. Iš kalėjimo išėjo 1911 m. pabaigoje, grįžo į Vilnių, 1912 m. ėmė dirbti „Lietuvos žinių“ redakcijoje, aktyviai pats rašė šiame laikraštyje.

I pasaulinio karo metu P. Ruseckas buvo mobilizuotas į kariuomenę, Kijeve baigė karo mokyklą, fronte vadovavo kuopai, pateko į vokiečių nelaisvę. 1918 m. iš jos paleistas, P. Ruseckas stėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, Krašto apsaugos ministerijoje suorganizavo literatūros skyrių ir jam vadovavo. Rašė atsisaukimus dėl savanorių šaukimo, rengė pirmuosius kariuomenės statutus, rūpinosi laikraščių kariams redagavimu ir

⁹² LE. T. 25. P. 318, T. 37. P. 501; LKK. T. 6. P. 271.

leidimu. Daug pats rašė krašto gynimo temomis. 1920–1922 m. P. Ruseckas buvo Steigiamojo seimo narys (Valstiečių sąjungos frakcija). Paskui vėl grįžo į kariuomenę, redagavo „Kari“, bendradarbiavo „Trimite“. 1926 m. išėjo į atsargą, turėdamas majoro laipsnį, tapo Šaulių sąjungos centro valdybos nariu. Buvo Lietuvių–latvių vienybės draugijos valdybos sekretorius, Draugijos užsienio lietuviams remti sekretorius, aktyviai bendradarbiavo „Lietuvos žiniuose“, „Lietuvos ūkininke“, „Karyje“, „Trimite“, „Mūsų žinyne“, „Lietuvos aide“ ir kt. Surinko ir išleido 4 didelius atsiminimų rinkinius: „Baudžiava“ (1936), „Lietuva Didžiajame kare“ (1939), „Knygnešys“, t. 1–2 (1926–1928), „Savanorių žygiai“, t. 1–2 (1937).

P. Ruseckas buvo apdovanotas II rūšies Vyčio Kryžiaus (1928) ir Vytauto Didžiojo 4 laipsnio (1938) ordinais, Savanorių medaliu (1928).

1944 12 14 sovietinio saugumo P. Ruseckas buvo suimtas. Kalintas už tarnavimą savanoriu Lietuvos kariuomenėje, rašymą apie kovas su bolševikais, už vokiečių okupacijos metais paskelbtus straipsnius, smerkiančius bolševizmą. Nubaustas 10 metų kalėjimo, ištvėrė mažiau kaip 1 metus. Kapas nežinomas⁹³.

Ružancovas-Ružaniec Aleksandras (1893 08 12 Viazmoje, Rusijoje – 1966 07 23 Danvile, Ilinojaus valst., JAV), pulkininkas leitenantas, žymus lietuvių ir gudų bibliografas. Studijavo Maskvos universiteto istorijos ir filologijos fakultete. 1914–1918 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, baigė karo mokyklą. 1919 m. ėmė vadovauti Lietuvos kariuomenės gudų daliniui, kovėsi su lenkais ir bolševikais, apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio ordinu (1919). Lietuvos kariuomenėje tarnavo iki 1940 m., buvo jos ugniagesių inspektoriumi, 1921–1940 m. vadovavo Centrinei kariuomenės bibliotekai. Jo rūpesčiu šios bibliotekos fondai išaugo iki 40 tūkst. tomų. Kariuomenės dalyse suorganizavo 105 bibliotekas, parengė nemažą bibliotekininkų. 1931 m. buvo vienas iš Lietuvos bibliotekininkų draugijos steigėjų, jos centro valdybos narys. Nuo 1928 m. A. Ružancovas buvo dar Bibliografijos instituto reikalų vedėjas. 1922–1929 m. „Mūsų žinynei“ parengdavo „Karo literatūros rodyklę“, 1928–1930 m. „Bibliografijos žiniuose“ paskelbė to meto periodinės spaudos bibliografiją, 1928–1940 m.

⁹³ LE. T. 25. P. 140; Lietuvių literatūros enciklopedija. T. 1. P. 434–435; LTE. T. 9. P. 538; **Merkys V.** Įvadas// Knygnešys. T. 3. Vilnius, 1997; MLTE. T. 3. P. 121; TLE. T. 3. P. 589.

rengdavo spaudai „Bibliografijos žinias“. Parengė „Spaudos fondo“ knygų katalogą (su V. Ruzgu, 1928–1930), „Centrinės kariuomenės bibliotekos katalogas“ (su P. Petrausku, 1933–1938). Sudarė daugelio periodinių leidinių („Mūsų žinyno“, „Švietimo darbo“ ir kt.) bibliografines rodykles. Paskelbė straipsnių iš Lietuvos kariuomenės bibliotekų istorijos, 1831 ir 1863 m. sukilimų įvykių Kaune. Rašė savivaldybių veiklos, ugniagesybos klausimais. Be aukščiau minėto apdovanojimo, A. Ružancovas dar buvo apdovanotas ordinais: Šaulių žvaigždės (1932), DLK Gedimino 4 laipsnio (1933), Latvijos Trijų žvaigždžių 4 laipsnio (1934), Estijos Raudonojo kryžiaus 5 laipsnio (1936), skautų Svastikos (1940), kryžiais: Latvijos ugniagesių 1 laipsnio garbės (1931), Estijos ugniagesių 2 laipsnio Aukso (1933), žvaigždėmis: Estijos ugniagesių Didžiojo darbštuolio (1931), Pabaltijo ugniagesių draugijų sąjungos (1935), medaliais: Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) ir garbės ženklais: ugniagesių „Artimui pagalbon“ 3 (1926), 2 (1928), 1 (1931) laipsnių. 1944 m. pasitraukęs į Vokietiją, A. Ružancovas jau 1945 m. suorganizavo Lietuvių bibliografijos tarnybą, rinko lietuviškus leidinius, kurie iki 1950 m. buvo saugomi Lietuvos archyve Čikagoje, o po to buvo perkelti į Pasaulio lietuvių archyvą Čikagoje. Nuo 1948 m. rengė spaudai bibliografinį biuletinį „Knygų lentyna“ (parengė 142 numerius, iš viso aprašė apie 16 tūkst. JAV lietuvių knygų bei straipsnių). Tiek Lietuvoje, tiek užsienyje aktyviai dirbo ir gudų bibliografijos srityje⁹⁴.

Saladžius Pranas (1893 02 27 Utenos apskr. Vyžuonų mstl. – 1965 07 12 Ročesteryje, JAV), pulkininkas. Pradžios mokyklą baigė Vyžuonose, vėliau mokėsi Užpalių dviklasėje mokykloje ir 1908–1912 m. – Panevėžio mokytojų seminarijoje. Ją baigęs, iki 1915 m. mokytojavo Anykščių dviklasėje mokykloje. Po to įstojo į Vitebsko pedagoginį institutą, bet 1915 m. pabaigoje buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1917 m. baigė Vilniaus karo mokyklą Poltavoje. Tais pačiais metais atstovavo Rostovo lietuvius Peterburgo lietuvių seime. Galicijos fronte kovojo su austrų kariuomene. 1918 04 – 11 buvo Rostovo lietuvių komiteto sekretorius. 1918 m. pabaigoje grįžo į Lietuvą, apsigyveno Vyžuonose, vykdė gautą Lietuvos švietimo ministerijos įgaliojimą – apylinkėse organizavo lietuviškas

⁹⁴ LE. T. 26. P. 231, T. 36. P. 475; LKK. T. 6. P. 300; LTE. T. 11. P. 141; MLTE. T. 3. P. 141.

pradžios mokyklas. 1919 07 įstojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo Kauno batalione (vėliau – 7 pėstininkų pulke), organizavo mokomąją kuopą. 1920 m. dalyvavo kovose su Liucjano Želigovskio kariuomene. 1920 12 01 buvo paskirtas Karo mokyklos būrio vadu, kartu dėstė Lietuvos geografiją ir lietuvių kalbą. 1922–1925 m. P. Saladžius buvo drausmės bataliono vadas Varniuose, 1926–1927 m. – Kauno karo kalėjimo viršininkas, 1927–1935 m. – Kauno miesto ir apskrities karo komendantas, 1935–1940 m. – Lietuvos šaulių sąjungos vadas. Studijavo teisę LU (VDU). 1940 07 – 1941 06 23 kalintas Kauno kalėjime. Vokiečių okupacijos metais jis dirbo Raudonajame kryžiuje (reorganizuotame į Savitarpinės pagalbos organizaciją). 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, Neuveno ir Švabiš Gmiundo stovyklose tvarkė švietimo reikalus, mokytojavo pradžios mokyklose. 1949 m. atvyko į JAV. Nuo 1950 m. buvo Lietuvos veteranų sąjungos „Ramovė“ Ročesterio skyriaus pirmininkas.

P. Saladžius buvo apdovanotas: Rusijoje – šv. Anos 4 laipsnio (1917), Lietuvoje – DLK Gedimino 3 (1928), Vytauto Didžiojo 4 (1930) ir 3 (1939) laipsnių, skautų Svastikos (1933), Šaulių žvaigždės (1936), „Jaunosios Lietuvos“ Trijų liepsnų (1937), Latvijos Trijų žvaigždžių 2 laipsnio (1938) ordinais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 2 (1934) ir 1 (1938) laipsnių, Latvijos Aizsargų nuopelnų (1936), Suomijos nacionalinės gvardijos sidabro (1939) kryžiais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Šaulių žvaigždės ordino (1939) medaliais⁹⁵.

Skorupskis Vladas (1895 09 26 Ukmergės aps., Širvintų vlsč., Šniponių k. – 1961 05 20 Vid. Azijoje), generalinio štabo pulkininkas. Baigęs Vilniaus gimnaziją, 1914 m. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. Kaukaze baigė karo mokyklą. Kariavo vokiečių ir turkų frontuose. 1918 m. Kaukaze kovojo prieš bolševikus. 1918 m., turėdamas kapitono laipsnį, grįžo į Lietuvą ir stojo savanoriu į 1 pėstininkų pulką Vilniuje. Kovėsi su bolševikais ties Kurkliais, Utena, Daugailiais, Zarasais (čia jau kaip 1 pėstininkų pulko vadas). Apdovanotas už šias kovas Vyčio Kryžiaus ordinu. Vadovaudamas šiam pulkui, kovojo su bermontininkais, užėmė Radviliškį. Už tai apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu su kardais ir įrašu „Už Radviliškį“ (1919, vienintelis toks ordinas Lietuvoje). Kovėsi ir su lenkais. 1921

⁹⁵ JAV lietuviai. T. 2. P. 215–216. LE. T. 26. P. 320.

m. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1924–1926 m. studijavo Prahos karo akademijoje, kurią baigęs buvo paskirtas Aukštųjų karininkų kursų mokymo dalies vedėju. Aktyvus 1926 m. gruodžio perversmo dalyvis. Kurį laiką buvo karo atašė Italijoje ir Prancūzijoje. Apie 1930 m. išėjo į atsargą. Gyveno Širvintų vlsč., Peliškių vns., rašė straipsnius ir knygas iš Lietuvos laisvės kovų istorijos: „*La resurrection d'un peuple 1918–1927*“ (prancūzų k., 1930 – „Tautos prisikėlimas 1918–1927“), „Per aukas ir pasišventimą laimėjome“ (1933), „Už Lietuvos laisvę 1914–1934 m.“ (1934), „Drąsa – laimėjimo pagrindas“ (1936).

V. Skorupskis dar buvo apdovanotas: Vyčio Kryžiaus 4 laipsnio (1920), Italijos Karūnos 3 laipsnio (1927), DLK Gedimino 2 laipsnio (1928) ordinais, Čekoslovakijos Karo kryžiumi (1923), Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais.

1940–1941 m. kalintas sunkiųjų darbų kalėjime Kaune, prasidėjus karui, iš jo išvaduotas. Vėl sovietų suimtas Peliškių vns. 1945 04 03 ir išvežtas į Karagandos lagerius. 1955 04 03 išleistas be teisės grįžti į Lietuvą. Mirė tremtyje⁹⁶.

Skučas Kazys (1894 03 15 Marijampolės aps., Mauručių k. – 1941 07 30 Maskvoje, Butyrkų kalėjime), brigados generolas. 1912 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, mokytojavo Lietuvoje. 1914 m. įstojo į Sankt Peterburgo mokytojų institutą. 1915 m. buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę, baigė Čiugujevo karo mokyklą. Kovėsi Rumunijos fronte. 1918 06 grįžo į Lietuvą. Organizavo miliciją Dauguose. 1919 01 15 įstojo į 1 pėstininkų pulką, buvo Alytaus, Marijampolės, Suvalkų miestų ir apskričių komendantas. 1919 02 13 dalyvavo kautynėse su bolševikais Alytuje, kurių metu žuvo karininkas A. Juozapavičius. 1921 m. tapo 10-ojo pėstininkų pulko vadu. 1924 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus, paskirtas į generalinių štabą. Buvo pirmasis „Kardo“ redaktorius. Dėstė karininkų kursuose, buvo Kauno miesto ir apskrities komendantas, 2-osios pėstininkų divizijos (svarbiausios Kaune) vadas, Kauno įgulos viršininkas. 1930–1934 m. – karininkų ramovės pirmininkas. 1934–1938 m. – karo atašė Maskvoje.

⁹⁶ Alekna V. Užė žalia giria. Vilnius, 1999. P. 164–176, 472; LE. T. 28. P. 75; LKK. T. 7. P. 98.

Eidamas šias pareigas, dalyvavo Raudonosios armijos karinėse pratybose Gorkyje, Šiaurės Kaukaze, Krasnodaro krašte, Kryme, Užkaukazėje, Oriolo srityje, Baltarusijoje. 1938–1939 m. – Lietuvos karo mokyklos viršininkas, 1939 02 16 gavo brigados generolo laipsnį. Greitai išėjęs į atsargą buvo paskutinių dviejų Lietuvos vyriausybių vidaus reikalų ministras.

K. Skučas buvo apdovanotas DLK Gedimino 3 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1930), Čekoslovakijos Baltojo Liūto 3 laipsnio su kardais (1931) ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Šaulių žvaigždės ordino (1939) medaliais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1 laipsnio (1934) ir Vyčio Kryžiaus ordino Didžiuoju (2006, po mirties) kryžiais.

Sovietų 1940 06 16 suimtas, jį ir Saugumo departamento direktorių Augustiną Povilaitį (1900–1941?) apkaltinus „draugiškos Raudonosios armijos kareivių grobimu“, ir sušaudytas⁹⁷.

Slišys Jonas (1896 11 10 Utenos aps., Anykščių vlsč. Navinos k. – 1981 06 04 ten pat), pulkininkas, teisininkas. 1904–1907 m. mokėsi Kurklių pradžios mokykloje, 1910–1915 m. – Ukmergės gimnazijoje, baigė Vilniaus 1-ją gimnaziją. 1915 06 – 1918 09 mokytojavo Šlavėnų, Debeikių ir Anykščių pradžios mokyklose. 1919 01 – 06 dirbo raštvedžiu Teisingumo ministerijoje. Stojęs savanoriu į Lietuvos kariuomenę, baigė Karo mokyklos II-ją laidą (1919 12 16) ir buvo paskirtas į 5-ąjį pėstininkų pulką, dalyvavo kovose prieš lenkus. Vėliau tarnavo Lietuvos šaulių sąjungoje, Šarvuočių rinktinėje. Tarnaudamas 1922–1926 m. studijavo LU ir baigė Teisės fakultetą. Nuo 1927 m. kelis metus dirbo Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininku, buvo šios ministerijos juriskonsultas. 1937 01 – 1938 11 buvo „Kardo“ redaktorius. Bendradarbiavo karinėje periodikoje, išleido knygą „Mūsų kūrimosi pirmosios dienos“ (1938). Bolševikų iš kariuomenės atleistas, dirbo juriskonsultu „Pramprekyboje“. 1941–1948 m. gyveno gimtajame kaime, dirbo advokatu Anykščiuose. 1948 m. už valstybinių prievolių nevykdymą buvo nuteistas 3 m. lagerio. 1951–1970 m., gyvendamas gimtajame kaime dirbo Utenoje darbininku kelių eksploatacijos ruože. Palaidotas Anykščiuose.

⁹⁷ Generolas Kazys Skučas// Seniausia lietuviška mokytojų seminarija. Alytus, 2006. P. 38–39; **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998. P. 252–260; LE. T. 28. P. 101–102; LKK. T. 7. P. 104; LTE. T. 10. P. 233; TLE. T. 4. P. 33.

J. Sližys buvo apdovanotas DLK Gedimino 3 laipsnio ordinu (1928), Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁹⁸.

Smetona Antanas (1874 08 10 Ukmergės aps. Taujėnų vls. Užulėnio k. – 1944 01 09 Klivlande, JAV), teisininkas, pedagogas, pirmasis ir paskutinis prieskario Nepriklausomos Lietuvos prezidentas. Tėvas Jonas Smetona paveldėjo 5 ha žemės, bet, būdamas labai darbštus, ūkelį padidino iki 10 ha. Buvo raštingas, mėgo skaityti. Šeimoje augo 7 vaikai, Antanas – šeštasis. Skaityti išmoko, kai tėvai mokė vyresniusius. Einanti dešimtus metus Antanuką tėvas nuvežė į Taujėnų liaudies mokyklą, esančią 12 km nuo namų, bet piktas mokytojas rusas nuo mokyklos atbaidė. 1885 m., mirus tėvui, A. Smetona mokėsi motinos tėviškėje Kartanuose pas šlėktelej Rapanavičių. Po metų grįžo į Taujėnus, kur rado kitą labai gerą mokytoją Trofimovą. Tuomet mokslas ėmė sektis. Liaudies mokyklą baigė 14 metų. Ukmergėje privačiai pasimokęs, 1892 m. įstojo į Palangos progimnazijos III klasę. Palangą pasirinko todėl, kad ji tuo metu priklausė Kuršo gubernijai, o joje neveikė drakoniškas draudimas mokyti aukštesnėse mokyklose valstiečių vaikams, koks spaudos draudimo laikais veikė Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijose. Mokėsi A. Smetona labai gerai, buvo atleistas nuo mokesčio už mokslą ir 1893 m. baigė progimnaziją. Išlaikė egzaminus į Žemaičių kunigų seminariją Kaune. Tačiau joje nesimokė, nes nejautė pašaukimo. Įstojo į Mintaujos gimnaziją, čia dalyvavo slaptoje lietuviškos „Kūdikio“ draugijos veikloje, domėjosi Lietuvos istorija, lietuvių kalbos rašyba, gramatika. Buvo gabus lotynų ir graikų kalboms, todėl patraukė mokytojo J. Jablonskio dėmesį. Su juo kartu tyrinėjo rytų aukštaičių tarmę savo gimtinėje. Tai padėjo A. Smetonai susikurti savitą stilių ir tapti vienu iš originaliausių lietuvių stilistų. Nenutrūko jų bendravimas ir vėliau: A. Smetona, jau studentas, V. Putvinskio dvare Pavėžupyje kartu su Petru Avizoniu (1875–1939) ir Julija Žymantiene-Žemaite talkino J. Jablonskiui rengiant spaudai pirmąją lietuvių bendrinės kalbos gramatiką ir Motiejaus Valančiaus raštus. Turėjo įtakos ši draugystė ir asmeniniam gyvenimui: J. Jablonskio rekomenduotas VII klasės gimnazistas A. Smetona mokė Pašvitinio vls. Gavenonių dvaro savininko sūnų

⁹⁸ LE. T. 28. P. 145; LKK. T. 7. P. 114–115.

Romaną Chodakauską (1883–1932) ir susipažino su vienuolikmete Sofija Chodakauskaite (1885–1968), kuri 1904 m. tapo jo žmona.

Mintaujos gimnazijoje A. Smetona turėjo pirmą rimtą konfliktą su biurokratine rusifikacine švietimo sistema. Atsisakę kalbėti malda rusiškai, keliolika mokinių 1896 m. buvo iš gimnazijos pašalinti. Tarp jų buvo ir A. Smetona. Tačiau po to jis gavo Rusijos švietimo ministro leidimą ir baigė Peterburgo 9-ją gimnaziją. Peterburgo universitete studijavo teisę, nes norėjo gauti darbą Lietuvoje (labiau traukė istorija ir filologija, bet spaudos draudimo metais tokie specialistai lietuviai Lietuvoje darbo negaudavo). Aktyviai dalyvavo Peterburgo lietuvių studentų draugijose, dainavo Česlovo Sasnausko (1867–1916) chore, su Vladu Sirutavičiumi (1877–1967) išspausdino ir slapta platino P. Avižonio lietuvių kalbos gramatiką. 1899 m. už dalyvavimą studentų protesto akcijoje dvi savaites kalintas ir išstremtas į Vilnių, tačiau po mėnesio grįžo į Peterburgą ir toliau studijavo. 1902 m. vėl pora savaičių kalintas už lietuviškų knygų laikymą, tačiau bylos sudaryti nepavyko. Tais pat metais baigė universitetą ir grįžo į Vilnių. Dirbo žemės banke, vertė knygas, dalyvavo lietuvių demokratų partijos veikloje, daug rašė „Viltyje“, „Vaire“. Pastarąjį žurnalą redagavo. Dalyvavo įvairiose lietuvių draugijose. Aktyviai veikė Lietuvos taryboje, buvo vienas iš Vasario 16-sios Akto signatarų, 1917 09 24–1919 04 04 – Lietuvos Tarybos pirmininkas, jos leidinio „Lietuvos aidas“ redaktorius. Nuo 1919 04 iki 1920 06 ir nuo 1926 12 19 iki 1940 06 15 – Lietuvos Respublikos prezidentas. 1923–1926 m – LU dėstytojas, docentas (1926). 1920–1924 m. – „Pažangos“ partijos, 1924–1940 m. – Lietuvių tautininkų sąjungos lyderis. 1940 m. bolševikams okupuojant Lietuvą, pasitraukė į Vakarų, vėliau išvyko į JAV. Kai kurie istorikai kaltina A. Smetoną organizavus 1926 12 valstybės perversmą Lietuvoje. Tai netiesa. Kaip rašė buvęs Lietuvos Tarybos narys, Vilniaus lietuvių gimnazijos direktorius iki 1922 m. prof. Mykolas Biržiška (1882–1962) laiške Jonui Mašiotui (1897–1953), perversmas vyko taip: „buvęs Vilniaus gimnazistas <...> lakūnas Antanas <...> Mačiuika <...> 1926 m. pavasarį atėjo pas mane <...> ir užvedė su manim neaiškią kalbą apie sunkią Lietuvos būklę, bačkinį įsiseimavimą, reikalą, kad patriotai įsikištų ir sutvarkytų ar sudraustų įsipolitikavusią visuomenę, nes kitaip mums gresia pavojus iš lenkų arba bolševikų pusės. <...> Tik <...> po tos <...> įžangos <...> jis pasiūlė prisidėti ir vadovauti organizacijai <...>, kuri politiniam seiminin-

kų - partijų palaidumui sudrausti pastatytų ryžtingus <...> vyrus“⁹⁹. Vasario 16-sios Akto signatarui M. Biržiškai atsakius, kreiptasi į kitus ir A. Smetona, kaip buvęs Lietuvos tarybos pirmininkas ir pirmasis Lietuvos Respublikos prezidentas, nebegalėjo atsakyti, tuo labiau, kad visi tada matė pavojingą valstybei padėtį. Manoma, kad A. Smetonos žūtis gaisre Klivlande nebuvo atsitiktinė - veikė visa galinti KGB ranka.

A. Smetona buvo aktyvus Lietuvių mokslo draugijos (toliau – LMD) narys nuo pat jos įsikūrimo 1907 m., jos vadovėlių leidimo komisijos vienas iš aktyviausių narių. 1915 m. LMD vadovėlių leidimo komisija, kurioje dar dirbo M. Biržiška, Petras Klimas (1891–1969), A. Janulaitis ir Kazys Bizauskas (1891–1941), išleido 115 vadovėlių pradžios ir vidurinei mokyklai. Pats A. Smetona parengė „Elementariosios algebros vadovėlį“ (1915, vertė iš rusų k.), „Aritmetikos uždavinyną vidurinėms mokykloms“ (1916, redagavo), „Algebros uždavinyną“ (1918, redagavo), „Algebros teoriją“ (1919, vertė iš rusų k.) ir „Aritmetikos teoriją“ (1918, sudarė, buvo leidžiama iki 1930). A. Smetona buvo pirmasis graikų kalbos mokytojas pirmoje Vilniaus lietuviškoje gimnazijoje, įkurtoje 1915 m. Nepriklausomybės metais daugybėje straipsnių ir knygų rašė apie patriotinio ugdymo problemas ir reikalingumą¹⁰⁰.

Stančikas Aleksandras (g. 1913 05 27 Liepojoje), kapitonas. Baigė Švėkšnos progimnaziją, 1933 m. - Tauragės mokytojų seminariją, kurį laiką mokytojavo Tauragės I pradinėje mokykloje. 1936 m. baigė karo mokyklą (XVIII laidą) ir buvo paskirtas į 4-tą pėstininkų pulką. 1939 m. baigė 8 mėn. karo aviacijos oro žvalgų kursus, po to tarnavo 10-tame pėstininkų pulke. Paskui vėl buvo gražintas į 4-tą pėstininkų pulką.

A. Stančikas buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3 laipsnio medaliu (1936).

⁹⁹ A. Ažubalio asmeninis archyvas (toliau - AAAA). Mykolo Biržiškos laiško Jonui Mašiotui kopija.

¹⁰⁰ **Augustaitis J.** Antanas Smetona ir jo veikla. *Chicago*, 1966; **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993. P. 162–164, Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas Kaunas, 1997. P. 179–181, Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 102–103; **Binkis K.** Antanas Smetona 1874–1934. Kaunas, 1934; **Eidintas A.** Antanas Smetona. Vilnius, 1990; JAV lietuviai. T. 2. P. 258–260; **Kisinas I.** Antano Smetonos bibliografija ir biobibliografija 1874–1934. Kaunas, 1934; LE. T. 28. P. 175–178, T. 36. P. 489; LTE. T. 10. P. 260; **Merkelis A.** Antanas Smetona. *New York*, 1964; MLTE. T. 3. P. 242; **Šliogeris V.** Antanas Smetona žmogus ir valstybininkas. *Cleveland*, 1966; TLE. T. 4. P. 47–48.

Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, iš kariuomenės atleistas. Gyveno Gudeliškių k. Pasvalio vls. 1940 09 01 ėmė dirbti Trakų aps. Šakaldonių pradinėje mokykloje. Karo metais tarnavo lietuviškuose savisaugos daliniuose. Karo pabaigoje pasitraukė į Vakarų, gyveno Kanadoje¹⁰¹.

Stanevičius-Staneika (Stanys) Vytautas (1913 11 29 Šiaulių aps. Skaistgirio vls. Vaidminių k. – 1986 12 31 JAV, Sinsinatyje), leitenantas. 1929 m. baigė Jonišio progimnaziją, 1933 m. – Šiaulių MS, mokytojavo, vėliau baigė Karo mokyklą (1936, XVIII laidą) ir tarnavo Lietuvos kariuomenėje: 6 pėstininkų pulke, vėliau – Karo mokykloje. Joje dėstė sunkiąją ginkluotę aspirantams, buvo kariūnų lengvosios atletikos treneris, praktikos darbų vadovas. 1939 m. baigė fizinio lavinimo instruktorių kursų. 1940 06 04 išėjo į atsargą. 1940–1943 m. dirbo tarnautoju įvairiose įstaigose Kaune. Vokiečių okupacijos metais – Savitarpio pagalbos organizacijos darbuotojas, dalyvavo pagrindinėje veikloje, už tai 1945 03 16 suimtas, kalintas Štuthofo konclageryje. Karui baigiantis pateko į RA nelaisvę, vežant į Rusiją, Rytų Lenkijoje pabėgo ir slapstėsi. 1946 06 nelegaliai atvyko į Lietuvą, susisiekė su Suvalkijos partizanais. 1946 10 jų padedamas perėjo Lenkijos sieną, iš Lenkijos pavyko pabėgti į Švediją. Po to atvyko į JAV. Gyveno Niujorke, Čikagoje, Sinsinatyje, Floridoje. 1953–1956 m. Čikagoje redagavo „Laisvąją Lietuvą“ Lietuvoje buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ordinu (1936)¹⁰².

Stankaitis Mečys (1898–1943 Norilsko lag.), generalinio štabo pulkininkas leitenantas. Baigė Karo mokyklos II laidą (1919 12 16) ir dalyvavo Nepriklausomybės kovose. 1929 m. dvejiems metams išsiųstas specializuotis į Čekoslovakiją, 1931 m. baigė jos Karo akademiją. Ilgą laiką dirbo kariuomenės štabe ir dėstė Karo mokykloje. Rašė „Mūsų žinyne“.

M. Stankaitis buvo apdovanotas DLK Gedimino 4 laipsnio (1928) ir Vytauto Didžiojo 4 laipsnio (1938) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928).

1941 06 ištremtas į SSRS¹⁰³.

¹⁰¹ LKK. T. 7. P. 144–145.

¹⁰² LE. T. 28. P. 434; LKK. T. 7. P. 147–148.

¹⁰³ LE. T. 28. P. 444.

Stanka Vladas (iki 1944 – **Stankevičius Vladimiras**) (1884 11 16 Biržuose – 1968 12 25 Vašingtone, JAV), profesorius, teisininkas, filosofas. Kilęs iš smulkiųjų bajorų, mokėsi Rygos ir Peterburgo II gimnazijose, pastarąją baigė 1903 m. 1908 m. baigė Peterburgo universitete teisės studijas ir buvo paliktas ruoštis profesūrai, 1913 m. įgijo magistro laipsnį, 1914 m. tapo privatdocentu (baudžiamoji teisė). Prasidėjęs I pasauliniam karui, įstojo ir 1915 m. baigė Karo mokyklą (toje laidoje pagal pažangumą buvo pirmas) ir tarnavo karo inžinerijos dalinyje, po to buvo perkeltas į Peterburgą. Ten karo inžinerijos mokykloje dėstė fortifikaciją. Kartu su karo inžinieriais gen. Jakovlevu ir plk. Bartoševičiumi išleido fortifikacijos vadovėlį. Kelis metus buvo Valstybės dūmos darbiečių frakcijos sekretoriumi. 1917 m. kovo mėn. išrinktas darbiečių atstovu į Darbininkų, kareivių ir valstiečių tarybą, tapo jos Vykdomojo komiteto bei jo biuro nariu. Balandžio mėn. per Rusijos vyriausybės krizę dalyvavo pasitarimuose dėl vyriausybės sudarymo, gegužės mėn. buvo karo ir karo laivyno ministro Aleksandro Kerenskio (1881–1970) kabineto viršininku, birželio mėnesį tapo Laikinosios vyriausybės komisarų Šiaurės fronte, rugsėjo mėnesio pabaigoje paskirtas komisarų vyriausiojo kariuomenės vado būstinėje Mogiliave. Per bolševikinį 1917 m. spalio sukilimą buvo Peterburge ir aktyviai bandė šį sukilimą numalšinti – kartu su karo mokyklos kariūnais organizavo vienintelius pasipriešinimo židinius. V. Stankevičius vienas iš paskutiniųjų paliko Žiemos rūmus, o vėliau – Gatčiną, kai juos užėmė bolševikai. Grįžęs Mogiliau, bandė organizuoti pasipriešinimą iš ten. Per pusantrų metų du kartus buvo bolševikų areštuotas, gyveno pusiau nelegaliai. 1919 m. gegužės mėn. jam pavyko išvykti į Vokietiją, ten 4 metus gyveno Berlyne. 1923 m. V. Stankevičius buvo paskirtas LU docentu, vėliau tapo profesoriumi, II pasaulinio karo metu dėstė VU. Dėstė baudžiamąją teisę, vertėsi advokato praktika. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, buvo vienas iš Pabaltijo universiteto steigėjų, jo prezidentas, lietuvių skyriaus rektorius. 1949 m. persikėlė į JAV, dirbo Kongreso bibliotekoje.

V. Stanka-Stankevičius išleido virš 20 baudžiamosios teisės, filosofijos ir politikos veikalų lietuvių, anglų, rusų ir vokiečių kalbomis (kai kuriuos – 2–3 iš šių kalbų), daug straipsnių išspausdino LE bei periodikoje. Veikalas „Didelės ir mažos valstybės“ (1938) 1947 m. išleistas ir anglų kalba¹⁰⁴.

¹⁰⁴ LE. T. 28. P. 443–444, T. 36. P. 492; JAV lietuviai. T. 2. P. 278.

Steponaitis Vytautas (1893 03 24 Sintautuose – 1957 10 12 Kaune), pulkininkas leitenantas. Mokėsi Sintautų pradinėje mokykloje. 1914 m. baigė Kauno prekybos mokyklą ir įstojo į Maskvos prekybos institutą studijuoti ekonomikos (vėliau šią specialybę baigė VDU). 1916 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Odesos karo mokyklą, tarnavo Vidurinėje Azijoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir 1919 m. gegužės mėn. buvo paskirtas į kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyrių (1927–1940 m. – jo viršininkas). Redagavo „Kariškių žodį“ (1919–1920), „Mūsų žinyną“ (1921–1923 ir 1925–1932), „Karo archyvą“ (1925–1940), „Lietuvos ūkį“ (1921–1923).

1926 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus, išsitaravo pulkininko leitenanto laipsnį. Spaudoje V. Steponaitis pradėjo bendradarbiauti nuo 15 m. Jo straipsniai spausdinti „Lietuvos žiniose“, „Lietuvos ūkininke“, „Aušrinėje“, „Laisvojoje mintyje“, „Viltyje“, „Rygos naujienose“, Amerikos lietuvių laikraščiuose. Iki Nepriklausomybės paskelbimo dažniausiai pasirašinėdavo slapyvardžiais ir kriptonimais: Jula, Nemo, Sn., Sn. V., Steffans Vytautas, Stepukas, Stpn. V., Taigi-igi, Vyt. Stpn., V. S., V. s., Vt. St. V-t-s, V-t-t-s, X. Redagavo „Kariškių žodį“ (1919–1920), „Mūsų žinyną“ (1921–1923 ir 1925–1932), „Karo archyvą“ (1925–1940), „Lietuvos ūkį“ (1921–1923).

Parašė keliolika knygelių, brošiūrų. Svarbesnės jų: „Ekonominio Rusijos gyvenimo bruožai“ (1921), „Amerikiečių lietuvių kariškos aspiracijos XIX amžiaus pabaigoje“ (1927), „Iš Kauno gubernatoriaus archyvo bylų“ (1928), „Baudžiamosios rinktinės Kaunioj 1909 m.“ (1929). Aktyviai bendradarbiavo karinėje ir ekonominėje periodinėje spaudoje, išleido bibliografinių ir istorinių apžvalgų. Daug publikacijų V. Steponaitis paskelbė „Mūsų žinyne“ ir „Karo archyve“ (vien 1921–1931 m. – apie keturiasdešimt). Rašė straipsnius ir „Lietuviškajai enciklopedijai“ („Bermontiada“, „Demarkacinė linija“ ir kt.).

V. Steponaitis buvo vienas iš garsiosios XXVII knygos mėgėjų draugijos steigėjų (1930 m., drauge su Marija Mašiotaitė-Urbšiene). Aktyviai bendradarbiavo su prof. Vaclovu Biržiška nustatant senųjų lietuviškų knygų metrikas.

V. Steponaitis buvo Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, lankėsi SSRS, Prancūzijoje, Čekoslovakijoje, Suomijoje, Latvijoje. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu.

1934 m. „Gegužės 1-ją praleido Maskvoje, ten jį labiausiai nustebino didžiuliai komunistų partijos vadovų portretai ir milžiniškos žmonių eilės prie parduotuvių. Lankėsi Leningrade, Jaltoje, Baku, kitose Sovietų Sąjungos vietose. Nuvežė ir į didelį tarybinį ūkį, parodė „laimėjimą“: kiaulė atsivedė paršiukų. Svečiai spjaudėsi. Jie tokių „dvyų“ matė pas smulkiausia Lietuvos ūkininką“¹⁰⁵. Todėl 1940 m. vasaros įvykius jis pasitiko su dideliu nerimu. Naujoji valdžia po mėnesio jį paleido į atsargą.

Nuo 1940 m. vasaros dirbo Centrinėje valstybinėje bibliotekoje, 1941 m. birželyje su šeima pavyko pasislėpti nuo deportacijos. 1941–1944 m. vokiečių okupacijos metais V. Steponaitis buvo Centrinės valstybinės bibliotekos vyriausiasis bibliografas, bibliografijos skyriaus vedėjas. Rengė 1927–1940 m. bibliografijos papildymus, dalį jų 1943 m. paskelbė. Nuo sunaikinimo išgelbėjo daug vertingų knygų, kurias okupantai liepė išimti ir sunaikinti. 1941–1943 m. kartu redagavo „Bibliografijos žinias“. Karo metais išgelbėjo 4 žydų vaikus. „Artėjant antrajai sovietinei okupacijai Steponaičiai traukėsi į Suvalkiją pas gimines. <...> Steponaitis buvo linkęs trauktis toliau į Vakarų – buvo įsitikinęs, kad vėl atėję okupantai jo, buvusio Lietuvos karininko, nepaglostys – juk buvo įtrauktas į Sibirian išvežtinųjų sąrašą. <...> Išvažiavimui nepritarė žmona.

Likęs stengėsi „adaptuotis“ naujomis politinėmis sąlygomis – penketais baigęs vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą, dirbo atsakingą darbą stambioje bibliotekoje, bet saugus nesijautė. Ilgus metus Steponaitis rašė dienoraštį, okupacijos metu rankraščiai buvo sudėti į skardines dėžes ir paslėpti malkinėje. Jų galėjo būti apie 6 kilogramus. 1948 m. dienoraštį pats sunaikino („deginau ir verkiau“) – bijojo, kad šiems patekus į saugumo rankas gali nukentėti ten minimi žmonės“¹⁰⁶. Pokaryje vėl dirbo bibliografu. Nemaža bibliografinių darbų sovietmečiu išėjo be V. Steponaičio pavardės. Tai skaudino, bet nežiūrint į viską, „Lituanikos paieška buvo pagrindinis Steponaičio bibliografinio darbo baras, aistra. Duomenų apie Lietuvą ieškodavo knygoje, žurnaluose nuolatos, bet kuriomis sąlygomis. Prisimenu pasitarimą bibliografijos klausimais respublikinėje bibliotekoje. Atėjęs į posėdžių salę Steponaitis atsėdėjo nuošaliame kampe, vertė

¹⁰⁵ Laurinavičius J. Bibliografas Vytautas Steponaitis// Neiškrendantys paukščiai. Kaunas, 2008. P. 96.

¹⁰⁶ Žukas V. Prisiminimų puslapiai. Pažinti kultūros žmonės. Vilnius, 2002. P. 407.

knygą lapas po lapo ir klausėsi, kas vyksta salėje. Po mirties prie lovos ant stalelio liko atversta knyga - ją skaitė ieškodamas lituanikos¹⁰⁷. 1953 m., kai respublikinei bibliotekai vadovavo nemokša J. Urbanavičius, vogęs vertingus leidinius ir juos pardavinėjęs, V. Steponaitis ir keli kiti sąžiningi bibliotekininkai, bandę tam priešintis, buvo atleisti iš darbo. V. Steponaitis buvo atleistas kaip buvęs „buržuazinės kariuomenės karininkas“¹⁰⁸. Tačiau Kultūros ministerijai palaikant, po pusmečio į darbą V. Steponaitis buvo gražintas. J. Urbanavičius buvo atleistas tik 1958 m., tad darbe buvo sunku. Sunku buvo ir buityje, nes V. Steponaičio namas buvo nacionalizuotas, net ir į palikto jam buto dalį buvo įkelta girtuoklio šeima. Dar 1939 m. V. Steponaitį buvo ištikęs širdies priepuolis. Tad esant sunkioms darbo ir gyvenimo sąlygoms sveikata ėmė sparčiai blogėti. Nors 1957 09 16 SSRS kultūros ministerija jį apdovanojo ženklu „Už šaunų darbą“, tačiau po to gyventi jam liko nebedaug: po nepilno mėnesio V. Steponaitis mirė. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse. Laidotuvėse dalyvavo rašytoja Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, teatralas Antanas Sutkus, evangelikų vyskupas istorikas Vytautas Burkevičius, buvęs paskutinis Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, daug kitų žymių kauniečių. Po metų ant kapo buvo žmonos rūpesčiu pastatytas paminklas - rausvo granito knyga su V. Steponaičio bareljefu (skulptorius V. Pleškūnas) bei žmonos, gydytojos ir literatės Agnietės Ambraziejūtės-Steponaitienės (1891–1980), sukurtu posmu:

Knyga jau užversta.

Kiek meilės jon įdėta!

Ir plunksna nulaužta.

*O tiek dar daug žadėta.*¹⁰⁹

V. Steponaitis paliko turtingą biblioteką (8141 knygų ir periodinių leidinių kolekcija), meno kūrinių rinkinių (738 ekslibrisai, 2663 paveikslėliai, 30 medžio drožinių - Dievulių, pirmojo lietuviško spektaklio Palangoje 1898 m. afiša), turtingą archyvą – jame yra dr. V. Kudirkos autografas, K. Sakalausko-Vanagėlio, A. Dambrausko-Jakšto, dr. J. Šliūpo, lakūno S.

¹⁰⁷ Ten pat. P. 408–409.

¹⁰⁸ Laurinavičius J. Bibliografas Vytautas Steponaitis// Neiškrendantys paukščiai. Kaunas, 2008. P. 98.

¹⁰⁹ Ten pat. P. 99.

Dariaus, istoriko P. Žadeikio, prof. Vaclovo Biržiškos, kitų žymių žmonių laiškų, autografų, 48 dailininko I. Repino laišakai buvusiam Kauno gubernatoriui Vladimirui Veriovinui ir jo dukrai dailininkei Marianai. Paliko ir numizmatikos bei filatelijos rinkinių. Visa tai dabar saugoma Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Nepriklausomojoje Lietuvoje V. Steponaičio nuoširdus darbas buvo aukštai įvertintas. Jis buvo apdovanotas ordinais: II rūšies Vyčio Kryžiaus I laipsnio (1926), DLK Gedimino 3 laipsnio (1931), Estijos Erelio kryžiaus ir Kaitselito 3 laipsnių (abu 1936), Latvijos Trijų žvaigždžių 3 laipsnio (1933), medaliais: Savanorių (1940) ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Čekoslovakijos Karo kryžiumi (1923)¹¹⁰.

Šačkus Stasys (1907 prie Marijampolės – ?), sportininkas, sporto pedagogas. 1926 m. baigęs Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, studijavo LU Humanitarinių mokslų fakultete. Kaip švietimo ministerijos stipendininkas 1932 m. baigė Berlyno Aukštąją fizinio lavinimosi akademiją. Jau gimnazijoje pasižymėjęs kaip šuolininkas su kartimi ir disko metikas, dalyvavo varžybose ir studijuodamas Kaune, kelis kartus buvo Lietuvos rekordininku šiose rungtyse, tautinėse olimpiadose laimėjo 2 medalius. 1937 m. su Lietuvos krepšinio komanda tapo Europos čempionu. Dėstė Aukštuosiuose kūno kultūros kursuose, vėliau – VDU. Rašė „Fiziškame auklėjime“. 1945 10 18 ištremtas į Sibirą. Po rehabilitacijos grįžo į Kauną, dirbo sporto mokyklose. Likimas nežinomas¹¹¹.

Šakenis Konstantinas (1881 11 27 Biržų aps. Vabalninko vls. Velėniškių k. – 1959 07 07 Troškūnuose), inžinierius, pedagogas, valstybės veikėjas. 1910 m. baigė Peterburgo technologijos institutą. Iki I pasaulinio karo – Vilniaus Aleksandro gimnazijos mokytojas. Karo metu Rusijoje organizavo mokyklas pabėgėliams, kurį laiką Voroneže buvo lietuvių gimnazijos inspektorius, direktorius. Aktyviai dalyvavo lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti veikloje. 1918 m. mokytojavo Vilniaus gimnazijoje, keletą metų dirbo Susisiekimo ministerijoje, nuo 1925 m. buvo Panevėžio gimnazijos direktorius. III seime atstovavo tautininkams. XIV Augustino

¹¹⁰ LE. T. 28. P. 497–498; LKK. T. 7. P. 194–195.

¹¹¹ LE. T. 29. P. 296.

Voldemaro (1926 12 17–1929 09 23) Ministrų kabinete nuo 1927 05 03 ir XV Juozo Tūbelio (1929 09 23–1934 06 12) Ministrų kabinete – švietimo ministras. 1934–1940 m. – Valstybės kontrolierius, nuo 1936 m. – dar ir seimo pirmininkas. Žymus tautininkų sąjungos veikėjas. Kūrė fizikos terminiją, parašė 3 d. fizikos vadovėlių gimnazijoms, sulaukusį 5 leidimų. Išvertė A. Mickevičiaus „Poną Tada“ (1924), parašė knygas apie Vabalinką bei jo apylinkes (istorinė apybraiža, 1935) ir apie „Aušros“ gadynę (1933). Aktyviai rašė periodinėje spaudoje. Vienas Lietuvos technikų draugijos (1918–1919), Kauno AK kūrėju, nuo 1937 m. – Lietuvos inžinierių draugijos pirmininkas. 1941 06 14 išvežtas į Angarlagą. Po 10 metų perkeltas į Krasnojarsko kraštą. Į Lietuvą grįžo 1962 m. Dabar yra išleisti 2 t. jo eiliuotų tremties atsiminimų¹¹².

Šalčius Matas (1890 10 20 Prienų raj. Čiudiškių k. – 1940 05 26 Gvajaramerine, Bolivija, Benio departamentas), pedagogas, žurnalistas, keliautojas. Gimė apsišvietusio, mokėjusio ūkininkauti Juozo Šalčiaus šeimoje. Tėvas vertėsi sodininkyste ir daržininkyste, nuolat prekiaudavo Kauno turguje savo užaugintais vaisiais ir daržovėmis. Tai leido pasiturinčiai gyventi, išauginti ir pagal vaikų norą bei pasirinkimą pakankamai išmokslinti 7 sūnus ir 2 dukteris. Labiausiai išgarsėjo ir liko Lietuvos kultūros istorijoje du iš jų: Matas ir Petras (1893–1958), ekonomikos profesorius. Matas mokėsi Marijampolės gimnazijoje, aktyviai dalyvavo 1905 m. Rusijos revoliucijos įvykiuose. Štai įdomios detalės iš jo tuometinio gyvenimo: „Marijampolėje buvo suorganizuotas mitingas, į kurį atvyko ir kalbėjo žymusis revoliucionierius Leiba Bronšteinas-Trockis. Mitingas vyko rusiškai, ir nenuoramos suvalkiečiai pareikalavo vertimo į lietuvių kalbą. Trockis atsakė, kad lietuviškai nemokąs ir pakvietęs kalbėti lietuvi. Buvo kreiptasi į čia pat būryje stovėjusį būsimą Lietuvos prezidentą Kazį Grinių bei jo žmoną, bet jie mitinge dalyvauti atsisakė. Tada niekieno neprašomas ant paaukštino užlipo penkiolikmetis ketvirtos klasės gimnazistas Matas Šalčius ir ėmė vertėjauti. <...> Be to, jis suorganizavo vieną streiką Kvietiškių dvare, kurio metu kvietė žmones į kovą prieš carizmą. Grįžtant iš dvaro buvo suim-

¹¹² **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 110–111; **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991; LE. T. 29. P. 310; TLE. T. 4. P. 147.

tas, uždarytas į Marijampolės kalėjimą ir pašalintas iš gimnazijos. Tuomet Matas Šalčius savarankiškai pasiruošė ir išlaikė ketvirtos klasės egzaminus Kauno gimnazijoje¹¹³. Visa tai liudija M. Šalčiaus veržlumą, norą kovoti dėl teisybės. Išlaikęs egzaminus, 1906 m. rudenį M. Šalčius ėmė mokytojauti Bundzuose, netoli Šakių, kur dirbo buvęs knygnešys, spaudos darbuotojas Jonas Kriaučiūnas. Pažintis su juo dar labiau skatino jaunąjį pedagogą skirti savo jėgas Lietuvos laisvei, tautos švietimui. 1907 m. rudenį M. Šalčius įstojo į lietuvių švietimo draugijos „Saulė“ organizuotus mokytojų kursus ir 1908 m. Peterburge labai gerai pažymiais išlaikė visus egzaminus liaudies mokyklų mokytojo cenzui gauti. Tuo metu vėl ėmė stiprėti carizmas, rusifikacija. „M. Šalčius vargais negalais dar gavo darbą Skuodo pradžios mokykloje, o jo bendrakursiams mokykloje dirbti neleido“, – rašė R. Paulavičienė¹¹⁴. Nors jo kolega buvo surusėjęs gudas, M. Šalčius organizavo apylinkių lietuvių mokytojų slaptus susirinkimus, kuriuose aptardavo darbą carizmo sąlygomis. Pirmąsias korespondencijas M. Šalčius pasiuntė į JAV leidžiamą „Darbininką“ 1904 m. Dar 1906 m. M. Šalčius „Žarijoje“ išspausdino savo pirmąją apyskaitę. Pedagogės ir rašytojos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės paskatintas, dirbdamas Skuode pradėjo sistemingai rašyti straipsnius į „Vilniaus žinias“, „Lietuvos žinias“, „Naująją gadynę“, „Darbininką“, „Lietuvos ūkininką“ ir jo priedą „Mokyklą“. Lietuvių mokslo draugijos suvažiavime jis buvo išrinktas šio leidinio redaktoriumi ir jį redagavo 1910–1914 m. 1911 m. M. Šalčius tapo Vytogalos (dab. Šilalės raj.) liaudies mokyklos vedėju. Susituokė su pasiturinčio ūkininko nuo Jonišio dukra Bronislava Rožanskaite. 1913 m. Peterburge visos Rusijos mokytojų suvažiavime M. Šalčius griežtai pasisakė prieš rusiškas liaudies mokyklas lietuvių vaikams ir pareikalavo joms skirti lietuvius mokytojus bei mokymo jose lietuvių kalba. Už tai jis buvo atleistas iš mokytojo pareigų ir ištremtas iš Kauno gubernijos. Atvyko į Vilnių, dirbo „Vilniaus žinių“ ir „Lietuvos ūkininko“ redakcijose. Prasidėjęs I pasauliniam karui, M. Šalčius kurį laiką gyveno ir dirbo Maskvoje. Tuo metu čia studijavo ir jo brolis Petras. Matui grėšė mobilizacija į Rusijos kariuomenę, tad jis norėjo išvykti į JAV, bet neturėjo lėšų. Petro draugas studentas socialistas pasiūlė

¹¹³ **Statinis G.** Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais. Vilnius, 2008. P. 18.

¹¹⁴ **Paulavičienė R.** XX amžiaus Lietuvos mokytojai. Vilnius, 1996. P. 26.

abiem jiems užsidirbti – pergabenti balduose užmaskuotą revoliucinę literatūrą. Broliai sutiko. Gavęs už tai nemažai pinigų M. Šalčius per Sibirą, Kiniją, Japoniją 1915 m. atvyko į San Franciską. Pervaziavęs skersai JAV, atvyko į Čikagą, vėliau į Bostoną, kur studijavo žurnalistiką ir pedagogiką, redagavo laikraštį „Ateitis“, buvo išrinktas Centrinio komiteto nukentėjusiems nuo karo lietuviams šelpti generaliniu sekretoriumi, dirbo Tėvynės mylėtojų draugijos švietimo komisijoje, kuri rūpinosi lietuviškų knygų leidimu ir platinimu, buvo jos sekretoriumi. Keliavo po JAV, skaitydamas paskaitas apie Lietuvos istoriją, geografiją ir literatūrą, sutiko ir bendravo su daugeliu žymių Lietuvos žmonių: dr. J. Šliūpu, kompozitoriais Miku Petrausku (1873–1937) ir Stasiu Šimkumi (1887–1943), rašytoja Julija Žymantiene-Žemaite, visuomenės veikėjais M. Yču ir Andriumi Bulota (1872–1941). 1917 m. M. Šalčius sudarė ir išleido Lietuvos žemėlapi. Tais pačiais metais perėjo dirbti į „Tėvynės“ redakciją Niujorke. Už straipsnį apie Luji Pasterą (*Pasteur*, 1822–1895)¹¹⁵ jis gavo literatūrinę premiją. Bendradarbiavo ir „Tėvynės“ bei „Varpo“ redakcijose. 1918 m. jam kilo pavojus būti pašauktam į JAV kariuomenę ir pasiūstam į veikiančiąją armiją Europoje. Tad vėl per Japoniją M. Šalčius ryžosi grįžti į caro valdžios jau nebeturinčią Rusiją. Tačiau Japonijoje ilgokai teko palūkėti Rusijos vizos (dėl suirutės Rusijoje ilgai neveikė pasiuntinybė). Susipažinęs su vietos žurnalistais, lankė Tokijo įžymybes, bendravo su aukštųjų mokyklų profesūra ir studentais, publikavo straipsnius apie Lietuvą Japonijos laikraščiuose. Iš Lietuvos atėjusios žinios apie paskelbtą nepriklausomybę skatino M. Šalčių kuo greičiau vykti namo. 1919 m. sausio mėnesį jis atvyko į Maskvą ir padedamas belaisvių globos komisijos sugrįžo į Lietuvą. Trumpai mokytojavo Linkuvos progimnazijoje, dirbo įvairiose redakcijose, buvo užsienio reikalų ministerijos spaudos biuro viršininku. Kai 1919 m. birželio 21 d. bermontininkai nukovė ir sužeidė keliolika Lietuvos karių, M. Šalčius su spaudos biuro bendradarbiais nutarė kreiptis į vyriausybę ir prašyti įkurti ir apginkluoti Lietuvos valdininkų gynybinę organizaciją. Pradžioje manyta ją pavadinti „Plieno batalionu“, bet 1919 m. birželio 27 d. gausename įvairių Kauno įstaigų tarnautojų susirinkime ši organizacija buvo įkurta ir gavo šaulių vardą. Šaulių būriai ėmė steigtis ir kitose Lietuvos vietose. Anot Adolfo Klimo (1889–1985) ir Antano Žukausko-Vienuolio

¹¹⁵ Šalčius M. Žmonijos geradarys Liudvikas Pasteris// Tėvynė, 1916. Nr. 48.

(1882–1957)¹¹⁶, ši vardą pasiūlė M. Šalčius. 1919 m. spalio 20 d. išrinkta Šaulių sąjungos valdyba, kurios nariu tapo ir M. Šalčius, o pirmuoju pirmininku buvo išrinktas V. Putvinskis. M. Šalčius ėmėsi kurti ir redaguoti sąjungos žurnalą „Trimitas“, redagavo sąjungos įstatus. Prasidėjus kovoms dėl Vilniaus su pilsudskininkais-želigovskininkais, 1920 m. rugsėjo 17 d. buvo įsteigtas Šaulių fronto štabas, o jo viršininku paskirtas M. Šalčius. Štabo paskirtis buvo vadovauti lauko štabų veiklai, koordinuoti šaulių kovas fronte. Fronto štabas pradžioje buvo Alytuje, o vėliau persikėlė į Kauną. Eidamas atsakingas štabo viršininko pareigas, M. Šalčius nebegalėjo tinkamai vadovauti „Trimito“ leidybai, todėl iš redaktoriaus pareigų atsištatydino. 1921 m. jis išleido knygą „Lenkų sąmokslas Lietuvoje“. Pasibaigus kovoms, 1922 m. sausio 13 d. M. Šalčius įstojo į Lietuvos žurnalistų sąjungą, o vasario mėnesį buvo paskirtas spaudos agentūros ELTA direktoriumi. Tačiau dėl nuolatinio įtempto darbo pablogėjo sveikata ir po kurio laiko M. Šalčius direktoriaus pareigų atsisakė ir atvyko į Klaipėdą dirbti ramesnio darbo – įsidarbino spaudos skyriaus vedėju Lietuvos atstovybėje. Čia M. Šalčius įsijungė į slaptą veiklą – į Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetą, rengusį sukilimą dėl Prancūzijos administruojamo Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos. Ši pavojinga veikla galutinai pakirto M. Šalčiaus sveikatą ir apie sėkmingą sukilimo baigtį 1923 m. sausio 15 d. jis sužinojo gulėdamas Karaliaučiaus ligoninėje, kurioje išbuvo beveik pusę metų. Pasveikęs ir grįžęs į Kauną, M. Šalčius vėl pasinėrė į žurnalistinę ir šaulių sąjungos veiklą. 1924–1925 m. M. Šalčius buvo Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjungos pirmininkas, 1925–1926 m. jis vėl buvo Šaulių sąjungos Centro valdybos viršininku, atsakinguoju „Trimito“ redaktoriumi, visą laiką skirdamas sąjungos reikalams „važinėjo po visą Lietuvą į skyrių susirinkimus, skaitė paskaitas, rūpinosi teisiųjų šaulių bylomis, dalyvavo sąjungos Vilniui vaduoti darbe, rašė „Trimitui“ vedamuosius, sukūrė Šaulių sąjungos savišalpos statutą“¹¹⁷. Jis kartu vadovavo Lietuvos šaulių sąjungos Ypatingajam komitetui, kurio pagrindinis darbas buvo organizuoti ir vykdyti slaptą Vilniaus vadavimo planą. „Tarp M. Šalčiaus dokumentų rasti <...> raštai, pavadinti „Vilniaus vadavimo planas“, „Kai kurie Vilniui va-

¹¹⁶ Statinis G. Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais. Vilnius, 2008. P. 104.

¹¹⁷ Ten pat. P. 105.

duoti sumetimai“ <...>. Vilniaus vadavimo akcija buvo suderinta tarp LŠS, Vilniui vaduoti sąjungos, Vilniečių sąjungos, Lietuvos gudų draugijos. Šios akcijos vykdomasis organas buvo LŠS Ypatingasis skyrius, jam padėjo komitetas, sudarytas iš M. Biržiškos, J. Purickio ir M. Šalčiaus. Pats J. Purickis dar Klaipėdos sukilimo metu sugalvojo planą Vilniui vaduoti. Jo pagrindinė mintis - surengti Lenkijos viduje pavergtųjų tautų - lietuvių, gudų, ukrainiečių ir vokiečių - sukilimą ir, padedant jiems iš išorės, atsiimti Vilnių. <...> Šis planas buvo sukurtas ir priimtas 1923–1926 m. pasitarimuose tarp Šaulių sąjungos, Ukrainiečių karo organizacijos ir gudų atstovų. <...> M. Šalčius labai daug prisidėjo prie to plano vykdymo – važinėjo į Dancigą, matėsi su gudų ir ukrainiečių darbuotojais Lenkijoje, palaikė ryšius su Vilniaus lietuviais, gudams ir ukrainiečiams po keletą kartų teikė pašalpas¹¹⁸. 1926 m. prasidėjus rinkiminėms kovoms, spaudoje pasipylus šmeižtų ir kaltinimų lavinai, ir „M. Šalčiui prikišamas karjerizmas, 1500 litų <...> alga, Šaulių sąjunga kaltinama nesveiku patriotizmu, netolerancija tautinėms mažumoms, o „Trimitas“ - neišmintingais straipsniais“¹¹⁹. M. Šalčius iš Šaulių sąjungos vadovo ir „Trimito“ redaktoriaus pareigų atsistatydino. Tačiau be darbo ir aktyvios veiklos neliko. 1926 m. Kaune buvo įkurtas PEN – tarptautinio rašytojų ir žurnalistų klubo skyrius Kaune, o jo sekretoriumi buvo išrinktas M. Šalčius. 1926–1929 m. jis dirbo „Lietuvos“, „Lietuvos aido“ redakcijose, lankėsi Anglijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, domėjosi tų šalių kultūra, žmonių buitimi, papročiais, tai nušviesdavo Lietuvos spaudoje, propagavo turizmą. 1929 m. balandžio 25 d. buvo įsteigta Lietuvos Turizmo sąjunga, jos valdybos sekretoriumi buvo išrinktas M. Šalčius. 1929 m. lapkričio 20 d. kartu su Antanu Poška (1903–1992) motociklu išvyko į kelionę po Europos, Afrikos ir Azijos šalis (Graiškiją, Egiptą, Etiopiją, Siriją, Turkiją, Iraną, Afganistaną, Indiją, Kiniją, Japoniją ir kt.). Dėl finansinių nesklandumų, kelionės motociklu nepatogumų ir veržlaus M. Šalčiaus charakterio jų kelias Irane išsiskyrė. M. Šalčiaus kelionė užtruko 4 metus. Indijoje jis susitiko ir bendravo su Nobelio premijos laureatu, tuomet 74-uosius metus ėjusių Rabindranatu Tagore (1861–1941). Lėšų kelionei gaudavo iš siunčiamų honorarų iš Lietuvos spaudos už straipsnius apie kelionės įspūdžius (beje, dėl nepakankamai

¹¹⁸ Ten pat. P. 106–107.

¹¹⁹ Ten pat. P. 107.

išvystytų tarptautinių pašto ryšių jie dažnai vėluodavo), taip pat rašydavo ir į lankytojų šalių spaudą, teikė joms nuotraukas, skaitė paskaitas apie Lietuvą ir Europą, įsidarbindavo braižylose, prekybos įmonėse. Gaudavo ir lengvatų. Antai Birmos didysis kunigaikštis davė rekomendacinį laišką, kuriame smulkesniems kunigaikščiams ir kaimų „galvoms“ buvo įsakoma teikti M. Šalčiui nakvynę, maistą, parūpinti nešikus ir vedlius per miškus, kalnus. Kai kuriuose kraštuose gaudavo nemokamus kelionės bilietus traukiniais, garlaiviais ir autobusais kaip žurnalistas. Grįžęs M. Šalčius išleido 6 dalių knygą „Svečiuose pas 40 tautų“ (1935–1936), o taip pat knygele „Ką kiekvienas privalo žinoti apie turizmą“ (1935). Už šešiatomį veikalą gavo „Spaudos fondo“ premiją. Vos spėjęs ją pasiimti, išvyko į antrąją kelionę po pasaulį. Pietų Amerikoje lankėsi Argentinoje, Bolivijoje, Brazilijoje, Čilėje, Paragvajuje ir Urugvajuje. 1936–1938 m. Buenos Airių mieste redagavo laikraštį „Išvien“. Siekdamas suvienyti išeiviją, su latviais ir estais įsteigė sąjungą „Sujungtoji Baltija“. Visi tikėjosi sulauksią naujų jo kelionių aprašymų, bet kelionės dviračiais po Argentiną, Čilę ir Boliviją metu M. Šalčius susirgo maliarija su smegenų uždegimu ir 1940 05 26 Gvajaramerino karo ligoninėje mirė. Ekspedicijos „Bolivija – Peru‘05 M. Šalčiui atminti“ dalyviai 2005 m. rugpjūčio 12 d. prie Gvajaremino bažnyčios, stovinčios kapinėse, kuriose palaidotas M. Šalčius (kapas nesurastas), pritvirtino atminimo lentą su M. Šalčiaus bareljefu ir užrašu lietuvių bei ispanų kalbomis:

„SAULĖ ŠVIEČIA LYGIAI VISIEMS“

MATAS ŠALČIUS

1890 – 1940

LIETUVOS KELIAUTOJAS,
RAŠYTOJAS, ŽURNALISTAS.

Pasitarnavo M. Šalčius ir lietuviškai mokyklai jos kūrimosi laikotarpiu. 1913 m. išleido skaitymo knygelių su pasakomis, dainelėmis, mįslėmis. I pasaulinio karo metais, jei reikėdavo, M. Šalčius mokytojaudavo JAV lietuviškose pradžios mokyklose, dalyvavo Tėvynės mylėtojų draugijos švietimo komisijos veikloje, mokiniams išleido knygutę „Kaip gyvena latviai, anglai, suomiai“ (1916), parengė aukščiau minėtą apžvalginį 1 : 830 000 mastelio Lietuvos žemėlapi. Grįžęs į Lietuvą, pedagoginėje spaudoje rašė besikuriančio Lietuvos švietimo klausimais, skaitė paskaitas pedagoginių

kursų klausytojams, buvo vienas iš Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos organizatorių. Mokykloms išleido Hanso Kristiano Anderseno (*Andersen*, 1805–1875) ir kt. autorių pasakų vertimų.

Šalkauskis Stasys (1886 05 16 Ariogaloje – 1941 12 04 Šiauliuose), filosofas, pedagogas, tautos ideologas. 1905 m. baigęs Šiaulių gimnaziją, studijavo teisę Maskvos universitete. Dėl silpnos sveikatos 1908 m. buvo priverstas apsigyventi Vidurinėje Azijoje, į Maskvą atvažiuodavo tik laikyti egzaminų ir įskaitų. 1911 m. baigęs universitetą vėl apsigyveno Samarkande, dirbo banke juriskonsultu. „Ateityje“ paskelbė Vladimiro Solovjovo (1853–1900) ir kt. filosofų darbų vertimus, o po to „Draugijoje“ išspausdino studiją „Bažnyčia ir kultūra“, kuria atkreipė prel. Aleksandro Dambrausko-Adomo Jakšto dėmesį. Jis S. Šalkauskiui išrūpino „Motinėls“ draugijos stipendiją studijoms užsienyje. Studijavo Fribūro universitete (Šveicarija), dalyvavo lietuvių studentų draugijų veikloje. Išleido veikalą „*Sur les confins de deux mondes*“ (1919), kuriame pristatė Lietuvą Europai. 1920 m. už disertaciją „*L'âme du monde dans la philosophie de Vl. Soloviev*“ jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. 1921 m. S. Šalkauskis dėstė Kauno AK, 1922–1940 m. – LU ir VDU profesorius, 1939–1940 m. – paskutinis nepriklausomoje Lietuvoje VDU rektorius. 1927–1930 m. jis buvo Lietuvos ateitininkų vadovas, jų ideologijos pagrindėjas. Labai glaudžiai bendradarbiavo su ateitininkų meno draugija „Šatrija“, jai suformulavo šūkį: „Menas grožiui, grožis – gyvenimo tobulumui“. LKMA steigimo iniciatorius (1922), nuo 1933 m. – jos akademikas, 1938–1940 m. – pirmininkas. Aktyviai darbavosi Lietuvių kalbos draugijoje, rašė „Gimtojoje kalboje“. Filosofijoje rėmėsi šv. Tomu Akviniečiu (*Thomas Aquinus*, 1225 ar 1226–1274), V. Solovjovu, prancūzų filosofu Ž. Maritenu (*Maritain*, 1882–1973). Paskelbė daug filosofinių straipsnių žurnaluose „Romuva“ (jį pats su kitais įsteigė, 1921–1922 m. redagavo), „Židinys“ (1932–1934 m. jį redagavo), „Logos“. Paskelbė filosofinius veikalus: „Kultūros filosofijos metmenys“ (1926), „Filosofijos įvadas“ (1928), „Lietuvių tauta ir jos ugdymas“ (1933), „Bendroji filosofinė terminija“ (1938). S. Šalkauskis pagrindė lietuviškąją kultūros pedagogikos kryptį, paskelbdamas veikalus: „Fizinis lavinimas ir jo tikslai“ (1928), „Visuomeninis auklėjimas“ (1932), „Įvedamoji pedagogikos dalis“ (1935), „Bendrieji pedagogikos pagrindai“

(1936). Pirmasis Lietuvoje pagrindė socialinių mokslų tyrimų metodiką, išleisdamas „Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradus“ (1926). VDU skaitytų paskaitų pagrindu parengė „Bendrają estetiką“. Ji ir kiti minėti darbai atkūrus nepriklausomybę paskelbti jo raštuose. 1941 m. išvijus iš Lietuvos bolševikus, kurie S. Šalkauskį buvo atleidę iš darbo, buvo pakviestas dirbti VU, bet dėl ligos į Vilnių nebenuvyko¹²⁰.

Šapoka Adolfas (1906 02 13 Utenos raj. Grybelių k. – 1961 03 09 Toronte, Kanadoje), istorikas. 1929 baigė LU, 1932 – 1940 dėstė VDU, istorijos daktaras (1938), 1941–1943 m. – VU docentas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Augsburgėje, 1948 m. persikėlė į Kanadą, gyveno Toronte. 7 istorinių veikalų autorius, 1936 m. su kitais išleido „Lietuvos istoriją“¹²¹.

Šarauskas Juozas (apie 1893 Kėdainių aps., Baisogalos vlsč., Kama-riškių vns. – 1941 06 26 Červenėje, Baltarusija), pulkininkas. 1914 m. studijavo geodeziją Kijevo universitete, tais pačiais metais mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. kovojo su vokiečiais Vilniaus ir Gardino apylinkėse, buvo sužeistas. Po to baigė pėstininkų karo mokyklą. 1917 m. buvo Lietuvių seimo Sankt Peterburge atstovas, vėliau lankėsi Voroneže, kur su kitais kūrė terminus ir komandas, būtinus Lietuvos kariuomenei. Po to įstojo į Vitebsko lietuvių batalioną. Jį išformavus 1918 m. grįžo į Lietuvą. Organizavo valsčių savivaldybes Kėdainių apskrityje, o 1918 12 28 m. su broliais Mykolu (ūkininku), Broniumi (ats. kpt.) ir Vincu (ats. ltn.) įstojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę. 1918 12 31 paskirtas Kėdainių apskrities apsaugos viršininku, sutelkė apie 80 savanorių. 1918 02 07–08 su jais atrėmė bolševikus, puolusius Kėdainius. Už tai vėliau apdovanotas Vyčio Kryžiaus (su kardais) 5 laipsnio ordinu. 1919 03 20 paskirtas Kėdainių srities karo komendantu. Vėliau dirbo kariuomenės štabe, Šaulių sąjungoje. 1929–1940 m. – kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkas. Labai rūpinosi karinės periodinės spaudos tobulinimu ir platinimu. 1935–1940 m. buvo Lietuvos skautų sąjungos vyr. skautininkas, organizavo stovyklas, ekskursijas,

¹²⁰ LE. T. 29. P. 321–325; LTE. T. 10. P. 527; TLE. T. 4. P. 154.

¹²¹ LE. T. 29. P. 345–347; LTE. T. 10. P. 534–535; TLE. T. 4. P. 157.

paskaitas ir kt. renginius. Rūpinosi Vytauto Didžiojo karo muziejaus statyba, ekspozicijų įrengimu.

J. Šarauskas buvo apdovanotas II rūšies Vyčio Kryžiaus 3 laipsnio (1928), DLK Gedimino (1929), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1936), Šaulių žvaigždės (1931), Skautų Lelijos (1931) ir Gedimino Vilko (1932), Estijos skautų Lelijos (1932), Latvijos skautų Baltosios Lelijos (1934) ir Pilkojo Vilko (1937), Latvijos Trijų žvaigždžių 3 laipsnio (1937) ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Vengrijos skautų (1934), Klaipėdos išvadavimo Sidabro (1938), Šaulių žvaigždės ordino (1939) medaliais, garbės ženklu „Plieno sparnai“ (1938).

1940 m., po sovietinės okupacijos, iš darbo atleistas, 1941 m. NKVD suimtas, kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Kilus karui, 1941 06 23 išvežtas į Minsko kalėjimą, iš ten su kitais nuvarytas į Červenę ir 1941 06 26 sušaudytas.

Nepriklausomybės metais bendradarbiavo „Savanoryje“, „Karyje“, „Lietuvos aide“, „Skautų aide“ ir kt. leidiniuose¹²².

Šimkus Aleksandras (g. 1897 07 17 Raseinių aps., Kražių vlsč., Vaišvilėškių k. – 1975 10 21 Šiauliuose), atsargos pulkininkas leitenantas, žurnalistas. Baigė keturklasę mokyklą Šiauliuose. 1918 m. – Lietuvos savanoris, 1919 07 06 baigė Karo mokyklos I laidą. Gavo karužo laipsnį, kuris greitai buvo pakeistas leitenanto laipsniu. Iki 1922 m. tarnavo pėstininkų dalyse, dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais, želigovskininkais. 1922–1924 m. tarnavo generalinio štabo Žvalgybos skyriuje, 1924 m. kurį laiką buvo Elektrotechnikos bataliono vado adjutantu. Iki 1931 m. kapitonas, vėliau majoras A. Šimkus tarnavo Vyriausiajame kariuomenės štabe buhalteriu, ypatingųjų reikalų karininku, karo cenzoriumi. Baigė Kaune Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos suaugusiųjų gimnaziją, VDU Teisių fakultetą, Aukštąją intendantūros mokyklą Čekoslovakijoje (Prahoje, studijavo 1931–1934 m.). Po studijų kurį laiką dirbo Karo intendantūroje. Po to iki sovietinės okupacijos dirbo Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriuje, kurį laiką redagavo „Kardą“, 1936–1940 m. – „Mūsų žinyną“. Bendradarbiavo „Karyje“, „Trimite“ ir kt. Plk. ltn. A.

¹²² LE. T. 29. P. 348–349; LKK. T. 7. P. 258–259.

Šimkus buvo apdovanotas: Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1919) ir Vytauto Didžiojo 4 laipsnio (1937) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Savanorių (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais. 1940 08 08 bolševikinė kariuomenės vadovybė A. Šimkų iš kariuomenės atleido¹²³.

Šinkūnas Pelikšas (1891 08 13 Kupiškio raj. Ičiūnų k. – 1970 07 30 Vilniuje), pedagogas, geografas, nusipelnęs mokytojas (1953). 1918 m. baigė mokytojų kursus Maskvoje. 1920–1923 m. mokytojavo Viešintose (dab. Anykščių raj.), Noriūnuose (dab. Kupiškio raj.). 1923–1928 m. dėstė Kaune lietuvių kalbos kursuose. 1930–1940 m. buvo „Lietuviškosios enciklopedijos“ geografijos skyriaus redaktorius. 1944–1960 m. dėstė VU. Parengė ir išleido pirmąjį lietuvišką „Geografijos atlasą“ (1938). Periodinėje spaudoje rašė kraštotyros, geografijos mokymo klausimais. Parašė keliolika geografijos vadovėlių, chrestomatijų, knygų. Sudarė „Vadovą mokyklos geografinei aplinkai pažinti“ (1958)¹²⁴.

Šležas Paulius (1902 01 01 Biržų aps. Joniškėlio vls. Sabonių k. – 1938 05 09 Kaune), istorikas, pedagogas. Mokėsi Joniškėlio pradžios ir žemės ūkio mokyklose, 1925 m. baigė Panevėžio gimnaziją, 1929 m. LU Teologijos – filosofijos fakultete istorijos studijas. 1929–1932 m. dėstė Simono Daukanto mokytojų seminarijoje, po to – Jėzuitų ir „Aušros“ mergaičių gimnazijose Kaune. Dar gimnazijoje tapo šauliu ir dalyvavo kovose su lenkais. Organizavo skautus, pavasarininkus. Daug rašė periodinėje spaudoje. Redagavo monografiją „Vytautas Didysis“, rašė kituose kolektyviniuose istoriniuose leidiniuose, su kitais išleido istorijos vadovėlių pradžios ir vidurinei mokyklai¹²⁵.

Šniukšta Petras (1877 11 12 Raseinių aps. Šiluvos vls. Zopielskių k. – 1952 11 22 Šilutės raj.), teisininkas, generolas, valstybės veikėjas. Pradžios ir vidurinę išsilavinimą įgijo Raseiniuose, Palangoje, Mintaujoje ir Taline. 1903 m. baigė Maskvos universiteto Teisės fakultetą. 1903–1904 m. atliko

¹²³ LE. T. 29. P. 526–527; LKK. T. 7. P. 298–299.

¹²⁴ LE. T. 29. P. 542–543, T. 37. P. 576; LTE. T. 10. P. 598; TLE. T. 4. P. 204.

¹²⁵ LE. T. 30. P. 51.

karinę tarnybą Rusijos kariuomenėje, Kaune, artilerijos pulke, gavo karininko laipsnį. Keletą metų buvo prisiekusiojo advokato padėjėjas Panevėžyje, dėstė lietuvių kalbą Panevėžio mokytojų seminarijoje. Po to dirbo teisininku Mintaujoje, apie metus gydėsi Šveicarijoje (1908). I pasaulinio karo metais buvo Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Mintaujos komiteto pirmininkas. Vėliau evakavosi į Oriolą, kur dirbo tose pat pareigose. 1918 m. grįžo į Lietuvą, Vilniuje dirbo Valstybės Tarybos komisijoje, rengė lietuvišką baudžiamąjį kodeksą, taikos teisėju, savivaldybės tarnautoju. 1919 m. persikėlė į Kauną, savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas Armijos (vėliau, nuo 1922 m. – kariuomenės) teismo pirmininku ir juo dirbo iki 1934 m. Kartu 1922–1926 m. LU dėstė teisę. 1919 m. jam suteiktas leitenanto, 1920 m. – teismo vyr. leitenanto laipsnis. Tais pačiais metais, įvertinus P. Šniukštos Rusijos teismuose įgytą civilinės tarnybos laipsnį, jam suteiktas pulkininko laipsnis. 1925 m. jis tapo generolu leitenantu. 1934 06 12 – 1935 10 31 P. Šniukšta XVI–XVII J. Tūbelio Ministrų kabinete buvo Krašto apsaugos ministras. 1935 m. jam buvo suteiktas generolo laipsnis ir P. Šniukšta savo prašymu išėjo į atsargą. 1935–1936 m. jis buvo Valstybės Tarybos narys. Vėliau dirbo advokatu. Prisidėjo prie karinių įstatymų rengimo, teisinių aktų sudarymo.

Gen. P. Šniukšta buvo apdovanotas: II rūšies Vyčio Kryžiaus 1 (1921) ir 2 (1926) laipsnių, Vytauto Didžiojo 2 laipsnio (1930), Latvijos Trijų žvaigždžių 1 laipsnio (1935), DLK Gedimino 1 laipsnio (1938) ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais.

1940 07 13 gen. P. Šniukšta buvo bolševikinės valdžios suimtas, kalintas Telšių, po to Kauno sunkiųjų darbų kalėjime ir IX forte iki 1941 06 23. Prieš tai 1941 06 12 sovietinės Pabaltijo karo apygardos 11 armijos karo tribunolo buvo nuteistas 10 metų lagerio ir 5 metams tremties, bet nespėtas išvežti į Rusiją. Išėjęs į laisvę, apsigyveno savo ūkyje Kretingos aps. Notėnų kaime. 1944 m. vasarą P. Šniukšta traukėsi į Vokietiją, bet sovietų kariuomenės buvo atkirstas. Po karo, vengdamas suėmimo, Šilutės raj. svetima pavarde dirbo kolūkio kerdžiumi¹²⁶.

¹²⁶ Banevičius A. 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991. P. 140; LE. T. 30. P. 71; LKK. T. 7. P. 333 – 334.

Talmantas Jurgis (1894 10 18 Klaipėdos aps. Stančaičių k. – 1955 08 18 Vilniuje), pedagogas, kalbininkas, vertėjas. 1929 m. baigė LU ir mokytojavo. 1933–1936 m. redagavo žurnalą „Gimtoji kalba“. Buvo vienas aktyviausių S. Kymantaitės-Čiurlionienės „kalbos šeštadienių“ dalyvis. 1935 m. su kitais įsteigė Lietuvių kalbos draugiją. Po karo dirbo redakcijose. Vienas ir su bendraautoriais parengė lietuvių kalbos vadovėlių pradžios mokyklai, literatūros chrestomatijų vyresnėms klasėms, žodynų, išvertė nemaža grožinės literatūros kūrinių¹²⁷.

Tamošiūnas Juozas (1902 Panevėžio aps. Žiliškių k. – 1942 04 08 Krasnojarsko kr. Revučio lageryje), pedagogas. Baigęs pradžios mokyklą, 1912 ar 1913 m. įstojo į Panevėžio realinę gimnaziją. I pasaulinio karo metu labai nukentėjęs tėvų ūkiui, mokymasis nutrūko net iki 1921 m. J. Tamošiūnas įstojo į Panevėžio MS parengiamąsias klases, kurias baigęs ir gavęs pažymėjimą, prilygstantį gimnazijos keturių klasių išsilavinimui, įstojo į seminariją. Didelį poveikį būsimajam pedagogui darė jo dėstytojai lituanistai Petras Būtėnas (1896–1980) ir rašytoja Bronė Buivydaitė (1896–1980), istorikas Alpas Gilvydis (1895– ?), pedagogikos dėstytojas Juozas Mičiulis (1900–2003), taip pat iš gimnazijos ateinantys dėstyti J. Elisonas ir J. Zikaras. Mokydamasis dalyvavo meteorologijos srities darbuose, išmoko gražiai įrišti knygas, domėjosi mokinių kooperatyvų veikla, išmoko griežti smuiku, vaidino dramos veikalų pastatymuose, dainavo Šaulių chore. 1926 m. pradžioje tapo Šaulių sąjungos nariu. Baigęs seminarijoje du kursus išėjo mokytojauti (tuomet tai buvo skatinama, 1923–1928 m. iš 242 Panevėžio MS moksleivių po antro kurso pradėjo dirbti 125). 1926 m. rudenį J. Tamošiūnas pradėjo dirbti Panevėžio aps. Naujamiesčio vls. Kundrėnų pradžios mokykloje. Po poros metų buvo perkeltas į Raguvos vls. Kirmėlių pradžios mokyklą, nuo 1937 m. dirbo Raguvos šešių skyrių pradžios mokykloje. 1938–1941 m. buvo tos mokyklos vedėjas. Pakliuvęs į lagerius buvo tardytojų „rekomenduotas“ sušaudyti, bet dėl išsekimo numirė, nesulaukęs nuosprendžio¹²⁸. Jo anūkė Rasa Urbonaitė-Juknevičienė – aktyvi Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio veikėja, ilgametė Lietuvos Seimo narė, XV Lietuvos Vyriausybės krašto apsaugos ministrė.

¹²⁷ LE. T. 30. P. 313; LTE. T. 11. P. 82; TLE. T. 4. P. 255.

¹²⁸ **Urbonienė D.** Sibiras vaiko akimis. Panevėžys, 2005.

Tarvydas Stanislovas (1903 01 25 Akmenės raj. Mažulių k. – 1975 06 17 Vilniuje), pedagogas, geografas, geografijos mokslų kandidatas (1948). 1927 m. baigė Šiaulių mokytojų seminariją ir mokytojavo įvairiose mokyklose. 1946 m. baigė VU. 1945–1958 m. jame dėstė, docentas (1953). 1945–1963 m. dirbo geologijos ir geografijos institute sektoriaus vadovu, direktoriaus pavaduotoju, vyr. moksliniu bendradarbiu (1963). Paskelbė geografijos vadovėlių pradžios ir vidurinei mokyklai, mokslo populiarinimo ir mokslinių knygų. Su bendraautoriais 1958 m. už veikalą „Lietuvos TSR fizinė geografija“ gavo valstybinę premiją (1959)¹²⁹.

Vanagaitis Jonas (1869 09 23 Rytų Prūsijoje, Ragainės aps. Pabudupių k. – 1946 09 09 Kaselio – Matenbergo stov., Vokietijoje), Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas, žurnalistas. 1904–1905 m. Rusijos revoliucijos metu padėjo iš Rytprūsių į Lietuvą gabenti atsišaukimus ir ginklus. 1905 m. buvo Vilniaus lietuvių Seimo dalyvis. 1912–1913 m. Rytų Prūsijoje buvo įsteigęs lietuvių išėivių biurą, padėjusį pereiti sieną. Aktyviai dalyvavo Rytų Prūsijos lietuvių draugijose: „Ažuole“, „Aušroje“, „Spindulyje“ „Žiede“. Ypač aktyviai nuo 1903 m. veikė „Birutės“ draugijoje, 1910–1913 m. redagavo žurnalą „Birutė“. 1918 11 06 įstojo į Prūsų lietuvių tautinę tarybą, kartu su ja reikalavo Mažosios Lietuvos lietuvių apsisprendimo teisės. 1922 12 18 tapo Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto sekretoriumi, su kitais rengė Klaipėdos sukilimą. Atgavus Klaipėdos kraštą, aktyviai dalyvavo ir kitų organizacijų veikloje. Nuo 1925 m. buvo Šaulių sąjungos CV narys. 1939 m. jam paskirta valstybinė pensija.

Žurnalistinė J. Vanagaičio veikla prasidėjo 1904 m., kai Bitėnuose ėmė redaguoti „Draugą“, 1910–1912 m. jis redagavo mėnraštį „*Allgemeine Litauische Rundschau*“, 1913–1914 m. – „Sūkurį“, 1920 m. – „Birutę“ (Klaipėdoje). Bendradarbiavo Lietuvos spaudoje. 1913 m. „Lietuvos ūkininko“ „Vilniaus kalendoriuje“ išspausdino straipsnius „Prūsų lietuvių draugijos“, „Prūsų lietuvių laikraščiai“. „Trimitė“ rašė apie Klaipėdos sukilimą. Išleido knygas: „Karė“ (1907), „Barbarizmas“ (1910), „Kovos keliais“ (1938, redaktorius)¹³⁰.

¹²⁹ LE. T. 30. P. 398, T. 37. P. 589; LTE. T. 11. P. 198; TLE. T. 4. P. 277.

¹³⁰ LE. T. 33. P. 85.

Variakojis Jonas (1892 05 20 Biržų aps. Rinkuškių k. – 1963 10 31 Ilinojaus valst., JAV), pulkininkas leitenantas, valstybės veikėjas. 1913 m. baigė Pernu gimnaziją (Estija). Dirbo „Vilties“ redakcijoje, tą pačių metų rudenį įstojo į Peterburgo universiteto Teisės fakultetą. III kurse mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1917 m. baigė Vladimiro karo mokyklą Peterburge ir buvo nusiųstas į Austrijos frontą. Po revoliucijos dirbo Voroneže, Vilniuje, Oršoje. 1918 m. grįžo į Vilnių, dirbo Prekybos ir pramonės rūmuose Vilniuje. Savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę. Tapo Panevėžio srities apsaugos viršininku. Kėdainiuose organizavo savanorių būrį, vėliau tapusį Panevėžio batalionu, dar vėliau – pėstininkų pulku. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais, želigovskininkais. 1921 m. paskirtas pėstininkų divizijos, vėliau – III karo apygardos štabo viršininku. 1924 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1926 m. išėjo iš kariuomenės, apsigyveno Ukmergės apskrityje. XIV A. Voldemaro Ministrų kabinete 1928 11 22 – 1929 09 23 buvo Susisiekimio ministerijos valdytojas. 1929 m. grįžo į kariuomenę. XV J. Tūbelio Ministrų kabinete 1929 09 23 – 1930 06 27 buvo Krašto apsaugos ministras, bet atsistatydino dėl sveikatos būklės. 1938 m. išėjo į atsargą, apsigyveno Ukmergės aps. Šešuolėlių k. savo ūkyje. Drauge su kitais įsteigė Zibalų pieno perdirbimo bendrovę, buvo jos pirmininku. Dirbo ir kitose draugijose. Buvo Tautininkų sąjungos narys. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV¹³¹.

Vasiliauskas Mečislovas (1877 11 20 Marijampolės aps. Liudvina-vo mstl. – 1957 05 19 Pakruojo raj. Stačiūnų k.), pedagogas, nusipelnęs mokytojas (1947). Pradžios mokslus ėjo Liudvinavo liaudies mokykloje, 1898 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. Joje mokydamasis priklausė slaptai lietuvių „Sietyno“ draugijai, platino „Varpą“, „Ūkininką“ ir kitus slaptus lietuviškus leidinius. 1898 m. mokytojavo Lenkijoje, 1899 m. – Garliavos apylinkėse ir slaptai dirbo su jaunimu. Už tai caro žandarų buvo suimtas, kalintas Suvalkų Kalvarijoje ir 1901 m. 3 metams ištremtas į Odesą draudžiant dirbti mokykloje. Tarnavo valstiečių banke. 1904–1906 m. dirbo pradžios mokykloje Maskvoje, 1906–1907 m. – lie-

¹³¹ **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991. P. 149; JAV lietuviai. T. 2. P. 446; LE. T. 33. P. 133–134.

tuviškoje „Saulės“ pradžios mokykloje Kaune ir vakariniuose kursuose Tilmanso fabriko darbininkams, bet buvo persekiojamas žandarų, todėl persikėlė į Skrebotiškę (dab. Pasvalio raj.), kur pradžios mokykloje mokytojavo iki 1915 m. 1915–1916 m. dirbo Maskvoje lietuvių karo pabėgėlių vaikų pradžios mokykloje ir dalyvavo lietuvių draugijų veikloje. 1917 m. su kitais organizavo Liaudies (pradžios mokyklų) mokytojų sąjungą. 1918 m. M. Vasiliauskas grįžo į Lietuvą ir buvo V. Kapsuko vyriausybės liaudies švietimo komisariato mokyklų skyriaus vedėjas (1919 01–04), 1919–1920 m. – Jurbarko pradžios mokyklos vedėjas, 1920–1926 m. – Biržų-Pasvalio ir Šiaulių apskričių pradžios mokyklų inspektorius, nuo 1926 m. – pavyzdinės pradžios mokyklos prie Šiaulių mokytojų seminarijos vedėjas, 1940–1945 m. – šios seminarijos dėstytojas, 1945–1957 m. – Pakruojo raj. Stačiūnų pradinės mokyklos vedėjas, septynmetės mokyklos direktorius.

M. Vasiliauskas buvo vienas iš pradžios mokyklų vadovėlių rengėjų, jo parengti vadovėliai sulaukė daug laidų. Parengė ir nemaža didaktinių knygų. Su J. Matulevičiumi parengė pirmąją literatūros chrestomatiją pradžios mokykloms „Mūsų dirva“ (1907, 3-siasis leid. 1919). Taip pat išleido knygas: „Vainikėlis (1916, skaitiniai II skyriui, su R. Ambrozaičiu, V. Arminaitė ir Ign. Statkevičiumi), „Trumpa aritmetikos pradedamojo mokslo metodika“ (1920, mokytojų seminarijoms ir mokytojų savišvietai), gamtos mokslų chrestomatiją „Pažinkite mus“ (1922, su J. Janušoniu), „Naujoji dirva“ (1922), „Lietuvių k. pr. m-slo metodika“ (1924 Rygoje, 3-sis leid. 1925 Šiauliuose, mokytojų seminarijoms ir mokytojų savišvietai), „Rašyk taisyklingai“ (1924), elementorių „Žibutė“ (I d. 1924, 10-sis leid. 1939, II d. 1928, 7-sis leid. 1939), „Trumpa aritmetikos metodika“ (1925, mokytojų seminarijoms ir mokytojų savišvietai), „Ištisinio mokymo praktika“ (1928, mokytojų seminarijoms ir mokytojų savišvietai; tai dabar pradiniam ugdymui pradedamo diegti integruoto mokymo metinis planas II pradžios mokyklų skyriui), „Gimtasie žodis“ (1929), „Praktinis lietuvių kalbos vadovėlis“ (1930, 6 dalys), elementorių „Rūtelė“ II – VI skyriams, kurio atskiros dalys sulaukė 29 leidimų (1930 – 1940) ir kurio paskutinėse dviejose dalyse buvo nemaža gamtos mokslų, jų tarpe ir fizikos, žinių, „Praktinė lietuvių kalbos gramatika“ (1936), „Rūtelės elementoriaus lietuviškai-lenkiškas žodynėlis“ (1940), „Praktinis rusų kalbos

vadovėlis“ (1940), kuri sovietinė cenzūra, Glavlitas, uždraudė platinti ir sunaikino. Pedagoginiais klausimais daug rašė „Vilniaus žiniuose“, „Berastyje“, „Švietimo darbe“, „Mokykloje ir gyvenime“, šiek tiek – „Tarybiniam mokytojuje“. Ankstyvieji jo straipsniai buvo arba be parašų, arba pasirašyti slapyvardžiu Gerutis, kriptonimu M. V. Po karo dar parašė ir išleido „Lietuvių kalbos metodiką“ (1949) mokytojų seminarijoms ir pradinėjų klasių mokytojams¹³².

Vokietaitis Algirdas (1909 03 09 Kaune – 1994 08 14 Volnat Kreke, Kalifornijos valst., JAV), sporto specialistas, daktaras, docentas, žymaus pedagogo Antano Vokietaičio (1877–1950) sūnus. 1926 m. baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją, dirbo pradžios mokykloje ir studijavo LU Humanitarinių mokslų fakultete istoriją. 1930–1934 m. Vienos universitete studijavo fizinių auklėjimą ir geografiją, įgijo plaukimo trenerio diplomą. 1937–1939 m. gilino žinias Vokietijoje, Marburgo universitete ir gavo daktaro laipsnį. 1938–1944 m. dirbo VDU fizinio auklėjimo katedroje asistentu, docentu, katedros vedėju (nuo 1941 m.). 1936 ir 1939 m. atstovavo Lietuvą tarptautiniuose fizinio auklėjimo kongresuose Berlyne ir Stokholme. Nuo 1930 m. – korporacijos „*Neo Lithuania*“ narys, 1939–1940 m. – Lietuvos fizinio auklėjimo ir Lietuvos tautinių šokių draugijų pirmininkas. Karo metais 1942–1943 m. – Savitarpinės pagalbos komiteto narys, nuo 1942 m. – Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos pagrindžio veikėjas. 1943 m. šios sąjungos ir VLIK'o buvo pasiūstas į Švediją atstovauti Lietuvos anti-fašistiniam pagrindžiui. 1944 m. vykdamas su slapta užduotimi į Lietuvą buvo suimtas gestapo, kalintas Liepojoje, Štuthofe. 1948–1949 m. buvo sporto instruktoriumi Švedijoje, 1950–1956 m. – Kalifornijoje. 1956–1962 m. – Niujorko bendrovės „*Betwin's Travel Folder*“ atstovas Vokietijoje. 1962–1965 m. – JAV kariuomenės Europoje specializuoto kalbos skyriaus viršininko pavaduotojas. 1966–1971 m. gilino anglų, vokiečių, rusų kalbų žinias įvairiuose kursuose bei seminaruose JAV ir Austrijoje. 1967–1974 m. mokytojavo Kalifornijos mokyklose.

¹³² **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993. P. 122–123, Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas. Kaunas, 1997. P. 130–131, Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pradžia – 1940 m.). Vilnius, 1997. P. 291; LE. T. 33. P. 225–226; LTE. T. 12. P. 104; TLE. T. 4. P. 468.

A. Vokietaitis Nepriklausomojoje Lietuvoje bendradarbiavo „Fiziška-me auklėjime“, „Vaire“, karo metais – slaptoje antifašistinio pagrindžio spaudoje, JAV – „Dirvoje“, „Drauge“, „Mintyje“, sporto laikraštyje „Sitar-mark“. Buvo knygos „Laisvės besiekiant“ (1983) bendraautoris ir vyriausiasis redaktorius. Knyga „Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga“ su papildymais išleista 2001 m. Kaune. A. Vokietaitis palaidotas Kaune.¹³³

Žadeika Vaclovas (1889 06 30 Alytaus aps. Krokialaukio vls. Daugirdų k. – ? Sibire), generalinio štabo pulkininkas. Baigė Marijampolės gimnaziją, studijavo Peterburgo universiteto matematikos – gamtos fakultete, baigė 6 semestrus. Pašauktas į Rusijos kariuomenę, baigė Peterburgo karo mokyklą. 1918 m. tarnavo Vitebsko atsargos lietuviškajame batalione. Į Lietuvos kariuomenę įstojo 1919 01 27 Alytuje. Buvo I pėstininkų pulko vado adjutantas. Dalyvavo mūšiuose. Baigė Čekoslovakijos karo akademiją. Ilgą laiką buvo IV pėstininkų pulko vadas Panevėžyje, po to – paskutinis III pėstininkų pulko vadas Kėdainiuose. Rašė „Kar-de“, „Karyje“, išleido knygas: „Chemijos ginklo vartojimas kautynėse“ (1930), „1920 metų rusų-lenkų karo apžvalga“ (1939). 1941 06 14 suimtas ir išvežtas į Sibirą¹³⁴.

Taigi prieš skaitytojo akis prabėgo 107 gyvenimai. 106 – lietuvių, vienas italo. Pastarąją biografiją įtraukėme pagerbdami autoriaus, kurio kūriniai buvo itin dažnai buvo pateikiami lietuviškuose vadovėliuose kaip ugdantys patriotizmą, meilę tėvynei, atminimą ir norėdami atkreipti būsimų vadovėlių autorių dėmesį į jo kūrybą. Iš 106 lietuvių 59 (55,66 proc.) buvo karininkai, 35 (33,01 proc.) – pedagogai, 2 (1,89 proc.) – dvasininkai, 10 (9,44 proc.) – kitų profesijų atstovai. Deja, visi pristatomi asmenys jau Anapilyje. Jų likimai – dalis anos prieškarinės nepriklausomos Lietuvos inteligentijos, taip neapkęstos okupantų, supratusių, kad jos papirkti, apgauti nepavyks, kad ji kels į kovą prieš okupaciją visą tautą. Jų biografijos gali ir turi pasitarnauti dabartinės ir būsimųjų kartų patriotiniam auklėjimui. Apibendrinus pateikiami atskirų grupių atstovų likimai.

¹³³ JAV lietuviai. T. 2. P. 507–508; LE. T. 34. P. 460.

¹³⁴ LE. T. 35. P. 140–141.

Iš 59 karininkų:

- a) 27 (beveik pusė – 45,76 proc.) po karo pasitraukė į Vakarus: kpt. V. Abramikas, plk. ltn. K. Babickas, plk. ltn. J. Balčiūnas-Švaistas, brig. gen. J. Černius (Černiauskas), brig. gen. T. Daukantas (buvo suimtas bolševikų ir gestapo, sovietinių desantininkų sužeistas), brig. gen. S. Dirmantas, plk. ltn. V. Grudzinskas (du kartus kalintas gestapo), kpt. P. Jurgėla-Jurgelevičius, kpt. B. Juškys (kalintas gestapo), plk. M. Kalmantas-Kalmantavičius (kalintas bolševikų), plk. P. Kaunas (kalintas bolševikų), kpt. B. Keturakis, mjr. V. Kuzavinis, gen. št. plk. J. Lanskorskis, plk. ltn. J. M. Laurinaitis, plk. R. Liormanas (kalintas gestapo), kpt. V. Mickeliūnas, brig. gen. K. Musteikis, gen. ltn. V. Nagius-Nagevičius, mjr. S. Narušis, ltn. J. G. Puskunigis, div. gen. S. Raštikis (į Sibirą buvo ištremtos 3 jo mažametės dukros, su kuriomis jam nebeteko pasimatyti), plk. ltn. A. Ružancovas-Ružaniec, plk. P. Saladžius (kalintas bolševikų), ltn. A. Stančikas, ltn. V. Stanevičius-Staneika (Stanys) (kalintas gestapo ir bolševikų, partizanavęs, pabėgęs iš SSRS), plk. ltn. J. Variakojis;
- b) 5 buvo fašistų ar bolševikų okupantų sušaudyti: mjr. V. Bulvičius, kpt. J. Jakubonis, gen. ltn. P. Kubiliūnas, brig. gen. K. Skučas, plk. J. Šarauskas;
- c) 7 mirė tremtyje Sibire ar konclageriuose: kpt. S. Danilevičius-Daniliūnas, mjr. A. Dapkus, div. gen. Z. Gerulaitis, ats. mjr. P. Ruseckas, gen. št. plk. V. Skorupskis, gen. št. plk. ltn. M. Stankaitis, gen. št. plk. V. Žadeika;
- d) 4 grįžo iš tremties ir mirė Lietuvoje: kpt. V. Delininkaitis, plk. ltn. M. Jašinskas, ltn. J. Juškys, plk. J. Sližys;
- e) 4 patyrė bolševikų represijas, bet mirė Lietuvoje, būdami laisvi: gen. J. Galvydis-Bykauskas, plk. P. Murnikas, plk. J. Petraitis, gen. ltn. P. Šniukšta;
- f) 2 – kpt. V. Gumauskas-Gailius ir plk. D. Jėčys-Ažuolis žuvo kaip partizanų vadai partizaniniame pokario kare;
- g) 1 – brig. gen. J. Navakas kovojo prieš Raudonąją armiją prie Sedos, vėliau traukdamasis mirė Lenkijoje;
- h) 1 – kpt. V. Jonuška mirė dar Nepriklausomoje Lietuvoje;
- i) 6 – vieni patirdami kai kurias represijas, kiti nepatirdami, visi pasi-

traukę į civilinį gyvenimą, gyveno ir kai kurie dirbo Lietuvoje: ats. plk. doc. dr. J. Acus-Acukas, ats. vyr. ltn. aktorius P. Biržys, ats. gen. ltn. J. Jackus (dar prieš karą paralyžuotas), ats. plk. ltn. S. Kuizinas, ats. plk. ltn. V. Steponaitis, plk. ltn. A. Šimkus;

- j) 1 – buvusio karininko - kpt. V. Aksomaičio likimas po 1940 m. nežinomas;
- k) 1 – gen. mjr. doc. V. Karvelis karo metais padarė karjerą Raudonojoje armijoje, pokaryje karinį rengimą dėstė VU, buvo katedros viršininkas, išėjęs į dimisiją turėjo nemenką postą civilinėje tarnyboje.

Iš 59 karininkų 20 (daugiau kaip trečdalis – 33,90 proc.) turėjo teorinį ar praktinį pedagoginį pasirengimą (buvo mokytojavę, baigę mokytojų kursus, MS arba studijavę pedagogines disciplinas aukštosiose mokyklose).

Iš 35 pedagogų:

- a) 11 (daugiau kaip trečdalis – 31,43 proc.) pasitraukė į Vakarus, gyveno ir mirė ten: V. Ambraziejus, dr. V. Daugirdaitė-Sruogienė, doc. J. Elisonas (kalintas sovietiniame ir vokiečių kalėjimuose), A. Giedraitis-Giedrius, prof. dr. Z. Ivinskis, prof. dr. A. Maceina, I. Malinauskas-Malėnas, A. Rinkūnas, prof. V. Stanka-Stankevičius, doc. dr. A. Šapoka, doc. A. Vokietaitis (jam teko pabuvoti ir gestapo naguose);
- b) 2 žuvo lageriuose: K. Jokantas bolševikų sušaudytas, J. Tamošiūnas tos bausmės nesulaukęs mirė lageryje;
- c) 6 – V. Augustaitis-Augustauskas, M. Mačernis, K. Masiliūnas, V. Misiūnaitė-Tamošiūnienė-Breivienė, S. Šačkus, K. Šakenis buvo Sibiro tremtyje, bet grįžo į Lietuvą;
- d) 1 – K. Dainiaus likimas po 1940 m. nežinomas;
- e) 1 – P. Šležas mirė dar Nepriklausomojoje Lietuvoje;
- f) 2 – doc. dr. P. Dielininkaitis ir prof. dr. S. Šalkauskis patyrė bolševikines represijas 1940 – 1941 m. ir mirė karo metais;
- g) 11 (beveik trečdalis – 31,43 proc.) po karo dirbo Lietuvoje: B. Čepauskas, K. Dineika, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, Z. Kuzmickis, G. Liberis, doc. P. Naujokaitis, P. Šinkūnas, J. Talmantas, S. Tarvydas, M. Vasiliauskas, A. Vokietaitis;
- h) 1 – M. Šalčius mirė iki karo Bolivijoje.

Iš 2 dvasininkų vienas pasitraukė į Vakarus – vysk. P. P. Bučys, vienas liko Lietuvoje – kun. M. Jonaitis.

Iš 10 kitų specialybių asmenų:

- a) 6 pasitraukė į Vakarus: dantų gydytoja K. Frankaitė-Žilinskienė, agr. B. Gaidžiūnas, žurnalistas J. Leonavičius (ats. ltn., baigęs aspirantų laidą karo mokykloje), miškininkas doc. J. Kuprionis, Lietuvos respublikos prezidentas A. Smetona, žurnalistas J. Vanagaitis;
- b) 2 – rašytojas V. Andriukaitis ir skautų veikėjas B. Mantvila mirė dar Nepriklausomojoje Lietuvoje;
- c) 1 – gydytojas, ats. plk. ltn. dr. A. Jurgelionis po karo dirbo medicinos srityje Lietuvoje;
- d) 1 – finansininko, ats. j. ltn. B. Ramanausko likimas nežinomas.

Taigi iš visų pristatytų 106 lietuvių: a) 45 (42,45 proc.) pasitraukė į Vakarus; b) 14 (13,21 proc.) buvo sušaudyti ar mirė lageriuose bei tremtyje; c) 18 (16,98 proc.) patyrė tremties ar bolševikų (kai kurie kartu ir fašistinio) kalėjimo kančias; d) 2 (1,89 proc.) žuvo kovodami su bolševikais; e) 3 (2,83 proc.) likimas nežinomas. Žinoma, kad 9 (8,49 proc.) žmonės (B. Čepanauskas, V. Daugirdaitė-Sruogienė, K. Frankaitė-Žilinskienė, B. Gaidžiūnas, P. Jurgėla-Jurgelevičius, B. Keturakis, G. Liberis, V. Misiūnaitė-Tamošiūnienė-Breivienė ir A. Vokietaitis) sulaukė atkurto Nepriklausomybės. Tad skaičiai yra negailestingi – net 88 (83,02 proc.) knygoje pristatomus lietuvius daugiau ar mažiau palietė, o dalį jų ir pražudė, sunki okupacijų našta. Tai įtikinamai liudija apie okupacijų padarytą žalą ir jaunimo karinio rengimo bei patriotinio auklėjimo srityje.

IŠVADOS

1. Prieškarinės nepriklausomos Lietuvos valstybės kariuomenės ir švietimo vadovai suprato karinio rengimo mokyklose reikšmę tiek profesiniam orientavimui, moksleiviams rengiantis tapti profesionaliu kariu (karininku ar liktiniu puskarininkiu), tiek rengimui atlikti privalomąją karo tarnybą, tiek tautai rengiantis ginti nepriklausomybę, būsimųjų karų baisumams.
2. Nuo 1929 m. paskutinėse penkiose, kiek vėliau keturiose vyresnėse gimnazijų klasėse ar specialiųjų viduriniųjų mokyklų visuose kursuose buvo įvesta mokomoji karinio rengimo disciplina, parengtos jos mokymo programos, spręstos mokyklų aprūpinimo reikalinga literatūra ir kitomis mokymo priemonėmis problemos. Karinio rengimo instruktoriais buvo įdarbinami arba specialiai iš kariuomenės dalių ir Šaulių sąjungos būrių tam paskirti, arba atsargos karininkai. 1934–1938 m. kūno kultūros ir karinio rengimo mokytojai buvo ruošiami Aukštųjų kultūros ir karinio rengimo kursuose Kaune. Krašto apsaugos ministerija specialiais įsakymais ir nurodymais garantuodavo visą būtiną pagalbą mokykloms, organizuojančioms mokinių manevrus, šaudymo pratybas ir varžybas, mokinių ekskursijas į kariuomenės dalis, Karo muziejų.
3. Pripažintas didelis tuometinių pradžios mokyklų mokytojų vaidmuo visuomenėje. Įvedus visuotinę privalomą vaikų mokymą keturmetėje, o vėliau šešiametėje pradžios mokykloje, šių mokyklų mokytojai dažnai buvo vieninteliai arba gausiausi inteligentijos atstovai tuomet itin tankiai gyventuose kaimuose ar miesteliuose ir ne tik mokė vaikus, kurių daugumai pradinis išsilavinimas buvo vienintelis organizuotas jų mokymasis, bet ir aktyviai dalyvaudavo visuomeninių organizacijų veikloje. Nuo 1929 m. buvo organizuojami karinio rengimo kursai ir pradžios mokyklų mokytojams bei mokytojoms. Baigę juos, mokytojai galėjo sėkmingiau derinti visų mokomųjų dalykų mokymą su pradiniu kariniu mokinių rengimu, o taip pat vadovauti šiam rengimui visuomenėje. Vien kursų organizavimu nesitenkinta: karinio rengimo

discipliną imta dėstyti mokytojų seminarijose ir Respublikos pedagoginiame institute Klaipėdoje – mokymo įstaigose, rengusiose pradžios mokyklų mokytojus.

4. Noliko nuošalyje ir studentija: per studentiškus Šaulių sąjungos būrius, studentų korporacijas buvo keliama ir įgyvendinama idėja, kad studentai aktyviau prisidėtų prie visuomenės karinio rengimo. Nepriklausomybės gyvavimo periodo pačioje pabaigoje karinis rengimas imtas dėstyti ir VDU.
5. Karinėje periodinėje spaudoje buvo plačiai supažindinama su karinio rengimo problemų sprendimu užsienyje.
6. Nors po 1940 m. Lietuva 50 metų neteko nepriklausomybės, galima tvirtinti, kad visuomenės karinis rengimas, vykdytas mokytojų mokyklose, davė savo vaisių. Pirmiausia per mokyklas, jose organizuotus viešus renginius, buvo sukeltas didesnis visuomenės susidomėjimas kariuomene, pagarba jai, prisimintos Nepriklausomybės kovos, jų didvyriai – visa tai užtikrino karinį patriotinį auklėjimą. Ši veikla pravertė pokario partizaninėse kovose, kurios, lyginant su kitomis valstybėmis, okupuotomis SSRS, Lietuvoje buvo labiausiai masinės ir ilgiausiai tęsėsi. Nemažą vaidmenį suvaidino ir pradinis medicininis sanitarinis mokytojų ir jaunimo rengimas kursuose ir mokyklose: taikos, karo metu ir pokario kovose dažnai būtent tai užtikrino būtinios medicininės pagalbos suteikimą nutolusių nuo gydymo įstaigų kaimų gyventojams.
7. Visiškai suprantamas kritiškas kai kurių to meto autorių požiūris į moksleivijos karinio rengimo trūkumus: visais laikais mokyklose buvo ir yra siekiama viską tobulinti. Būta ir kairuoliško naivaus pacifizmo. Tbulinti šioje srityje buvo galima dar daug ką. Deja, tam nebebuvo likę laiko.
8. Sukauptą mokinių karinio rengimo patirtį galima ir reikia panaudoti dabartinėje ir ateities Lietuvos mokykloje. Įvedus profesionaliąją karo tarnybą, su ja, kaip ir bet kuria kita būsima profesine veikla, jau mokyklose teks supažindinti mokinius. Tai yra įmanoma tik atitinkamai organizavus ugdymo procesą, įtraukiant į jį karinį rengimą. Toks ugdymas padėtų išspręsti ir karinio patriotinio auklėjimo problemas, kadangi jos buvo, yra ir visada bus aktualios. „Mes privalome ugdyti

lietuvių <...> jaunimą didvyriškais netolimos praeities pavyzdžiais, kad Tėvynės meilė būtų pats svarbiausias veiksnys jų gyvenime, kad kiekvienas jaunuolis būtų tvirtas ir ryžtingas patriotas, galintis prireikus visomis išgalėmis ginti savo šalį⁴¹, – teigė neseniai pasirodžiusioje knygoje jos autorius doc. dr. A. Nakas. Šioje knygoje cituojami ir profesoriaus Vytauto Landsbergio žodžiai apie tai, kad „mūsų šalyje egzistuoja klaidinanti, pernelyg paplitusi nuostata esą tapusi NATO ir ES nare Lietuva yra saugi. Deja, taip nėra, ir ta saugumo iliuzija yra pavojinga, nes demobilizuoja“⁴². Todėl kviečiama būti budriais: „Dabar, kai Rusijoje plačiai plėtojama imperijos atkūrimo idėja, kai dideli pinigai ir jėgos siekia, kad visos SSRS respublikos būtų sugrąžintos į imperiją – „sojuzą“, V. Landsbergio perspėjimas yra labai laiku. Dera prisiminti prieškario istoriją: mums niekas nepadės apsiginti, jei patys nesiginsime. Štai dar vienas motyvas tam, kad nedelsiant ir visuotinai – nuo pradinio iki aukštojo mokslo – visomis priemonėmis, visais būdais ugdytume mūsų jaunimo patriotizmą, tautinio vieningumo jausmą.

Iškovota Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė yra pats didžiausias mūsų tautos turtas, todėl svarbiausioji kiekvieno lietuvių pareiga – jį išsaugoti. Tai turi būti esminis Lietuvos aukštojo mokslo uždavinys“⁴³, – baigia knygą A. Nakas, pats pokaryje dėl „netinkamos“ biografijos patyręs rimtų sunkumų

9. Patriotiniam dabartinės ir būsimųjų kartų auklėjimui galima sėkmingai panaudoti aktyviausiųjų karinio rengimo organizatorių, teoretikų-pagrindėjų knygas, vadovėlius, straipsnius ir jų autorių, dirbusių praktinį darbą šioje srityje, biografijas, kurios atskleidžia jų pasišventimą Lietuvai, darbą jos nepriklausomybės labui, okupacijos padarytą didžiulę žalą asmenims ir visai tautai.

¹ Nakas A. Vardan Lietuvos. Vilnius, 2008. P. 225.

² Ten pat. P. 225.

³ Ten pat. P. 226.

SANTRAUKA

Karinis rengimas Lietuvos mokyklose (1929–1940 m.)

1929–1940 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų vyresniosiose klasių ir specialiosiose vidurinėse mokyklose buvo įvestas karinis rengimas: vykdavo jo pamokos, mokinių manevrai, šaudymo pratybos ir varžybos, buvo organizuojamos mokinių ekskursijos į kariuomenės dalis ir Karo muziejų. Karinį rengimą dėstė tikrosios tarnybos ar atsargos karininkai. Didžiulį vaidmenį vaidino to meto visuomenėje pradžios mokyklų mokytojai. Mat, buvo baigiama įvesti visuotinį privalomą vaikų mokymą keturmetėje, o vėliau ir šešiametėje pradžios mokykloje. Šių mokyklų mokytojai dažnai buvo vieninteliai arba gausiausi inteligentijos atstovai tuomet itin tankiai gyventuose kaimuose ar miesteliuose. Jie ne tik mokė vaikus, kurių daugumai pradinis išsilavinimas buvo vienintelis organizuotas jų mokymasis, bet ir aktyviai dalyvaudavo visuomeninių organizacijų veikloje. Todėl nuo 1929 m. pradėti organizuoti karinio rengimo kursai ir pradžios mokyklų mokytojams bei mokytojoms. Baigę juos, mokytojai galėjo sėkmingiau derinti visų mokomųjų dalykų mokymą su pradiniu kariniu mokinių rengimu, o taip pat vadovauti šiam rengimui visuomenėje. Kursų organizavimu nesitenkinta. Karinio rengimo disciplina imta dėstyti mokytojų seminarijose ir Respublikos pedagoginiame institute Klaipėdoje, rengusiuose pradžios mokyklų mokytojus. Vėliau Aukštuosiuose Kūno kultūros kursuose buvo pradėta rengti kūno kultūros ir karinio rengimo mokytojus vyresniosioms klasioms. Krašto apsaugos ministerija suteikdavo mokykloms visą reikalingą pagalbą. Kariuomenės dalys ar Šaulių sąjungos būriai būdavo įpareigojami padėti mokykloms organizuoti mokinių manevrus, šaudymo pratybas ir varžybas, ekskursijas. Buvo rūpinamasi, kad mokyklos gautų reikiamą literatūrą karinio rengimo mokymui.

Aktyviai dalyvavo ir studentija: Vytauto Didžiojo universiteto, Lietuvos žemės ūkio akademijos studentai organizuodavo įvairius karinius renginius savo aukštosiose mokyklose, talkino visuomenei šioje srityje.

Visuomenės karinis rengimas, mokytojų vykdytas mokyklose, davė savo vaisių. Pirmiausia per mokyklas, jose organizuotus viešus renginius, buvo sukeltas didesnis visuomenės susidomėjimas kariuomene, pagarba jai, prisimintos Nepriklausomybės kovos, jų didvyriai – visa tai užtikrino karinį patriotinį auklėjimą. Ši veikla pravertė pokario partizaninėse kovose, kurios, lyginant su kitomis valstybėmis, okupuotomis SSRS, Lietuvoje buvo labiausiai masinės ir ilgiausiai tęsėsi. Nemažą vaidmenį suvaidino ir pradinis medicininis sanitarinis mokytojų ir jaunimo rengimas kursuose ir mokyklose: taikos, karo metu ir pokario kovose dažnai būtent tai užtikrino būtinosios medicininės pagalbos suteikimą nutolusių nuo gydymo įstaigų kaimų gyventojams.

Sukaupta mokinių karinio rengimo patirtis yra naudinga. Ją galima panaudoti dabartinėje ir ateities Lietuvos mokyklose, orientuojant mokinius pasirinkti profesionalaus kario kelią, stiprinant karinį patriotinį auklėjimą.

Raktiniai žodžiai: karinis rengimas, vidurinė mokykla, pradinė mokykla, aukštoji mokykla, visuomenė.

Military Training at Lithuanian Schools (1929–1940)

In the period between the year 1929 and 1940, military training was introduced for senior pupils of general education schools and special secondary schools of Lithuania. Lessons of military training, maneuvers, shooting exercises and contests for pupils took place; excursions of pupils to military units the Military Museum were arranged. Teachers of military training were officers of active service or retirees. Teachers of primary schools played a very important role in the society of those times. The introduction of universal compulsory education of all children at four-year – later six-year – primary school was being completed. Often teachers of primary schools were the only and most abundant representatives of intelligentsia in populous villages and boroughs of that period. They taught children (for a majority of those children, the primary education was the last phase of their organized training) and took an active part in the activities of public organizations. So, courses for teachers of primary schools (both males and females) in military

training were arranged since the year 1929. After completion of such courses, the teachers were able to integrate more successfully the initial military training in the totality of all other subjects and to guide this training in the community. However, the project on military training was not ended by arranging the courses. The study subject of military training was introduced at normal schools and the Republic Pedagogical Institute in Klaipėda where teachers for primary schools studied. Later, teachers of physical training and military training for senior pupils were qualified at Higher Physical training courses. The Ministry of National Defense provided any needed assistance to schools. Military units or detachments of Lithuanian Union of Riflemen were obliged to help schools in arranging maneuvers, shooting exercises and contests as well as excursions for pupils. Schools were provided with the relevant references for military training.

Students were active as well: for example, students of Vytautas Magnus University and Agricultural Academy organized various arrangements in military training at their higher schools and helped the community in this sphere.

Military training of the society executed by schools and teachers was fruitful. First of all, public events arranged by schools increased an interest of the community in the Army and respect to it; the struggle for the Independences and its heroes were recalled and all these circumstances improved the military patriotic education. It was very important in the post-war partisan struggles that were most abundant and long in Lithuania, as compared to other states occupied by the USSR. The initial medical and sanitary training of teachers and youth at the courses and at school played an important role as well. Often it predetermined the well-timed providing emergency medical aid in villages situated far away from any medical institutions in peacetime and wartime as well as during the postwar struggle.

The accumulated experience in the sphere of military training of pupils was very useful. It can be applied in the today and future Lithuanian school for orienting pupils towards choosing a career of a professional military man and for improving the military patriotic education.

Keywords: military training, secondary school, primary school, higher school, society.

SUTRUMPINIMAI

- AK – aukštieji kursai
 BALF – Bendrasis Amerikos lietuvių fondas (*United Lithuanian Relief Fund of America*)
 CK – centro komitetas
 CV – centro valdyba
 DLK – didysis Lietuvos kunigaikštis
 ELTA – Lietuvos telegramų agentūra
 ES – Europos sąjunga
 FMF – fizikos-matematikos fakultetas
 JAV – Jungtinės Amerikos valstijos
 KPI – Kauno politechnikos institutas
 LB – lietuvių bendruomenė
 LKMA – Lietuvių katalikų mokslo akademija
 LKP(b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
 LMA – Lietuvos mokslų akademija
 LU – Lietuvos universitetas
 L(VD)U – Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitetas
 LŽŪA – Lietuvos žemės ūkio akademija
 MA – mokslų akademija
 MS – mokytojų seminarija
 NATO – *North Atlantic Treaty Organization* (Šiaurės Atlanto paktas)
 PEN – *Playwrights, Poets, Editors, Essayists, Novelists* (Tarptautinė rašytojų draugija, įkurta 1921 m.)
 RA – Raudonoji armija
 ŠS – Šaulių sąjunga
 ŠTK – šiaulių teritorinis korpusas
 VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
 VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
 VU – Vilniaus universitetas

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Knygos ir straipsniai

1. **Alekna V.** Ūžė žalia giria. Vilnius, 1999.
2. **Aleksandravičius V.** Dėl karinio mokyklinės jaunuomenės rengimo// *Karys*, 1936. Nr. 26.
3. **Aras V.** Kariškosios propagandos reikalu// *Kardas*, 1935, Nr. 8.
4. **A. Š-a.** Mokykla ir karinis auklėjimas// *Kardas*, 1938. Nr. 21.
5. **Augustaitis J.** Antanas Smetona ir jo veikla. *Chicago*, 1966.
6. **Ažubalis A.** Dirbęs Ukmergės mokytojų seminarijoje// *Ukmergės žinios*, 2009 05 15.
7. **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993.
8. **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. II pap. leidimas. Kaunas, 1997.
9. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1919–1928)// *Karo archyvas*. T. 18. Vilnius, 2003.
10. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1929–1940 m.)// *Karo archyvas*. T. 20. Vilnius, 2005.
11. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007.
12. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Pagrindiniai istoriniai lietuviškieji karinės pedagogikos šaltiniai apie piliečio ugdymą// „Šiuolaikinės kultūrinės dvasinės plėtros problemos“. V tarptautinė mokslinė konferencija. Mokslo darbai. Kaunas, 2001.
13. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R.** Pilietinio ugdymo tendencijos prieškarinio Lietuvos kariuomenėje ir visuomenėje// *Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje*. Vilnius, 2003.
14. **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997.

15. **Ažubalis A.** Pedagogui Mečiui Mačerniui – 110// *Žemaičių saulutė* (Plungė), 2007 11 03.
16. **Balčiūnas J.** Ar nevertėtų mums daugiau pasisukti į mokyklinį jaunimą// *Kardas*, 1938. Nr. 6.
17. **Balčiūnas J.** Pradžios mokyklos vaidmuo, parengiant tautą krašto apsaugos reikalui// *Karys*, 1936, Nr. 23, 24.
18. **Baltuška Č.** Tos dienos nebegriš...// *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose*. Panevėžys, 2007.
19. **Binkis K.** Antanas Smetona 1874 - 1934. Kaunas, 1934.
20. **Bružas A.** Kodėl ir kaip žlugo Kolčiakas// *Lietuvos aidas*, 1935 02 28.
21. **Bučys P.** Kariuomenė, Tauta, Žmonių Giminė// *Židinys*, 1935. Nr. 7.
22. **Bulvičius V.** Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994.
23. **Bulvičius V.** Mažųjų valstybių karinis saugumas// *Mūsų žinynas*, 1938. Nr. 11–12.
24. **Čepėnas P.** Fizinio auklėjimo katedra// *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. *Chicago*, 1972. P. 405.
25. **Čiurlionienė S.** Kinematografas ir mūsų kariuomenės švietimas// *Mūsų žinynas*, 1921. Nr. 1.
26. **Čiurlionytė-Zubovienė D.** Patekėjo saulė. D. 1. Kaunas, 1996.
27. **Danilevičius E.** Pupų Dėdė kraipo ūsą... Vilnius, 1992.
28. **Danilevičius S.** Sveikintinas ir remtinas mūsų studentų pasiryžimas// *Kardas*, 1935. Nr. 8.
29. **Daugirdaitė-Sruogienė V.** Istorijos vadovėlis. V–VI pr. mokyklos skyriui. Kaunas, 1938.
30. **Daulius J.** Komunizmas Lietuvoje. Kaunas, 1937.
31. **Delininkaitis V.** Kariškoji propaganda// *Kardas*, 1935. Nr. 18.
32. **Dielininkaitis P.** Kariuomenė, visuomenė ir studentija// *Židinys*, 1935. Nr. 7.
33. **Eidintas A.** Antanas Smetona. Vilnius, 1990.
34. **Gaidžiūnas B.** Ž. Ū. Akademijos studentai eina karinio parengimo keliu// *Karys*, 1931, Nr. 23.
35. **Generolas Kazys Skučas**// *Seniausia lietuviška mokytojų seminarija*. Alytus, 2006.
36. **Gerulaitis Z.** Kariškas jaunimo švietimas Šveicarijoje// *Karys*, 1931, Nr. 24.
37. **Giedrius A.** Kariškoji dvasia ir lietuvė// *Karys*, 1936, Nr. 18.
38. **G. J.** Ateities baisumai// *Mokykla ir visuomenė*, 1935. Nr. 4–5.
39. **G. K.** Prieššaukiamasis parengimas svetur// *Kardas*, 1935. Nr. 5.

40. **Gražienė V.** Lietuvos vaikų darželio pedagogikos bruožai iki 1940 m. Klaipėda, 1998.
41. **Gudelis V.** Direktorius, mokytojas, auklėtojas Jurgis Elisonas// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007.
42. **Gulbinskas A.** Mokytojų darbo laukas// *Karys*, 1931. Nr. 41.
43. **Guobis R.** Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000.
44. **Gustainis V.** Frontu prieš komunizmą// *Vairas*, 1936. Nr. 12.
45. **Ilgiškis M.** Stasys Gučius// *Vyžuonos*. Utena, 2006.
46. **I. M.** Dar apie karinį tautos rengimą// *Kardas*, 1936. Nr. 8.
47. **Ivinskis Z.** Kariuomenės vaidmuo Lietuvos valstybę atstatant// *Židinys*, 1935. Nr. 7.
48. **Jakimavičius E.** Apie autorių// *Bulvičius V.* Karinis valstybės rengimas. Vilnius, 1994.
49. **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998.
50. **Janulaitis A.** Lietuva ir dabartinė Rusija. Kaunas, 1925.
51. **Jasnauskas A.** Stalinizmo pragare. Kaunas. 2001.
52. **Jašinskas J.** Aukštieji kūno kultūros kursai// *Kardas*, 1936, Nr.11.
53. **Jonaitis M.** Ugdykime tautoje karišką dvasią// *Kardas*, 1935, Nr. 4.
54. **Jonynas I.** Jogaila// *Židinys*, 1935. Nr. 7.
55. **J.** Pilietinis ir tautinis auklėjimas// *Tautos mokykla*, 1938, Nr. 24.
56. **J. T.** Jaunimo karinis rengimas kitose valstybėse// *Mūsų žinynas*, 1936, Nr. 133.
57. **Jurgelionis A.** Kariuomenės fizinis lavinimas. Kaunas, 1929.
58. **Jurgis Elisonas**, 1889–1946. Vilnius, 1997.
59. **Juo. Žu.** Tautos karinimo prasmė// *Lietuvos aidas*, 1935 02 21.
60. **Jurgelionis A.** Utilitarinė ir karinė kūno kultūros linkmė Vokietijoje// *Fizinis auklėjimas*, 1936. Nr. 2.
61. **Juška A.** Jie mokė mus. Kaunas, 1991.
62. **Jušys B.** Jaunuomenės karinis rengimas svetur. Kaunas, 1938.
63. **Jušys J.** Bendrasis ir kariškasis auklėjimas// *Karys*, 1936. Nr. 26, 27, 28.
64. **Kareckas Č. L.** Raudonųjų vilkolakių brydė. Kaunas, 1998.
65. **Kazlauskaitė-Markelienė R., Ažubalis A.** Svarbiausia – ugdyti piliečių// *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 1.
66. **Kaunas P.** Ugdykime tautoje karišką dvasią// *Kardas*, 1935. Nr. 8, 11.
67. **Kisinas I.** Antano Smetonos bibliografija ir biobibliografija 1874–1934. Kaunas, 1934.

68. Krašto karinimo reikalu// Lietuvos aidas, 1935 01 10.
69. **Kuzmickis Z.** Lietuvių skaitymai. Kaunas, 1934.
70. **Kuzmickis Z.** Mokyklos skaitymai. Kaunas, 1938.
71. **Laurinavičius J.** Bibliografas Vytautas Steponaitis// Neiškrendantys paukščiai. Kaunas, 2008.
72. **Lelis P.** Gimnazijoje// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007.
73. **Leonavičius J.** Pirmoji studentų kariška stovykla// Kardas, 1935. Nr. 15–16.
74. Lietuvos istorija/ Red. A. Šapoka. Fotografuotinis leidimas. Vilnius, 1990.
75. **Listopadskis J.** Laisvės ir vergijos metai. Vilnius, 1993.
76. **Lukas J.** Kariškas jaunuomenės rengimas Estijoje// Mūsų žinynas, 1932. Nr. 82.
77. **Maceina A.** Tautinis auklėjimas// Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1990.
78. **Merkelis A.** Antanas Smetona. *New York*, 1964.
79. **Merkys V.** Įvadas// Knygnešys. T. 3. Vilnius, 1997.
80. **Mikšytė R.** Dievui – artimui – tėvynei// Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75. Rokiškis, 1993.
81. **Miškinis K.** Kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo tobulinimas. Kaunas, 2000.
82. **M. J.** Dar apie tautos karinį rengimą// Kardas, 1936. Nr. 8.
83. **Mocius J.** Gimtinė// Dievui ir Tėvynei. Kaunas, 2008.
84. Mokykla ir tautos saugumas// Tautos mokykla. 1938, Nr. 23.
85. **Nagys P.** Pranas Saladžius// Vyžuonos. Utena, 2006.
86. **Nakas A.** Inžinierius Vytautas Izbickas. Vilnius, 2000.
87. **Nakas A.** Vardan Lietuvos. Vilnius, 2008.
88. **Narušis S.** Karinis visuomenės rengimas// Židinys, 1935. Nr. 7.
89. **Narušis S.** Ugdykime tautoje karišką dvasią// Kardas, 1935. Nr. 13.
90. **Naujokaitis P.** Aritmetikos uždavinynas. D. 4. Kaunas–Marijampolė, 1938. P. 143–144.
91. **Pabedinskas K.** Mokslas Panevėžyje// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007.
92. **Palšaitis E.** Prisiminimai apie vyrų gimnazijos direktorių Jurgį Elisoną// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007.
93. **Paulavičienė R.** XX amžiaus Lietuvos mokytojai. Vilnius, 1996.

94. **Penkauskas P.** Lietuvos istorija. Kaunas, 1931.
95. Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje. Vilnius, 2003.
96. **P. I.** SSSR. „Osoaviachim‘o“ dešimtmetis// Mūsų žinynas, 1937. Nr. 4.
97. **Pranaitytė J.** Laisvosios Lietuvos atlankytų. *Philadelphia*, 1928.
98. Prieššaukiamojo kariško jaunuomenės parengimo reikalu// Kardas, 1929. Nr. 2.
99. **Puskunigis J.** Kariškas lavinimas mokykloje// Karys, 1936. Nr. 15–16.
100. **Ragulis J.** Reikia sustiprinti karinis parengimas// Karys, 1931. Nr. 15.
101. **Ramanauskas B.** Gyvasis patriotizmas// Kardas, 1940. Nr. 2.
102. **Ramanauskas B.** Rašytojai ir herojinės temos// Kardas, 1940. Nr. 9.
103. **Raudonis A. A., Vaičiulevičius S. A.** Ažuolų Būda. Šakiai, 2007.
104. **Rykštė V.** 1928 - 1929 mokslo metų kultūros švietimo darbų apžvalga// Mokykla ir gyvenimas, 1929. Nr. 6.
105. **Rinkūnas A.** Aukuras. Kaunas, 1932.
106. **Rinkūnas A.** Mūsų kraštas. Kaunas, 1933.
107. **R-is.** Karinis rengimas Vengrijoje// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 5.
108. **R-is.** Lenkija. Lenkų moterys ir krašto saugumas// Mūsų žinynas, 1937, Nr. 1.
109. **Rubinšteinas R.** Saugokime kariuomenę ir visuomenę!// Apžvalga, 1935. Nr. 1.
110. **Rudokas J.** Mes – kilmingi žmonės. Vilnius, 2007.
111. (**Ružancovas A.**) **A. R-as.** Vokietija. Studentės rengiamos priešlėktuvinei apsaugai// Mūsų žinynas, 1937. Nr. 2.
112. **Sideravičius-Sidrys R.** Atsiminimai apie mokytojus// Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija prisiminimuose. Panevėžys, 2007.
113. **S.** Kariškas jaunuomenės paruošimas Prancūzijoje// Karys, 1931. Nr. 43.
114. **Skorupskis V.** Mūsų kariuomenės kautynių reikšmė 1919 m.// Židinys, 1935. Nr. 7.
115. **Sluoksnaitis J.** Kariškas pasirengimas ir pradžios mokyklos// Karys, 1931. Nr. 16.
116. **Sluoksnaitis J.** Kariškojo pasirengimo propaganda kaime// Karys, 1931. Nr. 13.
117. **Smetona A.** Beginklių ir nepasiruošusių - niekas nevertina// Kardas, 1938. Nr. 23.

118. **S. N. Pradėtas** darbas karinio rengimo kursuose// *Kardas*, 1935. Nr. 15 - 16.
119. **Staliulionis J.** Žibalinės lempos vaikai. Vilnius, 2008. P. 40–41.
120. **Stanevičius V.** Šalintini trūkumai tautos kariškame paruošime// *Mūsų žinynas*, 1938. Nr. 10.
121. **Stankaitis M.** Karinis tautos auklėjimas// *Kardas*, 1936. Nr. 7.
122. **Stankevičius V.** Didelės ir mažos valstybės. Kaunas, 1938.
123. **Stankūnas J.** Stud. ats. karininkų korp! „Ramovė“// *Kardas*, 1935. Nr. 21.
124. **Statinis G.** Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais. Vilnius, 2008.
125. **Steponaitis V.** Pirmieji kariškojo parengimo kursai pradžios mokyklų mokytojams// *Mūsų žinynas*, 1929. Nr. 55.
126. (**Steponaitis V.**) **S-tis V.** Knygos *B. Зейфист. Школа и оборона. Москва, 1931* recenzija// *Mūsų žinynas*, 1932. Nr. 84.
127. **Surgailis G.** Lietuvos kariuomenės vadai. Vilnius, 1992.
128. **Svetulis P.** Dėl kariuomenės ir visuomenės bendravimo// *Kardas*, 1935. Nr. 13.
129. **Šalčius M.** Žmonijos geradarys Liudvikas Pasteris// *Tėvynė*, 1916. Nr. 48.
130. **Šalkauskis S.** Kariuomenė kaip tautos ugdymo veiksnys// *Židinys*, 1935. Nr. 7.
131. **Šalkauskis S.** Lietuvių tauta ir jos ugdymas// *Pedagoginiai raštai*. Kaunas, 1992.
132. **Šernas A.** Krašto gynimas ir jaunuomenės auklėjimas// *Kardas*, 1939. Nr. 2.
133. **Šiaudinis V.** Nuo arklo - prie ginklo. Vilnius, 2008.
134. **Šimašiūtė T.** Šimašiai// *Atsimenantys Kaišiadorys*. Kaišiadorys, 2007.
135. **Šležas P., Malinauskas I.** Lietuvos istorija. Kaunas, 1934.
136. **Šliogeris V.** Antanas Smetona žmogus ir valstybininkas. *Cleveland*, 1966.
137. **Talmantas J.** Tautos keliai. Kaunas, 1932.
138. **Tarvydas S.** Lietuvos geografija. Kaunas, 1937.
139. **Titlius G.** Pažvelgus į pirmąjį penkmetį// *Karys*, 1931. Nr. 1.
140. **Urban K.** Čekoslovakija. Kariškas jaunuomenės auklėjimas, kariškos sąjungos bei draugijos// *Mūsų žinynas*, 1929. Nr. 53.

141. **Urbelis A.** Kariško inteligentijos paruošimo reikalu// *Kardas*, 1927. Nr. 32.
142. **Urbonienė D.** Sibiras vaiko akimis. Panevėžys, 2005.
143. **V. Al.** Karinis parengimas ir auklėjimo klausimai// *Mokykla ir visuomenė*, 1935. Nr. 10–11.
144. **Valkiniškis A.** Universitetas ir politika// *Vairas*, 1936. Nr. 7–8.
145. **Vaitkevičiūtė E.** Žinomas nežinomas Juozapas Albinas Herbačiauskas. Vilnius, 2007.
146. **(Vasiliauskas M.). Gerutis.** Rūtelė. Kaunas, 1936.
147. Vengrija. Karinis jaunimo rengimas// *Mūsų žinynas*, 1937. Nr. 5.
148. **Vilutis J.** Lenkija. Kariškojo parengimo stovyklos// *Mūsų žinynas*, 1929. Nr. 54.
149. **Vyt. G.** Jaunuomenės karinimas// *Lietuvos aidas*, 1935 02 14.
150. **V. N.** Lenkija. Parašutinio sporto organizavimas// *Mūsų žinynas*, 1935. Nr. 3.
151. **Vyžintas A.** Visuomenės organizacijos: šauliai, pavasarininkai, angelaičiai// *Vyžuonos*. Utena, 2006.
152. **V. N.** Lenkija. Parašutinio sporto organizavimas// *Mūsų žinynas*, 1935. Nr. 3.
153. **Vosylius B.** Mokytojas kariško auklėjimo dirvoje// *Karys*, 1931. Nr. 30.
154. **Vosylius B.** Karinis visuomenės auklėjimas// *Mūsų žinynas*, 1937. Nr. 5.
155. **Vosylius B.** Kariškas jaunuomenės auklėjimas kaime// *Karys*, 1931. Nr. 34.
156. **Vosylius B.** Kariškoji mokykla// *Tautos mokykla*. 1935, Nr. 20.
157. **Vosylius B.** Kariškoji moksleivių nuotaika// *Karys*, 1931. Nr. 17.
158. **Vosylius B.** Pradžios mokyklos pažintis su kariuomene// *Tautos mokykla*, 1935. Nr. 8.
159. **Vosylius Vacl.** Kariškas parengimas pradžios mokykloj// *Karys*, 1931. Nr. 23.
160. **Žadavainis J.** Kariuomenė, visuomenė ir moksleiviai// *Šviesos keliai*, 1936. Nr. 4.
161. **Ž.** Estija. „*Kaitseliit*“// *Mūsų žinynas*, 1929. Nr. 56.
162. **Žilėnienė V., Ažubalis A.** Pirmasis Vilniaus pedagoginio universiteto vadovas// *Žemaičių žemė*, 1997. Nr. 2.
163. **Žilėnienė V.** Ypatingojo ugdymo pradininkas Lietuvoje// *Dialogas*, 2003 08 29.

164. **Žukas V.** Prisiminimų puslapiai. Pažinti kultūros žmonės. Vilnius, 2002.
165. **Ажубалис А., Казлаускайте-Маркелене Р.** Психолого-педагогическая и гуманитарная подготовка литовских офицеров// Dvasinės vertybės žinių visuomenėje. Kaunas, 2003.

Archyviniai dokumentai, enciklopediniai leidiniai

166. АААА. Mykolo Biržiškos laiško Jonui Mašiotui kopija.
167. **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991.
168. JAV lietuviai. T. 1.
169. JAV lietuviai. T. 2.
170. LCVA. F. 391. Ap. 2. B. 2134.
171. LCVA. F. 391. Ap. 2. B. 2172.
172. LCVA. F. 391. Ap. 2. B. 2261.
173. LCVA. F. 631. Ap.12. B. 1048.
174. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227.
175. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227.
176. LCVA. F. 929. Ap. 3. B. 557.
177. LCVA. F. 929. Ap. 3. B. 708.
178. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 110.
179. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 112.
180. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 119.
181. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 123.
182. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 128.
183. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 129.
184. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 135.
185. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 150.
186. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 152.
187. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 162.
188. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 171.
189. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 174.
190. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 175.
191. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 194.
192. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 196.
193. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 211.
194. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 223.

195. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 225.
196. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 227.
197. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 243.
198. LE. T. 1.
199. LE. T. 3.
200. LE. T. 4.
201. LE. T. 5.
202. LE. T. 6.
203. LE. T. 7.
204. LE. T. 9.
205. LE. T. 11.
206. LE. T. 13.
207. LE. T. 14.
208. LE. T. 16.
209. LE. T. 17.
210. LE. T. 19.
211. LE. T. 20.
212. LE. T. 22.
213. LE. T. 25.
214. LE. T. 26.
215. LE. T. 28.
216. LE. T. 29.
217. LE. T. 30.
218. LE. T. 33.
219. LE. T. 35.
220. LE. T. 36.
221. LE. T. 37.
222. Lietuvių literatūros enciklopedija. T. 1.
223. LKK. T. 2.
224. LKK. T. 3.
225. LKK. T. 4.
226. LKK. T. 5.
227. LKK. T. 6.
228. LKK. T. 7.
229. LTE. T. 1.
230. LTE. T. 2.
231. LTE. T. 3.
232. LTE. T. 5.

- 233. LTE. T. 6.
- 234. LTE. T. 7.
- 235. LTE. T. 8.
- 236. LTE. T. 9.
- 237. LTE. T. 10.
- 238. LTE. T. 11.
- 239. LTE. T. 12.
- 240. MLTE. T. 1.
- 241. MLTE. T. 2.
- 242. MLTE. T. 3.
- 243. TLE. T. 1.
- 244. TLE. T. 2.
- 245. TLE. T. 3.
- 246. TLE. T. 4.
- 247. VLE. T. 1.
- 248. VLE. T. 2.
- 249. VLE. T. 4.
- 250. VLE. T. 5.
- 251. VLE. T. 6.
- 252. VLE. T. 7.
- 253. VLE. T. 8.
- 254. VLE. T. 9.
- 255. VLE. T. 11.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

- Abramikas V. 33, 194, 282
 Acus-Acukas J. 5, 194, 283
 Aksomaitis V. 25, 195, 283
 Alekna J. 179
 Alekna V. 254, 292
 Aleksandras 264
 Aleksandravičius V. 148, 149, 292
 Algirdas 20
 Ambraziejus V. 21, 22, 196, 283
 Ambraziejūtė-Steponaitienė A. 263
 Ambrozaitis V. 279
 de Amičis E. (*de Amicis*) 103–105, 196
 šv. Ana 204, 212, 241, 243, 246, 253
 Andersen H. K. (*Andersen*) 271
 Andriukaitis V. 105, 196, 284
 Andziulis J. 109
 Aperavičius J. 178
 Aras V. 49, 292
 Aristotelis (*Aristotelēs*) 62
 Arminaitė V. 279
 Augis J. 178
 Augustaitis-Augustauskas V. 11, 144, 197, 198, 283
 Augustaitis J. 258, 292
 Augustaitis P. 149
 Augustaitytė-Vaičiūnienė J. 105
 Augustauskas M. 197
 Avizonis P. 256, 257
 Avizonis V. 29
 Ažubalis V. 109
- B**
 Babickas K. 82, 198, 282
 Badenas-Povelis R. S. S. (*Baden-Powell*) 179, 226, 238
 Balčikonis J. 26, 145, 178, 209, 293–296
 Balčiūnas J.-Švaistas 5, 17, 18, 28, 106, 131–133, 139, 198, 282, 283
 Baltrušaitis J. 86
 Baltuška Č. 25, 293
 Banevičius A. 218, 265, 275, 278, 299
 Baranauskas A. 104
 Baronaitė M. 144
 Bartoševičius 260
 Basanavičius J. 10, 50, 69, 102, 130
 Bielinis J.-Bieliakas 103
 Bielinis K. 241
 Bijūnas 104, 106
 Biliūnas J. 95
 Binkis K. 258, 293
 Birutė 104, 105, 277
 Biržys P.-Pupų Dėdė 5, 187, 191, 199, 283, 293
 Biržiška M. 257, 258, 269, 299
 Biržiška V. 261, 264
 Bistras L. 218
 Bizauskas K. 258
 de la Bredas ir de Monteskjė (*de la Brède et de Montesquieu*) 62
 Brežnevas L. 182
 Bronšteinas L.-Trockis 265
 Bružas A. 137, 293
 Bučys P. P. 58, 200, 284, 293
 Buivydaitė B. 276
 Bulota A. 267
 Bulvičius V. 5, 62, 107, 108, 137, 138, 144, 150, 175, 201, 282, 293, 294
 Burkevičius V. 263
 Busilas A. 235
 Būtėnas J. 276
 Butvila V. 189

C

Chodakauskas R. 257
 Chodakauskas T. 178
 Chodakauskaitė-Smetonienė S. 257

Č

Čepanauskas B. 25, 201, 283, 284
 Čepėnas P. 144, 293
 Černius-Černiauskas J. 30, 31, 60, 143, 202, 282
 Čiurlionis M. K. 225, 227
 Čiurlionytė-Zubovienė D. 225–227, 293

D

Dainius K. 9, 203, 283
 Dambrauskas A.-Adomas Jakštas 103, 263, 271
 Dambrauskas P. 239
 Danilevičius E. 200, 293
 Danilevičius-Daniliūnas S. 135, 136, 203, 282, 293
 Daniliauskas A. 239
 Dapkus A. 10, 203, 282
 Darius S. 50, 55, 98, 99, 106, 130, 134, 219, 220, 263, 264
 Daugirdaitė-Sruogienė V. 101, 102, 203, 283, 284, 293
 Daukantas S. 20, 104, 236, 249, 274
 Daukantas T. 176, 204, 205, 282
 Daukilas S. 2
 Daulius J. 5, 150, 293
 Delininkaitis V. 53, 54, 130, 138, 205, 282, 293
 Didžiulienė L.-Žmona 103
 Dielininkaitis P. 60, 138, 205, 283, 293
 Dievas, Kūrėjas 35, 37, 103, 145, 185, 189, 192, 209, 220, 234, 263
 Dineika K. 11, 206, 238, 283
 Dirmantas S. 93, 94, 140, 282

Dodė A. (*Daudet*) 103, 105
 Dostojevskis F. 169
 Dovydaitis J. 206
 Dubeneckis V. 5
 Dzeržinskis F. 203

E

Eidintas A. 258, 293
 Eimutis P. 99
 Elisonas J. 178, 207–210, 239, 276, 283, 294, 296
 Endriulaitis V. 198
 Eretas J. (*Ehret*) 206
 Estefanas H. (*Estefhane*) 45

F

Filipsas R. (*Philipps*) 238
 Floberas G. (*Flaubert*) 227
 Frankaitė-Žilinskienė K. 179, 210, 284
 Frunzė T. 223

G

Gaidžiūnas B. 135, 211, 284, 293
 Galvanauskas E. 139
 Galvydis-Bykauskas J. 211, 282
 Gediminas 20, 36, 101, 105, 107, 190, 195, 201, 202, 204, 207, 210, 212, 214, 216–218, 220, 222–224, 228–232, 234, 240, 243–245, 248, 252–256, 259, 264, 273, 275
 Geniušas J. 149
 Georgas VI 249
 šv. Georgijus 227, 241
 Gerulaitis Z. 212, 213, 282, 293
 Giedraitis-Giedrius A. 213, 283, 293
 Gilvydis A. 276
 Gira L. 103, 105
 Girėnas S. 50, 55, 98, 99, 106, 130, 134, 219, 220

Gražienė V. 134, 294
 Grinius K., vyresnysis, prezidentas
 192, 265
 Grinius K., jaunesnysis, gen. št. plk. 139
 Gronskis M. 185
 Grudzinskaitė M. 87
 Grudzinskas V. 136, 213, 214, 282
 Gučius S. 186, 294
 Gudelis V. 208, 209, 294
 Gulbinskas A. 129, 294
 Gumauskas V. 33, 214, 282
 Guobis R. 189, 190, 294
 Gustainis V. 152, 294
 Gustaitis M. 105

H

Herbačiauskas J. A. 34, 298
 Hitleris A. (*Hitler*) 165, 173

Y

Yčas J. 239
 Yčas M. 222, 267

I

Ilgiškis M. 186, 294
 Ivinskis Z. 30, 60, 61, 214, 215, 283,
 294
 Izbickas V. 31, 181, 207, 295

J

Jablonskis J.-Rygiškių Jonas 20, 32,
 203, 219, 231, 239, 256, 264
 Jackus J. 215, 216, 283
 Jakimavičius E. 175, 201, 294
 Jakovlevas 260
 Jakubonis J. 33, 216, 282
 Jankauskas V. 202, 212, 216, 241, 243,
 255, 294

Janulaitis A. 5, 143, 152, 258, 294
 Janulionis J. 145
 Janušonis J. 279
 Jasaitis J. 250
 Jasnauskas A. 145, 294
 Jasinskis J. 103
 Jašinskas M. 11, 216, 217, 282
 Jėčys D.-Ažuolis 187, 217, 282
 Jogaila 60, 294
 Jokantas K. 186, 217, 283
 Jonaitis M. 46, 47, 218, 284
 Jonas Paulius II (*Johannes Paulus II*)
 220
 Jonynas I. 60, 294
 Jonuška V. 5, 219, 282
 Joselinis P. (*Josselin*) 238
 Jucevičius L. A. 199
 Juozapavičius A. 99, 105–107, 193,
 200, 206, 254
 Jurgėla-Jurgelevičius P. 179, 219, 282,
 284
 Jurgelionis A. 5, 11, 81, 144, 220, 284,
 294
 šv. Jurgis 218
 Jurkonis I. 182
 Juška A. 235, 236, 294
 Juškys B. 5, 139, 146–148, 173, 221,
 282, 284
 Juškys J. 221, 282, 294

K

Kalasiūnas J. 107
 Kalmantas-Kalmantavičius M.,
 Bajoras M. 177, 179, 221, 222, 282
 Kamantauskas A. 201
 Kardonas J. 189
 Kareckas Č. L. 181, 182, 184, 294
 Karosas 151
 Karosas A. 192

Karvelis V. 84, 222, 223, 283
 Kaunas P. 47–50, 129, 223, 282, 294
 Kaupas A. 26
 Keliuotis J. 189
 Kemėšis F. 189
 Kerenskis A. 260
 Kęstutis 103, 105, 136
 Keturakis B. 136, 224, 282, 284
 Kilius J. 201
 Kymantaitė-Čiurlionienė S. 179, 180, 225–227, 263, 276, 283, 293
 Kirša F. 103
 Kiseliovas A. 2
 Kisinai I. 258, 294
 Kiškis 185
 Kitšeneris S. (*Kitchener*) 60
 Klimaitis P. 176
 Klimas A. 267
 Klimas P. 258
 Klimavičius K. 149
 Kolčiakas A. 137, 293
 Koncevičius Z. 184, 185
 Končius I. 143
 Konfucijus (*Kong Fuzi*, tikt. *Kong Qui*) 62
 Kondratavičius K. 233
 Konstantinas 206
 šv. Kotryna 198
 Kutuzovas M. 223
 Kriaučiūnas J. 266
 Krikštaponis L. 189
 Krylenka N. 232
 Kronkaitis J. 193
 Kubiliūnas P. 8, 227, 228, 282
 Kudirka V. 50, 95, 102, 103, 105, 106, 130, 244, 263
 Kuizinas S. 17, 228, 293
 Kuprionis J. 179, 229, 284
 Kuraitis P. 234

Kuzavinis V. 230, 282
 Kuzmickis Z. 103, 104, 230, 231, 283, 295
 Kviklys V. 144

L

Labanauskas K. 206
 Landsbergis V. 287
 Lanskoronskis J. 4, 139, 231, 282
 Laurinaitis J. M. 4, 5, 17, 31, 106, 231, 282
 Laurinavičius J. 262, 263, 295
 Leimonas J. 189
 Lelis P. 178, 295
 Leonavičius J. 136, 232, 284, 295
 Leščinskis V. 128
 Levis J. (*Lewis*) 238
 Liatukas P. 5
 Liberis G. 25, 26, 233, 283, 284
 Liepa J. 189
 Liesis B. 33
 Lindė J.-Dobilas 239
 Liormanai R. 136, 233, 282
 Listopadskis J. 200, 295
 Livšicas A. 61
 Lukas J. 157, 295
 Lukauskis S. 246
 Lukošaitis A. 192
 Lukšys P. 99, 106, 107

M

Maceina A.-Jasmontas 35–38, 40, 234, 235, 283, 295
 Mačernis M. 6, 125, 235, 236, 245, 283, 293
 Mačiuika A. 257
 Mačiulis J.-Maironis 50, 95, 103–106, 108, 130
 Mačys J. 226

- Mahometas-Muchamedas 62
 Maknys K. 190
 Malinauskas-Malėnas I. 101, 102, 236, 283, 297
 Mantvila B. 206, 238, 294
 šv. Marija 210, 242
 Maritenas Ž. (*Maritain*) 271
 Masiliūnas K. 30, 136, 238, 283
 Mašiotaitė-Urbšienė M. 261
 Mašiotas J. 257, 258, 299
 Mašiotas P.-Dèdè Pranys 105
 Matulevičius J. 279
 Matusas J. 188
 Matuškevičius A. 189
 Mažvydas M. 236, 264
 Merkelis A. 258, 295
 Merkienė O. 190
 Merkys A. 218
 Merkys V. 251, 295
 Mickeliūnas V. 33, 239, 282
 Mickevičius A. (*Mickiewicz*) 104, 265
 Mickevičius V.-Kapsukas 279
 Mickevičius V.-Krėvė 95, 104, 176
 Mičiulis J. 276
 Mykolaitis V.-Putinas 103
 Mikšytė R. 180, 181, 295
 Mikučionis J. 144
 Mindaugas 20
 Mironas V. 248
 Misiūnaitė-Tamošiūnienė-Breivienė V. 69, 239, 283, 284
 Misiūnas P. 239
 Miškinis K. 12, 13, 144, 295
 Mnišek H. 219, 220
 Moljeras (*Molière*) 227
 Montvila J. (*Montwill*) 178
 Morzè S. F. B. (*Morse*) 183, 184
 Murnikas P. 189, 240, 282
 Musolinis B. (*Mussolini*) 34, 163, 167, 175
 Musteikis K. 74, 82, 240, 282
- N**
- Nagys P. 189, 295
 Nagius-Nagevičius J. 6, 227, 241–243, 282
 Nakas A. 31, 181, 193, 207, 287, 295
 Nargėla J. 189
 Narušis S. 51, 52, 60, 243, 282, 285
 Naujokaitis P. 107, 144, 283, 295
 Navakas K. 84, 245, 282
 Nevskis A. 223
 Nobelis A. B. (*Nobel*) 269
- P**
- Pabedinskas K. 177, 178, 295
 Pajaujįs J. 139
 Paleckis J. 197
 Pašaitis E. 209, 296
 Paršaitis J. 250
 Pasteras L. (*Pasteur*) 267, 297
 Paulavičienė R. 266, 296
 Pavelas, Pavlas 204, 231
 Pavlovas I. 241
 Pažemeckas K. 139
 Pečkauskaitė M.-Šatrijos Ragana 32, 103, 237
 Penkauskas P. 101, 102, 296
 Petisnė G. J. (*Petisné*) 221
 Petkevičaitė G.-Bitė 104, 239, 266
 Petrauskaitė A. 6, 39, 292
 Petrauskas K. 191
 Petrauskas M. 267
 Petrauskas P. 252
 Petruitis J. 54, 130, 246, 282
 Petrulis V. 218
 Pietaris V. 104

Platonas (*Platon*) 62
 Plechavičius P. 220, 243
 Pleškūnas V. 263
 Popova N. 245
 Poška A. 269
 Povilaitis A. 255
 Pranaitytė J. 242, 296
 Pšibliauskienė S.-Lazdynų Pelėda 104
 Puodžius P. 187
 Purėnas A. 149
 Purickis J. 269
 Puskunigis J. G. 131, 247, 282, 296
 Putvinskis V. 176, 256, 268
 Puzinavičius B. 6, 39, 292

R

Ragulis J. 296
 Ralys J. 227
 Ramanauskas B. 67, 247, 284, 296
 Rapanavičius 256
 Raštikis S. 25, 60, 82, 89, 93, 94, 140, 143, 191, 192, 247, 248, 282
 Raštikytė L. 248
 Raštikytė M. 248
 Raudonis A. A. 190, 296
 Ražanskaitė-Šalčiuvienė B. 266
 Reinys M. 189, 191, 192
 Reisonas K. 5
 Remas 168
 Remeika A. 21, 22
 Repinas I. 264
 Rykštė V. 145, 296
 Rimkevičius V. 145
 Rimša J. 250
 Rimša P. 101, 105, 190
 Rinkūnas A. 103–105, 249, 283
 Romulas 168
 Rozeberis R. (*Roseberry*) 60
 Rubinšteinas R. 61, 62, 296

Rudokienė O. 189
 Rudokas Jonas 68, 189, 296
 Rudokas Juozas 189
 Ruseckas P. 5, 103, 250, 282
 Ruso Ž. Ž. (*Rousseau*) 62
 Ruzgas V. 149, 252
 Ružancovas-Ružaniec A. 251, 252, 282, 296

S

Sakalauskas K.-Vanagėlis 263
 Saladžius K. 186
 Saladžius P. 177, 188, 252, 253, 282, 295
 Sasnauskas Č. 257
 Sezemanas V. 144
 Sideravičius-Sidrys R. 26
 šv. Silvestras 220
 Simanaitis E. 193
 Sinkė 182
 Sirutavičius V. 257
 Skanlonas V. T. (*Skanton*) 220
 Skipitis R. 176
 Skorupskis V. 60, 61, 253, 282, 296
 Skučas K. 5, 254, 255, 282, 283
 Sližys J. 5, 255, 256, 282
 Sluoksnaitis J. 128, 296, 297
 Smetona A. 62, 108, 179, 182, 186, 187, 197, 238, 256–258, 284, 292, 293, 295, 297
 Smetonaitė-Raštikienė E. M. 248
 Smetona J. 256
 Smorigaitė N. 195
 Sniečkus A. 197
 Soblys V. 125
 Solovjovas V. 271
 Sruoga B. 203, 231
 Stalinas 192
 Staliulionis J. 108, 297
 Stančikas A. 33, 258, 292

Stanevičius S. 95, 103, 104
 Stanevičius-Staneika (Stanys) V.
 63–65, 133, 134, 259, 282, 297
 šv. Stanislovas 204, 212, 229, 234, 243
 Stankaitis M. 131, 132, 259, 282, 297
 Stanka-Stankevičius V. 62, 63, 260,
 283, 297
 Stankūnas D. 138, 139
 Stankūnas J. 297
 Stašinskas V. 241
 Statinis G. 266, 268, 297
 Statkevičius I. 279
 Steponaitis V. 4, 5, 7, 8, 69, 70, 72, 74,
 219, 261–263, 283, 295, 297
 Storosta V.-Vydūnas 231
 Striškienė J. 187
 Stulginskis A. 179
 Surgailis G. 212, 248, 297
 Sutkus A. 263
 Sverdiolas A. 235
 Svetulis P. 50, 297

Š

Šačkus S. 13, 144, 264, 283
 Šakenis K. 9, 227, 239, 264, 283
 Šalčius J. 265
 Šalčius M. 176, 265–270, 283, 297
 Šalčius P. 265, 266
 Šalkauskis S. 34–36, 39, 59, 180, 234,
 271, 272, 283, 297
 Šapoka A. 101, 272, 283, 295
 Šarauskas B. 272
 Šarauskas J. 17, 18, 23, 27–31, 33, 74,
 84, 89, 106, 135, 179, 272, 273, 282
 Šarauskas M. 272
 Šarauskas V. 272
 Šeizys M.-Dagilėlis 103
 Šernas A. 66, 67, 297
 Šiaudinis V. 214, 297

Šilingas S. 176
 Šimanauskas K. 191
 Šimašiai 190, 297
 Šimašiūtė T. 190, 297
 Šimkus A. 4, 5, 273, 274, 283
 Šimkus S. 267
 Šinkūnas P. 149, 274, 283
 Šležas P. 101, 102, 274, 283, 297
 Šliogeris V. 258, 297
 Šliūpas J. 263, 267
 Šmulškštys J. 250
 Šniukšta P. 60, 89, 216, 274, 275, 282
 Švelnys F. 88

T

Tagorė R. 269
 Talat Kelpša V. 183
 Talmantas J. 103, 105, 227, 276, 283,
 297
 Tamošiūnaitė-Urbonienė D. 68, 69,
 240, 276, 298
 Tamošiūnas A. 69
 Tamošiūnas J. 69, 239, 276, 283
 Tamulynas A. 144
 Tarvydas S. 105, 106, 277, 283, 297
 Tenas H. (*Taine*) 238
 Tilmansas 279
 Tyrulis P. 177, 178
 Titlius G. 297
 šv. Tomas Akvinitietis (*Thomas*
Aquinas) 249, 271
 Tonkūnas J. 82, 143
 Totas T. (*Tóth*) 234
 Totoraitis J. 239
 Trofimovas 256
 Tūbelis J. 228, 265, 275, 278
 Tumas J.-Vaižgantas 22, 31, 103, 181,
 231, 295
 Tumėnas A. 27

U

Urban A. 153, 297, 298
 Urbanavičius J. 263
 Urbelis A. 7, 298
 Urbonaitė-Juknevičienė R. 240, 276
 Urbšys J. 263

V

Vaičaitis P. 103
 Vaičiulevičius S. A. 190, 196
 Vaičiūnas P. 104
 Vaidotas 20
 Valančius M. 21, 103, 104, 256
 Valavičius A. 177, 178
 Valkiniškis A. 152, 298
 Vailionis L. 176
 Vaitkevičiūtė E. 34, 298
 Vaitkus F. 98, 99
 Vaitkus M. 103
 Vanagaitis J. 136, 277, 284
 Variakojis J. 8, 278, 282
 Variakojis V. M. 13
 Vasarevičius J. 187
 Vasiliauskas M. 103, 104, 235, 250, 278, 279, 283, 298
 Vaza 243, 248
 Venclova A. 197
 Veriovkina M. 264
 Veriovkinas V. 264
 Veverskis K. 33
 Villkys S. 85
 Vilutis J. 155, 298
 Vytautas Didysis 5, 6, 9, 13, 20, 55, 59, 101, 103, 106, 131, 141, 186, 190, 191, 194, 197, 198, 201–203, 207, 210, 212, 215, 219, 223, 224, 226, 230, 231, 241, 243, 245, 246, 248, 250, 251, 253, 255, 258, 259, 273–275, 288, 290, 291
 Vitkauskas V. 139

Vyžintas A. 177, 187, 298
 šv. Vladimiras 212
 Voldemaras A. 228, 264, 265, 278
 Vokietaitis Algirdas 11, 144, 280, 281, 283, 284
 Vokietaitis Antanas 280
 Vosylius B. 41–46, 101, 129, 131, 134, 146, 167, 298
 Vosylius V. 129, 298

Z

Zabulionis P. 186
 Zarartrusta-Zoroastras 62
 Zeifistas V. 161, 297
 Zeifertas T. 232
 Zembavičius A. 107
 Zibavičius L. 5
 Zikaras J. 105, 239, 276

Ž

Žadavainis J. 57, 298
 Žadeika V. 84, 241, 282
 Žadeikis P. 227, 264
 Žakevičius J. 54
 Želigovskis L. (*Żeligowski*) 217, 253
 Žemaitis J. 1, 2, 6
 Žiedai 188
 Žigaras F. 6, 39, 292
 Žymantienė J.-Žemaitė 50, 130, 256, 267
 Žiugžda J. 149
 Žmuidzinavičius A. 176
 Žukas J. 187
 Žukas V. 262, 299
 Žukauskas A.-Vienuoelis 95, 103, 180, 267
 Žukauskas J. 136
 Žukauskas Silvestras 60
 Žukauskas Stasys 180

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Afganistanas 269
 Afrika 163, 269
 Agronomijos gatvė (Panevėžys) 26
 Airija (*Éire, Ireland*) 98
 Akmenė 277
 Aknysta (*Aknīste*) 220
 Alaušas 103
 Aleknaičiai 231
 Aleksandravėlė 246
 Aleksejevas 195
 Alytus 10, 20, 32, 71, 99, 105, 106, 193, 199, 203, 205, 206, 215, 217, 218, 229, 236, 246, 254, 255, 268, 281, 293
 Altajus 239
 Amaliai 24
 Amazonija 266, 268, 297
 Amerika 193, 207, 242, 261, 291
 Amsterdamas (*Amsterdam*) 220
 Angarlagas 265
 Anglija, Didžioji Britanija (*England, Great Britain*) 60, 115, 164, 173, 179, 180, 202, 204, 226, 229, 247–249, 269
 Anykščiai 32, 104, 199, 229, 252, 255, 274
 Apuolė 243
 Argentina 204, 205, 270
 Ariogala 271
 Armoniškiai 218
 Atlantas 134, 219, 291
 Augsburgas (*Augsburg*) 199, 224, 272
 Augustavas (*Augustów*) 221
 Aukštadvaris (Kupiškio raj.) 207
 Aukštadvaris (Trakų raj.) 21, 32, 108
 Aukštasis Gelgaudiškis 233
 Aukštelkai 86

Aukštieji Amaliai 24
 Aukštieji Petrašiūnai 24
 Aukštoji Panemunė 24, 85, 86, 106, 224
 Aurora (*Orora*) 204
 Australija 180, 243, 244
 Austrija (*Österreich*) 196, 199, 229, 232, 240, 278, 280
 Austro-Vengrija 153, 170
 Aviliai 247
 Azija 167, 269
 Ažuolynas 24
 Ažuolų Būda 190–192, 296

B

Bagrėnas 234
 Baisogala 211, 272
 Baku 262
 Balenrobė (*Balenrobe*) 98
 Balseliškės 223
 Baltarusija 223, 246, 255, 272
 Baltija 108, 136, 151, 241, 270
 Baltimorė (*Baltimore*) 183
 Balstogė, Bialystokas (*Białystok*) 194
 Balzeriškis 216
 Baškirija 250
 Batakiai 221
 Baubliškiei 251
 Bauskė (*Bauska*) 216
 Belgija (*Belgique*) 212, 216, 231, 240, 243
 Belvederis 20, 32, 33
 Benis (*Beni*) 265
 Berlynas (*Berlin*) 98, 125, 200, 203, 215, 235, 260, 264, 280
 Beverli Šoras (*Beverli Shores*) 213
 Bitėnai 277
 Birma (*Burma*) 270

Biržai 21, 32, 71, 180, 199, 216, 217, 224,
231, 238–240, 260, 264, 274, 278, 279
Bistrampolis 238
Blombergas (*Blomberg*) 249
Bolivija (*Bolivia*) 265, 270
Bona (*Bonn*) 203, 214, 215
Bordigera (*Bordighera*) 196
Bostonas (*Boston*) 267
Brazilija (*Brasil*) 270
Brebersdorfas (*Brebersdorf*) 234
Brizgiai 180
Briuselis (*Bruxelles*) 202, 231, 234, 238,
240–242
Bruklinas (*Brooklyn*) 210, 239
Būbleliai 86
Bučiūnai 233
Būdviečiai 249
Buenos Airės (*Buenos Aires*) 204, 270
Bukovina 240
Bulgarija 212
Bundzai 266
Butyrkos 254
Butrimonys 217

C

Ciurichas (*Zürich*) 238

Č

Čarlstonas (*Charleston*) 186
Čekoslovakija (*Česko-Slovensko*)
153, 155, 173, 175, 213, 215, 216, 220,
222, 223, 228, 243, 245, 254, 255, 259,
261, 264, 273, 281, 298
Červenė 246, 272, 273
Červonka 99
Čikaga (*Chicago*) 144, 194, 198, 200,
203, 204, 206, 207, 219, 221, 231, 252,
258, 259, 267, 292, 293
Čilė (*Chile*) 270
Činkiai 196

Čiobiškis 193
Čiornaja Padina 250
Čiudiškiai 265
Čiugujevas 223, 254

D

Dainava 217
Dancigas, Gdanskas (*Gdańsk*) 269
Danija (*Danmark*) 222, 229
Danvilis (*Danvill*) 251
Dargužiai 239
Dauderiai 211
Daugai 246, 254
Daugailiai 253
Daugirdai 281
Daugpilis (*Daugavpils*) 247
Dauguva (*Daugava*) 216, 221
Debeikiai 255
Degėšiai 211
Deitona Bičas (*Daytona Beach*) 210
Didieji Grūžiai 239
Dnepropetrovskas 169
Domančiai 201
Dotnuva 211
Druskininkai 206, 246
Dubingiai 178
Dublinas (*Dublin*) 98
Dūkštas 247
Dusetos 12, 247
Džersi Sitis (*Jersey City*) 219
Džezkazganas 250
Dzūkija, Dzūkai 182, 217, 229

E

Egiptas 269
Ekvadoras (*Ecuador*) 45
Elensvilis (*Ellenswille*) 219
Eriškiai 233
Eržvilkas 21, 32, 221

Estija (*Eesti*) 37, 115, 125, 156–158, 160, 173, 188, 222, 243, 248, 252, 264, 273, 278, 295, 298
Etiopija (*Ityop'ya*) 163, 269
Europa 13, 34, 113, 114, 141, 142, 158, 197, 226, 264, 267, 269, 270, 271, 280, 291

F

Fermos 221
Filadelfija (*Philadelphia*) 234, 242, 296
Flintas (*Flint*) 202
Florida 210, 259
Freda 20, 32
Freiburgas (*Freiberg*) 234
Fribūras (*Fribourg*) 200, 234, 271

G

Gaižiūnai 228
Galicija 198, 231, 240, 247
Gardinas 233, 256, 272
Garliava 224, 278
Garneliai 188
Gatčina 216, 260
Gavenonys 256
Gelgaudiškis 233
Gedimino kalnas 108
Gedrimai 235
Giedraičiai 21, 32, 67, 99, 106, 107, 178, 231, 246
Ginučių miškas 214
Gorkis, Žemasis Naugardas 175, 201, 255
Graikija 269
Grybeliai 272
Grigaliūnai 191
Gruzdžiai 21, 32
Gudeliškiai 259
Gumbinė 195
Gvajareminas (*Guayramerin*) 265, 270

H

Hamburgas (*Hamburg*) 98, 236
Hanau 221
Harbinas, Charbinas (*Harbin*) 200
Haumštetinas (*Haumstettin*) 199
Helsinkis (*Helsinki*) 241

I

Iciūnai 274
Igliškėliai 214
Iliojus (*Illinois*) 204, 251, 278
Ilmenio ežeras 234
Indiana 213
Indija (*India*) 269
Ingolštatas (*Ingolstadt*) 196
Insbrukas (*Innsbruck*) 232
Ipiltis 243
Iranas (*Irān*) 269
Irkutskas 212
Ispanija (*España*) 166, 212, 269
Italija (*Italia*) 34, 46, 73, 115, 127, 146, 163, 167, 168, 172, 173, 196, 204, 254

J

Jackonys 236
Jakštonys 24
Jalta 262
Japonija 115, 167, 173, 267, 269
JAV (*USA*) 115, 148, 165, 173, 180, 183, 194, 196, 198–200, 202, 203, 205–207, 210, 211, 213, 214, 219–222, 224, 228–230, 232–234, 236–239, 241–243, 246–249, 251–253, 256–260, 266, 267, 270, 278, 280, 281, 291, 299
Jekaterinoslavas 203
Jelgava, Mintauja 256, 257, 274, 275
Jieznas 107, 194, 232
Jonava 20, 32
Joniškėlis 239, 274

Joniškis 9, 32, 196, 201, 203, 225, 231,
249, 259, 266
Jonučiai 224
Juodkrantė 136
Juodoji jūra 108, 241
Jurbarkas 20, 32, 33, 213, 279
Juškai 205

K

Kaišiadorys 21, 32, 189, 297
Kalkuonė, Kalkūnai, Kaukonys
(*Kalkūne*) 221
Kalnagaliai 216
Kalifornija (*California*) 229, 280
Kalneliškiai 239
Kaltinėnai 205
Kalvarija, Suvalkų Kalvarija 32, 218,
250, 278
Kalviai 108
Kamariškiai 272
Kanada (*Canada*) 223, 224, 249, 250,
259, 272
Karaganda 236, 254
Karakasas (*Caracas*) 230
Karaliaučius, Kaliningradas 37, 235, 268
Karališkiai 243
Karčemos 246
Karmėlava 205, 211
Kartanai 256
Kartena 243
Kartuvių kalnas 186
Kaselis (*Kassel*) 277
Katūnai 244
Kaukazas 204, 246, 247, 253
Kaunas 4, 5, 6, 12, 17, 18–20, 22–24,
29, 34–36, 39, 61, 63, 71, 81, 89, 97, 98,
102–107, 110, 124, 125, 144, 152, 176,
177, 179, 182, 185, 194, 195, 212, 213,
215, 217–219, 221, 222, 224–228, 230,
232–239, 241–249, 252–254, 256, 258,
259, 261–269, 271, 273–275, 279–281,
285, 291–299
Kaunija 261
Kaušėnai 214
Kavarskas 178
Kazachija 250
Kazliškis 180
Kazlų Rūda 190, 191
Kėdainiai 20, 29, 32, 71, 99, 106, 178,
194, 200, 208, 215, 229, 272, 268, 281
Kelmė 32
Kepiai 203
Kernavė 103, 193
Keturalakiai 201
Kiauleikiai 243
Kiaušai 229
Kybartai 31, 32, 196
Kiduliai 243
Kietaviškės 247
Kijevas 250, 272
Kinija 267, 269
Kirmėliai 68, 69, 239, 276
Kitas (*Quito*) 45
Klaipėda 22, 42, 98, 102, 103, 107, 125,
134, 136, 139, 178, 179, 204, 213, 221,
222, 224, 230, 233, 235, 236, 244, 245,
249, 268, 269, 273, 276, 277, 286, 288,
290, 294
Klepai 244
Klivlandas (*Cleveland*) 211, 232, 236,
241, 256, 258, 297
Komarovka 217
Komija 205, 217
Konektikutas (*Connecticut*) 203
Krasnodaras 255
Krasnojarskas 265, 276
Kražiai 21, 32, 102, 247, 273
Krekenava 21, 25, 32
Kretinga 32, 71, 87, 240, 241, 243, 247,
275

Kriauna 181
 Krymas 164, 204, 242, 255
 Krokialaukis 281
 Krokuva (*Kraków*) 225
 Kronštatas 195
 Kundrėnai 275
 Kunigiškiai 201
 Kupiškis 21, 32, 33, 180, 198, 202, 207, 208, 215, 216, 218, 227, 239, 240, 246, 274
 Kurkliai 253, 255
 Kuršas 211, 256
 Kuršėnai 244, 247
 Kvietiškis 191, 265

L

Lama 203
 Latvija 115, 125, 156, 173, 188, 196, 202, 207, 216, 217, 220, 222, 223, 224, 229, 232, 234, 240, 241, 243, 246, 248, 249, 252–256, 261, 273–275
 Laukmini kiai 198
 Lazdijai 20, 32, 195, 217
 Leipalingis 21, 32
 Leipcigas (*Leipzig*) 236
 Lemborkas (*Lębork*) 245
 Lenkija (*Polska*) 89, 102, 106, 127, 155, 166, 172, 173, 195, 211, 216, 217, 223, 224, 230, 245, 248, 249, 259, 269, 278, 282, 296, 298
 Lentvaris 216
 Liepoja (*Liepāja*) 228, 258, 280
 Lygumai 197
 Ligūrija (*Liguria*) 196
 Linkuva 17, 21, 32, 201, 206, 239, 267
 Liudiškiai 199
 Liudvinavas 278
 Liuenas, Levenas (flam. *Leuven*, pranc. *Louvain*) 234
 Lodzė (*Łódź*) 211

Lombardija (*Lombardia*) 105
 Londonas (*London*) 179, 200, 243
 Los Andželas (*Los Angeles*) 198, 202, 230, 247
 Luiziana (*Louisiana*) 229
 Lukšiai 213, 214

M

Madridas (*Madrid*) 242
 Marburgas (*Marburg*) 280
 Margirio piliakalnis 108
 Marijampolė 20, 32, 58, 71, 86, 107, 191, 196, 200, 203, 205, 213, 214, 218, 232–234, 239, 244, 247, 254, 264–267, 278, 281, 295
 Masačūsetsas (*Massachusetts*) 183, 213
 Maskva 150, 151, 161, 196, 198–200, 203, 206, 213, 223, 227, 231, 240, 247, 251, 254, 261, 262, 271, 274, 278, 279, 297
 Matenbergas (*Mattenberg*) 277
 Mauručiai 254
 Mažeikiai 26, 32, 183, 200, 203, 224
 Mažoji Lietuva 221, 268, 277
 Mažuliai 277
 Medekšiai 196
 Medžiūnai 217
 Merkinė 104, 107
 Meškalaukis 239
 Mėšonys 221
 Mičiganas (*Michigan*) 229
 Mielagėnai 221
 Minlagas 217
 Minskas 273
 Miunchenas (*München*) 215, 238
 Miunsteris (*Münster*) 234
 Mockaičiai 243
 Mogiliavas 260
 Molėtai 32
 Mondžgirė 192

Moravija (*Morava*) 154
 Mordovija 217
 Musninkai 193

N

Naujamiestis 25, 276
 Naumiestis 32
 Navina 255
 Nemunas 24, 105
 Nemunėlio Radviliškis 32, 231
 Neuvenas (*Neuffen*) 253
 Nevarkas (*Newark*) 196
 Neveronys 24
 Nida 136
 Niu Berlynas (*New Berlin*) 224
 Niujorkas (*New York*) 183, 196, 200,
 233, 258, 259, 267, 280, 295
 Norgėlai 243
 Norilskas 203, 213, 259
 Noriūnai 274
 Notėnai 275

O

Obeliai 180, 181, 198, 246
 Odesa 250, 261, 278
 Olandija (*Nederland*) 204
 Oneglia 196
 Oranienbaumas 215, 231, 240
 Oriolas 223, 255, 275
 Orša 278
 Oslas (*Oslo*) 243
 Ostaškovas 216
 Ožkiniai 181
 Ožnugariai 221

P

Pabaltijis 99, 126, 127, 167, 252, 260,
 275
 Pabudupiai 277

Paežeriai 212
 Pagėgiai 194, 221, 235
 Pajevonis 249
 Pakalniškiai 24, 247
 Pakruojis 198, 278, 279
 Palanga 21, 32, 86, 205, 218, 226, 228,
 241, 256, 263, 274
 Palemonas 24
 Paliepis 180
 Pamargiai 214
 Panausupiai 196
 Pandėlys 230
 Panemunėlis 250
 Panemunė 229
 Panevėžys 20, 25, 26, 32, 68, 71, 99,
 106, 145, 176–178, 198, 201, 202, 207–
 210, 215, 216, 218, 219, 224, 229, 230,
 235, 236, 238–240, 245, 246, 252, 264,
 274–276, 278, 281, 293–296, 298
 Panoteriai 184
 Paragvajus (*Paraguay*) 270
 Parausiai 104
 Parbigas 217, 221
 Paryžius (*Paris*) 125, 164, 220, 231
 Pasvalys 21, 26, 32, 238, 239, 259, 279
 Pašušvys 194
 Pašvitinys 201, 233, 256
 Pavengrupiai 244
 Pavėžupys 255
 Pažaislis 24, 180
 Pečiorlagas 233
 Peliškiai 254
 Pernu (*Pärnu*) 278
 Persija, Iranas 212
 Peru (*Perú*) 270
 Peterburgas, Sankt Peterburgas,
 Leningradas, Petrogradas 169, 195,
 198, 200, 204, 207, 210–212, 215, 216,
 219–221, 223, 237, 241, 243, 245, 250,
 254, 257, 260, 262, 264, 266, 272, 278,
 281

Peterhofas 221
 Petrašiūnai 202, 263
 Petrogradas (Kauno priem.) 24
 Piatigorskas 203
 Pietų Amerika 204, 270
 Pietų Lietuva 217, 247
 Pilėnai 103
 Pilviškiai 32
 Piniava 177
 Plockas (*Płock*) 230
 Plūčiai 178
 Plungė 6, 21, 32, 214, 235, 236, 293
 Poltava 252
 Portugalija (*Portugal*) 269
 Praha 154, 222, 254, 273
 Prancūzija (*France*) 46, 76, 115, 127, 164, 171, 173, 202, 204, 207, 212, 231, 248, 254, 261, 268, 269, 296
 Prienai 21, 32, 86, 232, 234, 265
 Prysmančiai 243
 Prostornenskas 250
 Prūsija, Prūsai 174, 228, 277
 Pskovas 207, 233
 Pumpėnai 245
 Punios šilas 217
 Putnamas (*Patnem*) 203

R

Radviliškis 20, 32, 86, 99, 102, 106, 225, 246, 253
 Ragainė 277
 Raguva 239, 276
 Rambynas 87
 Ramygala 21, 32, 179, 233, 238
 Ramoniškis 214
 Ramoškiai 194
 Raseiniai 21, 32, 71, 206, 211, 216, 224, 233, 240, 247, 273, 274
 Regensburgas (*Regensburg*) 237

Rėkliai 219
 Rembuvas (*Rembów*) 230
 Rešiotai 217
 Revučis 276
 Rėzeknė (*Rėzekne*) 240
 Rybinskas 197, 240, 247
 Ryga (*Rīga*) 87, 200, 206, 207, 210, 214, 225, 227, 231, 233, 241, 243, 260, 261, 279
 Rinkušiai 278
 Rio de Žaneiras (*Rio de Janeiro*) 204
 Rytai 34, 200
 Rytprūsiai, Rytų Prūsija 55, 195, 221, 277
 Rytų Lenkija 259
 Rytų Lietuva 98
 Ročesteris (*Rochester*) 233, 234, 252, 253
 Rokiškis 11, 17, 21, 22, 25, 26, 29, 32, 33, 71, 180, 181, 194, 195, 198, 216–218, 227, 230, 239, 295
 Roma 168, 200, 215
 Rostovas 252
 Rovnas 240
 Rumokai 205
 Rumšiškės 24
 Rumunija (*Romānia*) 167, 213, 243, 254
 Rusija 34, 60, 115, 148, 152, 156, 161, 162, 179, 196–198, 200, 201, 203, 204, 206, 208, 211–213, 215, 218, 221, 223, 228, 229, 231–234, 236, 238, 240, 241, 246–249, 251–254, 257, 259–261, 264–267, 272, 275, 278, 281, 287, 294

S

Saboniai 274
 Salakas 214
 Salantai 87
 Salaspilis (*Salaspils*) 214, 221
 Saldutiškis 177, 214
 Sampuras 249

San Franciskas (*San Francisco*) 267
 Saltoniškės 200
 Samarkandas 271
 Sardinija (*Sardegna*) 105
 Sartų ežeras 12
 Sasnava 191
 Seda 21, 32, 245, 282
 Seinai 20, 32, 58, 71, 200, 223, 224, 246
 Seirijai 21, 32
 Selemos Būda 192
 Sen Siras (*Saint Cyr*) 231
 Seredžius 218
 Sergiejiškės 24
 Sibiras 33, 55, 68, 69, 186, 238, 240,
 245, 248, 262, 264, 267, 281, 282, 298
 Sidariškiai 240
 Sidnėjus (*Sydney*) 243
 Sinsinatis (*Cincinnati*) 259
 Sintautai 244, 261
 Syrakjus (*Syracuse*) 248
 Sirija (*Surija*) 269
 Skaistgiris 259
 Skiemonys 189, 190, 294
 Skomantai 243
 Skrebotiškis 279
 Skriaudžiai 191, 247
 Skuodas 21, 32, 266
 Slavikai 88
 Slovakija (*Slovensko*) 154
 Smolenskas 221, 232
 Soldinas (*Soldin*) 98
 Solikamskas 217
 Sorbona (*Sorbone*) 125, 205
 Spičiai 246
 SSRS, Sovietų Sąjunga 13, 46, 49, 127,
 147, 151, 152, 166, 168, 172, 173, 202,
 210, 216, 223, 228, 248, 259, 261, 262,
 282, 286, 287, 289, 290
 Stačiūnai 198, 239, 278, 279
 Stakliškės 108

Stančaičiai 276
 Stavropolis 198
 Stokholmas (*Stockholm*) 280
 Strasbūras (*Strasbourg*) 234
 Strokiniai 214
 Stučiai 240
 Subačius 215
 Suomija (*Suomi*) 115, 173, 188, 204,
 222, 243, 249, 253, 261
 Suvalkai 98, 254
 Suvalkija 190, 259, 262
 Svėdasai 180
 Sverdlovskas 218

Š

Šakaldonys 259
 Šakiai 21, 32, 71, 86, 88, 190, 200, 223,
 233, 243, 244, 266, 296
 Šatrija 271
 Šeduva 233
 Šeimatis 85
 Šeinfeldas (*Scheinfeld*) 237
 Šešuolėliai 278
 Šešupė 104, 105
 Šėta 32
 Šiaulėnai 203, 246
 Šiauliai 2, 20, 22, 30, 32, 71, 86, 87, 89,
 99, 125, 194, 196, 197, 201, 203, 205,
 222, 231, 233, 239, 241, 244, 246, 247,
 249, 259, 271, 273, 277, 279
 Šiaurė 260
 Šiaurės Kaukazas 255
 Šilalė 32, 228, 249, 266
 Šilgaliai 200
 Šilutė 205, 235, 274, 275
 Šiluva 274
 Širvintos 21, 32, 67, 99, 106, 107, 231, 254
 Škėvonys 232
 Šlavėnai 255
 Šniponys 253

Štuthofas (*Stutthof*) 214, 259, 280
 Šunkariai 88
 Šunskai 58
 Švabiš Gmiundas (*Schwäbisch Gmünde*) 253
 Švedija (*Sverige*) 166, 210, 243, 248, 259, 280
 Švedkalnis 227
 Šveicarija (*Schweiz, Suisse, Svizzera*) 166, 175, 271, 275, 293
 Švėksna 20, 32, 85, 205, 258
 Švenčionys 177, 214, 221, 249
 Šventoji 32

T

Taganrogas 219
 Taišetas 212, 213
 Talinas (*Tallinn*) 156, 216, 274
 Tambovas 249
 Tartu 206, 218, 228
 Taškentas 195
 Taujėnai 199, 256
 Tauragė 20–22, 32, 71, 85, 196, 205, 221, 228, 235, 249, 258
 Tauragnai 85, 240
 Tbilisis 246, 247
 Teksas (*Texas*) 229
 Telšiai 21, 32, 71, 86, 200, 214, 235, 238, 249, 275
 Tiltagaliai 239, 240
 Tilžė (*Tilsit*), Sovietskas 233
 Tokijas (*Tokyo*) 267
 Tomskas 217, 221, 245
 Torontas (*Toronto*) 223, 249, 272
 Totoriškiei 227
 Trakai 71, 101, 103, 105, 195, 232, 240, 259
 Troškūnai 264
 Tula 247
 Tulūza (*Toulouse*) 125

Tunisas (*Al Tunisija*) 204
 Turinas (*Torino*) 196
 Turkestanas 195
 Turkija (*Türkiye*) 167, 246, 269

U

Ūdrija 236
 Ufa 250
 Ukmergė 20, 32, 71, 182, 185, 194, 218, 221, 239, 249, 253, 255, 256, 278, 292
 Ukraina 207
 Uljanava 22
 Urugvajus (*Uruguay*) 270
 Utena 21, 26, 32, 71, 85, 177, 178, 180, 186, 187, 189, 190, 199, 211, 224, 229, 240, 252, 253, 255, 272, 294, 295, 298
 Užkaukazė 255
 Užpaliai 21, 32, 211, 252
 Užulėnis 256

V

Vabalninkas 217, 264, 265 259
 Vaidminiai 259
 Vaišviliškiai 273
 Vaitiškiai 86
 Vakarai 193, 194, 211, 213, 215, 234, 239, 249, 257, 259, 262, 282–284
 Vakarų Vokietija 234
 Valiukiškiai 218
 Van Nujisas (*Van Nuys*) 229
 Varėna 107, 213, 216
 Varnabūdės miškas 191
 Varniai 103, 104, 253
 Varšuva (*Warszawa*) 195
 Vašingtonas (*Washington*) 183, 160
 Vaškai 239
 Vatikanas (*Vaticano*) 215
 Veiveriai 21, 32, 190, 195, 197, 223, 231, 247, 250, 254, 278

Velėniškiai 264
 Velikije Lukai 247
 Velniakalnis 25
 Venesuela (*Venezuela*) 230
 Vengrija (*Magyarország*) 169, 170, 273, 296, 298
 Veselava 230
 Viazma 251
 Vidurinė Azija 195, 253, 261, 271
 Viešniai 21, 32, 203
 Viena (*Wien*) 240, 280
 Viešintos 274
 Vievis 216, 224, 247
 Vilkaviškis 10, 20, 26, 31, 32, 71, 86, 201, 203, 205, 212, 224, 233, 234, 240, 249
 Vilcija 32
 Vilkiškiai 245
 Vilnija 205
 Vilnius 1, 6, 9, 34, 39, 42, 63, 68, 69, 72, 85, 87, 98, 101–103, 105–108, 116, 125, 126, 128, 134, 138, 144, 149, 175, 179, 183, 188–191, 193, 194, 198–204, 206, 207, 210–212, 214–216, 218–222, 224, 227, 229, 230, 232, 233, 235–237, 241–245, 248, 250, 251, 253–258, 262, 264–266, 268, 269, 272, 274–278, 280, 287, 291–299
 Vingininkai 228
 Vysbaden (*Wiesbaden*) 207
 Vitebskas 208, 210, 252, 272, 281
 Vytogala 266
 Viskonsinas (*Wisconsin*) 224
 Vyžuonos 177, 180, 186–188, 199, 252, 294, 295, 298
 Vokietija (*Deutschland*) 34, 46, 55, 98, 115, 127, 146, 148, 164, 165, 168, 172–174, 196, 198, 202, 203, 205, 207, 211, 214, 215, 221, 222, 224, 228–230, 232, 234, 237, 238, 241, 243, 245, 247–250, 252, 253, 260, 272, 275, 277, 278, 280, 294, 296

Volnat Krekas (*Walnut Creek*) 280
 Voronežas 179, 213, 219, 222, 225, 236, 264, 272, 278
 Voterberis (*Waterbury*) 211

Z

Zarasai 20, 32, 187, 214, 250, 253
 Zibalai 278
 Zopielskiai 274

Ž

Žadeikiai 239
 Žagarė 26, 32
 Žalgiris 103, 108, 131, 191
 Žaliasis kalnas 24
 Žalioji 205
 Žarniai 203
 Žąsiškis 231
 Žeimelis 32
 Železnodorožnaja 37
 Žemaitija, Žemaičiai 6, 125, 200, 218, 236, 256, 293, 299
 Žemieji Amaliai 25
 Žemieji Petrašiūnai 24, 25
 Ženeva (*Genève*) 179
 Žiemos rūmai (Peterburgas) 260
 Žiežmariai 247
 Žiliškiai 230
 Žiobiškis 230
 Žviliūnai 215

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Algirdas AŽUBALIS
Rolanda KAZLAUSKAITĖ-MARKELIENĖ
Virginija ŽILĖNIENĖ

***KARINIS RENGIMAS LIETUVOS MOKYKLOJE
(1929–1940 m.)***

Monografija

Stilistė Ona Petronienė
Maketavo Dalia Žukaitienė

2009-06-30. Tiražas 125 egz. Užsakymas GL-257.
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, Vilnius LT-10322
Spausdino Krašto apsaugos ministerijos
Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius